אידישע ראמאנען

אינהאלט

סענדער בלאַנק און זיין געזינדעל 7

סטעמפּעניו 121

סענדער בלאנק
און זיין געזינדעל.

© ראמאן אהן א „ראמאן".

נעשריבען אין יאהר 1887

דאָס ערשטע קאפיטעל.

דער פארהאנג הויבט זיך אויף — און די קאמעדיע הויבט זיך אָן.

צו א גרויסען צווייגאַרענדיגען מויער אויף דער שענסטער גאס פון דער שטאדט .א (אזוי הויבען־אָן אלע ראמאניסטען, אזוי הויב איך אויך אָן) פאהרען־צו און פאהרען־אַפּ א גאנץ פריהמאָרגען פאיעטאנען מיט דראשקעס מיט פערשיערענע פארשוינען; די פארשוינען שפּרינגען־אראפּ און בעצאהלען דעם קוטשער מיט דער בריייטער האנד, נישט געדונגען זיך.

חוץ וואס עס פאהרען אהער א גאנצען טאג מענשען, איז שוין דאָ געווען צוויי מאל דער דאקטאָר קלוגער, און נאָך יעדען מאל, וואס ער איז ארויסגענאנגען פון דאנען, האבען איהם בעגלייט יונגע לייט מיט ווייבער און האבען מיט איהם א היבשע ווייל פערבראכט אויף דעם טראטואר, און אייניע פון די ווייבער, די יונגערע, האט אלע רגע צוגעטראגען א קלאר וויים טיכעלע צו די אויגען און האט חוץ דעם געשנייצט די נאז מיט אזא כח, גלייך ווי זי האט געוואלט אויסשנייצען אינגאנצען איהרע צרות דורך דער נאז. דער דאקטאָר קלוגער האט זי בערוהיגט מיט אלע מענליכקייט; ער האט אויסגעשאטען פאר דער אומגליקליכער פרוי א סך מיט שענע ווערטער, וואס איך מיין, אז קיינער האט פון זיי ווינציג־וואס פערשטאנען, מחמת דער דאקטאָר קלוגער האט ליעב איבערצושיטען זיין שפּראך מיט זעהר פיעל הויכע ווערטער, אדער גאר ווערטער פון דער מעריזין.

— באָרוהיגט זיך, מאדאם זעמעל, קומט צו זיך! באטראכט זיך, אז איהר זענט א מוטער פון קינדער, א יונגע מוטער, — וואס טהוט איהר דאס? זייט רוהיג: אייער פאטער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט. אמת, ער דארף איבערטראגען זעהר א שווערען

שנייידער׳ס, אָדער הערשעל דעם שוסטער׳ס אַלמנה? וואַר וועט זיך דאָס פּלוצים אַנידערזעצען מאַכען א רעכענונג, וויפיעל קינדער זיי האָבען געלאָזט? וואו וועלען זיי זיך פּריטוליען מיט די וויסטע אַלמנות, זייערע מוטערס, און וואָס וועט זיין פון זיי דער תכלית?

מען קאָן אָבער פון דעם אמת ניט אַוועקגעהן אפילו אויף קיין מריט, און מיט׳ן נאַנצען וויליען בעגעהרען מיר צו וויסען, וואָס טהוט זיך דאָ אין דעם דאָזיגען הויז? וואַר איז דאָ אַזוי מסוכן קראַנק? מיר וווייסען, אז דאָ וואָהנט סענדער בלאַנק, כמעט דער גרעסטער גביר פון דער דאָזיגער שטאָדט! קאָן עס דען געמאַהלט זיין, אז סענדער אַליין זאָל זיין שלאַף און אַזוי מסוכן שלאַף? מיר קאָנען דאָס שוין מעהר אויף זיך ניט טראָגען און בעטען אונזערע נייגיעריגע לעזער מטריח זיין זיך מיט אונז צוזאַמען צו סענדער בלאַנק אין שטוב אַריין איהם מבקר חולה צו זיין. נאָר לעת־עתה וועלען מיר אויף א וווילע אָפּשטעלען זיך דאָ פון הינטען און צו־הערען די שענע רעד, וואָס פרויקע דער משרת האַלט פאַר דעם נאַנצען קאָמיטעט דיענסטען, משרתים און פּריקאַזטשיקעס; און הגם עס איז זעהר ניט שען איבערהויפּט אונטערהערען זיך, ובפרט נאָך אין קיך, וואָס דיענסטען רעדען צווישען זיך, נאָר וואָס זאָל נעבאָך טהון, זאָגט אַליין, איין אַרעמער פּאַנאַראַמשטשיק, וואָס וויל צופּריעדען שטעלען אַלע זיינע ליעבע געסט? וואָס זאָל נעבאָך טהון א מחבר א ראָמאַניסט, וואָס וויל, אז אַלע קלאַסען לעזער זאָלען זיין צופּריעדען? לאָז אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, עדעל־סטע דאָמען! צווישען אייך געפינען זיך א סך בעלי־בית׳טעס אזעלכע, וואָס שטעהען ניט איין מאָל מיט׳ן אויהער הינטער דער טיר צו האָפען עפּים א וואַרט פון די דיענסטען אין קיך; פון דעם רעדט מען שוין ניט, אז א שוויענער איז מחויב זיך אונטערהערען, וואָס רעדט עפּים דאָס איידעמעל מיט דער טאָכטער אויף איהר, אויף דער שוויענער? און די שנור פון איהר זייט מוז דאָך צוודאי וויסען, וואָס שושקעט זיך עפּים דער שוואָגער מיט דער שוויענער דאָרט, און וואָס ווינקט עפּים דער שוואָגער מיט דער שוועגערין?

קריזים, נאָר די נאַטור פון מענטשען איז שטאַרקער פון אייזען. איהר האָט געווים געהערט דאָס ווארט: „א מענטש איז שוואכער פון א שטרוי און שטאַרקער פון א שטיין". א וואהל ווארט, כלע־בען, א קלוג ווארט! מיר דארפען זיין צוגעגרייט צו אלעם, ווי א גרויסער חכם האָט געזאָגט: „סי וויזע פאצום פארראבעלאם". אויף אונזער לשון הייסט דאָס: ווילסט דו שלום, טא גרייט זיך צו א מלחמה... פארשטעהט איהר, מיינע לייבע דאמען? אדיעו! אין צוויי שעה ארום בין איך וויעדער דא...

— אוי, שוויעגער! איהר פארשטעהט וואָס דער דאָקטאָר זאָגט? ער זאָגט, מע דארף זיין גרייט, מע דארף זיך ריכטען, איהר פארשטעהט, שוויעגער?

— אוי, איך וויים ניט! איך וויים נאָר, אז איך בין אומ־גליקליך, עלענד און אומגליקליך! וועה איז צו מיר און צו מיינע יונגע יאָהר!...

פון דעם טיעפען הארצען איז דער מחבר זיך מודה ומתודה, אז דער טוידט פונ׳ם נגיד מאכט אויף איהם א סך א גרעסערען אייגדרוק ווי, למשל, פון דעם קבצן; ער האָט זיך נאָך ניט אהער ניט אפגעגעבען קיין דין וחשבון, פאר וואָס דאָס איז אזוי; דער קבצן איז דען ניט אזא מענש, ווי דער נגיד? פאר וואָס זשע הערען מיר אויס נאָנץ קאלט, וועז דער שמש קלאָפט מיט דער פושקע: „צדקה תציל ממות!", אז יוסעל דער שניידער, אדער הערשעל דער שוסטער איז געשטארבען? און אז מע זאָגט אונז: „איהר ווייסט? רב יוסעלע איז דאָך געשטאָרבען!" אדער „רב הערשעלע איז געשטאָרבען!" — טהוט עס אונז א האַפ און א טראָג אין דער לופטען, און מיר ווערען פערצאפעלט: „הא? וואָס? רב יוסעלע? וויפיעל איז געבליבען געלד? וויפיעל קינ־דער? ער האָט מסתמא געלאָזט א צואה? אזא גוטס! אזא גוטס! א רחמנות, כלעבען, אויפ׳ן וויבעל!" וועט אונז דען קומען אויפ׳ן זינען אפילו צו בערויערען די לאָגע פון יוסעל דעם

ניט, אפשטעקען איהם טאקי א פינסטערען פאטש אויך. פון וואנען איך וויים — דאס איז שוין „אונזער" עסק! זי האט אזוי ליעב דעם טאטען, ווי אויגען־וועהטיג; זי קאן נאר אפנארען איהם גוט! און איצט, אז ער איז עפּיס ניט געזונט, האט זי זיך עס אביסעל צעפּעסטעט — ננו! גראד איז זי איצטער געוואָרען א גוטע שוועסטער מיט דער שוועגערין; זי שושקעט זיך מיט איהר און סוד'עט זיך א גאנצען טאג, און נאכדעם שיקט זי מיך, איך זאל שטעהן אונטערהערען זיך, וואס רעדט דארטען סאני מיט דער שוויעגער. א גוטע סחורה דיין רעווקע, קיין מעשה ניט! „מיר" קענען זיי; „מיר" זענען דא אויך ניט קיין נעבטיגע, פארשטעהסט דו מיך...

— מיין מאדאם סאני הערט זי, ווי דעם פאראיאהרינען שניי! — האט זיך אנגערופען זלאטקע די שווארצע, סאני'ס דיענסטמיידעל. — ביי אונז אין דער היים...

— דיין מאדאם — האט איהר פרויקע איבערגעשלאגען — איז אויך געקומען אהער טאנצען אויף דער חתונה און אפּלעקען א ביינדעל; נאר האט צייט אביסעלע — פפיו!!! (דא האט פרוי־קע אויסגעצוינען א לאנגען סוווישטש). דיין מאדאם האט אויך נישט פיינד קיין פּליאטקעס פיהרען און אנרעדען אויף איהר אייגענער שוועסטער כל הצרות אויף איהר קאפ! אומזיסט האט זי מיך געמוטשעט דריי טעג מיט דריי נעבט כסדר, איך זאל איהר דערצעהלען וואס טהוט מארקום? וואוהין געהט ער דאס אלע טאג? צו וועמען שרייבט ער דאס קוויטעלעך, און וואס לויף איך אלע טאג אויף דער פאסט נאך בריוולעך? א! דיין סאני איז דאך גאר אין אנטיק! דערפאר אבער האלט זי דער מאן שטארק אין די הענט! נאר איין אסיפ איז א בראווער מאן. ער וואלט יא געווען אפשר א שטיקעל לייט, וועז ער זאל ניט זיין אזא שקרן, אזא לאך, אז ער זאל ניט האבען אין זיך קיין וואהר ווארט און זאל...

פרויקע האט געהאלטען אפען דאס מויל און וואלט נאך אפשר גאנץ לאנג גערעקאמענדירט פאר אונז זיינע פרינציפאלען; נאר א שטארקער קלונג פון'ם גלעקעל האט איהם איבערגעשלאגען אין

אויהערען, מיינע לִיעבע פרײַנד, אויהערען האָט אונז גאָט געשענקט במתנה, אז מיר זאָלען דורך זיי הערען, וואָס מע רעדט!...

— איך ווייס ניט, — זאָגט פרויקא וויטשענדיג די גלעזער און קייענדיג קאָרענעם לעקאַך — איך ווייס ניט, וואָס פאַר א רות האָט זיך אַריינגעהאַפּט צו אונזער „אלטען" אין בויך אַריין! אַליין לִיגט ער, ווי א קלאָץ, אויסגעצויגען, מיט אָנגעבלאָזענע באַקען, מיט א רויטען פּיסק, מיט א קאַרק, אויף מיר געזאָגט געוואָרען, און שרײַט, ווי א משוגע'ן קעלבל: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!" ניט מיט אזא פּנים לִיגט מען אין דער ערד אַריין, ניין! און דער דאָקטאָר גיסט אין איהם רעצעפּטען, מיט פּלעשלעך, מיט דער רות וויסט וואָס! מע זאָל ביי מיר פרעגען, וואָלט איך איהם געהייסען אויסטרינקען א גלאָז ריצענאויל, א טאָפּ סאַראָוועץ מיט א דריי קריגלעך זויערמילך, וואָלט עם איהם באלד געעפענט די אויגען! ניט אזא בויך נעמט מען מיט פלעשלעך!

— די בעל־הבית'טע ווייניט דאָך און זאָגט, אז ער שטאַרבט שוין אַוועק? — האָט זיך אָנגערופען זעלדע די קעכין און האָט אַריינגעקוקט אין אויוועז אַריין.

— זי זאָגט? שפּייט איהר אָן א פולען פּנים! — האָט פרויקע מיט היץ געענטפערט און אַרויסגעשלעפּט פון קעשעני נאָך א שטיק לעקאַך. — זי ווייסט דאָך יא מעהר פון א טוידטען! דאָס האָבען איהר די קינדער אייננגערעדט; דאָס וואכסט פון רעוועקע'ן!

— וואָס האָסט דו צו מיין מאַדאָם, פרויקע? — האָט זיך אייניגעשטעלט פאַר איהר בעל־הבית'טע א יונג מיידעל פון א יאָהר צוואַנציג מיט דעם נאָמען מלכה־סאָסעל.

— דיין מאַדאָם? — איז אויף איהר פרויקע אָנגעפאַלען.— דיין מאַדאָם וואָלט שוין לאַנג געהערען, אז דער „אלטער" זאָל אויסציהען די פיסלעך; פאַר וואָס — דאָס איז שוין „אונזער" עסק און ניט פאַר דיין קאָפּ צו פאַרשטעהן אזעלכע זאכען! דיין רעוועקע קאָן נאָר שפּיעלען אין קאַרטען מיט פרעמדע יונגע לִייט און אָסיפּ'ן אַרויסשטעלען דריי פייגען, און אמאל שטילערהייד, אז קיינער זעהט

אזוי וואלטען די דאזיגע צוויי דאמען געקאנט זיך קוקען גלייך אין פנים אריין, וועו צווישען זיי וואלט זיך ניט פערבונדען, טאקי דא אויף די טרעפ, אזא מין שמועס:

— נו, וואס זאגט איהר עפיס, רעווועקא, אויף אייער טאטענ'ס משרתים? דעם גרעסטען בזיון קאן מען דורך זיי האבען! א מערכה באלעדיגע צו ווערען דורך אזעלכע הינט? עס איז מיר א חידוש, כלעבען, אז איהר, רעווועקא, זאלט דערלאזען האלטען אזא הונט אין שטוב? מיר דאכט זיך, אז אייערס איין וואלט ביי'ם שוועהר...

— זאגט דאס ניט, סאני! דער פאפאשא איז ניט שולדיג; דאס איז „איהר" פליגעל־אדיוטאנט, און דאס בן־יחיד'ל „איהרס" הענגט זיך פשוט אויף זיין האלז. דער פאפאשא זאל וויסען א צעהנט־חלק, א הונדערט־חלק פון אט די אלע זאכען... א, סאני! ניט אומזיסט קרענקט ער פון „איהר"! „זי" איז זיין מלאך־המות! „זי" דערנעהט איהם דעם עק!...

— און פון דעסטוועגען באריהמט „זי" זיך, אז „איהר" מאר־קוסעל ווערט זיין א האלבער יורש... אייער טאטענ'ס נוטס ווערט ארייגפאלען אין א מקום קדוש...

— וואס מיינט איהר דאמיט? איהר האט תמיד ליעב, סאני, יענעם באלעדיגען אומזיסט און אומנישט מיט שטעכווערטלעך און אויפ'ן וואונק...

— שטעכווערטלעך, רעווועקא? איך וויים ניט, ווער האט ליעב יענעם צו שטעכען, אזוי ווי איהר, רעווועקא?

— סאני! איהר זענט ערשט נעכטען געקומען אהער, הויבט איהר זיך שוין אן צו קריעגען! איהר מיינט, עס איז אמאליגע יאהרען, ווען איהר זענט געזעסען ביי אונז אויף קעסט?

— ב י י א י ך אויף קעסט, רעווועקא?...

ווער ווייסט, מיט וואס דאס וואלט זיך געענדיגט, ווען אין דער מינוט זאל נישט געווען דורכלויפען דער יונגער הערר בלאנק, מארקום בלאנק, מיט וועלבען מיר ווערען זיך אין ניכען בעקענען.

מיטען די רעד. ער האָט אַ וואָרף געטהאָן דאָס האַנטוך מלכה'ן אין פּנים אַריין און האָט זיך געשווינד נעלאָזט לויפען צו די טרעפּ אַרויף, אויף דעם אויבערשטען עטאַזש; אָבער ווי פערוואונדערט און דערשטוינט איז ער געוואָרען, אַז ער האָט אליין מיט זיינע אויגען דערזעהען, ווי צוויי הויכגעשעצטע און געעהרטע דאָמען שטעהען הינטער דער קיך־טיר! און אַז די דאָמען האָבען איהם דערזעהען, האָבען זיי זיך גלייך מיט איהם געלאָזט לויפען אויף די טרעפּ! אונזער אָרעמע פּערער איז ניט אימשטאַנד אַרויסצולאָזען די דאָזיגע ווערטער, נאָר דער אמת פּאָדערט פון אונז אויפּדעקען פּאָר אונזערע לייבע פּריינד, אַז... גוואַלד! די דאָזיגע צוויי דאָמען זענען געווען נישט קיינער, נאָר די הויכגעשעצטע מאָדאָם רעווועקא זעמעל און די געעהרטעסטע מאָדאָם סאָני בלאַנק, וועלכע האָבען מיט אונז קיין וואָרט ניט דורכגעלאָזט פון דעם, וואָס פּרויקע דער משרת האָט גערעדט.

אונזערע פיעלגעשעצטע דאָמען, רעווועקא און סאָני, לויפענדיג אַרויף אויף די טרעפּ, האָבען זיך פלוצים ביידע אין איין אויגענבליק אַ חאַפּ געטהאָן צוריק אַראָפּ, און מיט דעם דאָזיגען מאַנעווער האָבען זיי נעווואָלט אָפּנאַרען פּרויקע'ן, בכדי ער זאָל מיינען, אַז זיי קומען ערשט אָן און לויפען נאָר אַראָפּ, ניט אַרויף. צי דער מאַנעווער איז זיי גערָאטען, צי ניין, — דאָס קאָנען מיר בשום אופן נישט וויסען, וואָרום פּרויקע האָט נאָר אַ קוק געטהאָן אויף זיי מיט אויסגענלאָצטע אויגען, האָט נעטהאָן אַ שמייכעלע, אַ וואָרף מיט דער גרייוע (נויטיג צו בעמערקען, אַז ביי סענדער בלאַנק זענען אַלע גענאַנגען אָהן היטלען, חוץ סענדער'ן אליין, וואָס האָט געטראָגען אַ יאַרמלקע) און געשווינד אַרויפּגעלאָפּען אויף די אויבערשטע טרעפּ.

אונזערע געעהרטע דאָמען זענען תחילת געבליבען שטעהן און געקוקט איינע אויף דער אַנדערער מיט גרויס חרפּה ובזיון, און נאָט ווייסט, מיט וואָס דאָס אלץ וואָלט זיך געקאָנט ענדיגען, מיט וואָס וואָלט פּרויקע אָפּגעשפּיעלט פּאָר זיין שארפּע צונג, און ווי

געלאזט פליהען, לויפען אין דער וועלט אריין, וואוהין די אויגען וועלען מיך טראגען! אבי אנטלויפען, אנטלויפען וויט פון דאנען, וויט פון די דאזיגע וויידע חיות, מערדער, דעספאטען, טיראנען, וואס האבען קיין שום געפיהל פון קיין מענשען, וואס האבען קיין שום בעגריף פון דער השבלה, וואס האבען נישט געהערט פון קיין ציוויליזאציע, וואס זענען איבערגעגעבען מיט זייער גאנץ חיות צו דעם געלד און צו די אלע נארישע, בלינדע, אונמענשליכע געפיהלען. א! קיינער, קיינער פערשטעהט מיך נישט, נאר איהר, אריהר־לייב! נאר איין מענש אויף דער וועלט!... ווי אזוי רייסט מען זיך ארויס פון דאנען? קיין לעהרער ווילען זיי מיר נישט האלטען; קיין ביכער ווילען זיי מיר נישט קויפען — און איך בין עלענד, עלענד, ווי א שטיין, ווי א פערבלאנזעטער אין דער וויסטעניש, ווי אין געפענגעניש. איך האב אפילו נישט פאר וועמען אויסגיסען מיין ביטער הארץ, א חוץ אייך, מיין עהרליכער אריה־לייב, איז דאס — מיט גרויס מיה, ווייל איך האב מורא פיעל צו שרייבען, זיי זאלען מיך נישט בעמערקען, — און איהר וועיסט דאך, ווי עס איז שווער אויסצוהאלטען מיין פאטער'ס אפעקע. דערום קאן איך אייך אפט ניט שרייבען, און די בריעף אפטראגען אויף דער פאסט אליין קאן איך ניט, מע זאל מיך נישט בעמערקען. איהר וויסט דאך, ווי אזוי דא האט מען ליעב צו קוקען מיט זיעבען אויגען, דערום מוז איך שיקען דעם בריעף דורך אונזער פרויקע'ן, פון וועלכען איך האב גענוג צרות מיט יסורים ביז איך דער איהם צו און ביז איך בעצאהל איהם גוט — איהר געדענקט דאך וואס פאר א פארך און א גנב ער איז... ווי גאט איז אייך ליעב, אריה־לייב, ענטפערט מיר וואס גיכער אויף דעם דאזיגען בריעף מיט איין עצה פון איין אמת'ען גוטען ברודער: וואס זאל איך טהון? אצינד וועל איך אייך פאלגען אלעס, וואס איהר וועט מיר שאפען — אפילו אין פייער אריין! אייערע בריעף שיקט וויעדער אויף דעם זעלבען אדרעס, וואס פריהער, און פערגעסט ניט צו שרייבען „Для пере-дачи Фройкѣ Крокману“ — וועז ניט בין איך א פערפאלענער!

און ווען מארקוס זאָל ניט געווען מיט אַ שמייכעלע אַ קוק טהון אויף די דאָזיגע צוויי דאָמען, וואָס האָבען געפונען, אַז דאָס דאָ־זיגע שמייכעלע איז פאר זיי די גרעסטע בעלעדיגונג.

— וואָס זאָגט איהר עפּים, סאָני, אויף „איהם“?

— אויף אייער ברודער, רעווועקא? וואָס זאָל איך זאָגען? אַ וואויל־ער יונגערמאַן, אַ גאַנץ פיינער יונגערמאַן; איין עבירה וואָס ער איז ביז אַהער נישט אַנטלאָפּען, נישט באַנומען דעם שוועהר און נישט אַנטלאָפּען שאַרלאַטאַנעווען...

— אַנטלאָפּען?

— וויסט איהר וואָס? נאָט אייך אָט דאָס בריוועל, לייענט — וועט איהר אויך ווּיסען.

און איינע האָט איבערגענעבען דער אַנדערער אַ בריף, וואָס מיר ערלויבען זיך איבערגעבען אונזערע לעזער וואָרט אין וואָרט, ווי אַ דאָקומענט, וואָס איז נויטיג צו דעם דאָזיגען ראָמאַן.

„מיין טייערער אריה־לייב! מיין עהרליכער לעהרער! מיין גוטער חבר! מיין ליעבסטער פרייַנד! וואָס וועט זיין פון דעם דער תכלית? איך קאָן דאָס שוין מעהר נישט איבערטראָגען! וואָס ווייטער וועהרד אַלץ ערגער און ערגער. וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? מע מוטשעט מיך, מע האַלט מיך אויף אַיין אייזער־נער קייט, מע בעלעדיגט מיך אויף יעדען טריט! מע רעדט מיר שידוכים, מע וויל מיך חתונה מאַכען. איהר פערשטעהט, אריה־לייב? חתונה מאַכען מיט גוואַלד! מע וויל מיר אָנהענגען אַ ווייב, אַ ווייב צו נייענצעהן יאָהר! איהר פערשטעהט? מע וויל מיך פערקויפען, ווי מע פערקויפט אַ זאַך, אַ חפּץ, פונקט אזוי ווי עס וועהרד בעשריבען אין אַ ראָמאַן! און וועָן? דעמאָלט, וועָן איך בין דערפון אזוי ווייט, נאָך ווייטער ווי איהר, אריה־לייב, זענט פון מיר! אָ, גוטער, ליעבער, טייערער אריה־לייב! גיט מיר איין עצה: איך בין גרייט אויף אַלעם! איך פּיהל, אַז אין דער דאָזיגער מינוט איז ביי מיר אויסגעוואַכסען פליגעל — און איך וואָלט זיך

— די רגע! — האָט סאני געענטפערט. און ווי די פויגעלעך, זענען אונזערע געשעצטע דאטען ארויפגעפלויגען אויף דעם אוי־בערשטען עטאזש, וואוהין מיר בעטען אויך אונזערע לעזער, זיי זאלען זיך מיט אונז מטריח זיין.

דאָס צוויי־טע קאפּי־טעל.

די אפּטיארען שפּיעלען נעצייכענט נוט.

ווי איין ארענטלעכער ראמאניסט, זענען מיר מחויב פּאַרצו־שטעלען א בילד פון סענדער בלאנק׳ס הויז און ניט דורכלאָזען קיין קלייניגקייט; נאָר מחמת מיר זענען זהער נייגיעריג שוין אָנצו־קוקען דעם הערד בלאנק עטלעכע שעה פּאר זיין טוידט, מוזען מיר די בעשרייבונג פון׳ם שענעם הויז אפּלעגען אויף איין אנדער צייט, און איצט נאָכגעהן טריט ביי טריט אונזער געשעצטע העלרין, רעוועקא זעמעל, גלייך צו סענדער׳ען אין צימער אריין.

דער שארפער ריח פון די אפּטייק־פלעשלעך שטעלט אונז פּאר אין דער פּאנטאזיע איין אויסגעצוויגענעם חולה מיט א בלאס גע־זיכט, מיט א פּאָר גלעזערנע אויגען און מיט פערשמאכטע ליפּען, און מיר פיהלען, אז דא האָט זיך דער טוידט געמאכט א נעסט, און דער מלאך־המות ליגט ערגיץ אין א ווינקעלע און מיט א לאנ־גען שעכט־מעסער אין דער האנד היט ער איהם די נשמה, אזוי אז א פּראָסט לויפט דורך איבער׳ן לייב; און יעדער פון אונז, אפּילו דער גרעסטער אפּיקורס, דערמאָנט זיך אויך אין דעם לעצ־טען טאג פון׳ם קורצען לעבען, און יעדער, נאָך זיין פערשטאנד, הויבט אָן צו פילאָזאפירען אויף זיין שטייגער: דער מאטהעמאטיקער זאגט, אז די גאנצע וועלט איז געגליכען צו א ראָד, און דער טוידט איז דער צענטר, און מיר, מענשען, זענען נישט מעהר ווי אומ־גליכע ראדיוסען, וואס שפּארען זיך אָן אלע אויף איין פונקטום... דער זייגערמאכער זאגט, אז די גאנצע וועלט איז געגליכען צו א

„אייער איבערגענעבענער תלמיד, נעטרייער חבר און בעסטער, בעסטער פרײנד

מ א ר ק ו ס ב ל א נ ק .

P. S. אריה־לייב! איהר געדענקט דאך מיין שוואגער אסיף זעמעל? האט דער דאזיגער פראלער נישט לאנג אריינגעשריבען א בריוף, אז ער עפענט א ניי געשעפט, איין אמעריקאנישע וואש־פאבריק, און האפט צו געווינען א גרויסען פראצענט פון אנדער־האלבען מיליאן! עס פערשטעהט זיך, אז מע האט איהם דערוויף אפילו נישט געענטפערט...

אייער מ א ר ק ו ס".

— וואו האט איהר געקריגען אזא בריוף, סאני?

— וואו? אייער אסיף האט דאס מיר געגעבען, טאקי אסיף אלײן!

— מיין אסיף? ווי ארום? וואס הייסט דאס?

דאס דאזיגע שענע בריוועל האט אין איין אויגענבליק אויפ־געמונטערט די פערזארגטע, פערקלאגטע רעוועקא. שען, הויך, גע־זונד און פריש איז רעוועקא געווען, חאטש זי האט געהאט גלע האר מיט גרויע אויגען. א קליינינקע, א שוואַרצינקע, א לעבעריגע, מיט גאנץ שוואַרצע האר, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט א קליין נעזעל, א צענויפגעציפטע מיילבעל, ווי אויף שניר־לעך, מיט גריבעלעך אין די בעקלעך, אפילו ווען זי האט ניט גלאבט — אט האט איהר סאני'ן אינגאנצען.

— סאניטשקע! ליובעניו, הארצעניו, נשמה'ניו! — אווי האט זיך רעוועקא גאנץ פרײנדליך געווענדט צו איהר שוועגערין. — איך בעט אייך, געהט, נעמט, רעדט מיט אסיף'ן! לאז ער אייך אקו־ראט דערצעהלען, וואו האט ער דערטאפט דאס דאזיגע בריוועלע? אלץ, אלץ, אלץ וועדט געוואהר, איך בעט אייך, סאניטשקע, הער־צעניו! טאקי באלד לויפט ארויף! איך וועל אריינגעהן צום פא־פאשא און וועל אייך ארויסשיקען אסיף'ן. גיכער!

— פּאַפּאַשאַ! — האָט איהם אונזער העלדין געזאָגט, ערויס־שיקענדיג אָסיפּ'ען מיט א וואונק, און האָט זיך געזעצט ביי'ם פּאַטער צוקאָפּענס און האָט אַנידערגעלאָזט איהר ווייכע, ווייסע האַנד אויף זיין שטערן. — פּאַפּאַשאַ! ווער שוין געזונט. סע איז שוין צייט. זעה, וואָסער א פּנים דו האָסט באקומען, פּאַפּאַשאַ! שטאַרק זיך! פּאַל ניט אַראָפּ ביי זיך! לאָז זיך ניט אָפּ איננאַנצען!

— אוי, שלעכט, שלעכט, טאַכטער! — האָט איהר דער פּאַטער געענטפערט. — איין עק! איין עק! גאָט ווייסט, צי איך וועל דערלעבען מאָרגען, גאָט ווייסט! רבקה! קינדער! חיים! מאַרקוס! וואו זענט איהר? וואו זענען מענטשען? רופט מיר מענטשען! איך וויל שרייבען א... א... צואה!

— א צואה? וויים איך, וואָס דו רעדסט, פּאַפּאַשאַ! נא דיר נאָר א צואה! מילא, אז מע איז ניט געזונט, איז וואָס? סע מאַכט זיך! א מענטש איז ניט קיין אייזען...

— אָ... אוי, טאַכטער, איך וויל שרייבען א צואה. איך האָב עטלעכע געצעהלטע שעה צו לעבען, צו מוטשען זיך. גוואַלד! גוואַלד!

דער דאָזיגער „גוואַלד" האָט אויפגעהויבען דאָס גאַנצע הויז אויף די פּיס. צום אַלעם ערשטען האָט מרים־חיה, סענדער'ס ווייב, געי'חלש'ט, און דאָס וויסען מיר דאָך אַלע, ווי גרינג דער שוואַכער פּרוי איז צו חלש'ען; צו איהר איז צוגעלאָפּען די מאַדאָם סאַני מיט אזא שרעקליך געשריי „שוויעגער!!" — אז וועז מרים־חיה זאָל טאַקי אויף איין אמת געווען חלש'ען, וואָלט זי זיך אויך בעדאַרפט אויפחאַפּען — און זי האָט זיך טאַקי אויפגעהאַפּט, אויפגעפענט די אויגען, אַנידערגעלאָזט דעם קאָפּ ביי דער שנור אויפ'ן הארצען און געזומען צו לייענען א צעטעל, ווי אזוי אומגליקליך און עלענד זי איז, ווי אזוי זי בלייבט ווי אויפ'ן וואַסער, ווי א פערווויסטע אלמנה — א יונגע נאָר א פערווויסטע אלמנה! ווער וועט זיך אויף איהר ארומקוקען?

ציפערלאַט, די ווייזערס — דאָס איז אונזער לעבען, דער אומ־רוה — דאָס זענען מיר, און אז די וואָג פאַלט אַראָפּ — איז אונ־זער לעצטע היסטאָריע... דער שוסטער זאָגט, אז די וועלט איז גע־גליכען, להבדיל, צו א חאַליוווע, און דער מענש — דאָס איז דער האַמער... דער בעל־עגלה זאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז בעשאַפען געוואָרען נאָר צוליעב דעם בעל־עגלה; אי וואָס דרעהען זיך דאָ ארום אזוי פיעל מענשען? — דאָס, זאָגט ער, זענען אונזערע פּאַרשוינען, פון וועלכע מיר האָבען פּרנסה... פון א באַנדער האָב איך אליין געהערט, ווי ער האָט געזאָגט, אז די גאַנצע וועלט איז געגליכען, להבדיל, צו א פעסעל, וואָס אז סע וועלן נאָר צעלעכצט, מוז דאָס דער באַנדער אַנשלאָגען...

אריינגעקומען צו סענדער בלאַנק אין חדר אריין, צום חולה, האָט זיך פאַר אונזערע אויגען פאַרגעשטעלט אזא מין בילד: אויף א גרויסען אייזערנעם בעט ליגט מיט'ן בויך ארויף א איד פון א יאָהר פופציג, מיט גרויע האָר, מיט א גרויסער גרויע באָרד, דאָס גאַנצע פּנים כמעט מיט די הענד בעוואַכסען מיט גילדענע האָר, מיט לאַנגע גרויע ברעמען אויף די אויגען (א סך עהנליכקייט מיט זיין טאַכטער רעוועקא). סענדער איז געשלאָפען, ווי עס האָט אויסגעוויזען, מיט א זיסען געזונדען שלאָף, און אויף זיינע באַקען האָט נעפּלאַמט א פייערל.

רעוועקא איז שטיל צוגעגאַנגען צו זיין בעט, האָט צוגעלעגט א פינגער צום מויל: „ש־ש־ש־ש־ש־ש־ש!!!" — און דער אומגליקליכער חולה האָט זיך נעבאך אויפגעהאַפּט, האָט אויפגע־עפענט זיינע גרויסע גרויע אויגען און האָט ארויסגעלאָזט עפּים ווי פון א לעדיגען פאַס: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!" — אז די פענסטער האָבען נעציטערט. אין איין אויגענבליק האָט זיך רע־וועקא'ס פרייליך שען געזיכט וויעדער פערענדערט, און אויף איהר שענעם ווייסען שטערן האָבען זיך פלוצים אויסגעלאָגט מיט א מאל עטליכע טיעפע, טיעפע קנייטשען, און איהרע אויגען האָבען זיך בענעצט מיט אמת'ע, ביטערע טרערען.

האָט אויף מיר קיין פּאַראיבעל ניט! אמת, מיר האָבען אַ בע־
קאַנטען אײנעם, רב הערץ אָדער רב זרח — דאָס איז אַלץ אײנס —
נעדענק איך גאָנץ גוט, ווי אַזוי צוריק מיט אַ יאָהר צוויי, אָדער
דריי, אַז דער דאָזיגער רב הערץ אָדער רב זרח האָט בעדאַרפט
שטאַרבען און זײנע קינדער מיט זײנע פּריינד זענען זיך צעגנוף־
געפאָהרען צו איהם — איז כדאי געווען צו זעהען, מיט וואָס פּאַר
אַ ריהרענדיגער פּריינדליכקייט, מיט וואָס פּאַר אַ ווירקליכער איבער־
געבענהייט און ליעבשאפט דאָס דאָזיגע נעזינדל איז געגאַנגען און
נעהאָנגען אַרום דעם חולה; עס איז כדאי געווען צו זעהען, ווי
אַזוי דער גאַנצער עולם האָט אַרומגערינגעלט דעם דאָקטאָר, און ווי
אַזוי איינער איבער'ן אַנדערען זענען געלאָפען צו בעדיענען דעם
חולה; און שטעלט אײך פּאָר, אַז אַלע האָבען פּערגעסען אָן זיך
און מע האָט נאָר געהאַט צו טהון מיט'ן חולה, און ביז דער לעצטער
מינוט האָבען זײנע קינדער און זיין ווייב זיך נישט געזעצט צו בע־
דויערען זייער אײנענע לאַגע, ווי אונזערע געשעצטע פּרויען מרים־
חיה בלאַנק מיט איהר ליעבסטער שנור סאַני בלאַנק, וואָס האָבען,
ווי עס ווייזט אוים, בעציִטענס בעווײַנט ניט דעם הערר בלאַנק,
וואָס האָט זיך געקלויבען שטאַרבען, — זיי האָבען בעקלאָגט זיך
אַליין. שטעלט אײך פּאָר, אַז בשעת רב הערץ אָדער רב זרח האָט
זיך נעראַנגעלט מיט'ן מלאך־המות, האָט קיינער נישט אין זינען
נעהאַט קיין צוהה מיט קיין בעוואָהרענישען, און וועז עמיצער זאָל
זיך געווען דערפון אויסרעדען, וואָלט דאָס געווען די גרעסטע בע־
לעדיגונג פּאַר דעם גאַנצען הויזגעזינד. ניט אַזוי ווי דאָ, ביי אונזער
בעריהמטען הערר בלאַנק, וואו די מאַראָם רעווקא זעמעל האָט א
וואונק געטהאָן צו איהר פּיעלגעליעבטען מאַן אָסיפ זעמעל, ער
זאָל לויפען און ברענגען וואָס גיכער מענשען, דעם רב, דעם נא־
טאַריוס, און אז דער דאָזיגער וועלטליכער דיפלאָמאט, מיט וועלבען
מיינע לעזער וועלען זיך באלד בעקענען נאָנץ נאָהענט, אז דער
דאָזיגער הערר זעמעל, זאָג איך, איז געקומען צום נאָטאַריוס, האָט
ער מיט איהם געמאַכט א גאנץ לאַנגען שמועס וועגען זאָקאַנעם

אויף איהר קוקענדיג, איז סאָני צענאַנגען נעווּאָרען פּאַר געוויין, און פּאַר גרויס רחמנות האָט זי כּמעט פּערגעסען אין איהרע אייגענע צרות און האָט געזומען טרייסטען די „וויסטע אַלמנה" מיט די דאָזיגע ריהרענדיגע און האַרצרייסענדיגע ווערטער:

— געזונ אייך צו טרויערען, שוויעגער, כּלעבען, געזונ! פּאַר־געסט ניט אָן גאָט און זינדיגט נישט מיט אייערע רעה, שוויעגער! גאָט וועט אייך ניט פּאַרלאָזען. איהר זענט נאָך אַ יונגענד, און אייער מזל קאָן קיינער נישט וויסען. איהר זענט ניט די ערשטע, און ניט די לעצטע. נאָט קאָן אייך נאָך באַשערען, און איהר קאָנט נאָך וויסען פון אַ וועלט, און מסתמא וועט אייך דער שוועהר ניט פּאַרגעסען אין דער לעצטער מינוט און וועט אייך באַווּאָהרענען. אָבער איך, שוויעגער, איך קאָן זיך צו אייך נישט גלייכען, איך בין באַפּאַלען מיט קינדער, און דאַרף האָבען פּיעל זכות־אָבות, ביז איך זאָל פּועל'ען ביי גאָט, אַז דער שוועהר זאָל מיך אויך נישט פּאַרגעסען מיט מיין מאַן. איהר ווייסט, איך האָב נאָך כּמעט קיין חיי־שעה נישט גענאָט, חוץ דחקות, יסורים און האַרצווּעהטיג, חאָטש מיין חיים איז אַיין עהרלייכער, אַ שטילער, אַ לייטישער וונגערמאַן, ניט אַזוי ווי אונזער אָסיפּ, דער שאַרלאַטאַן, וואָס פּאַרשפּיעלט, זאָגט מען, אין קאַרטען אַ יאָהר וויפּיעל איך מיט מיין מאַן און מיט מיינע קינדער דאַרפען פּאַרלעבען, און פון דעסטוועגען וווייסט איהר, ווי־פּיעל מתנות רעווּעקא האָט תמיד פּונ'ם שוועהר, און איך, אַ חוץ דעם נדן, נישטאָ וואָס צו רעדען!...

און מיט די דאָזיגע ווערטער האָט נעבאַך סאָני בעהאַלטען איהר וויינענדיג פּנים ביי מרים־חיה'ן אויפ'ן האַרצען, און אזוי האָבען נעבאַך די דאָזיגע צוויי אומגליקליכע וווייבער אויסגעגאָסען איינס פּאַר אנדערען זייערע הערצער, זייערע ביטערע הערצער, וואָס זענען אָנגעזאָדען פון אַ צייט מיט יאָהרען מיט קנאה, שנאה, פּער־דראָס, האַרצווּעהטיג מיט נאָך אנדערע געפּיהלען... מיר זענען אַלע אזוי, לעזער, ווער ווינציגער, ווער מעהר, ווער קליגער, ווער נאָרישער, ווער אָפּען, ווער פּערבאָרגען — אָבער ענאָאיסטען זענען מיר אַלע,

דער אדער יענער טראכט ביי זיך אין הארצען; יעדער אויף זייגע געדאנקען איז בעל־הבית און קאן זיך מיט זיי בענוצען, ווי ער פער־שטעהט... על כל פנים, דאס קאן איך זאגען, אז נאך דעם געווייז מיט'ן געשריי פון אונזער פיינער העלדין רעווקא „מע דארף ניט! מע דארף ניט!" האב איך אליין מיט מיינע אויגען געזעהן, ווי זי, רעווקא, האט אוועקגערופען איהר געשעצטען מאן, אסיף זעמעל, אז האט זיך מיט איהם עפים גע'סוד'עט און גע־שושקעט עטליכע מינוט, און איהרע אויגען זענען געווען טרוקען, ווי פעפער. וואס האבען זיי גערעדט — קאן איך ער היום נישט וויסען; איך האב נאר געהאפט עטליכע ווערטער: „ירושה"... „צוואה"... „א חלק"... „זאקאן"... „איין אכטעל"... „א זוהן"... „א טאכטער"... און דאס איז שוין געגוג פאר אונז, און מיר שטויסען זיך שוין אן, פון וואס דאס דאזיגע פארפאלק האט דא געשמועסט. די מאדאם רעווקא איז געווען עפים זעהר צעטראגען, ווי א סוחר בשעת ער שמועסט פון א גרויס געשעפט, און דער הערר אסיף זעמעל האט ארויינגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזענקעשענים, פערריסען די נאז מיט די אשקאלירענע ברילען און האט אביסעל ווי אונטערגעשפרונגען, ווי אונטערגעטאנצט, סקריפענדיג שטארק מיט די שטיוועל, און אויף זיין פרייליך פנים איז געווען קלאר, אז עס איז איהם היינטיגען טאג בכלל זעהר אויפגעלעגט אויף'ן הארצען...

דאס אייזרנע בעטעל, וואס דער אומגליקליכער קראנקער ליגט אויף דעם אצינד און אמפערט זיך מיט'ן מלאך־המות, איז, איי־גענטליך, ניט קיין שלאף־בעטעל, נאר אזא מין קושעטקע, א גאנץ גרויסע, וואו סענדער האט ליעב געהאט צו לעגען זיך אפרוהען נאך יעדען מאהלצייט מיט א גאנץ גרויסער גראבער ציגאר אין די צייהן. ווי עס ווייזט אויס, האט סענדער ליעב פון תמיד אן שטארק און מאסיוו מעבעל; דאס קאן מען בעמערקען נאך דעם גאנץ גרויסען דעמבענעם שרייבטיש, און נאך דער הויכער דעמ־בענער קרעסלע (פאטעל), וואס האט ניכער א פנים פון א גאר־

בכלל און וועגען ירושה בעזונדער. ער האָט בעוויזען, ווי ווייט ער איז קלאָר אין זאקאָנעס, און חאָטש ער איז, דאנקען גאָט, ניט אזוי נויטבעדערפטיג, דאָך פערהאָפט ער, אז זיין געליעבטער שוועהר, דער הערר בלאנק, וועט איהר אָפשרייבען דעם גרעסטען חלק ירושה, מחמת איהם, אָסיפ'ען, האָט ער ליעב, ווי אַיין אייגענעם זוהן, און שפּעטער, אז דער נאָטאריוס מיט די איבעריגע זענען געקומען צום חולה, האָט אָסיפ ארום זיי שטאַרק ארומגעטאַנצט, און אזוי איינגענומען און אויפגעלעגט, אז א מענש פון דער זייט האָט געקאָנט מיינען, אז דאָ וועט מען שרייבען תנאים, ניט קיין צוואָה, אז דאָ איז א חתונה, ניט קיין נעפעהרליכער קראנקער, וואָס נעזענט זיך מיט'ן לעבען... נאָר איין רעווקע האָט זיך ניט פערלאָרן: די דאָזיגע נעטרייע טאָכטער איז ניט אָפגעטראָטען אויף קיין מינוט, אויף קיין רגע, פונ'ם קראנקען פאָטער; אויף איהר פנים זענען געווען אָנגעצייכענט אזעלכע יסורים, אזעלכע טיעפע שמערצען, אז דער נעפעהרליכער סענדער האָט זי געטרייסט:

— וואָס וויינסט דו, נארעלע?

די דאָזיגע עטליכע וווערטער האָבען געעפענט ביי דער זעלטענער טאָכטער א נייעם קוואל פון טרערען, און קוים מיט צרות האָט זי געקאָנט אויסרעדען אָדער אויסקוויטשען:

— טאַטע! מע דארף ניט! מע דארף ניט!

— וואָס, נארעלע? וואָס דארף מען ניט, נארעלע?

— קיין צוואָה דארף מען ניט! מע דארף ניט! איך וויל ניט! איך קאָן דאָס ניט איבערטראָגען! דו וועסט נאָך לאנג, לאנג לעבען!

— נעה שוין, נעה, נארעלע! זעהסט דאָך, אז איך עק זיך!

– מע דארף ניט! מע דארף ניט!

וואָס האָט געקלערט אונזער שענע רעווקע, שרייענדיג: „מע דארף ניט", ביי זיך אין הארצען? עס איז נישט גרינג צו וויסען, ליעבער פריינד, וואָס איהר אָדער איך קלערען אין הארצען; דאָס איז בכלל זעהר א שווערע זאך צו טרעפען, און היינטיגע יאָהרען איז נאָר ניטאָ דער נאר, וואָס זאָל ארויסגעהן און דערקלערען, וואָס

דאס דריטע קאפיטעל

איז אביסעל צו גרויס, דעו עס ווערד דא בעשריבעו א סך פארשוינעו אוו נעשמועסט פוו פערשיעדענע זאכעו.

אלסדינג קאן זיך מאכען אויף דער גרויסער וועלט, אוו יעדער צופאל קומט־אן אזוי אומגעריכט, פלוצים, אז אונזער מענשליכער פערשטאנד שטעלט זיך אנידער אוו ווערד פערגליווערט, אז ער בעגענענט אזעלכע וואונדערליכע זאכעו אין דער נאטור.

דער פערפאסער פונ׳ם דאזיגען בוך איז אליין געווען איין עדות ביי א סך אזעלכע אומגעריכטע צופעלען. ווי היינט שטעהט אונז פאר די אויגען אונזער „רב יוסעל־דוד פאני" מיט דער נרויסער באָרד, מיט דער צעפעלעצטער נאז, מיט׳ן נראבען בויך, מיט דער ברייטער ליסענע אויפ׳ן קאפ; אט איז ער נעקומען פונ׳ם דאוועגען, אט האט ער נעמאכט „שהכל" אויף א גלעזעל ספירט אוו האט פערביסען מיט עטליכע הייסע קארטאפלים, אט האט ער זיך צוגעלעגט א מינוטקעלע אויפ׳ן טאפטשאן — אוו אט האט ער ניט נעסטייעט!... אוו אלי? אלי דער טלית׳ניק ווי אזוי איז נעשטארבען? אין באד פרייטאג, אויף דער אויבערשטער באנק! נאר וועו מיר זאלען נאר וועלען זיך ארייגלאזען אין לאנגע שמועסען, וואלטען מיר נעקאנט אפצעהלען נאך צוואנציג אזעלכע צופאלען, וואו דער טוידט קומט פלוצים, נישט נעריכט. נאר ניט דא איז דער אָרט צו פערנעמען זיך מיט אזעלכע „ספורי־מעשיות", אוו אז א ראמאניסט זאל וועלען אין איין בוך ארויסשרייבען אלע, וואס ער ווייסט, וואלט זיין ראמאן קיינמאל קיין עק ניט נעהאט, ביז׳ן טוידט אריין...

מיט אונזער נעעהרטעסטען סענדער בלאנק איז אויך נעווען איין אומגעריכטע זאך. דאס איז נעווען אין א שענעם פריהמאָרגען, נישט אין קיין חמארנעם טאג, איז זיך סענדער אויפגעשטאנען, ווי א מענש דארף אויפשטעהן, אוו טרינקענדיג טיי האט ער, פונקט ווי אלע טאג, א ציה נעטהאן ביי׳ם גלעקעל, אוו עס איז ארייננע־

דערֿאבנע שאפע, איידער פון א קרעפֿל, חאטש אין מיטען איז אויסגעהאקט איין אָרט אויף סענדער'ס נעזים, בעצוינגען מיט א נאנצער יוכטענער פעל. מערקווירדיגער, שטארקער און מאסיווער פון אלץ איז דאָס שרייב־נעצייג מיט די אלע שמאכטעלאקעס, וואָס נעפינען זיך ביי יערען לייטישען מענשען פון היינטיגער וועלט אויפ'ן שרייבטיש. אלץ איז אָפּגעארבייט און אָפּגעטעסעט אזוי ערנסט, אזוי אָרענטלעך, אזוי נעטרייַ, — ניט אנדערש, ווי „פּא־זאקאזו" נעמאכט נעווארען, ווארום אז מע קויפט ביי די היינטיגע טאנדעטניקעס, איז דאָס נאָר קיי און שפּיי, מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, אבי נאָר נעלר אויסצונארען און נענוג! ניין, סענדער איז ניט פון די דאָזיגע שפּרינגערס, וואָס היינט לעבען זיי און מאָרגען פּור־פּא! סענדער האָט ליעב שטארקס, פעסטינס, מאסיווע — און איז אלעין אויך שטארק, פעסטיג און מאסיוו, פערפּראוועט פון געזונדע מאכלים מיט די בעסטע ווייניען און פערזאָרגט אויף היבשע, היבשע עטליכע יאָהר. נאָר — אך! ניטאָ קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט! איין איבעריגער טראָפּען וואסער אין טייך מאכט א גרויסע בעווענונג אין די חוואליעס; איין איבעריג שטיקעל נעפילטע פיש פון א דריי־פיער פונט מאכט־אָן א נאנצע סומאטאָכע, א רעוואָלוציע אין בויך — און מיר זענען אלע ביי נאָט אין די הענד!... וועד וואלט זיך דאָס נעקאָנט ריכטען, אז איבער א האָהן מיט א הוהן זאל חרוב ווערען אזא גרויסע שטאָדט, ווי ביתר? וועד וואלט זיך דאָס נעקאָנט ריכטען, אז איבער אזא נארנישט מיט א נישט, ווי א שטיקעל העכט, זאל עס נעמען אומוואלנערען אזא מויער, ווי סענדער בלאנק, וואָס האָט זיך נאָך אויף זיין לעבענס לעבען קיינמאל נישט נעקלאָגט, אז סע זאל איהם עפּיס וועה טהון? און פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך, אז אויף דער וועלט קאָן זיך אלץ מאכען.

— אויך אין סוף אריין.
— באשיטען מיט גרייפלעך.
— מיט גרייפלעך.
— א צימעס פון פאסטערנאק.
— פון פאסטערנאק.

— סע איז נאך דא ביי אונז פונ׳ם ווייסען וויין? — האט פלוצים סענדער א פרעג געטהאן און אנידערגעשטעלט אויף פרויקע׳ן אועלבע אויגען, גלייך ווי איינער רעדט: „זאג שוין, זאג, ממזה, נא, שטעך מיך, קוילע מיך!“... פרויקע איז גאר צעמישט געוואָרען; ער האט זיך א חאפ געטהאן מיט ביידע הענד ביי׳ם שטערן, ביי די קנעפלעך פונ׳ם פידזשאק, ביי די עלענבויגענס, ביי די קעשענס, און האט א וואָרף געטהאן מיט די אויגען אויף דער סטעלי, גלייך ווי דארט איז געווען אנגעצייכענט, וויפיעל בוטעלקעם וויין עס געפינט זיך נאך ביי סענדער׳ן אין קעלער, און קוים מיט צרות געענטפערט:

— הא? וואס? וויסער וויין? ניין! יא! סע איז נאך דא.
— פארגעס ניט שיקען נאך ביער.
— נאך ביער, — זאגט פרויקע.
— מע מעג שוין עפענען א נייע פאס אוגערקעס.
— אוגערקעס.
— געדענק זשע, וואס איך האב דיר אנגעזאגט מכח די פיש.
— מכח די פיש — זאגט פרויקע.
— איצט גוה!

פרויקע איז ארויסגענאנגען, און סענדער האט גיך־גיך נעענדיגט מיט׳ן אנבייסען, האט זיך ארומגעטרייסעלט, אפגעווישט מיט דעם טישטיכעל די ליפען, די הענד, אויפגעשטאנען, אויסגענלעט דעם בויך, פערריכערט א גראבע ציגאר און האט זיך ארויפגעלאזט אין דער בעקאנטער קרעסלע אריין. די ציגאר האט ארויסגעלאזט און צעטראגען איבער׳ן גאנצען קאבינעט זעהר א שענעם ארומאטם, און סענדער׳ס גערוענקען זענען צוועק ווייט־ווייט אין קיך אריין,

קומען אונזער בעקאַנטער פרויקע, אויסגעצויגען זיך פאר דעם בעל־הבית, ווי א סטרונקע.

— מע האָט שוין געבראַט די פיש? — האָט סענדער א פרעג געגעבען און האָט אָפגעזופט א האַלבע גלאָז טיי.

— געבראַכט! — האָט פרויקע געענטפערט, ווי א חוואָט.

— העכט?

— העכט.

— גרויסע העכט?

— גרויסע העכט.

— פרישע?

— פרישע.

— זאָג זעלדע'ן, די פיש זאָלען זיין מיט מעהרען געקאָכט, — האָט סענדער ארויסגענעבען א בעפעהל און האָט א זופ געטהאָן די אנדערע האַלבע גלאָז טיי.

— מיט מעהרען געקאָכט, — זאָגט איהם פרויקע נאָך, ווי נאָך א סידור.

— עטליכע קאַרטאָפלים אין די פיש איז אויך נישקשה, — האָט סענדער בעפעהלען ווייטער.

— אויך נישקשה, — זאָגט פרויקע.

— און בע'טעם'ט, מאָסטקע, ווי מיט קליי, רויטליך, נעדעכט, מיט פעפער, הייס, אויסגעזאָדען. דו הערסט, צי ניין?

— איך הער, איך הער.

— קיין זדאָזע דארף מען היינט ניט, — האָט סענדער ווייטער ארויסגענעבען א אינסטרוקציע.

— דארף מען היינט ניט, — זאָגט פרויקע.

— אויפ'ן ארט פונ'ם זראָז — איין עסיג־פלייש.

— עסיג פלייש, — זאָגט פרויקע.

— געזונען־פלייש אין סוף.

— געזונען־פלייש אין סוף, — זאָגט פרויקע.

— די דרויבעלעך פון די געזנ אויך אין סוף אריין.

מרים־חיה, די מאראם בלאנק, איז נאך נאר א יונגע פרוי, פון א יאהר זעכס און דרייסיג, נישט מעהר ; זעהר א שענע, א קלאר־ווייסע, ווי געפאלענער שניי, מיט זעהר שענע בלויע אויגען און שווארצע ברעמען, מיט זעהר איין איינגענומען סימפאטיש גע־זיכט ; די גוטסקייט איהרע ליגט איהר, ווי מע זאגט, אויפ'ן פנים. מרים־חיה איז א פשוט'ע, עהרליכע און א פרומע אידישע פרוי. זי טראגט נישט קיין אייגענע האר. פרעמדע טונקעל־רוסאווע צעפ בעשענען איהר קאפ. און געקליידט איז זי ניט נאך דעם לעצטען זשורנאל, נאר ריין, ציכטיג, טשעפקע, איינגענומען. איהר וואוכם איז ניט זעהר קליין, דאך ווייזט זי אוים ווי א קינד, ווי א ליאלקע, אקענען איהר מאן, וואס זי שעצט איהם העכער און גרעסער פון אלעמען אויף דער וועלט, און סענדער'ס וואהרט איז ביי איהר, להבדיל, א דין. זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי און האט מיט איהם איין־און־אויצינגען זוהן מארקוס, וואס די נאטור האט איהם נעשענקט מרים־חיה'ס שענקייט מיט סענדער'ס גבורה, און אינ־איינעם איז פון איהם ארוים אקוראט אזא זעלטענער העלד, ווי מיר דארפען אין אונזער ראמאן. ארוים־לאזען איהם אויף דער גאס, וועו עס שפאציערען אונזערע מאמזעלען מיט די דאמען, איז געווען, מיין איך, א געפעהרליכע זאך, וואהרום אין דער שטאדט, וואו עס קומט־פאר אונזע אמת'ע געשיכטע, איז דער צווייטער מארקוס ניט געווען. אמת, סע זענען געווען נאך צווייי, דריי מארקוסען, נאר ניט אזעלכע מארקוסען, ווי אונזער מארקוס, מיט אזעלכע גרויסע בלויע אויגען, מיט אזא בריימען וויסען שטערן, מיט אזעלכע שענע בלאנדע געקרייזעלטע האר, מיט אזעלכע שענע וויסע הענד, מיט אזא הויכען גרויסארטיגען שטאלט, מיט אזא שען ליכטיג ריין פנים, מיט אזעלכע אידעלע מאניערען, מיט אזא איינגענומענעם דערען... לאכט, לאכט, איהר נעבילדעטע מאמזעלען, קורסיסטקעם ! אויב אייערע אידעלע הערצער זענען נאך ניט פערהארבען געווא־רען פון פערשיעדענע פרייע, מאדנע געראנקען, וועלען זיי זיך נאך קאנען קלאפען, בעגעגענענדיג אזא מאנספארשון, אזא שענעם קא־

און עם האָט זיך איהם אויסגעווייזען, אז ער הערט א ריח פון גע־קאָכטע פיש; סענדער האָט צעשפּרייט די נעזלעכער און האָט מיט'ן גאַנצען כח געזומען אריינצולעפּען צו זיך אין נאָז אריין דעם שענעם, געשמאַקען אראָמאָט פון די אויסגעצייכענטע געפיל־טע פיש, און אזוי האָט ער געחאַפּט א דרימעל, זיצענדיג אין קרעס־לע, אויף א האַלבע שעה. אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך נעזומען אביסל צו די געשעפטען, אָפּגעראַדט מיט א צוויי־דריי מעקלערס, איבערגעזעהן די בריף פון דער פּאָסט, אָפּגעענטפּערט וועמען מע דארף און האָט א קלונג געטהאָן צו פּרויקע'ן און האָט געהייסען גרייטען צום טיש.

אז אונזער סענדער האָט אריינגעטראָטען מיט א פער'חלש'ט האַרץ אין עס־צימער אריין, איז שוין דער לאַנגער דעמבענער טיש געווען אינגאַנצען גרייט מיט די טעלער, מעסערס, לעפּעל, פּלעשער און קלייניע פּלעשעלעך, גלעזער און קלייניע גלעזעלעך, מיט אַלערליי געזאַלצענס, הערינג געשניטענער, הערינג געהאַקטער, שמאַלץ־הערינג, גערויכערטער הערינג, געמאַראַנירטער הערינג, קלייניע הע־רינגלעך, סערדעלען, איקרע און ווארשוועער קאַלבאָסען. דאָס עס־צימער אליין האָט מיט דער שטאַרקייט פונ'ם מאַסיוועז מעבעל געחאַפּט דעם אָפּבליק פון סענדער'ס קאַבינעט; די דאָזיגע צוויי חדרים האָט סענדער ליעב געהאַט מעהר פון זיין גאַנצען גרויסען הויז, מחמת די איבעריגע חדרים זענען געווען אויפגעפּוצט אויף היינטיגען מאָניער, און זייער גרינג, רויכיג מעבעל האָט נישט געקאָנט אויסהאַלטען אויף זיך דעם שווערען קערפּער פונ'ם נע־שעצטען הערר בלאַנק. דריי פּריבאָרען זענען אויפ'ן טיש געשטא־נען: פּאַר סענדער'ען, פּאַר זיין ווייב און פּאַר מאַרקום'ען.

אונזערע לעזער זענען נאָך ניט בעקענט מיט די איבעריגע צוויי פּארשוינען. ביז וואַנען סענדער וועט זיך אָפּפּאַרטיגען מיט די גע־זאַלצענע זאכען, וואָס שטעהען דאָ אויפ'ן טיש, וועלען מיר מיט איין קוק בעטראַכטען סענדער'ס ווייב מיט איהר זוהן מאַרקום'ען.

.מיט מאיר קוואשע, אָט דעם בעל־עגלה־יונג, וואָס פארמאָגט ניט מיין מיסט. דו פארשטעהסט? א העזה פון א שייגעץ!

— וואָס הייסט, סענדער? מע זאָגט דאָך אָבער, אז ער איז איין עושר, א גביר! נעם, סענדער, דו האָסט דאָך ליעב א גע־פילטען קאָפּ?

— איין עושר? א גביר, זאָגסט דו? א קבצן, איין עני ואביון! זעהסט דו, דער שותף זיינער, מאָטעל פריעדמאַן, האָט אַביסעל געלט, נאָר וואָסער א געלט? גערַאבעוועט, גע'גזל'ט, אויס־געריסען מיט גוואַלד. אזוי ווי האובן בייטשעלע, אָדער שמחה פייג איז אויך א גלייכער שידוך? הא? ווי מיינסט דו, אשטייגער? איאָ, א פיינע זאַך? סענדער בלאַנק מיט שמחה פייג — צוויי גלייכע מחותנים, איאָ?

— איך ווייס? מיר דאכט, אז רב שמחה איז א... פיינער מענטש...

— א פיינער מענטש, זאָגסט דו? נו, און רב יואליק שלע־פער? און רב אייזיק פאטשייליע? און זלמן קרום־פנים? אויך פיינע מענטשען? הא? זאָל איך זיך מיט זיי אויך משדך זיין? ווי מיינסט דו?

— איך זאָג דען, סענדער, אז...

— אז וואָס? חס ושלום! דו ווילסט נאָר, איך זאָל נעמען אויף מיינע עלטערע יאָהרען און אוועקגעבען אזא קאפּיטאָל מיט געלט דער רוח ווייסט וועמען — עפּים פייפערס, גנבים, שלעפערס!

— שלעפערס?

— פארשטעהט זיך, שלעפערס! זאָלסט דו טאקי ווייסען, אז סע איז שלעפערס, קבצנים, כלבים, שארלאטאַנעס, פליהערס, אָנ־זעצערס, ניטא איינער א רעכטער, אלע אויף פרעמד געלט, אבי קארעטעס, פערדלעך! סע איז גאָלע הולטאיעס, בלוטזויגערס, קו־לעספּאָט... קולעספּאטארניקעס... ווי אזוי הייסט דאָס דאָרטען ביי דיר, מארקוס, אין די היינטיגע ביכלעך?

— עקספּלאָאטאַטערעס, — פעררעכט איהם מארקוס.

וואליער, ווי אונזער יונגער העלד מארקום בלאנק, מיט וועלכען מיר טרעטען־ארויס מיט גרויס גדלות אויף די בלעטלעך פון אונזער אמת'ער ערצעהלונג. איך וויים, איהר וועט מיר ענטפערען: וואס קומט אונז ארויס פון א שען פנים מיט א גרויסען שטאלט? דער עיקר איז — צי האט ער עפעס אין קאפ, אין הארצען? וואס אמת איז אמת: מיין העלד האט די נאטור ניט געשענקט קיין בעווג־דערע פעהיגקייטען, אדער טאלאנטען; וועט פערמאגט אבער אזא נוט, ווייך, וואהרעם הארץ, ווי מארקום האט? וועט פערמאגט אזא גליקליכע לאגע צו זיין א זוהן, א בן־זקונים ביי סענדער בלאנק, וואס קאן איהם געבען נדן, וויפיעל מיינט איהר? צוואנציג טויזענד, דרייסיג טויזענד, און פאר וואס ניט קיין פופציג טויזענד רובל? סענדער וועט איהם געווים געבען פופציג טויזענד רובל, אויב ער וועט גרויכען דעם שידוך, וואס ער וויל. און דעם שידוך, וואס ער וויל, פאר וואס זאל ער איהם ניט גרויכען? מיט וואס איז סענדער בלאנק ערגער פון גרשון מירמעלשטיין?

— וואס זאגסט דו, מרים־חיה, אויף דעם דאזיגען פארך? — זאגט סענדער צום ווייב און קוקט אריין אין די פיש אריין.

— אויף וואסער פארך, סענדער? וואס פאר א פיש ווילסט דו? א מיטעלשטיק? איין עקשטיק? צי א קאפ?

— לאז זיין א מיטעלשטיק מיט איין עקשטיק מיט א קאפ, — זאגט סענדער. — איך רעד פון דעם שייגעץ, רעד איך.

— וואסער שייגעץ, סענדער? נעם — אט דאס איז א נוט שטיקעל, סענדער.

— טויזענד מאל דארף מען דיר זאגען, צי וואס? איך רעד פון גדליה דעם שדכן, רעד איך. ער שרייבט שוין וויערער א מאל וועגען דעם דאזיגען נראביאן!

— וועגען וואסער נראביאן?

— איך האב דיר שוין, דאכט מיר, צעהן מאל געזאגט, אז גדליה דער שדכן דולט מיר א ספארעק, איך זאל א שידוך טהון

זיצען, געגעבען א פאַפּיראָס, אָנגעצונדען און אונטערגעטראָגען דעם גאַסט א שוועבעלע, געפרעגט: „וואָס האָט איהר עפּים אזא שלעכט פּנים?" און געגעבען איין אויסרער: „פּאַר וואָס זעהט מען אייך עפּים ניט?" ווי אויף נאָרלען איז דער גאַסט געזעסען; ער האָט שוין לאַנג אויסגערויכערט דעם געשענקטען פּאַפּיראָס; ער האָט שוין לאַנג זיך אויסגעהוסט דריי מאָל און אכצעהן מאָל זיך אונטערגעהויבען אויפ'ן בענקעל, אָפּגעווישט דעם שווייס, גוט אויסגעשניצט די נאָז, אַרויסגענומען און געמאַכט זיך איין אייגענעם פּאַפּיראָס, אייגעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען, עטליכע מאָל געפּרובט אָנהויבען צו רעדען, וואָס ער בעראַרף, און איבערגעהאַקט געוואָרען אויפ'ן ערשטען וואָרט, — און סענדער האָט אלץ דערצעהלט פון זיינע געשפּטען, פון זיינע פערפּאַלענע חובות, פון זיינע משפּטים, וכדומה, מיט גרויס התלהבות, גלייך ווי דער גאַסט בעט איהם, ווייניט און חלש'ט פּאַר איהם, ער זאָל איהם „אינגאַנצען" דערצעהלען און חס־ושלום ניט דורכלאָזען קיין ברעקעלע... נאָר יעדע זאַך דאַרף זיך אָבער האָבען איין עק, און א מענש האָט אין זיך א גאָל! דער גאַסט, רב זיאַמקע, אַדער רב חיים'קע, חאַפּט די מינוט און הויבט־אָן גלייך־גיך, אין איין אָטהעם:

— איך האָב אייך געוואָלט בעטען, רב סענדער, איהר האָט דאָך געהערט מסתמא, אז איך האָב אוועקגעקויפט ביי דעם פּריץ שישינסקי'ן אינגאַנצען די ווייץ, און מחמת...

— איך וויים, איך האָב געהערט! — שלאָגט איהם סענדער איבער אינמיטען. — איך האָב געהערט פון אייער גילדענעם נעשעפט. איך בין אייך וועניג־וואָס מקנא, רב זיאַמקע, אָבער נאָר וועניג! ווייסט איהר זשע, פּאַר וואָס? איך וועל אייך דערצעהלען! אָט דער שישינסקי האָט ביי מיר פּאַר פּיער יאָהרען געוואָלט לייהען פּופּציג טויזענד קערבלעך, און דוקא אויף גוטע קאָנדיציעס. איך האָב אָבער דעמאָלט נעהאַט איין עסק מיט'ן קאַשקיווקער פּריץ. די מעשה איז אזוי געווען...

— עקסלאפאטאטשניקעס, מערזאווצעס, סוואלאטשעס, און נע־נוג! און מע וויל, איך זאל מיך מיט זיי משדך זיין! א, ווי לאנג קרענקען זיי, ניט דערלעבען זאלען זיי דאס!

— עס, סענדער. דערווייל עסט דו ניט.

— איך עס, איך עס, וואס דען טהו איך? זעהסט דו, אט דער דאזיגער גרשון, גרשון מירמעלשטיין — אט דאס הייסט א לייטי־שער מענטש, א מענטש, א פיינער מענטש, א געשטעלטער מענטש, א בארוהטער מענטש, א מענטש, וואס סע הייסט מענטש, וואס מע קאן אויף איהם זאגען מענטש, מיט איינעם וואָרט — א מענטש!... ווי מיינסט דו, מרים־חיה, אשטייגער, אז איך זאל וועלען מיט איהם א שידוך טהון, וואס וואלט ער נעזאגט, הא?

— איך וויים? וואס קאן ער זאגען, סענדער? איך וויים וואס?

— אדרבה, ווי מיינסט דו, מרים־חיה? איך וויל הערען דיין מיינונג.

— מיין מיינונג? איך מיין, אז... איך מיין גארניט.

פארהאן ביי אונז א סך אזעלכע ווייבער, וואס מיינען ג א ר־נ י ט, וואס מיינען נאר דאס, וואס דער מאן וויל און וואס דער מאן הייסט. מרים־חיה איז געווען איינע פון די ווייבער, וואס האבען דרך־ארץ פאר'ן מאן, נישט מחמת „אהבה", נאר מחמת „יראה", דאס הייסט, נישט אזוי פאר ליעבשאפט, ווי פאר אפשיי. סענדער איז געווען א איה, וואס ביי זיך אין שטוב האבען אלע פאר איהם געהאט דרך־ארץ, פונ'ם ווייב ביז'ן געבאלעוועטען מי־זיניק מארקוס. אויפ'ן לשון פון די „העכסט־אינטערעסאנטע רא־מאניסטען" קאן מען זאגען, אז סענדער איז נעווען א ד ע ס פ א ט, א ט י ר א ן... איך וואלט נאך צוגעזעצט דאס וואָרט „מערדער", איז ער אבער געווען ווייט פון א מערדער. ער איז נעווען א איד גלייך מיט אלע אידען, וואס ביי זיך אין שטוב האט ע ר געהאט די דעה, און ווייטער קיינער ניט. און אז מיר האלטען שוין דער־ביי, געבען מיר דא איבער אביסעל זיין ביאגראפיע אין קורצען:

— פארשטעהט איהר, רב סענדער? האָב איך ביי אייך נע־וואלט בעטען א גמילות־חסד אויף א קליינער צייט.

— א גמילות־חסד? ! — פרעגט סענדער שטארק־שטארק פער־ווונדערט, גלייך ווי מע האָט איהם דערצעהלט, אז דער און דער האָט גענומען דאָס גרויסע געווינס, אָדער ס'איז געווען נאָר־וואָס אין דרויסען א הרינה, א שרפה, א מנפה...

— יאָ, א גמילות־חסד, — ענטפערט זיך רב זיאמקע נישט הויך, נישט שטיל, נאָר אזוי, מיטעלמעסיג, ניט צו פערשטעהן, וואָס וואונדערט זיך דאָס עפּיס אזוי רב סענדער? — יאָ, א גמילות־חסד, ביז וועסנע; נישט קיין סך: א רובעל צעהנטויזענד.

— איצט האָב איך נישט, בנאמנות, איך האָב ניט איצט ביי זיך, איך זאָל אזוי ניט האָבען קיין שלעכטס, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעק מיט אייך אינאיינעם. פאר וואָס האָט איהר מיר נעכטען ניט געזאָגט? נעכטען האָב איך גראָד יאָ געהאָט, איז געקומען צו מיר א מענטש פון גבריאל פעלקענשטיין און לענט מיר פאָר איין עסק, אזוי ווי אין טיטיקיווקע סטראָיעט זיך היינט א נייע פאבריק, און גבריאל פעלקענשטיין האָט נעמאכט א קאָנטראקט מיט די שותפים נאָך פאראיאהרען, אז דער וואלד דער טיטיקיווקער... און אזוי ווייטער — אָהן איין אויסלאָז, מיט מעשיות און מיט קליינע מעשה'לעך געבונדען און געפלאכטען, אזוי, אז סע ברעכט דעם מוח!...

און אזוי געהט זיך רב זיאמקע אוועק נעבאָך אָהן געלד, אָהן כח, איין אויסגעטוטשעטער, א נאסער פון שוויים, און פאר זיין אוועקגעהן מוז ער נאָך אויסהערען א לאנגע נאטאציע פון רב סענדער'ען, אז ניט אזוי האנדלעט מען, אז מע זאָל דארפען אָנ־קומען צו יענעם, און מע טאָר זיך ניט פיהרען אזוי גרויס, און מע דארף זיך היטען פון שלעכטע שותפים, און מע דארף וויסען, ווי אזוי צו האנדלען און מיט וועמען צו האנדלען, און מע זאָל פרענען ביי איהם, ביי סענדער'ען, וואלט ער קלאָר געמאכט און געוויזען א דרך אין אלע געשעפטען. און ביי'ם געוועגענען זיך בעט איהם

און סענדער האָט צוועקגעצוינען א שפּאַנעל־נייע מעשה אויף נייע זעכס שעה. רב זיאמקע איז שוין פיטש־נאָס: עס רינען פון איהם ריקעס שוויים; ער ווישט זיך נעבאך מיט דער פּאָלע און זיפצט, ווי אַיין אומגליקליכער פּלענער אין געפענגעניש; רב זיאמקע שלאָגט איהם איבער די רער:

— האָט מיר קיין פּאראיבעל ניט, רב סענדער, וואָס איך שלאָג אַייך איבער די רער... איהר ווייסט, וואָס איך בין נעקומען צו אייך?

— ניין; פון וואַנען זאָל איך ווייסן?

סענדער בלאַנק האָט נאָך גוט נעוואוסט, וואָס רב זיאמקע'ס וויזיט בערייט, נאָר ער מאַכט א נאַיוו פּנים און קוקט איהם אין די אויגען אַריין.

רב זיאמקע איז אויפגערעכט געוואָרען און זאָגט זיך גאָנץ פּרייליך:

— פּאַרשטעהט איהר מיך, רב סענדער, די מעשה דערפון איז אזוי: איך האָב די ווייץ צוועקגעקויפט מיט א שותף, מיט אברהם זאלצוואסער...

— מיט אברהם זאלצוואסער? נאָט זאָל אייך אָפּהיטען, רב זיאמקע! דאָס איז דאָך א שווינדליער, א דרעהער, א רוצח, א קויליער! שטעלט אייך פּאָר, אז פּאר צוויי יאָהרען ווינטער, ערום חנוכה, צי ערום פּורים, — איך געדענק ניט אקוראט — קומט צו מיר אריין א איד. גוט מאָרגען! — גוט יאָהר! זעהר פיין! און מישט מיר אויף א מעשה...

רב זיאמקע בייסט זיך די נעגעל, קראצט זיך אונטער דער יארמעלקע. ער הוסט, ער קלאָפּט מיט די פּים, עס פערשפּיליעט זיך די קאפּאָטע, ער רוקט־זאָן דאָס היטעל שטאַרק, שטאַרק. און סענדער דערצעהלט נאָר א נייע מעשה גאָנץ אנגענעהם, בהדרגה, מיט זעהר שענע וויצען פערפּראוועט, אָהן איין אויסלאָז, אָהן איין עק! רב זיאמקע שפּרינגט שוין אונטער און פּאַלט אַריין אין די רער, שוין נאָר אָהן דרך־ארץ:

זאָלען אַביסעל נעהענטער זיך בעקענען מיט אונזער יונגען העלד, מיט אונזער שענעם מארקום בלאַנק, — דאָם קלענסטע און דאָם בעסטע קינד פון סענדער'ען.

„דאָם קלענסטע און דאָם בעסטע" — אַזא מיינונג איז געווען וועגען מארקוס'ען דער פאָטער אליין איבער צווויי זאכען. ערשטענס, האָט סענדער ליעב געהאט זיינע קינדער, ווען זיי זענען נאָך געווען קליינע, ברעקעלעך, קאראפוזיקעס; און וויי באלד די דאָזיגע קאראפוזיקעס אָנגעהויבען אונטערצווואכסען, אזוי האָט אונזער פייגער סענדער אָנגעהויבען בעקומען צו זיי א שנאה, וועלכע איז געוואכסען אלע מאָל שטארקער און גרעסער. ער האָט געקוקט אויף זיי, ווי אויף שותפים, ווי אויף פרעטענדענטען אויף זיין גוטס, און אָהן קריעג, אָהן סצענעס, אָהן פּעטש האָט זיך נישט געמאכט קיין שמחה, קיין חתונה; דער פאָטער האָט געארבייט מעשים, געטופעט מיט די פיס, די מוטער האָט געווייגט, די קינדער האָבען גענאָסען מיט טרערען, — און דער סוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אז סענדער האָט געמוזט עפענען די האַנד און מיט טוידטע קלוות אָפּצוהאלטן געלד, וויפיעל מע האָט בעדארפט.

ביי א סך גאנץ ליטישע מענשען פיהרט זיך אזוי. דער מחבר פון דער דאָזיגער געשיכטע איז ניט אין מאָל געווען אַיין עדות ביי אזעלכע פיינע סצענעס, ניט איין מאָל געווען א פערמיטלער צווישען פאָטער מיט זיינע אייגענע קינדער, וואו דער גאנצער סכסוך איז געגאנגען וועגען איבעריגע עטליכע הונדערטערס, וואָס מיט דעם האָט מען געקאָנט פשוט מציל זיין פון הונגער און פון דחקות א גאנצעם הויזגעזינד; געלד האָט טאקי דער פאָטער געגעבען, נאָר בלוט האָט ער אָפּגעצאפט ביי די אומגליכיע קינדער א סך מעהר, ווי אויף עטליכע הונדערטערס... אז איך האָב אויף א ציקאוועסט א פרעג געטהאָן דעם איינגעשפּארטען פאָטער, צו וואָס האָט איהם געטויגט דער גאנצער טארארם מיט די בזיונות, מיט די טרערען אומזיסט און אומנישט? — האָט ער מיר גאנץ ערנסט געענטפערט:

סענדער אמאל ארויינקומען, מהיכא תיתי, אביסעל שמועסען... רב זיאמקע לויפט אהין איין אטהעם און האט מורא זיך ארומקוקען! עס געהט איבער א קלייניע צייט. מע דארף אבער פאָרט די קלײנ־ערם, — וואָס טהוט מען? ער געהט נאָך א מאל צו רב סענ־דער'ען, טאָמער, א קשיא אויף א מעשה?... און וויטער די זעלבע געשיבטע; וויטער א מאל דאָס אייגענע! און אזוי איז מיט רב זיאמקע'ן, מיט רב חיים'ען, מיט רב איציקל'ען, און אזוי איז מיט אלע זיינע אלטע בעקאנטע. אט אזא מין נפש איז ער.

אונזער סענדער איז ניט בעסער און ניט ערגער פון אלע אנ־דערע אויפגעקומענע גבירים, פשוט'ע מענשלעך, וואס קאָנען קיין אנדערע פערגעניגענס נישט האָבען פון קיין זאך, א חוץ געלד און כבוד.

אייגענטליך, וואָלט איך דאָ בעדארפט אביסעל בעשרייבען די ביאָגראפיע זיינע: ווער איז ער? פון וואַנען שטאמט ער ארויס? ווער זענען זיינע עלטערען? מיט'ן גרעסטען און מיט'ן שענסטען כבוד וואָלט איך דאָס געטהאָן, ווען איך זאל דאָס וויסען. איז דען מעגליך, אז ראָמאניסטען זאלען קענען א גאנצע וועלט? און וואָס איז אונז דער אונטערשיעד — לאָמיר שמועסען עפענטליך: — וואָס געהט אונז אָן, ווער איז געווען סענדער'ס זיידע, צי סענדער'ס באבע? צי איז זיין פאָטער געווען א מלמד, א שוסטער, א באָנדער, צי א מעקלער? מיר וויסען נאָר סענדער'ן; מיר געדענקען איהם, אז ער איז אמאל, ניט הייַנט געדאכט, געווען א געמיינער איד, א חלפן, א פעלהענדלער, א מוכר־תבואה'ניק, און הייַנט... הייַנט איז ער סענדער בלאנק! קוקט אייך גוט צו צו איהם: אפשר איז ער אייך אויך קענטליך, אזוי ווי מיר?

דאָס פיערטע קאפיטעל.

טראָטירט פון פארקוס'עז אליין.

שוין צייט, שוין צייט צו פערנעמען זיך אביסעל מיט דעם יונגסטען פון דער פאמיליע בלאנק; שוין צייט, אז אונזערע לעזער

לייזער'ס אַנטיקע, וואָס איז שען און קלוג, זאָ „עס עקט זיך מיט איהם די וועלט"? אָבער דערווייל זעהען מיר פּאַר אונזערע אויגען סענדער'ס מיזיניקע און מיר לייענען גרויסע גילדענע אותיות, אָנגעצייכענט אויף זיין וויסען שטערן:

„גלעלד וועסט דו האָבען,
א פערד וועסט דו זיין"...

און דאָרט, ביי דער זייט, שטעהט לייזער דעם בעל־ענלה'ס א זוהנדע, א שווארץ „איננבערע" מיט א שטיק בולקע אין דער האַנד (קוים דערלעבט דעם גליקליכען שבת!), אָפּגערוסען און בארפּים, מיט א פּאָר גלעזערנע אויגען, און אויף זיין בעוואַכסענעם שווארצען שטערן איז אָנגעצייכענט פערקעהרט:

„א פערד וועסט דו האָבען,
א קבצן וועסט דו זיין"...

אך! פּאַר וואָס בין איך ניט קיין פּאָעט? איך זיץ אציינד בעגייסטערט, פול מיט מחשבות; איך וואָלט אָנגעשריבען דערויף א גאנצען שיר אין שענע קלינגענדיגע פערזען, מיט מעלאַנכאָלישע, פילאָזאָפישע, הויכע געדאנקען, מיט טענות צום בורא־שמים, פּאַר וואָס קומט דאָס, זאָ סענדער'ס קינד, וואָס איז פונקט אזוי קלוג און מיט די זעלבע טאַלענטען, ווי לייזער'ס אידיאָט, און פון דעסטוועגען נעהט יעדער צו צו מארקלען מיט א פּאַרטיג שמייכעלע, מיט א חנופה'לע, מיט א קניפּ אין בעקעל, און צו לייזער'ס פּעמפּעק וויל קיינער אפילו קיין קוק ניט טהון, און זאָ ער קומט זיך יאָ עמיצען אונטער די הענד, טהוט מען איהם א שטורך, א שנעל אין נעזעל, א ציפּ ביי'ם אויהער, אָדער מע רוקט איהם אָן דאָס היטעלע איבער די אויגען און מע מאכט פון איהם חוזק...

און שפּעטער, זאָ מיר האָבען דערלעבט צו זעהן אונזער קליינעם העלד צו דער בר־מצוה, האָבען מיר זיך זאָט ניט געקאָנט אָנקוקען זיין שענע צורה, און הגם מיר האָבען פון איהם אליין קיין בעזונדערע שאַרפע חכמות ניט נעהערט, דאָך האָט מען אונז דערצעהלט פון דעם דאָזיגען פייער, פונ'ם דאָזיגען מארקעל, זאָלכע

— א קינד טאָר מען ניט ווייזען קיין וועג, א קינד איז א חזיר, א קינד דאַרף מען לערנען, סע זאָל וויסען, אז א קערבעל איז ניט קיין הונט, וועט ער אויך וויסען אויף דער עלטער, ווי אזוי זיך צו באַגעהן מיט א קינד און ווי אזוי מע דאַרף היטען א קערבעל הייַ־טיגע יאָהרען...

סע פערשטעהט זיך, אויף אזא לאָגיק האָב איך ניט געהאט וואָס צו ענטפערען...

די צווייטע סיבה, וואָס מארקוס איז געווען טייערער ביי סענ־דער'ן כמעט פון אַלע קינדער, איז ווייל מרים־חיה איז ביי איהם געווען דאָס צווייטע ווייב, און איינאַנצען איהר לעבען איז געווען אָפּגעהאַנגען פון איהר טייערען בן־יחיד.

„נו, מילא? — פרעגט מיך דער לעזער. — וואו שטעהט דאָס, אז די קינדער פונ'ם צווייטען ווייב דאַרף מען בעסער ליעב האָבען?"

נו, מילא! — ענטפער איך אויך דאָס אייגענע. מילא אַהין, מילא אַהער — סע איז פאַרט אזוי אייגנעפיהרט ביי א געוויסער קלאַס אידען. נאָר למאי זאָלען מיר אַוועקגעהן פונ'ם אמת? מאַר־קוס איז טאַקי געווען איין אַנטיקעל, וואָס מע קרינט עס נאָר ניט. די גאַנצע שטאַדט האָט מיט איהם נעהאט צו טהון; אז סענ־דער האָט געבראַכט דעם ערשטען שבת דעם פינפיעהרינגען מארקעל אין בית־המדרש מיט א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך און מיט א גילדען היטעלע, האָבען איהם ארומנערינגעלט א מאַסע יונג־לעך, ווייסע־חברה'ניקעס, און יעדער האָט איהם א טאַפּ געטהאָן. פון יענעם שבת אָן איז אַוועקגענאַנגען א שם אויף דער גאַנצער שטאַדט, אז ביי סענדער בלאַנק איז דאָ א מיזיניקעל, א מארקעל, עקט זיך מיט איהם די וועלט! עס איז איהם ניט אין פּנים אַרייַנ־צוקוקען, און קלוג איז ער, אז עס זאָל איהם גאָר קיין נוט אויג ניט שאַדטען... איך וואָלט א בעלן געווען אָנטהון לייזער דעם בעל־עגלה'ס יונגעלע אין א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך מיט א גילדען יאַרמעלקע, און הערען, וואָס וועלען זאָגען אָט די אַלע צבוע'קעס, וואָס דאַרפען אָנקומען צו סענדער'ס קעשעני, אויף

אז דער תנא האָט זיך געשטעלט, זאָגט ער, אויף דעם פסוק, צו פרעגען, זאָגט ער, א ווייַדערשאַנאַנד: מה דאָך, זאָגט ער, עבודה זרה איז אזוי, איז דאָך פּרה אדומה, זאָגט ער, על אחת כמה וכמה!"... און מיט דעם דאָזיגען „זאָגט ער" האָט חיים־חנא אזוי פעררעדט און פערקלאָפּט די צייַהן, אז דער פערהערער איז געבליבען זיצען, ווי א מענש, וואָס מע חאָפּט איהם אויף פוג'ם שלאָף און מע זאָגט איהם: „קוק!" — ער קוקט און קוקט און ווייסט ניט, ווואו ער איז אין דער וועלט...

אז חיים־חנא איז געשטאָרבען, און מאַרקעל איז אריינגעפאַלען צו אַנדערע מלמדים אין די הענד אריין, האָבען די דאָזיגע אַנגעהויבען בעמערקען, אז רב סענדער'ס זוהן האָט אביסעל „א האַרט קעפּעל", א „שווערע תפיסה" מיט א „קורצען זכרון"; דערצו האָט סענדער אַנגעהויבען ווערען רייכער און רייכער, און ביי לייטען האָט ער געזעהען, ווי אזוי מע לערנט קינדער אויף דעם נייעם שניט, האָט ער געקריגען מאַרקום'ען א צוויי־דריי לעהרערס פון „היינטיגער וועלט", וואָס אונזער יונגער העלד האָט ביי זיי גענאַשט פון יעדער זאַך צו ביסלעך, עטוואָס פון אויבען, אזוי, אז צו זיעבעצעהן־אכצעהן יאָהר האָט ער געהייסען זעהר א פיין בחור'ל, ניט ער־גער פון א סך אזעלכע בחורימ'לעך, וואָס איך מיט אייך קענען זיי זעהר גוט: זיי געהען זעהר שען אויסגעפוצט, זיי האָבען ביי זיך א סך ביכלעך; צווישען זיך שמועסען זיי אויף דער נאָס וועגען פוּרגעניעוו'ען, און שרייען אזוי שטאַרק, אז איהר מוזט זיי בעמערקען; צייטונגען לייענען זיי אלערליי, און מיט פרעמדע הענד שרייבען זיי אליין אויך א מאל אריין א קאָרעספּאָנדענציע אין א אידיש בלאָט, און שפּעטער, אז ער וועהרט עלטער, דערמאָנט ער אייך, אז ער האָט אמאל, אין די יונגע יאָהרען, „געשריבען אין די צייטונגען". מיט איינעם וואָרט, אונזער אויסגעצייכענטער מאַרקום וואָלט געווען א יונגעל א משכיל, ווי אלע משכילים אין דער פּראָווינץ, א „אינטעליגענט", א געווהנליכער טיפּ פון א אידיש בחור'ל א נאַחאל, וואָס נעמט א שענע כלה מיט רויטע בעקלעך

אנטיקלעך, אז מיר זענען באמת געווען אנטציקט פון דעם דאזיגען יונגאטש. „שטעלט אייך פאר, — אזוי האט דערצעהלט חיים־חנא דער מלמד — אז מיט זיינע פליצליכע קשיות, וואס ער פרעגט ביי איהם, ביי זיין רבי'ן, שטעלט ער איהם אזוי אנידער, אז ער, רב חיים־חנא, מאהלט אייך, וואס איז באמת א חריף, בלייבט אפהענ־טיג און קאן קיין מויל ניט עפענען אקעגען דעם דאזיגען תלמיד, וואס דארף אויסוואכסען עפים א מין נאון, אדער איך וויים אליין ניט וואס!"... איז נאך דא וואס צו רעדען פון סענדער'ס פערנע־ניגען און פון מרים־חיה'ס גליק, וואס האט זיך אויסגעגאסען אין טרערן? מיט וואס האט זי פערדיענט ביי גאט אזא ברכה? מיט וואס האט זי זוכה געווען צו האבען אזא תכשיט, וואס גאט און לייט טהוען זיך פרייהען מיט איהם? ניט אנדערש, אז דער־וואס־לעבט־אייביג האט זיך ארומגעקוקט אויף איהר, ווי זי קומט נעבאך אף ביי סענדער'ן, כמעט ווי א דיענסט — גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד! ניט אנדערש, אז דאס איז איהר א רפואה צו דער מכה...

נאר מרים־חיה האט, אפנים, ניט פערדיענט ביי גאט, אז איהר זוהן זאל באמת זיין א גאון־עולם; כל זמן רב חיים־חנא דער מלמד האט געלעבט, איז מארקעל געווען אזא תכשיט, אזא גילדען קעפעל, אז קיינער האט איהם ניט געקאנט נעמען פערהערען, מחמת חיים־חנא איז דערצו געווען א מזיק; ער האט קיינעם ניט געלאזט אויס־רעדען א וואָרט: ניט דעם פערהערער, ניט דעם תלמיד. ער האט גערעדט פאר אלעמען; ער האט אליין געפרעגט און אליין ge־ענטפערט. און אז יענער האט געפרעגט דעם תלמיד, למשל: „וואס לאזט מיך דא, מארקעל, דער תנא הערען?" — האט חיים־חנא פערקאטשעט די ארבעל, נעמאכט מיט די הענד און אין דער ניך געענטפערט: „נו, זאגט ער דאך אייך, אז עבודה זרה איז ניט גליך, זאגט ער, צו דער פרה אדומה; פאר וואס? זאגט ער, מחמת עבודה זרה, זאגט ער, איז איין אנדער זאך, און די פרה אדומה, זאגט ער, איז וויערער איין אנדער זאך; איז געדרונגען, זאגט ער,

אַלע כחות פון זיין געזונדען יונגען קערפער, — מיט אייגעם וואַרט, מיין מאַרקוס האָט געוואָלט שטודיערען. איין מאָל פּאַר אַלע שטודיערען: אויף דאָקטאָר, אויף אַדוואָקאַט, אויף אינזשיניער — שטודיערען און געגוג!

וועג און ווי אַזוי איז דער דאָזיגער געדאַנק אייגעפאַלען מאַרקוס'ן אין קאָפּ אַריין — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; נאָר די בריוולעך, וואָס ער האָט געשריבען צו אייגעם פון מיינע חברים, צו אריה־לייב'ען, זענען געווען מיט אזא פייער געשריבען, אַזוי היים, אַזוי ענערגיש, אַזוי אמת, אַז איך האָב זיך אויף קיין מינוט ניט פערטראַכט, אַז דער דאָזיגער יונגער מענש וועט זיין צוועק דערגרויכען. (איינע פון די דאָזיגע שענע בריעף האָט דער לעזער בענגענט אין דעם ערשטען קאַפּיטל פון אונזער אמת'ער מעשה).

נאַטירלִיך, האָט דער פּאָטער ניט געטאָרט וויסען פון דער דאָזיגער פיינער אידעע, און איך רעכען, אַז עס איז גלייכער, וואָס סענדער האָט ניט געוואוסט, וואָס מאַרקוס טראָגט ביי זיך אין קאָפּ און אין הארצען: גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט געקאָסט דער־פון ארוים! סענדער האָט געהאַט צו טהון מיט די שידוכים, און מאַרקוס האָט געשריבען הייסע בריוולעך צו אריה־לייב'ען, אַזוי ווי אויבען איז געשטאַנען.

מעהר ווי אַלע מאָל האָט זיך אויפגעהויבען דאָס פייער ביי אונ־זער יונגען העלד זומערצייט, פונקט אין דער עפּאָכע, וועג עס קומט פאַר אונזער נאַטירלִיכע געשיכטע; אין דער דאָזיגער צייט זענען זיך צענויפגעפאָהרען אַלע תלמידים פון די גימנאַזיעס מיט אַלע סטודענטען פונ'ם אוניווערסיטעט. אָך! ווי שטאַרק אונזער מאַר־קוס האָט זיי נעבאָך מקנא געווען אויף זייערע גילדענע קנעפּלעך, די אָפּיצערסקע היטעלעך, די העמדלעך פון די סטודענטען; ווי פרייליך, ווי פריי, ווי גלִיקלִיך זענען די דאָזיגע מענשען, און ווי טרויעריג, געבונדען און אומגלִיקלִיך איז ער נעבאָך! דעמאָלט, וועג זיי שיפען זיך אויף דער לאָדקע אין דער אויסגעצייכענטער זומער־

און מיט א סך נדן, — און האָט חתונה, און וועלן א פיין איידעמעלע, א בעל־הלואה, א שטיקעל סוחר, א נרויסער סוחר, א יונגערמאן א גביר מיט עטלעכע קינדער, וואָס בעקומען ביי איהם פונקט אזא ערציהונג, ווי זיינע עלטערען האָבען איהם געגעבען, און אזוי איז „דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת" — איין דור נעהט נאָך דעם אַנדערען, ווי א זייגער... נאָר ניין! אונזער שענער העלד האָט געהאט איין אַנדער השגה אין דער וועלט, און זיין צוועק איז געווען ניט אזוי, ווי מיר האָבען פון זיינעטוועגען אויסגעבעטן. יעדער מענש האָט זיך זיין קאָפריז, זיינע השגות; פאַר וואָס זאָל מאַרקוס בלאַנק זיין ערגער פון אַלע אַנדערע מענשען? איך זעה, אז מיינע לעזער ווילען טרעפען, אז מסתמא מוז דאָ זיין א שען מיידעל אינמיטען, און מאַרקוס איז שטאַרק פערליעבט... ניין! איהר דאַרפט געדענקען, אז מיין ראָמאַן איז „א ראָמאַן אָהן א ראָמאַן"! איך וועל אייך ניט געהן שווערען, אז וועַן מיין שענער העלד זאָל געווען בעגעגענען ערגיץ א מין ראָזא, אַדער א יעלזאַבעטא, וואָלט ער פון איהר אַנטלאָפען וואו דער שווארצער פעפער וואַכסט. איך וויים נישט. די עפּאָכע צווישען אַכצעהן און צוויישען צוואַנציג יאָהר איז די געפערלעכסטע צייט פאַר די יונגע קינדער, און אזוי ווי דאָס ברעקעלע קינד מוז נעבאַך איבערקומען פּאָקען, מאָלען און צייהנדלעך, אזוי מוז דאָס גרעסערע קינד איבערקומען די צייט פון ליעבע, — און למאי זאָלען מיר זיך נארען? מיר האָבען דאָך אַלע געפאָקט, געמאָזעלט, ליעב געהאט און, דאַנקען גאָט, איבערגעקומען אָט די אַלע וועהטיגען געזונדערהייט... וואָס קאָן איך אָבער טהון מיט מיין יונגען העלד, אז עס האָט זיך איהם פּאַרט ניט גערפּאָסט דער צופאַל? קאָן איך איהם דען מיט גוואַלד זאָגען: „געה, מאַרקוס, ליעב זיך אייך, שרייב פלאַמפייערידיגע בריוולעך, ווער צענאַנגען וויי א וואַכס, הענג זיך, טרינק זיך, אבי איך זאָל האָבען שטאָף אויף א „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן"? ובפרט, אז מיין יונגער העלד האָט געהאט נאָר איין אַנדער אידעע, איין אַנדער ציעל, וואָס ער האָט זיך צו דעם געשלאָגען דורך טיר און דורך טויער מיט

— אי, טשעפע זיך אפ פון מיר! גארניט! גארניט! — מאר־קוס שלעפט ארויס זיין האנד פון איהרע הענד, און מרים־חיה געהט־צוועק מיט א טיעפען זיפץ פונ׳ם הארצען.

איך פרעג אייך: ביי אט אזעלכע פערשיעדענע אומשטענדען, וואס איז דער חדוש, אז יעדען צופאל, וועלכער זאל קאנען אונזער פיינעם העלד אויסלייזען פון זיין טרויעריגער לאגע, וואלט ער בע־גענגט מיט פרייד? וואס איז דא צו וואונדערען זיך, וואס מאר־קוס האט גלייך מיט אלע אונזערע בעקאנטע ביי סענדער׳ן אין הויז ארויסגעקוקט אויף דעם דאזיגען צופאל, וואס קיינער פון זיי האט אויך ניט ארויסגערעדט און וואס יעדער בעזונדער האט גע־טראכט ביי זיך טיף־טיף אין הארצען?...

ליעבער לעזער, טייערער פריינד! וואר דו ביזט דארטען און וואס דו ביזט דארטען — גיב מיר אהער דיין האנד און לאמיר זיך ביידע ווינשען, אז עס וועט קומען אמאל די צייט, וען מיר וועלען זיך דארפען אפגעזאגענען מיט׳ן דאזיגען נארישען וועלטעל, זאל אונז גאט שומר ומציל זיין פון אזא טרויעריגער לאגע, וואו אונזער געהרטער סענדער בלאנק האט זיך גלפונען אין דער צייט, וועו זיין פיינע משפחה האט זיך צענויפגעפאהרען צו איהם „מבקר חולה זיין"...

דאס פינפטע קאפיטעל.

סענדער׳ס משפחה פאהרט זיך צענויף ביסלעכווייז.

מיר האבען איבערגעלאזט סענדער בלאנק אין קאבינעט נאך דעם גרויסארטיגען אנבייסען. סענדער הא[illegible] געפיהלט עפיס ניט אין בעסטען; א שרעקליך שנעידענדיש איז [illegible] זויהם אנגעפאלען, און א גאנצע מלחמה האט זיך אויפגעהויבען [illegible] זיין בויך.

— שלעכט! שלעכט! — האט ער געזאגט [illegible] מרים־תיה׳ן. — ס׳איז מיר שלעכט, זהר שלעכט!

נאכט און זינגען ליעדלעך אקעגען דער זילבערנער לבנה, מוז ער נעבאך זיצען אין דער היים און אויסהערען אט די אלע מעשיות מיט די רער פונ׳ם פאטער, וואם האבען זיך איהם שוין אזוי צו־געגעסען! ער איז פשוט געפענטעט אין קייטען; ער איז אין גע־פענגעניש; מע האט איהם פערשפארט, מע האלט איהם אין אס־טראג; מע לאזט איהם ניט ארויס אויף רער ליכטיגער שיין. וואם האט מען נעבאך צו איהם און צו זיינע יונגע יאהר און טעג? פאר וואם קאן ער ניט גענישען פון דער זיסער יוגענד, גלייך מיט אט די אלע יונגע מענשען? פאר וואם איז פאר איהם אלץ פערשלאס־סען, אלץ בהאלטען, אלץ פערבאטען? אלע מענען, נאר ער, מער־קום, טאר ניט; ער דארף דא זיצען און פערשוואַרצט ווערען — ביז ווען? ביז ווי לאנג נאך?

מיט אזעלכע שווארצע געדאנקען זיצט נעבאך אונזער יונגער העלד, אנגעשפארט רעם שענעם קאפ אויף די ווייסע הענד, און סענדער דערצעהלט זעהר א שענע געשיכטע, ווי אזוי א שותף האט איהם אריינגעפיהרט אין א געשעפט אריין, ווי אזוי ער האט איהם געוואלט „אפקאכען", ווי אזוי זיי זענען ביידע געקומען צום פריץ, ווי אזוי רער פריץ האט איהם געבעטען זיצען, ווי אזוי רער שותף האט זיך אריינגעהאפט צו איהם אין די הענד אריין, ווי אזוי רער פריץ האט זיך מיט איהם אפגערעכענט און האט איהם געזאגט: „עי, מאשקא! יאק סיעמאש, פאן מאשקא?" חא־חא־חא! — סענדער לאכט און זיין פעט לייב טרייסעלט זיך פאר געלעכטער. מרים־חיה לאזט ניט ארא קיין אויג פון איהר טיערען זוהן, וואם איז נעבאך שוין פון א צייט אזוי בלאס, אזוי אומעטיג; ער עסט ניט, ער טרינקט ניט — וואם איז „רעם קינד"?

— וואם איז דיר, מארקע? וואם טהוט דיר וועה, מיין קינד? — אזוי זאגט איהם די געטרייע מוטער פאר׳ן שלאף, קוסט איהם אין די אויגען אריין און נעמט איהם אן ביי רער האנד, און טרערען קלויבען זיך איהר אויף די אויגען.

בכח, אזוי ווי מיין העלד, מקיים זיין אלע חובות, וואם ליגען אויף אונז, און דערצו נאך אזוי בערוהט אפלעבען זיך דאם וועלטל — אך, ווי גרינג וואלט אונז געווען צו געהן פון דער וועלט! ווי אנגע־נעהם וואלט ביי אונז געווען דער טוידט! בערעכענט זיך אליין: איך עם מיר אפ אנבייסען, פערריבער מיר א געשמאקע ציגאר, טרינק מיר אוים א גוט גלאז ביער, זאג מיר אפ א פאר קאפיטלעך תהילים, שענק מיר איין ארעמאן א צווייי גראשען, איך נעם מיר דעם טינט־און־פען און מאך מיר א חשבון: דעם זוהן אזוי פיעל, דער טאכטער אזוי פיעל, עטליכע קערבלעך אויף דער שוהל, א פאר רובעל אויפ'ן מרחץ, להבדיל, עטליכע גריוונעס אויף צעטיילען די תלמוד־תורה־יונגלעך פאר דער מטה, אז זיי זאלען פון מיין כבוד וועגען שרייען: „צדק לפניו יהלך!" נאכדעם זאג איך מיר אפ גאנץ בערוהיגט ווידוי מיט א גלאטען לונג־און־לעבער און מיט א ריינעם סאוועסט, איך לעג מיך צו, פערמאך מיר איין אויג, דאם אנדערע אויג — און ווער אנשלאפען... און אויף מארגען וויעדער א מאל דאם אייגענע... אז דער דאקטאר איז געקומען צו סענדער'ן, האט ער איהם געפונען זעהר אין א טרויעריגער לאגע.

די ערשטע פראגע, וואם סענדער האט פארגעלעגט דעם דאק־טאר, איז געווען:

— איז מיין שלאפקייט ניט געפערלעך, און צי וועל איך נאך קאנען געזונענען זיך מיט מיינע קינדער?

— וועז איהר זאלט זיין אזוי געפערלעך, — האט איהם דער דאקטאר קלוגער גאנץ ערנסט געענטפערט — וואלט איך איצט ניט געהאם דאם גליק מיט אייך צו רעדען; נאר נאך די קינדער שיקט וואם צום גיכסטען. טהוט־אפ אייערס, וועט איהר זיין רוהיג, ארא־פא א משא!

טוידט ווי די וואנד איז סענדער געווארען, אז ער האט דער־הערט דעם דאקטאר'ס רעזאלוציע. און ער האט אנגעהויבען צו ציטערען, צאפלען מיט אלע אברים: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק! אט דאם איז שוין מיין עק! אט דאם איז מיין עק!"...

— וואָס זשע איז דיר אזעלכעס? גאָט איז מיט דיר, סענדער!
— איך וויים ניט. אָט דאָ איז ביי מיר איין אומגליק! — און סענדער האָט אָנגעווויזען מיט ביידע הענר אויפ'ן בויך. ראשית חכמה, האָט מרים־חיה געשיקט רופען דעם דאָקטאָר. הגם סענדער גלויבט ניט אין קיין דאָקטאָר און זאָגט, אז די גאנצע „שפיעל" (די מעדיצין) איז נאָר א שאַנטאַזש, א „פאָקוס" אויף צו נארען נעלט, פון דעסטוועגען לאָז איהם וועה טהון א פינגער — שיקט ער באלד צום דאָקטאָר. פאַרהאַן א סך אזעלכע צווישען אונזערע אידען, וואָס האָבען עפּים קיין „אמונה" ניט אין דער מעדיצין, חאָטש (די מעדיצין) איז נאָר א שאַנטאַזש, א „פאָקוס", אויף צו נארען אויף דער וועלט, און ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען — אלץ איינס!

אונזער געהערטער סענדער האָט זיך געהאַט זיין דאָקטאָר, דעם דאָקטאָר קלוגער, און מיט איהם האָט ער ליעב געהאַט אין א פרייער צייט אריינצושמועסען מכח „דאָקטאָריע". דער דאָקטאָר האָט לאַנג געקנעלט, ביז ער האָט איהם איינגעבילדעט, אז פונקט אזוי ווי ער קאָן שטאַרבען פון א שלאַפקייט, אזוי קאָן מען זיך נעזונגענען מיט'ן לעבען נעזונדערהייט. דער דאָזיגער כלל איז סוף־כל־סוף איהם אריין אין קאָפּ, און פון יענער צייט אָן האָט ער געפיהלט, אז זיין לעבען הענגט אויף א האָר, חאָטש אפילו ער איז געזונד און שטאַרק אויף אלע אברים. דעריבער האָט ער זיך גאריכט טאָג אויף טאָג און האָט זיך שוין לאַנג צוגעגרייט א צואה, אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פרוטה (דאָס איז ביי איהם געווען בסוד), און יערער טאָג איז ביי איהם געווען א געשענקטער, און דעריבער מאַקי פלענט ער זיך אָנטהון כל התענוגים אויף דער וועלט: גוט עסען, רעכט טרינקען, אויסרוהען די ביינער, נענוג אויסלאַכען זיך אויף „די היינטיגע", „די קבצנים", אָפּגעבען גאָט זיינס, דאָס הייסט, דאָוונען אלע טאָג, אמאל, אז עס איז געווען צייט, אפּזאָגען א צווייי־דריי קאפּיטלעך תהלים, און אמאל שענקען א נדבה (זעלטען, זעהר זעלטען). אך! וועו יערער פון אונז זאָל האָבען

געהאפט, אויסגעשנייצט די נאז שטארק־שטארק און האט אזוי געזאגט:

— מיין ליעבער הערער בלאנק! איהר ווייסט, אז איך בין אייך א גוטער פריינד. איך וועל טהון אלע מיטלען. נאר איהר וועט מיך פאלגען, צי ניין? רופט נאך א דאקטאר, וועלען מיר מאכען א קאנסיליום. ביי אונז אין דער מעריצין איז דא א גלייך ווארט: איין קאפ איז גוט, צוויי איז נאך בעסער... — מיט די דאזיגע ווערטער האט ער זיך אפגעזעגענט מיט'ן חולה און מיט אלע אנדערע און איז געשווינד ארויסגענאנגען פון קאבינעט. אראפגעלאפען פון די טרעפ און געקומען אראפ, האט ער נעטראפען פרויקע'ן מיט זיין פאלטא אין די הענד. ארויפגעווארפען אויפ'ן דאקטאר דעם ראק, האט זיך פרויקע ניט נעקאנט איינהאלטען און האט א פרעג געטהאן דעם דאקטאר: „וואס הערט זיך מיט'ן בעל־הבית?" האט איהם דער דאקטאר קלוגער געענטפערט מיט א זים שמייכעלע אויף לאטיין (דער דאקטאר קלוגער איז זעהר א פשוט'ער ביי זיך, זעהר א ליעבענסווירדיגער מענש און איז מיט יעדען א גוטער ברודער):

— נישקשה, אביסעלע גארגוליעס, אביסעלע פלעריז קסוחאטי־וואַ, נאר סע וועט זיין רעכט: דער דאקטאר קלוגער שלאפט ניט!...

— דער רוח וויייסט איהם, וואו ער נעמט אזעלכע טערקישע ווערטער! — האט פרויקע געזאגט צו זיך אליין און פערשלאסען די טיר.

מיר וויייסען וואהל פאר קלאר, אז פרויקע האט זיך גארניט אנגעקערט מיט די בלאנקס; נאר מחמת ער דיענט שוין דא א יאהר זיעבען־אכט, דערפאר האלט ער זיך מיט זיי שטארק היימיש, נאהענט, כמעט ווי א ווייטער קרוב, און דעריבער האט זיך פרויקע גערעכענט ביי זיך, אז על־פי יושר קומט איהם אויך א שטיקעל חלק פון סענדער בלאנק'ס ירושה. ער איז נעווען, נאך זיין השגה נאך, זעהר גערעכט: תארעווען האט ער נעהארעוועט, ווי איין אייזעל, און אין דער גאנצער צייט פון זיין געטרייער דיענסט האט

— זאָגט מיר, דאָקטאָר, דעם אמת, דעם ריינעם, לויטערן אמת: צי קאָן איך האָבן א שטיקעל האָפענונג? איך בין ערשט אלט דריי און פופציג יאָהר! מיין פאָטער האָט געלעבט פיער און אכציג יאָהר, מיין מוטער — זעכס און נייענציג יאָהר, און מיין זיידע, זאָגט מען, האָט אָפּגעלעבט מעהר אלס הונדערט יאָהר; פאַר וואָס זשע קומט עס מיר, איך זאָל אזוי גיך?...

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך סענדער צעווויינט, ווי א קליין קינד. מרים־חיה האָט ג'חלש'ט, און מאַרקוס, וואָס האָט געהאָט זעהר א גוט ווייך האַרץ, האָט זיך געווישט די נאָסע אויגן.

און דער דאָקטאָר קלוגער האָט צענומען די הענד, אויסגעצויגען דעם קאָפּ און געמאַכט אזא מינע, פונקט ווי דער רייזענדער מאַכט, בשעת עס ברעכט זיך איבער איין אקס און דער וואָגען טהוט א טראַסק אין דער ערד אריין.

די דאָזיגע מימיקע האָט אויף אונזער סענדער'ן געווירקט שרעקליך: עס האָט זיך איהם דייטליך פאַרגעשטעלט, ווי זיין אינוועניגסטע „מאשינעריע", די „געדערים", האָבען פלוצים געלאָפּנעט, און צוהערענדיג זיך צום בויך, האָט זיך איהם אויסגעווייזן, אז דער מאָגען האָט זיך איהם ווירקליך אנידערגעשטעלט אויף אייביג. דאָך האָט ער זיך געשעמט א פרעג טהון דעם דאָקטאָר און האָט איהם נאָר געבעטען, ער זאָל איהם נאָך א מאָל גוט בעטראַכטטען. דער דאָקטאָר קלוגער איז מרוצה געווארען צו בעטראַכטען דעם חולה נאָך א מאָל און האָט זיך צוגעלעגט מיט'ן אויהער צום קראַנקען'ס בויך. בעטראַכטענדיג איהם, האָט דער דאָקטאָר ניט ארויסגעלאָזט קיין פיפּס פון'ם מויל, נאָר גלאַט אזוי געקנייטשט מיט די פלייצעס, ערדרעהט מיט'ן קאָפּ, געסמאַרעט מיט דער נאָז, לאַנג־לאַנג געטראַכט, געקוקט דעם חולה אין די אויגען אריין, געזיפצט, ווייטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, געקנייטשט מיט די פלייצעס און אזוי ווייטער. סענדער בלאַנק האָט דאָס אלץ גוט בעמערקט, און טראָפענס שוויים, קאַלטער שוויים, האָבען ארויסגעטראָטען אויף זיין פנים. נאָכדעם האָט זיך דער דאָקטאָר אויפ־

אפשר זאָל ער גאָר איבערמאַכען דאָס קייטעל אויף אויהערינגלעך מיט א בראָש פון בליומקע׳ס וועגען ?...

— דזין! דזין! דזין! — האָט דאָס גלעקעל זיך געלאָזט הערן פון אויבען. פייל אוים דעם בויגען האָט זיך פרויקע געלאָזט לויפען ארויף און אין עטליכע מינוט ארום איז ער אראָפגעלאָפען מיט צוויי דעפעשען, וואָס מע האָט איהם געגעבען אוועקצושיקען עקסטרע צו די קינדער און מע האָט איהם צוגעזאָגט: „ער זאָל לויפען גיך, אויף איין פוס!" פון דעסטוועגען האָט זיך פרויקע ערלויבט צו צוזעצען זיך אויף א רגע׳לע, זעהען, וואָס שטעהט דאָ אין די דעפעשען.

צום כבוד פונ׳ם דאָזיגען געטרייען דיענער מוזען מיר בעמערקען, אז אין די פינף יאָהר, וואָס פערשיעדענע לעהרערס האָבען פערבראַכט ביי די בלאַנקס אין הויז, האָט זיך פרויקע צוגעלערנט אביסעל רוסיש לייענען און שרייבען. מע קאָן ניט זאָגען, אז פרויקע האָט זעהר טייערע פעהינקייטען צום לערנען; דערפאַר האָט אָבער מאַרקוס אליין נענוג געקנעלט מיט איהם, ביז ער האָט דערלעבט, אז פרויקע קען שוין האַלב טראָף (סקלאַדעם) און חתמ׳ענען זיך אויף רוסיש: „פרויקע קראָקמאַן", אזוי אז עס איז אויסגעקומען נאָר: „מאַנפרויקערקאָקער". נאָר צום רעבענען האָט פרויקע געהאַט א זעלטענעם קאָפ, און ווער ווייסט, וואָס פאַר א מאַטהעמאַטיקער פון איהם וואָלט ארויס, וען זיין פאַטער, קאָפעל קראָקמאַן, זאָל ניט געווען זיין קיין קוימענקעהרער און זאָל ניט געווען פון בראָנפען שטאַרבען און פאַר דעם טוידט אָפגעבען פרויקע׳ן צו א קאָוואַל, און דער קאָוואַל זאָל איהם ניט געווען שלאָגען אלע טאָג ווי א הונד, און פרויקע זאָל ניט געווען אנקומען פריהער צו זיין א הויף־משרת און נאָכדעם א לאָקיי ביי סענדער בלאַנק. די גרעסטע „זאַראַטשע" האָט פרויקע געקאָנט אויסרעכענען אויפ׳ן קאָפ, אזוי אז דער בעל הבית פלעגט ניט איין מאָל נבהל ונשתומם ווערען.

ער נאָך ניט נעזעהען פון זיין בעל־הבית קיין מתנה אפילו פאר א צווייער, און חוץ לזה האָט נאָך סענדער נעהאַט א טבע אָפּנעמען חשבון ביי פרויקע'ן פונ'ם מאַרק ביז דער לעצטער קאָפּיקע! מיט זיין גאַנצען לעבען איז פרויקע געווען איבערנעגעבען דעם בעל־הבית, און פון זיינעטוועגען וואָלט ער נעגאַנגען אין פייער און אין וואַסער, און דעריבער האָט פרויקע געשאַרפט די צייהן אויף דריי טוץ זילבערנע לעפעל, א נרויסען זילבערנעם הדס, א גוטען בור־שטינענעם, אין גאָלד געפאַסט, ציגארען־שפּיץ, וואָס נאָך זיין רעכע־נונג נאָך האָט ער בעראַרפט וועדטה זיין, צום וועניגסטען, פינף און דרייסיג רובעל, א טוץ געפּרעסטע העמדער, מיט נאָך אועלכע קלייניגקייטען, וואָס די יורשים וואָלטען זיך ביי'ם טראַסק ניט ארומגעקוקט. און איבערהויפּט איז פרויקע געווען אנטציקט פון סענדער'ס נילדענעם זייגער מיט דער מאַסיווער גילדענער קייט; דאָס דאָזיגע קייטל האָט סענדער בלאַנק אליין געלאָזט מאַכען אין דער פאַבריק, און דעריבער איז דאָס געווען אזוי מאַסיוו. פרויקע פלענט ניט איין מאָל האַלטען דאָס קייטל מיט'ן זייגער, אָנמעס־טען זיי אויף זיך, קוקען אין שפּיגעל אריין און אָנקוועלען פון זיך. נאָר פרויקע איז ניט געווען קיין גנב; חלילה! גאָלד האָט געמענט ליגען פאַר זיינע אויגען, וואָלט ער ניט געטשעפּעט. „נאָר נאָך דעם בעל־הבית'ס טוידט, — האָט ביי זיך פרויקע גע'פּועל'ט — ווען אַלע וועלען נעמען, וועל איך אויך נעמען: וואַר וועט זיך ארומ־קוקען אויף דעם עלענדען פרויקע'ן?" און איצט, אז פרויקע האָט דערזעהען, ווי זיין בעל־הבית פאָכט מיט דער נשמה, האָט אין איהם אָנגעהויבען קלאָפּען דאָס האַרץ פאַר שרעק, און זיצענדיג אונטען אויפ'ן בענקעל און וואַרטענדיג, אז אָט־אָט וועט מען איהם שיקען נאָך דער „חברה־קדישא", האָט זיך פרויקע דערווייל נע־מאַכט א צעטעל, וואָס ער דאַרף, און אז עס איז געקומען צום זייגער מיט דער קייט, האָט ער זיך געטראַכט, וואָס זאָל ער טהון מיט זיי: צי זאָל ער זיי פערקויפען, צי זאָל ער נעמען זיך דעם זייגער און דאָס קייטל אוועקשענקען בליומקע'ן (זיין כלה), צי

ווי אזוי סענדער'ען איז געגאנגען אין זיינע געשעפטען גוט, אזוי איז זיינע קינדער געגאנגען שלעכט. אז חיים איז אראפ פון קעסט, האט ער נעהאט זיינע עטליכע טויזענד רובל.

— גערענק, חיים, — האט איהם דער פאטער געזאגט — אז איך האב פון מיין צד גענוג יוצא געווען: דיך אויסגעהאדעוועט, חתונה געמאכט, געגעבען נדן, געהאלטען פינף יאהר אויף קעסט אויך — און וואס נאך? האסט צו מיר כלל וכלל ניט! מיט מיר קעהרסט דו זיך שוין הייגט ווינציג־וואס אן: איך האב נאך קינדער; איך האלט א טאכטער אויף קעסט און דארף חתונה מאכען א זוהן. פאהר דיר געזונטערהייד און זיי מצליח! אז דו וועסט זיך שאנעווען, וועסט דו האבען געלט און סע וועט דיר זיין גוט, אם ירצה שם. זעה, היט־אף א קערבעל, וועסט דו זיין א מענטש!...

אז חיים איז געבליבען אהן געלד, האט ער צום פאטער ניט געוואלט שרייבען: ער האט גאנץ גוט געוואוסט, אז עס וועט זיין אומזיסט. נאר אז מע האט שוין אלסדינג אויסגעפערקויפט פון שטוב, און די קינדער האבען געבעטען ברויט און עס איז ניט געווען, האט זיך חיים געזעצט און האט אנגעשריבען אזא מין בריעף:

„לכבוד אהובי אבי היקר הגביר המפורסם החכם ומופלג כש"ת מוהר"ר סענדער נ"י.

„שוין מעהר אז צוויי יאהר, זינט איך בין געבליבען אהן א קאפיקע, האב איך דיר דען אפילו מזכיר געווען, זעהסט דו דאך אליין, אז מסתמא האב איך שוין קיין געלד ניט... וואס רעד איך? די קינדער און מיין ווייב און איך שטארבען פאר הונגער... איך בין דא א פרעמדער... על כן, אהובי אבי! פערשטעהסט דו שוין... ניטא וואס צו רעדען... אזעלכע צוויי קינדער, ווי איך האב, דאכט מיר... און מיין ווייב איז דוקא ניט קיין אויסברענגערין, ווי אנדערע... און איך וויים? פערקעהרט, מיט אלע מעגליכקייטען... וועז ניט אט דער פייפערמאן, אט דער גזלן... ער האט ביי מיר אויסגענארט דריי טויזענד רובעל... מזומען'ע דריי טויזענד קארבען!... קיין אנדערע געשעפטען איז דא ניטא... אפשר דארט, אין דיין

בכן, האָט אונזער געבילדעטער משרת צוגעטראָגען די רעפּע־שען צום פענסטער און איז אָפּגעשטאַנען איבער זיי קרוב צו א האַלבער שעה, ביז ער האָט יאָקאָש צענויפגעלעגט.

— בוקי... אָן... על... יע... נאש — באַלייגן... שלאָף! אָן... פּאָקאָי... אז... סלאָווא... נאש... אָן — אָפּאסנא... זעהר געפּעהר־ליך! אָפּאסנע! דאָס הייסט, אָט שטאַרבט ער. אהא?...

און פרויקע'ס געדאַנקען האָבען זיך ווייטער איינגעפלאָנטעט אין דעם גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט... אויף דעם טע־לעגראַף האָט פרויקע פריהער געוויזען די דעפּעשען עפּים א רויטען אידען, ער זאָל זיך מטריח זיין איבערלייענען און געבען איהם צו פערשטעהן, וואָס שטעהט דאָרטען.

„אך, וועז מע זאָל מיך געווען לערנען אין די יונגע יאָהרען!" — האָט זיך פרויקע געטראַכט, אראָפּגעלאָזט טיף אין דער אונטער־שטער קעשעני די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס אויס־גאָב, אווי, אז זיי זאָלען טאָקי ביי איהם בלייבען, מחמת ווער וועט זיך היינט ארומקוקען, צי עס איז דאָ אויסגאָב, צי ניין? נאָר ווי איבערראַשט איז ער געווען, אז אריינגעקומען צו רב סענדער'ען אין קאַבינעט, האָט איהם זיין געפּעהרליכער פרינציפּאל באַלד א חאַפּ געטהאָן:

— אויסגאָב, פרויקע! צוויי מיט פערציג!...

„ער האָט שוין אפילו אויסגערעכענט, דער אלטער גאַנאַמ־ניק!" — האָט פרויקע געטראַכט און האָט במחילת כבודו אויסגע־לעגט אויפ'ן טיש די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס און איז מיט א ביטער האַרץ אוועק אין זיין רוה אריין.

באַלד אויפ'ן אנדערען טאָג איז געקומען סענדער'ס אלטערער זוהן, חיים בלאַנק, מיט זיין ווייב סאַני און מיט צוויי קליינע קינ־דער: פּאני — א מיידעל פון א יאָהר אכט, און מאני — א קליי־ניטשקע פון זעכס יאָהר.

היינטיגע יאהרען, און אזעלכע פייפערמאנס, וואס נארען־אויס געלה, זענען דא אומעדום אויף דער גאנצער וועלט. וואס זאל מען טהון? שוועדע יאהרען היינט! פון דעסטוועגען, אז מע איז א מענש, קומט מען ניט דערצו, אז מע זאל בלייבען ווי אויפ'ן וואסער. דיין שוואגער מוהר"ר יוסף זעמעל האט היינט דאס גרעסטע געשעפט, און מע זאגט, אז ער פערדיענט גרודעם מיט גאלד. איך זיץ שוין היער מעהר פון דרייסיג יאהר, האט זיך מיר נאך איין מאל ניט געמאכט אזא גליקליך געשעפט, ווי חתני מוהר"ר יוסף נ"י האט בעקומען דאדט אין זיין שטאדט; עס איז א סברה, אז ער קויפט זיך א דירה פאר צוואנציג טויזענד רובל, — לאז איהם גאט העלפען; איך פערגין איהם מיט'ן גאנצען האדצען. היינט געהט מיר א נייע סדרה: מע דארף א שידוך טהון מיט מארקום'ען און געבען איהם א דרייסיג טויזענד רובעל נדן און א קוויטאנציע פאר א זעכס טויזענד רובל. היינט הלבשה און חתונה־הוצאות! איך האב צוערבט געמאכט מיין הויז, קאסט מיך בלא גוזמא צוהן טויזענד רובעל! היינט איז ביי מיר געווען בתי מרת רבקה תחיה צו גאסט מיט'ן קינד (א זעלטען קינד!), האט מען איהר געמוזט שענקען ת"ק קערבלעך א מתנה! פון וואנען זאל זיך דאס נעמען אלעס? גרים לזוגתך מיט די קינדעלעך.

פון מיר אביך ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק".

נאך א יאהר — א שווער יאהר! — האט זיך חיים אפגעמוטשעט, ביז ער האט זיך געקרינגען ענדליך א שטעלע מיט פופציג רובעל א חודש נעהאלטן, און אין א יאהר ארום האט מען זיך ארומגעקוקט, אז חיים איז איין ארענטליכער מאן און איז א געטרייער מענש, האט מען איהם מוסיף געווען נאך פופציג רובעל. דערפאר האט ער אבער געהארעווט און איז געווען אינגאנצען פערקויפט דעם פרינציפאל און האט פערברענט גאנצע טעג מיט נעכט אין וואלד (דאס איז געווען זיין שטעלע).

אין דער דאזיגער לאגע איז ער געווען, ווען ער האט פלוצים דערהאלטען די עקסטרע־טעלעגראמע פון'ם פאטער, וואס רופט איהם

שטאַרט, וואו מע קען מיך, מע ווייסט וועד איך בין... מע זאָגט, אז יעקב־משה צוקערשטיין האָט געוואונען צעהן טויזענד רובל... גרים לאמי ח' היקרה מרת מרים־חיה, לאחותי היקרה מרת רבקה עם בעלה היקר מו"ה יוסף זעמעל מיט זייערע קינדער... ווי נעהט עס זיי היינט? גרים לאָחי המשכיל החכם מוהר"ר מאַרקום שיחיה. זייט געזונד און פיל גליקליך, ווי עס ווינשט אייך

דיין זוהן ח י י ם ב ל א נ ק.

„גם איך האָב דיר פערגעסען מודיע זיין, אז זוגתי מרת סאַני שתחיה איז איצטער ניט בקו הבריאה, און מיין קלענערע טאַכטער מאַניטשקע פּאָקט.

ח י י ם ה נ " ל".

פון טאָג אויף טאָג איז חיים געגאַנגען אויף דער פּאָסט, און ערשט אין צוויי וואָכען ארום איז אָנגעקומען א בריעף.

— א בריעף, סאַני, א בריעף פון דער חיים!

סאַני איז שוין געזונד געוואָרען און האָט זיך קוים ארומגע־שלעפּט איבער דער שטוב, נאָר דאָס קינד איז נאָך אלץ נעוועז שלאַף. מיט גרויס ציטערניש האָבען זיי זיך געזעצט לייענען דעם לאַנג־ערוואַרטעטען בריעף:

„לבני היקר הרבני מוהר"ר חיים נ"י ע"ש זוגתו היקרה מרת סאַנע תחי' עכב"ב.

„ראשית מודיעכם, אז מיר זענען אלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון אייך צו הערען ניט ערגער, אָמן! והשנית, פערשטעה איך ניט, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר, בני היקר, וואָס זאָלסט מיר אָנטהון אזעלכע יסורים, און מיר אלע זאָלען האָבען איבער אייך א פערשטעהרטען יום־טוב? לאָז מען פרעגען ביי דער וועלט, צי האָב איך ניט יוצא געווען אקעגען דיר, ווי דער בעסטער פאַטער? על כן, בני היקר, בעט איך דיך, זאָלסט מיר ניט מקצר ימים זיין און ניט שרייבען מיר אזעלכע בריעף, וואָס זיי זענען מיר ניט לרצון. און אהער האָסט דו ניט וואָס צו פאַה־רען, מחמת אָהן געלד קריגט מען אין ערגיץ קיין געשעפטען ניט

אונזער יונגער העלד איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך מיט'ן גאסט, וואס ער האט זיך שוין אזוי לאנג מיט אים נישט געזעהן, אז ער האט גאר פערגעסען צו פרעגען חיים'ן, ווי געהט עס אים. און היים האט פון זיין זייט אויך ניט געמאכט פון זיך קיין רעדע און האט די גאנצע צייט, וואס זיין יונגערער ברודער האט געפלאפלט, קיין אייניציג וואָרט ניט געזאגט. און סאני? סאני איז געזעסען מיט מרים־חיה'ן אין א ווינקעלע און האבען זיך שטילער־הייד געשמועסט פון היימישע זאכען: פון די דיענסטען די הולטיי־קעס, פון די קינדערשע מלבושים'לעך, ווי עס קאסט יעדע זאך גאלד, פון דעם יקרות בכלל און פון היהנער, גענז, קאטשקעס, אז צו וואס מע ריהרט זיך צו, הייסט מען זיך אפגילטען!

— אנומעלט האב איך מיר געהייסען ברענגען אייער — האט מרים־חיה דערצעהלט דער שנור און זיי האבען ביידע געפלאמט — ביי מיר איז שוין א מקח זיעבעציג קאפיקעס; סיידען ערב פסח צאהל איך א קערבעל, א קערבעל מיט פינף — אבער נישט מעהר. איך צעהל־אפ די אייער... פינף שאק האב איך זיך געהייסען ברענ־גען, מחמת איך האב געוואלט אפבאקען א טארט פון צעהן פונט, חאטש אפילו יענע וואך האב איך אננעבאקען א פולע שאפע מיט צוקערלעקאך, און עס איז אין דריי טעג פארשוואונדען געוואָרען; איך זאל זאגען אויף דער אידינע — קאן איך ניט: ביי מיר איז היינט איין עהרליכע אידינע, איך זאל האבען אזא יאהר... שא! דו דארפסט זי קענען, זי איז ביי מיר געווען פאר זעכס יאהרען, זי הייסט זלאטע...

— אוי! זלאטע? שוויעגער, זלאטע איז ביי אייך?

— יא, זלאטע! זי האט זיך שוין גע'גט מיט'ן מאן און וויע־דער א מאל חתונה געהאט.

— וועמען האט זי גענומען, שוויעגער?

— וויים איך וועמען זלאטע האט גענומען! אזא יאהר זאל ער האבען! עפיס א שארלאטאן, איין אויסוואורף. ער איז כלומרשט א שניידער, א קורנאסער שלים־מזל!...

ארויס, ער זאָל תיכף ומיד קומען מיט די קינדער. חיים האָט ניט געקאָנט וואַרטען דעם וואָלד אַפילו אויף צוויי טאָג; נאָר עס איז א תירוץ, אז דער פאָטער איז געפאָרן אויף רופט, מע זאָל קומען?

אז חיים איז אריינגעקומען צום פאָטער אין קאָבינעט אריין, איז ער איהם געפאָלן אויפ'ן האַלז, און אויף סענדער'ס אויגען האָבן זיך בעוויזען טרערן. ער האָט צוגערופען צו זיך די שנור, געפרענט „וואָס מאַכסט דו?" און האָט אויסגעצויגען די לינקע האַנד די צוויי איניקלעך, אז זיי זאָלען א קוש געבען דעם קראַנקען זיידען; דערפאַר האָט ער זיי א קניפ געטהאָן אין בעקל און געהייסען זיי גיין זיך שפּיעלען. די קינדער זענען מיט גרויס פערגעניגען ארויסגעלאָפען זיך שפּיעלען און דערווייל בעטראַכטען דעם זיידענ'ס גרויסען הויף מיט'ן שענעם גאָרטען. אונטען האָט זיי פרויקע איבערגענומען, געשענקט צו מארמעלאַדען און האָט זיך גענומען אויספרעגען ביי זיי: ווי רופט מען זיי? וויפיל זענען זיי אלט? וואָס טהוט זייער פאָטער אין דער היים? וואָס טהוט די מוטער? צי האָבען זיי אויך אזא גרויסע שטוב, ווי דער זיידע? צי קאָנען זיי שוין לייענען, שרייבען? די עלטערע, פאַני, האָט איהם געזאָגט, אז זי קאָן שוין גיך לייענען ניט נאָר געדרוקטע, אפילו געשריבענע אויך. פרויקע האָט זיך ניט געפוילט זי באלד אויפ'ן ארט אָפּעקזאַמענירען. ער האָט ארויסגעהאָפּט א שטיקעל פאַפּיער פון דער קעשעני און האָט מיט א שטיפטעל אָנגעצאַפּעט: „מאַנפרויקערקאָקער". די קינדער האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער און זענען מיט א קוויטש שוועק אין גאָרטען אריין, שרייענדיג: „מאַנפרויקערקאָקער!!" אונזער געריהמטער פרויקע האָט דאָס געהערט, און פון יענער מינוט אן האָט ער גענטראָגען א שנאה אין האַרצען אויף די דאָזיגע צוויי קינדער מיט זייערע עלטערען צוזאַמען.

חיים איז שפּעטער מיט צוויי שעה אריינגעאַנגען צו מאַרקוס'ן אין קאָבינעט, וואו יענער האָט איהם בעוויזען אלע זיינע אַנטיקלעך פון דער ביבליאָטהעק ביז די מינדסטע קלייניגקייטען.

— דוואדצאט פיאט קאפּעיעק סערעבראָמ׳ס!

— וואזמי דוואדצאט! — האָט איהם די דאמע אויף געלעכטער געענטפערט און האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף א רגע׳לע און האָט דערווייל געחאפּט א קוק אויפ׳ן האהן.

— פּאושאליטע דיענעך׳ס! — האָט איהר דער יון געענטפערט אויף איין אמת. די דאמע האָט לאנג ניט געטראכט און האָט זיך פערקערעוועט צוריק אהיים מיט׳ן סאָלדאט און מיט׳ן האהן.

ערשט צום דריטען אקט, אז איך האָב א קוק געטהאן דורך מיין בינאקל ארויף, האָב איך דערזעהען, ווי מיין דאמע פונ׳ם האהן איז אריינגעקומען אין טהעאטער אריין און דאָס פּנים האָט איהר צוויי מאל אזוי פיעל געשיינט, ווי פריהער.

געקומען אהיים פון טהעאטער, האָב איך זיך דערמאנט, אז מארגען איז ערב יום־כפּור און מע דארף א ווייסען האהן אויף כפּרות...

„גליקליכער מאן! — האָב איך זיך געטראכט. — דו האָסט דאָס געטרייעסטע ווייב אויף דער וועלט!"...

דאָס זעכסטע קאפּיטעל.

רעוועקא, איהר נעשיכטע איז קורצעז, און אסיף זעמעל מיט זיינע ירושות.

אז די פאמיליע זעמעל איז אריינגעקומען אין שטוב אריין, איז די מאדאם רעוועקא זעמעל ארויפגעפאלען דער שטיפמאמע און דער שוועגערין אויפ׳ן האלז אהן ווערטער, און פון זיי איז זי מיט דעם אנטהון מיט אלעמען אוועקגעפלויגען צום קראנקען פאטער אין קאבינעט אריין, און דער מאן איהרער מיט די קינדער, מיט דער שוויעגער און מיט דער שוועגערין זענען געבליבען דא. פאר וואס דער הערר אסיף זעמעל איז אויך ניט אריינגעגאנגען באלד מבקר־חולה זיין דעם שוועהר — וועלען מיר גיך געוואהר ווערען; און דערווייל וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער דאזיגער געלעגנהייט צו בעקענען זיך מיט דעם הערר זעמעל.

— אפשר מרדכי צפורה'ס? אויא איך טרעף, שוויעגער?
— יאָ, פון וואַנען ווייסט דו, סאָני?
— און וואו איז היינט צפורה? זי דיענט נעבאָך?
— יאָ? אַוודאי! שוין לאַנג געשטאָרבען!
— אוי! צפורה איז געשטאָרבען?! וואָס רעדט איהר, שוויע־גער?! אי־אי־אי!!!...

און גאָט ווייסט, וואוהין די נעעהרטע דאָמען וואָלטען פער־קראָכען אין זייער לאַנגען שמועס, און צי זיי וואָלטען זיך אמאָל אומגעקעהרט צו די פינף שאָק אייער, צי זיי וואָלטען אַווי, שפּרינ־גענדיג, ניט פערפאָהרען העט־העט, אין די ווייטע לענדער אריין, — וועו פרויקע זאָל ניט געווינען פּלוצים אריינגעהן און אָנזאָגען א נייע בשורה, אז דער הערר אָסיפּ זעמעל מיט דער מאָדאָם און מיט'ן קינד, מיט נאָך עפּים אין אַלטער אידינע, זענען געקומען צו פאָהרען.

מיינע לעזער וואונדערען זיך, וואָס אונזערע האָכגעשעצטע דאָמען האָבען אין אזא צייט, וועו דער אַלטער לינט כמעט אויפ'ן טוידטען־בעט, נישט געפונען קיין אַנדער זאָך אויף צו שמועסען, נאָר אייער מיט היהנער וכדומה?... שאָט! איהר האָט ניט וואָס צו וואונדערען זיך: זיי זענען אומגעהרען אריינגעפאַלען אין אזא אינטערעסאַנטען שמועס מכח בעל־הבית'ישקייט, וואָס עס קומען אריין אין דעם אי היהנער, אי אייער, אי פּעטרעשקע, אי קובעבע מיט לאָקריץ. דער מחבר פונ'ם דאָזיגען בוך האָט אַליין געזהען מיט זיינע אויגען, ווי א פּראָווינציאַלע דאָמע האָט זיך צוגענריים אין טהעאָטער, שען, פיין, ווי עס קעהר צו זיין; אפילו אַ בילעט געגומען אין דער ערשטער רייה קרעסלעס פּאר דריי רובל מיט פופציג קאָפּיקעס. פּלוצים, אין מיטען וועג, געהענדיג, דערזעהט זי, ווי א סאַלדאָט טראָגט א וויסען האָהן אונטער'ן שיניעל און קוקט זיך עפּים אַלע מינוט אַרום אויף אַלע זייטען. דער מאָדאָם איז איינגעפאַלען אין קאָפּ אריין א פּרעג מהון דעם סאַלדאָט, עס קאָן זיין אויף קאָטאָווע:

— טשטאָ טעביע זא פּיעטוהא?

·אָגט אייך פֿשוט נאָך. איך וויים ניט, ווי אזוי היינט? מע זאָגט עפּים, אז אייערע שותפים האָבען אייך ניט שען באַהאַנדעלט, אזוי ווי אונז... דער געוויסער מערדער פייפערמאַן...

— א, סאָפיע אַבראַמאָוונא! — האָט איהר אָסיפֿ געענטפֿערט און האָט זיך אויפֿגעהאַפּט פון בענקל, ווי איין אָפּגעבריהטער, און האָט אָנגעהויבען ארומשפּאַנען איבער דער שטוב, סקריפּענדיג מיט די טיערע שטיוול. — א, איהר ווייסט נאָר ניט, וואָס פֿאר א שווינדלער עס איז דאָ אויף דער וועלט! זיי האָבען מיך גע־וואָלט אומגליקליך מאַכען אויף טויזענדער, אויף הונדערט טויזענדער, אויף מיליאָנען! טשעסטנאָיע סלאָוואָ! נאָר איך האָב זיך יאָקאָש אויסגעדרעהט פון זייערע הענט און האָב מציל געווען א גרויסען קאַפּיטאַל. און הגם דאָס געשעפט האָט זיך צוגעשטעלט אויף א קליינער צייט, פון דעסטוועגען שלאָף איך ניט און וועל מיט גאָט'ס הילף אויספֿירען מיינס. איך רעכען, אז היינטיגס יאָהר זאָל מיר אומקעהרען דאָס, וואָס מיינע שותפים האָבען ביי מיר צוגענומען... א חוץ האָט ביי מיר דאָס הויז, וואָס איך האָב געקויפֿט, צוגענומען גוטע פופציג טויזענד רובל... דער גאַרטען אַליין קאָסט מיך א קאָסע געלט... דער גערטנער נעמט ביי מיר ת"ק קערבלעך א יאָהר. היינט וואו איז דער עקיפאָזש מיט די פערד? וואו איז זייטיגע הוצאות? וואָס מיך קאָסט אָפּ א יאָהר אונטערהאַלטען קרובים און פרעמדע, וואָלט מען זיך, איך וויים?... טשעסטנאָיע סלאָוואָ!

— נו, אין קאַרטען שפּיעלט איהר היינט אויך? — האָט איהם סאַני געפרעגט מיט א זיס שמייכעלע אויף די ליפּען.

— חם ושלום! — האָט איהר אָסיפֿ געענטפֿערט מיט א גע־פיהל פון א מענשען, וועלכען מע בעלעדיגט אומזיסט. — לאָז מיך גאָט היטען! סיידען אמאָל אין א פרייהער צייט, אין א לאַנגער ווינטער־נאַכט, אז סע איז ניטא וואָס צו טהון, זעצט מען זיך אמאָל צום „גרינעם טישעל". אי דאָס, דאַרפט איהר געדענקען, אז איך פֿארשפּיעל קיין מאָל ניט; פֿארקעהרט, איך געווין שטענדיג,

ער איז אלט אכט און צוואנציג יאהר, און מע קאן בשום אופן ניט וויסען, צי איז ער א שענער, צי א מיאוסער יונגערמאן, ווייל די אויגען זענען פערשטעלט מיט אשקאלירענע בריל־ען, די האר מיט דער גראזירטער בארד זענען אפגעפארבט, אנגעפאמאדעט און לאזען פון זיך א שרעקליכען ארמאט. דער קאלנער פון העמד־על איז אזוי אנגעקראכמאלעט, אז דער הערר זעמעל קאן זיך קיין ריהר ניט טהון מיט'ן קאפ און מוז זיך דרעהען מיט'ן גאנצען קארפוס פון זיין דינעם, לאנגען שטאלט. אויף זיין קלאר־וויסען קאמוויל העננען עטליכע קייטעלעך מיט מעדאליאנען, און אויף דריי פינגער — פיער פערשיידענע פינגערלעך מיט א גרויסען סיגנעט, און די שטיוועל סקריפען ביי איהם אויף אזא קול, אז מע דארף אפטרעטען די שטוב. אונזער זעלטענער פארשוין אסיף זיצט ניט איין אויף איין ארט, און אפילו ווען ער רעדט מיט עמיצען, האט ער אויך ליעב ארומשפאנען אהין און צוריק און קוועטשען די סקריפקעס פון די שרייענדיגע שטיוועל, האלטענדיג די הענד אין די קעשענעס. מיר האבען שיער ניט פערגעסען בע־מערקען, אז אין דעם טיערען האלזטוך ביי איהם שטעקט א גיל־דענע שפילקע מיט א קעפעל פון א חזיר, מיט זעהר שענע אפגע־ארבייטע חזיר'שע אויהרלעך, און אויפ'ן קליינעם פינגער פון דער לינקער האנד איז ביי איהם א לאנגער, גאנץ לאנגער נאגעל.

— וואס זשע מאכט איהר עפים, סאפיא אבראמאוונא? — האט זיך אסיף געוועגדט צו זיין געהרטער שוועגערין און האט זיך צוגעוועצט צו איהר; מרים־חיה איז שוועקגעגאנגען מיט די קינדער אין זאל ארויף. — שוין א לאנגע צייט האבען מיר זיך ניט געזעהען!

— יא, אסיף מאיסעיוויטש, — האט סאני געענטפערט, בע־טראכטענדיג דעם געשעפטען שוואגער, — שוין גאנץ לאנג! א סך וואסערען זענען אפגעלאפען פון יענער צייט. געניג צרות האבען מיר איבערגעטראגען! ווי געהט דאס עפים אייך אין אייערע ג־שעפטען? דער שוועהר האט אונז אמאל געשריבען, אז דאס גליק

רעדט; ווי די פויגעלעך, האָבען זיי געשטשעבעטשעט, און האָבען „אנטפלעקט" און פערגלויבט איינע פאַר דער אַנדערער אַזעלכע זאכען, וואָס פאַר זייערע נעטרייע מאַנען וואָלטען זיי דאָס געווים ניט געטרויעט! סע איז נאָר א תענוג צו זיצען פון דער ווייטענס און קוקען אויף אזא שענער קאַרטינע, וואו שענהייט, גראַציע, אויפריכטיגקייט און אומשולדיגקייט ווערען צעגנויפגענאַסען אינאיינעם, און איהר קוקט דערויף מיט פערגעניגען און מיט קנאה אינאיינעם...

ערשט אין א האַלבע שעה אַרום איז רעוועקא אויפגעשטאַנען, האָט אַוועקגערופען אָסיפ'ען אויף א זייט און האָט איהם געזאָגט אויפ'ן אויהער:

— גיה נאָר אַריין צום טאַטען, אָסיפ; נאָר זעה האַלט צונג, וואָרום ער קען דיך שוין, — גלויב מיר! טאָמער וועט ער דיך זידלען, שווייג איהם אָפּ היינטיגס מאָל, בכדי זאָלסט קיין חרטה ניט האָבען. געדענק זשע!

אָסיפ האָט זיך כלומרשט צעלאַכט, און רעוועקא האָט איהם געזאָגט אויף א קול:

— גיה, אָסיפ, דער פאַפאַשא ווי זיך מיט דיר זעהן! — און אָסיפ האָט מיט א פערריסענעם קאָפּ און סקריפּענדיג מיט די שטיוועל אַוועקגעשפּאַנט ווייטער.

ווי אַזוי סענדער בלאַנק האָט איהם צוגענומען און וואָס זיי האָבען געדעדט — ווייסט נאָר איין פרויקע, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען הינטער דער טיר און האָט זיך צוגעהערט צום שמועס פון דעם געשעצטען שוועהר מיט זיין געהרטען איידעם אָסיפ זעמעל.

אונזערע לעזער זענען אומזיסט אין כעס אויף דעם פאַלשען משרת, וואָס האָט א העזה צו אונטערהערען זיך, וואָס די פרינציפאַלען רעדען צווישען זיך. איהר דארפט מוחל זיין דעם עלענדען משרת, וואָס איז ניט מעהר ווי א פערקויפטער מענש, איין „אומגליקליכער קנעכט", וואָס מוז יעדען פאַלגען: — איהם האָט געשיקט אונזער געהרטעסטע דאַמע סאָפיא אבראַמאָוונא, ער זאָל

טשעסטנאָיע סלאָווא! (דאָ האָט זיך אָסיפּ צוגעשטעלט און האָט זיך צעלאַכט, בעוויזען זיינע שוואַרצע צייהן). אָט דאָ ניט לאַנג געפאָהרען פון אַרעם, האָב איך זיך בעקענט מיט א יונגענמאַן אין וואַגאָן ערשטער קלאַס. ער פרעגט מיך, ווער איך בין? זאָג איך אים: דער און דער. זאָגט ער מיר: אַזוי? קען איך דאָך אייך! פרעג איך אים: ווי אַרום? ענטפערט ער מיר: מיין פאָטער האָט ביי אייך פאַראיאָהרען געהאַנדעלט ווייץ אויף הונדערט טויזענד רובל. ווער זשע איז אייער פאָטער? — פרעג איך אים. האָט ער אָנגערופען זיין נאָמען. בקיצור, אָהין — אָהער, מיר האָבען זיך געזעצט שפּיעלען, און ביז קיעוו האָט ער מיר אַנידערגעלעגט פופצעהן טויזענד רובל און איז געווען טוידט ווי די וואַנט, און איך האָב אים נאָך געמוזט לייהען אויף הוצאות א פופציגער, חאַ־חאַ־חאַ! טשעסטנאָיע סלאָווא!...

ביי די לעצטע וועלטער איז רעווקא אַריינגעקומען צוריק פונ׳ם פאָטער׳ס קאָבינעט און האָט זיך וויידער ארומגעהאפט קוישען מיט סאַני׳ן לאַנג־לאַנג, ווי צוויי געטרייע שוועסטער, וואָס האָבען זיך שוין פון צעהן יאָהר ניט געזעהן, און דער גוטער גאָט האָט זיי געבענשט, אז זיי קאָנען זיך וויערער זעהן און, קושענדיג און האַלזענדיג, קאָנען זיי אויסגיסען זייערע הערצער... אך! אין דעם דאָזיגען מאָמענט האָבען אונזערע צוויי געהערטע דאָמען גאָר פערגעסען, אז בשעת זיי זענען געווען אויף קעסט, האָבען זיי זיך געריסען, ווי די קעץ, און זענען געווען א נאָנץ יאָהר ברוגז דערפאַר, וואָס רעווקא האָט געזאָגט אויף סאַני׳ן, אז זי האָט ביי איהר אַוועקגע׳גנב׳עט א נאָזטיכעל, און סאַני האָט איהר אויסגעוואַרפען דעם מאַן דעם „קאַרטיאָשניק". עס קאָן זעהר זיין, אז אין דער דאָזיגער מינוט האָבען זיי זיך מיט׳ן גאַנצען הארצען מוחל געווען, וואָס זיי האָבען זיך אמאל געקריעגט, געוידעלט, געיאָגט, און אַזעלכע צוויי גוטע פריינד, ווי אונזערע געשעצטע דאָמען, רעווקא און סאַני, אין דער מינוט, זענען אויף דער גאַנצער וועלט גאָר ניט געווען. עס איז שווער געווען צו חאַפּען אלץ, וואָס זיי האָבען געוען.

אויף צוויי יאהר; ווייב איז געפאלען, נאר אסיפ איז ביי זיך ניט געפאלען: ער האט אפגעשאטען דאם ברויט אין די שפייכלערם און האט דאם געהאלטען אזוי לאנג, ביז האלב איז כפרה געוואָרען, און די אנדערע האלב האט ער נעבאך געמוזט פערקויפען פאר האלב געלד. אז סענדער איז נעוואָרען פון אזא מעשה, האט ער איהם אריינגעשריבען א בריוועל, פול מיט שטעכווערטלעך, אז ניט אזוי האנדלט מען: מע דארף קאנען טרעפען א צייט, מע דארף זיין נעהיט, מע דארף ניט לאזען קריבען ווייט. אסיפ האט איהם אפגעענטפערט, אז אזוי האנדלען, ווי ער, אסיפ, האנדלט, קאן קיינער ניט, און סע וואונדערט איהם, אז אזא מענש, ווי זיין שוועהר, וואם האט קיינמאל ניט אנגעקוקט קיין פוד ווייב, לעהרענט איהם, אסיפ'ען, ווי אזוי צו האנדלען... דעם דאזיגען ענטפער האט סענדער צעריסען און איז געווען ברוגז א קליינע צייט, ביז ער האט פלוצים מקבל געווען א דעפעש פון רעווקא'ן, אז אסיפ'ס באבע, א רייכע אלמנה, איז געשטארבען און האט איהם אפגעשריבען הונדערט זעכציג טויזענד רובעל. סענדער איז אויפגעמונטערט נעוואָרען און האט אווקגעשיקט אזא מין בריעף צו די קינדער:

„לכבוד חתני הגביר המפורסם החכם במשביל היקר ומהולל מוהר"ר יוסף נ"י הער זעמעל.

ולכבוד בתי הגבירה המפורסמת החכמה המשכלת היקרה המהוללה מרת רבקה שתחי' עכ"ב. מיט פיעל ענמת־נפש האב איך איבערגעלייענט אייער טעלעגראמע, און סע טהוט מיר הערצליך לייד, וואם דיין נעריהמטע באבע, מיין הויכגעשעצטע מחותנת־טע, איז נאך נאר יונג פון דער יועלט נעגאנגען. תנצב"ה! נאר וואם קאן א מענש העלפען מיט זיין ווייגען און טרויערען, מסתמא הייסט גאט אזוי, און דיין געטרייהע באבע וועסט דו שוין ניט לעבעדיג מאכען; לאז זי האבען א ליכטיגען גן־ערן, און איהר זענט נאך יונגע קינדער און דארפט נאך לעבען אויף דער וועלט. לכן, חתני היקר ובתי היקרה, נעמט זיך ניט צום הארצען און פער־

זיך אונטערהערען, וואָס זיי רעדען דאָרט, און דערפאר וועט ער בעקומען אין יד אריין וויפיעל ער האָט זיך קיינמאָל ניט געריכט...

שפּעטער מיט עטלעכע שעה האָט שוין בליומקע (פרויקע'ס כלה) אויך נעוואוסט, אז רב סענדער האָט קראַנקערהייך געזידעלט דעם איידעם, ווי א הונד, און אָסיפּ האָט איהם דאָס אַנדערע וואָרט ניט געענטפערט און איז די נאַנצע צייט נעשטאַנען, ווי א גולם מיט גלעזערנע אויגען, און נאָך א סך אינטערעסאַנטע זאַכען האָט פרוי־קע דערצעהלט זיין נעלעבטער כלה, פערבייסענדיג מיט שטיקער טאָרט פון דער קעשעני, מיט נים און מיט נאָך גוטע זאַכען.

לאָזען מיינע לעזער ניט מיינען, אז אונזער אָסיפּ האָט קיין שכל ניט געהאַט ענטפערען דעם שוועהר צוריק, אָדער ער האָט אויף איהם נעלעגט כבוד; אָבער גאָר לא! אָסיפּ האָט געקאָנט פער־דערען צעהן מענשען מיט א מאָל. און וועגען אָפּגעבען כבוד איז אויך א ספק. וואָרום סע איז געווען א צייט, וועז אָסיפּ איז נעזע־סען ביי'ם שוועהר אויף קעסט און האָט געהאַט א סך נעלד, האָט, פערקעהרט, דער שוועהר איהם אָפּגענעבען כבוד. און וועד שמועסט, אז אָסיפּ מיט רעווקא'ן זענען אראָפּ פון קעסט, און סענדער האָט דערהערט, אז זיין איידעם מאכט אזעלכע גרויסע, גלילקיכע נע־שעפטען, איז ער געווען צופריעדען נאָר אויף זיין אַנדערען אופן; ער פלעגט זיי שיקען נאַנץ אָפּטע בריעף און שענקען רעווקא'ן אמאָל די שענסטע מתנה, און אויף אָסיפּ'ען האָט ער נעזאָגט, אז איהם פאַסט צו זיין א גרויסער גביר, אז ער האָט א פּנים פון א „מיליאָנשטשיק".

די ערשטע שפּעקולאַציע, וואָס אָסיפּ האָט זיך צו איהר נענע־מען, איז געווען דער האַנדעל פון ברויט, וועז עס האָט נראָד נע־נאַלטען, — האָט ער, נעווהנליך, פערדיענט א סך נעלד; נאָר זאַ־נען האָט ער זיך ערלויבט צוויי מאָל אזוי פיעל, און אזוי איז ער אויסגעוואַכסען געוואָרען ביי יעדען אין די אויגען. דער מסחר פון ברויט האָט נעפעלאַמט, און אָסיפּ האָט נאָך מעהר נעפעלאַמט און האָט איינגעקויפט א היבשען טראַנספּאָרט וויין אויף א יאָהר און

איז איהם שוין אונטערגעשפרונגען א נייע ירושה; דאָס פון א באבע, דאָס פון א פעטער, דאָס פון א מוהמע! און איך מיט אייך, לייעבער לעזער, האָבען נאָר קיין זכיה ניט ביי גאָט צו האָבען אזעלכע באבעס, פעטערס מיט מוהמעס, וואָס זאָלען אונז אויך דערמאָנען פאר'ן טוידט צו גוטען... ניין! איך מיט אייך האָבען אנדערע גליקען: איין אָרעמע פלימעניצע חתונה מאכען... אונטערהאלטען א נעפאלענעם „שני שבשלישי"... צענויפלעגען זיך אויף א „נשרף" נעבאך פונ'ם ווייב'ס צד, אדער פיהרען צום פריזיוו א גליעד-גליעד-שוועסטער-קינד, עפּים א שלים-מזל, א דער רוח ווייסט וואָס!... ניטא וואָס צו רעדען, לעזער! מע דארף צומאכען די אויגען און מע מוז שווייגען.

. . . . . .

מע קאָן ניט זאָגען, אז רעוועקא האָט תמיד געלעבט גוט און פיין מיט איהר מאן. אמת, אז רעוועקא איז א כלה געווארען פאר אסיפ'ען, איז זי געווען כמעט איינגעלייבט אין איהר שענעם, ריין-כען חתן. רעוועקא איז נאָך געווען א קינד פון פופציהן יאָהר, דאָך האָט זי פערשטאנען, אז עס ערווארטעט זי א גרויס גליק; דאָס האָט נעזאָגט די נאנצע שטאָדט, און ס'איז ניט נעווען קיין ליגען: מ ש ה ז ע מ ע ל איז געווען א גרויסער גביר, און די מתנות, וואָס ער האָט איבערגעשיקט דער כלה, זענען טאקי נעווען גרויסארטיג, און די בריף, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט א יאָהר כסדר, זענען נעווען אזוי שען, מיט אזא פייער געשריבען, אז די יונגע, שענע, נעזונדע רעוועקא, וואָס האָט געהאט א גרויסען בעגריף אין די שענסטע ראָמאנען אויף דער וועלט, האָט זיך, ניט ווילענדיג, אייך-נעלייבט אין איהר חתן, וואָס איז שוין דעמסטמאָל אלט געווען צוואנציג יאָהר. ניט איין נאכט פלעגט די פערליבטע רעוועקא אויסליגען אויפ'ן בעטעל מיט טרערען אויף די אויגען און איהר פאנטאזיע האָט איהר פאָרגעשטעלט איהר חתן, אסיפ זעמעל, פאר אזא שענעם העלד, פאר אזא גרויסארטיגען, הויכען, קלוגען מאנס-

נעסט, און לאָז גאָט נעבען, מיר זאָלען שוין מעהר פון קיין צער ניט וויסען מיט דעם כלל ישראל, און קיין יונגערע זאָלען ניט שטאַרבען — אָמן! מיין דעה איז, קינדער, אז דאָס געלד זאָל לעת־עתה ליגען אין באַנק, ביז גאָט וועט העלפען, איהר וועט זיך ארומ־קוקען און סע וועט זיך אייך מאַכען עפּים א רעכט געשעפּט. איך רעכען, אז דאָס פּריצענט פון אזא קאַפּיטאַל דארף אייך טראָגען צום לעבען, ובפרט איהר וווייסט, אז איך האָרעווע אויך פון אייערט־ווענען און וועל מיין געלד אין קבר אריין ניט מיטנעמען, און א מענש לעבט ניט אייביג... בלייבט אייך נעזונד און פיעל גליקליך, און איך זאָל האָבען פון אייך א גרעסערען נחת, ווי פון מיין זוהן חיים נעבאַך, וואָס האָט מיך ניט נעוואָלט פאָלגען... גריסט אייער טהייער לייעב קינד גאָר פּריינדליך.

פון מיר אייער געטרייער פאָטער

ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק.

גם זוגתי מרת מרים־חיה גריסט אייך אלע הערצליך.

ס ע נ ד ע ר ה נ " ל".

דאָס דאָזיגע בריוועל איז געווען ביי אָסיפ'ען שטאַרק אָנגענ־לענט: ער האָט נאָך קיינמאָל ניט נעזעהען, אז זיין שוועהער זאָל איהם שרייבען: „הגביר המפורסם החכם המשכיל". האָט ער איהם צוריק אָפּגעענטפערט, דוקא אויף העברעאיש, א מליצה־בריף מיט זעהר א סך גרייזען, און פון דעמאָלט אָן זענען זיי נעווארען שלום אויף א היבשע צייט, ביז וואָנען אונזער פּיינער אָסיפ זעמעל האָט אָנגעווארען דאָס געלד, און ביז וואָנען ער האָט דאָס ניט נע'פּטר'ט אינגאַנצען, האָט ער זיך ניט בערוהיגט. און אז ער האָט דאָס נע'־פּטר'ט, איז איהם געווארען גרינגער אויף דער נשמה און ער איז פון דעסטוועגען ביי זיך ניט אראָפּגעפאַלען דאָמיט; אונזער דא־זיגער פּיינער העלד איז געבארען געווארען אונטער אזא גליקליכען שטערן, אז כמעט זיין נאַנצען לעבען האָט ער נענומען איין ירושה נאָך דער אנדערער, און ביז ער האָט צעטראַנזשירט איין ירושה,

געשטרעקטער האַנד — אַך, ווי שען דאָס איז!... אַך, עס זאָל זיך ציהען אויבער אַוועק!...

ניטאָ, ניטאָ קיין אייבערע זאַך אונטער'ן הימל! דער פריה־לינג געהט אַוועק, דער „האַנינג־חודש" געהט אַוועק, — אַלץ געהט אַוועק! רעוועקע האָט פינף וואָכען נאָך דער חתונה בעמערקט איהר נעלייבטען אָסיפ'ען, אז ער געהט, קוועטשט ער אויף די סקריפקעס, בכדי זיי זאָלען שרייען, און סע זשומעט איהר פשוט אין די אויהרען, און סע דרעהט זיך איהר דער קאָפּ... אָסיפ האָט איהר נעענטפערט, אז סע וווייזט זיך איהר אוים, אז סע איז ניט מעהר ווי א נארישער קאַפריז, טשעסטנאַיע סלאַווא!... רעוועקע האָט איהם געענטפערט, אז זי וויסט ניט, ווער איז צווישען זיי דער נאר און ווער איז דער קלוגער. אָסיפ איז אַנגעצונדען געוואָרען און האָט איהר מיט כעס געענטפערט, אז אזעלכע קלוגע, ווי זי, האָט ער געוהרען, אז שטעכווערטלעך האָט ער פיינט, אז דאָס, וואָס זי וויסט, האָט ער שוין לאַנג פערגעסען, טשעסטנאַיע סלאַווא!... רעוועקע איז שוין אויך בייז געוואָרען און האָט איהם געזאָגט, אז זי פערשטעהט ניט, אין וואָס ליגט זיין חכמה מיט זיינע קענטענישען, אז זי האָט זיך מעהר אַנגעלייענט פון איהם, אז עס איז קיין מלאכה ניט זיין א פוסטער גדלן מיט א שענעם, גלאַטען העמד און מיט א לעדיגען קאַפּ... אָסיפ איז שוין אונטערגעשפרונגען פאר הארצוועהטיג און האָט איהר אויסגעוואָרפען איהר פאַטער דעם גראָבען יונגאַטש, וואָס פערמאָגט ניט דאָס מיסט, וואָס וואַלגערט זיך ביי זיין פאַטער אויפ'ן הויף, טשעסטנאַיע סלאַווא!... רעווע־קא'ן האָט דאָס שטאַרק פערדראָסען, האָט זי איהם געזאָגט: אויב עס שטעהט איהם ניט אַן צו זיין ביי אַיין אַרעמען שוועהר, קאָן ער זיך פאַהרען געזונדערהייט צו זיינע רייכע עלטערען אפילו הייניטי־גען טאָג, און זי, רעוועקע, וועט איהם כלל ניט נאָכלויפען... אָסיפ האָט מיט גרויס קוראַזש אַנגעהויבען ארומשפאַנען איבער דער שטוב, מיט די הענד אין די קעשענים און מיט גרויס גדלות; ער וועט טאקי אוועקפאָהרען צו זיינע פיינע עלטערען, סע אַהרט איהם ניט,

פּאַרשוין, אז יערער טאָג, יערע שעה, יערע מינוט האָט זיך געצויגען ביי איהר אין די אויגען אזוי לאַנג, אזוי לאַנג!... אמת, זי האָט זיך אַ מאָל דריי געזעהען מיט איהר חתן, האָט ער ביי איהר אויפגעוועזען ניט אזוי, ווי די פאַנטאַזיע האָט איהר געמאַהלט. רעווען האָט פון איהם קיין גרויס קלוגשאפט, שענקייט און בילדונג ניט ארויסגעזעהען. פערקעהרט, זי האָט בעמערקט אין איהם אייניגע קליניגקייטען און נידעריגע תנועה'לעך, און אָפטמאָל געהאפט אין אַ ליגען. דאָך האָט זי גערעכענט, אז דאָס איז דערפאַר, ווייל ער איז אַ געבאָלעוועטער, אַ ציטעריגער און אויף ראַסקאָש אויפגעצויגען, און אז אָפּיס פּלעגט אוועקפאָהרען און ווייטער שיקען זיינע הייסע, פייעריגע בריוו'לעך, פּלעגט זי ווידער אָנהויבען פאַנטאַזירען, אזוי אז דער אמת'ער אָפּיס איז ארויסגעפּלויגען פון איהרע געדאַנקען, און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַכסען ווייטער אַ גרויסער, אַ שענער, אַ גוטער, אַ טייערער אָפּיס, אַ ווירקליכער העלד!

מיט גרויס ציטערניש האָט רעווען געצאָהלט די טעג צו דער חתונה, און דאָ האָט מען געגייהט אויף איהר די טייערסטע און שענסטע מלבושים אויף דער וועלט: אונזער הויכגעשעצטער סענדער בלאַנק האָט זיך צעבייטעלט, בכדי ער זאָל חלילה ניט פערשעמט ווערען פאַר אזא מחותן, ווי משה זעמעל. אָט נאָך אַ חודש, נאָך אַ וואָך, נאָך צוויי טאָג, נאָך אַ טאָג, נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ שעה, נאָך אַ מינוט — דער חתן איז שוין דאָ!... די חתונה... די כלי־זמר... דער באַל... די טענץ... דאָס ווייסע קלייד... די חברתהס... די חופּה־ווען־טשערע... דאָס געזעגענען זיך... אוים חתונה...

דער ערשטער חודש, דער „האָניג־חודש", ווי מע רופט דאָס, דאָס איז דער פריהלינג ביי דעם יונגען פאַרפאַלק. די נאַנצע וועלט איז בעשאפען געווארען פון זייער כבוד וועגען, זיי צו פרייליך מאַכען; און אפילו אָט דער וואַסער־פיהרער, וואָס האָט געלאָזט אין דער היים אַ קראַנק ווייב מיט הונגעריגע קינדער, בעקומט ביי זיי אין די אויגען עפּעס אויך אַ מין חן, און דער בעטלער, וואָס שטעהט מיט אַ הויל'עך קאָפּ, אָננעל'עהנט אויפ'ן שטעקען, מיט אַיין אויס־

וואלט ניט אנגעקומען אזא מין דעפעשע צו דער מאדאם רעוועקא זעמעל:

„Передать Ревеккѣ, скончался папенька, оставилъ 300,000. Сердечно сокрушенъ. Пріѣзжай. Осипъ Земель.“

אויף אידיש הייסט דאס:

„איבערגעבען רעוועקא'ן, געשטאדבען מיין פאטער, געלאזט דריי הונדערט טויזענד. הערצליך דערשלאגען. קום צו פאהרען. אסיפ זעמעל“.

אונזער געריכטמטער סענדער בלאנק האט געהאלטען סאמע אין מיטען מיטאג, וועז עס איז אנגעקומען די דאזיגע טעלעגראמע; פון דעסטוועגען איז דער פאטער אוועקגענאנגען מיט דער טאכטער אין קאבינעט אריין, און זיי האבען זיך דארט פערזאמט אקענען א האלבער שעה, און אז זיי זענען ארויסגענאנגען, איז רעוועקא געווען פערווויינט... פאר קיין געלד וואלט רעוועקא ניט געפאהרען צום מאן! נאר ווער ווייסט ניט, אז די פרויען זענען ווייכהערציג און האבען רחמנות אויף אונז, מאנספארשוינען, אפילו וועז מיר טהוען זיי שלעכטס?... אסיפ איז נעבאך געבליבען א יתום און איז נעבאך דארט איינער אליין ביי אזא צופאל, ביי אזא שווערען נסיון!... רעוועקא האט זיך זעהר שען אנגעטהאן, און פונ'ם ווייטען האבען איהר געפלאמט די בעקלעך. פערבייגעהענדיג אין זאל, האט זי הערזהען איהר שטאלט אין שפיענגל, און די האט בשום אופן ניט געקאנט ניט אפשטעלען זיך אקענען שפיענגל און בעטראכטען זיך אביסעל. אויף איהר שען מיילבעל האט זיך בעוויזען א שמייכעל, ווי איינער רעדט: „קיין מעשה ניט?“... שפעטער, אז רעוועקא איז געזעסען אין וואגאן, און דער קוריער־צוג האט זי געטראגען אהין, אהין, צו איהר געליעבטען מאן, צו איהר עלטערדען אסיפ'ן, האט זיך איהר געטראפען א צופאל, וואס מיר קאנען ניט פערדעקען פון אונזערע לעזער און מוזען איהם אין קורצען דערצעהלען.

אז רעווקא וועט איהם ניט נאכלויפען; אזעלכע פיינע בריות, ווי זי, האָט ער שוין געזעהען א סך, און דוקא שענערע, קלינערע און מעהר געבילדעט פון איהר, טשעסטנאָיע סלאָווע!... דאָס האָט שוין רעווקא ניט געקאָנט איבערטראָגען און האָט זיך בעגאָסען מיט טרערען און האָט, ווי א צעמישטע, געשרינען אויף א קול:

— וואָן, וואָן, שארלאָטאָן! וואָן פון מיינע אויגען! איך קאָן דיך ניט אָנקוקען! וואָן!!!

נישט מעהר ווי אין א האלבער שעה ארום איז שוין אונזער העלד אָסיפּ געשטאָנען פאר זיין טייערער רעווקא'ן אויף די קניעס, זי געבעטען מחילה, אז ער איז שולדיג, אז ער האָט געזונדיגט פאר זיין טייערער, טייערער רעווקא, אז ער איז ניט ווערטה איהרע טרעס, איהר מינדסט פינגערעל, איהר נאָזטיכעל, אז ער מעג זיין די כּפּרה פאר איהרע שענע ליכטיגע אויגען, אז ער מעג א מיתה־משונה איינענעמען פאר איהר איין שמייכעלע, אז וואָס ער האָט געהערט האָט ער געבילט, טשעסטנאָיע סלאָווע!...

אזעלכע און אנדערע סצענעס זענען געווען עפטער און עפטער, ביז אָסיפּ האָט געמוזט מאכען פּליטה צום פאָטער אויף א דריי חדשים, און האָטש ער האָט זיך אמאל געשווארען, אז צוויי שעה אפילו קאָן ער אָהן רעווקא'ן ניט לעבען, פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם חלילה ניט געשאדט און ער האָט דאָס, דאנקען גאָט, אויסגעהאלטען און איז ניט געשטארבען. פערקעהרט, מע זאָגט, אז ער האָט זיך נאָך אביסעל פערעכט דארט אין זיין שטאָדט, צווישען זיינע אלטע בעקאנטע, און שלעכטע מענשען, שונאים, האבען אוכטערגערעדט, אז ער שדכנ'ט זיך יאָקבי צו זיינער א קווזינע, זעהר א שען פריילין, וואָס וואָרט נאָר ביז אָסיפּ וועט זיך גט'ען מיט רעווקא'ן (א, בייזע מייליר!)... די דאָזיגע רכילות'ען האבען גערויכט צו דער ווייסטער עגונה — רעווקא בלאנק, אָדער רעווקא זעמעל, — וואָס עס האָט זי געטוג געקרענקט און פערשאָפט נענוג שמערצען, צי פאר גרויס ליעבשאפט, צי פאר שנאה — וועז קאָן דאָס וויסען?... גאָט ווייסט, וואָס וואלט דערפון ארויס, וועז עס

ביידע שראָפּגענאַנגען, געגעסען, געטרונקען, געגאַשט — אויך צו־זאמען. אויף איין וואָקזאל האָט מען בעראַרפט וואַרטען אויפֿן צוג דריי שעה. אונזערע יונגע רייזענדער זענען ארומגענאַנגען — נע־אָרעמט — אויף דער פּלאַטפֿאָרם, און דער סטודענט האָט געהאַל־טען עפּיס זעהר א לאַנגע און א שענע רעדע. רעוועקע האָט דאָס ערשטע מאָל דערהערט אזעלכע זאכען, וואָס זי האָט אין איהרע בעסטע ראָמאַנען ניט געלייענט. א נייע וועלט האָט זיך פּאַר איהרע אויגען געעפענט, א שענע, א גרויסע, א ליכטיגע וועלט!... און די זון האָט געשיינט, געקוקט פון אויבען. עס האָט אַלץ געבליהט, נעזונגען, געלעבט — עס איז געווען תחילת מאי, איהר פער־שטעהט?... רעוועקע האָט אויפגעהויבען איהרע אויגען אויף דעם יונגען סטודענט און האָט זיך בעגעגענט מיט זיינע גרויסע, שווער־צע, פייערדיגע אויגען. זי האָט דערפיהלט, אז זי איז רויט גע־ווארן, און אויפֿן הארצען איז איהר געווען אזוי גוט, אזוי ליכ־טיג, אזוי וואַרעם, ווי אין דער נאַטור. דער קאָפּ האָט אויף איהר ווי געבראַנט... רעוועקע האָט נאָך קיינמאָל אזעלכעם ניט געפיהלט, ווי אין דער דאָזיגער מינוט. זי געדענקט ניט, ווי אָרום איהר האָנד איז געלעגען אין די גרויסע וואַרעמע הענד פונ׳ם יונגען סטודענט. זי געדענקט ניט, וואָס ער האָט איהר אזעלכעם געזאָגט. זי האָט נאָך א מאָל זיך בעגעגענט מיט זיינע שענע אויגען און האָט פּלו־צים אויסגעריסען איהר האָנד פון זיינע הענד און זי האָט זיך דער־מאַנט, אז אויף איהר קוקט־אַרויס איהר מאן אָסיפּ, איהר עלטע־דער אָסיפּ!... נאָך איין מינוט איז זי געשטאַנען און האָט געקוקט אויף דעם יונגענמאַן, גלייכענריג איהם מיט איהר אָסיפּ׳ען, זיי־נע שענע אויגען מיט אָסיפּ׳ס קלייניע רויטליכע אויגעלעך אונטער די אשקאַלירענע בריל׳ען, זיין ליכטיגען קלוגען פרייליכען קאָפּ מיט אָסיפּ׳ס שאָפּען־קעפּעל, וועלכעם איז לעדיג, ווי א מיאטשיק, דעם יונגענמאַנ׳ס גרויסאַרטיגע רעדע מיט אָסיפּ׳ס ליגינים... „אַוועקט, אַוועקט, שלעכטע מחשבות! אַוועקט, אַוועקט, פאַלשע געדאַנקען!... אהין, אהין דאַרף איך פאָהרען!... איך דאַרף, איך מוז, איך קאָן

אריינגעקומען אין וואגאן אריין, האָט רעזועקא אָנגעהויבען זיך זוכען א רעכטען אָרט און איז א פּאָר מאָל דורכגעגאַנגען אהין און צוריק איבער'ן וואגאן; ענדליך האָט זי זיך געפונען איין אָרט ביי'ם פענסטער — אקעגען א יונגעמאַן, וואָס איז געווען פער־טיעפט אין א בוך. דער צוג איז שוין לאנג אָפּגעפּאָהרען, און דער יונגערמאַן האָט ניט אויפגעהויבען די אויגען פון'ם בוך. רעזועקא איז בטבע געווען א פרייליכע און האָט פיינט געהאט זיצען און שווייגען; דאָך האָט זי ניט געוואָלט די ערשטע פערבינדען א שמועס מיט איהר שכן, איהר Vis-à-vis. זי האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן עלענבויגען אויפ'ן פענסטער און האָט זיך פערטראַכט. רע־זועקא איז געווען געטליך שען אין דער דאָזיגער מינוט. דער יונ־גערמאַן האָט פערמאַכט דאָס בוך און האָט זיך געקוויבען חאָפען א דרימעל; נאָר זיינע אויגען האָבען זיך, ניט ווילענדיג, אָפּגע־שטעלט אויף רעזועקא'ן, אויף איהר קלאָר וויים העמטעל, וואָס איז געווען אינגאנצען נאקעט. דער יונגערמאַן איז וואכענדיג גע־ווארען און האָט פשוט אויפגענעסען מיט די אויגען די יונגע שענע פרוי.

— איהר פאָהרט וויים, מארמואזעל?

רעזועקא האָט דערהערט דאָס וואָרט „מאַדמואזעל", איז זי רויט געוואָרען און האָט נאָך שענער אויסגעזעהען ווי פריהער. זי האָט איהם געזאָגט, וואוהין זי פאָהרט, און צווישען זיי האָט זיך גיך פערבונדען א לאנגער שמועס, פון וואָס רעזועקא איז געוואָהר געוואָרען, אז דער יונגערמאַן איז א איד, א סטודענט, זעהר א פיינער, א קלוגער און א פרייליכער יונגערמאַן. דער סטודענט האָט דערצעהלט טויזענדער אנעקדאָטען, און רעזועקא האָט ערנסט, ערנסט געלאכט, צום גרויסען פערגעניגען פונ'ם יונגענמאַן, וואָס האָט ליעב געהאט זיין פרייליך און אויך יענעם פרייליך מאכען. רעזועקא האָט אויך ניט געשווייגען און האָט, פון איהר זייט, אויך דערצעהלט עטליכע שענע מעשיות — און די יונגע מענשען האָבען שטאַרק־שטאַרק געלאכט צוזאמען. אויף די וואָקזאלען זענען זיי

מאַמזעלען האָבען איהר מקנא נעווען אויף איהר רייכטהום, אויף איהר גרויסקייט! א כפרה, לעזער, א גוטער איידעלער געבילדעטער מאן פאר א פאָר גרויע פערדלעך! א כפרה, לעזערין, א גליקליך לעבען מיט דעם אַרעמען ליעבענדען מאן פאר א לאָזשע אין טהעאטער! א כפרה, קינדער, אלע אידעאלען פאר א גרויסארטיגען אָבענד, פאר א גלענצענדען באל, פאר א טאנץ מיט איין אָפיציער!...

אז דער ערשטער טרויער איז איבערגענאנגען, און אָסיף האָט אויפגעהערט צו קלאָגען נאָך זיין טייערען פאָטער, האָט ער אין א יאָהר ארום אויפגעבראכען זהער א גרוים געשעפט פון ערד־קויהלען מיט עטליכע שותפים, און אויף אָסיפ'ס הויז איז פלוצים, אין א שענעם פריהמאָרגען, אויסגעוואכסען א גאנץ גרויסע טאבליצע, מיט גילדענע אותיות, מיט די דאָזיגע ווערטער:

„Главная Контора Каменоугольнаго Товарищества Земеля, Файфермана и Ко."

אין דער דאָזיגער קאנטאָר זענען תמיד געזעסען דריי בוכהאלטערס, צוויי קאָרעספאָנדענטען, א סעקרעטער מיט א קאסיר און האָבען פון זייגער נייען אין דער פריה ביז פינף בייטאָג געשפיעלט אין פרעפעראנס; און זעמעל, פייפערמאן מיט דער קאמפאניע זענען געזעסען אין פעטערבורג — נאָט וויסט צו וואָס, צו וועז! רעווקא איז זיך געזעסען אין דער היים, זהער אין א שען הויז, און די פיינסטע יוננע לייט פון דער שטאָדט פלעגען זיך דאָרט כמעט אלע נאכט צענויפקלויבען „חאפען א קערטעל". אזוי איז אוועקגענאנגען דריי יאָהר; דריי גוטע, בערוהטע יאָהר פאר זעמעל'ס בוכהאלטערס מיט די קאָרעספאָנדענטען, דריי פרייליכע יאָהר פאר רעוועקא'ן מיט איהרע בעקאנטע, — און דריי ביטערע יאָהר פאר דעם אומגליקליכען הערר אָסיפ זעמעל, וואָס האָט נעבאך נע'פטר'ט אינגאנצען זיין קאפיטאל און האָט נאָך גהאָט א פראָצעס מיט זיין שותף פייפערמאן, וואָס האָט איהם אָנגעפייפט מחילה אין די ערד־קויהלען. שטיל, אָהן צערעמאָניעס, איז די גילדענע טאבליצע

ניט אַנדערש!... וועד אַנדערש? וואָס אַנדערש?... אהין! אהין!!!..." — האָט רעוועקא געטראכט און האָט זיך מיט א קלאָפּענדיג האַרץ אָפּגעזעגנט מיט'ן סטודענט.

אז רעוועקא איז געקומען וואוהין זי איז געפֿאָהרען, האָט זי נאָך דורך דעם פֿענסטער דערזעהען אָסיפֿ'ען שטעהן אויף דער פּלאַטפֿאָרם שטאַרק אויסגעפּוצט; און אין איהר קאָפּ איז, ווי א ווי־כער, דורכגעפֿלויגען דער יונגער סטודענט, וואָס זי האָט זיך מיט איהם אָפּגעזעגנט פֿריהער מיט צוויי שעה, און זי האָט נאָך ניט אוספּעיעט אפילו א קלעד טהון, ווי עס געהד צו זיין, איז שוין אָסיפֿ געווען מיט איהר אין וואַגאָן און האָט זי געהאַלטן אין געקושט און גערעדט מיט היץ, מיט פּייער. רעוועקא האָט ניט געהערט נאָר־ניט... נאָר אין פּאַעטאָן (אָסיפֿ איז ארויסגעפֿאָהרען מיט'ן פּאַטער'ס גרויסאַרטיגען עקיפּאַזש אקעגען רעוועקא'ן) האָט זי זיך אַנגע־שפּאַרט מיט איהר הייסען קאָפּ אויף אָסיפֿ'ס פּלייצעס און האָט זיך צעווויינט, ווי א קליין קינד... אָסיפֿ האָט זי געטרייסט און איינגע־נומען, ווי ווייט ער האָט געקאָנט, און אזוי זענען זיי געקומען אהיים. די נייע שטאָדט, דאָס נייע הויז, נייע קענטשאַפֿט, נייע קאָמפּלימענטען מיט נייע געדאַנקען האָבען מיט גוואַלד ארויסגע־טריבען פון רעוועקא'ס קאָפּ דאָס בילד פון'ם יונגען סטודענט.

אין דער דאָזיגער צייט זענען צוויישען מאַן און וויב פּאַרגע־קומען עטליכע מיאוסע סצענעס, וואו אָסיפֿ האָט געשפּיעלט די ראָלע פון א פערזינדיגטען, וואָס האָט אויף די קניעס געבעטען מחילה, און רעוועקא פֿלעגט איהם, פּאַר רחמנות, מוחל זיין... אייג־מאָל אין א פּריהמאַרגען האָט זיי דאָס שטובמיידל געטראָפּען אין א טרויעריגער לאַגע: די מאַדאָם רעוועקא איז געשטאַנען אין איין חעמד און האָט אויף זיך געריסען די האָר, און דער הערר אָסיפֿ איז געשטאַנען מיט א שטיוול אין איין האַנד און מיט א פּאָר אש־קאָלירענע בריללען אין דער אַנדערער האַנד. ווי אזוי אָבער זענען זיי אלע מאָג ארויסגעפּאָהרען מיט'ן קנאַק און מיט'ן פּייף! ווי גרויסאַרטיג איז רעוועקא געווען געקליידט! וויפיעל דאָמעז און

אלטע אידינע פון א יאָהר זיעבעציג, מיט אונטערגעבונדענע צייהן, א הויבע און א גראָבע, אויף סענדער׳ס מאניער.

— ווי קומט איהר אהער, מוהמעניו? — האָבען זי די יוננע דאמען געפרעגט. — ווען קומט איהר אַן? ווי ארום, און פון ווא־נען?

— אָך! — האָט זיי די מוהמע דאָבריש געענטפערט, קרעכ־צענדיג און שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. — אָך! איך האָב דערהערט די גוטע בשורה פון א היגען בעל־ענלה, וואָס פאהרט צו אונז אלע וואָך; פון איהם בין איך געוואָהר נעוואָרען פונ׳ם שלאָג! אָך! איין ברודער! איין־און־איינציגער ברודער! און וואָסער א ברו־דער! אזא ברודער! אָך! אָך!

— וואָס אָבקעט איהר, דאָבריש? — האָט זיך מרים־חיה אָנ־געהויבען. — גאָט וועט געבען, וועט ער, אם ירצה השם, זיין געזונט.

— יאָ, מיין קינד, יאָ, ביי גאָט איז אלץ מעגליך, יאָ! ער איז אודאי א גרויסער בריה! ער איז א דאָקטער איבער אלע דאָקטו־רים!

דער בעריהמטער אָסיפּ זעמעל, וואָס האָט נאָר־וואָס געהאט דעם שענעם פּסק פון זיין שוועהר, האָט פערבונדען א שמועס מיט דער מוהמע דאָבריש און האָט אויסגעשאָטען אינגאַנצען זיין סא־טירע, אלע זיינע וויצען מיט די וועהרטלעך איבער איהר, און דער־מיט צעלאָבט דעם גאַנצען עולם. ערשט אין א פאָר שעה ארום נאָך איהר קומען האָט מען זי אריינגעהרופען צום קראַנקען ברודער, וואו זי איז אָפּגעזעסען עטליכע מינוט און איז צוריק אַרויסגעגאַנ־גען, שנייצענדיג די נאָז און וויסענדיג די אויגען. דער ניט־געפּא־לענער אָסיפּ האָט זי בעגעגענט מיט א הילכיגען געלעכטער און האָט איהר אין די אויגען איבערגעקרימט, וויי זי וויינט און שנייצט די נאָז. דער עולם האָט אויסגעשאָסען א נעלעכטער, און אָסיפּ האָט געשיינט פאָר שמחה.

— לאָבט, לאָבט, קינדערלעך! — האָט זיי די גוטע מוהמע

ארויף, און שטיל, אהן צערעמאניעס, איז זי אראפ פון זעמעל׳ס הויז און אריפגעטראגען געוואָרען אויפ׳ן בוידעם. דאָרט, צווישען אלע אלטע חאליעווֹעס, ליגט זי נאָך עד היום הזה; שפינען בויען אויף איהר זייערע קונציגע שטיבעלעך און מייז טאנצען אויף איהר ארום מיט גרויס עזות... אויף איהר אָרט הענגט היינט איין אנדער טאבליצע, שוין נישט מיט קיין גילדענע אותיות:

„Механическое Прачешное Заведеніе."

דער נאָמען „זעמעל" שטעהט שוין ניט ארויסגעשטעלט; נאָר מיר ווייסען, אז די וועש־פאבריק איז זיינע, און ס׳איז גאָר קיין עולה ניט, אבי פערדיענען געלד. דער חסרון איז אבער, וואָס סע פערדיענט זיך ניט. אונזער אסיפ זעמעל האָט געעפענט די פאב־ריק, ווי א גרויסער פריץ, און מיט אזא שיק, אז גאָט ווייסט, אויב זי וועט זיך האלטען נאָך א חודש, אדער העכסטענס צוויי חדשים.

ביי די דאָזיגע אומשטענדען און ביי דער דאָזיגער לאגע פון זייערע געשעפטען האבען זיי, אסיפ מיט רעווקא׳ן, פלוצים ערהאל־טען די טרויעריגע דעפעשע, און אט אזוי זענען זיי געקומען צו סענ־דער׳ען אין שטוב אריין, וואו מיר האבען געהאט די עהרע זיי שוין צו זעהען.

דאס זיעבעטע קאפיטעל.

וואו דער לעזער בעקענט זיך מיט צוויי זייטינג פארשוינען אינ׳ם דאזיגען ראמאן.

די אלטע לייט האבען שוין אזא מזל, משטיינס געזאגט, אז ווי באלד זיי חאפען זיך נאָר אריין צווישען יונגווארג, אזוי פער־געסט מען נאָר אן זיי, גלייך ווי זיי זענען נאָר ניטא אויף דער וועלט.

צווישען אלע אונזערע פארשוינען, וואָס דרעהען זיך דא ארום ביי אונזער פיינעם סענדער׳ען אין הויז, האבען מיר נאָר דורגעלא־זען די מוהמע דאברישׁ, סענדער׳ס איין אייגענע שוועסטער, איין

אקעגען דער לבנה, מאכען מיט די הענד און שפּטשען מיט די לי־
פּען. אין דער שטאָדט, וואו די מוהמע דאָבריש וואָהנט, דער־
צעהלט מען וועגען איהר עטליכע זעהר ניט קיין שענע מעשיות,
און „נאַטשאַלסטוווע" האָט אויף איהר שוין לאַנג אַיין אויג, נאָר
אין די קליינע שטעדטלעך וועלט אַלץ אָפּגעטהאָן פערנייהט און
פערדעקט.

— איהר זענט דאָך עפּים יאָ א מומחה'טע, — האָט זיך צו
איהר אָסיפּ ניט אויפגעהערט צו טשעפּען, — ווי זשע קומט דאָס,
אז איהר זאָלט ניט געבען קיין רעכטע רפואה דעם שוועהר?

— גאָט, גאָט וועט איהם צושיקען א רפואה שלמה, מיין קינד!
ער איז א רופא כל בשר, מיין קינד! ער איז א מפליא לאיינסעם
(לעשות), מיין קינד!...

די מוהמע דאָבריש קאָן א גוזמא לשון־קודש־וועלטער, און דער־
פּאר גילט זי פּאר א למדן'טע, א וואָהלקענענדיגע, א מאָנסביל־שער
קאָפּ.

— נו, און אָפּשפּרעכען העלפּט דען ניט? — האָט איהר אָסיפּ
וויטער דעקוטשעט מיט זיין סאטירע.

— ניין, מיין קינד! אין א פרעמדער שטאָדט קאָן מיין שפּרע־
כען ניט עולה יפה זיין, מיין קינד.

אונזער העלפּ אָסיפּ האָט לאַנג געטריבען קאָטאָווע מיט דער
מוהמע דאָבריש, וואָס האָט איהם גערופען „מיין קינד" און איז
ניט ברוגז געווען, וואָס מע שפּעט איבער איהר אזוי אָפּענטליך;
נאָר אָסיפּ'ס סאָטירע האָט זיך סוף־כל־סוף צוגעגעסען איטליכען,
האָט איהם רעווענקא געזאָגט:

— גענוג שוין, אָסיפּ! — און האָט אויף איהם אזא קוק גע־
טהאָן, אז אָסיפּ איז אַנשטומט געווארען אויף א היבשער ווייל,
ביז דער דאָקטאָר קלוגער איז געקומען בעזוכען דעם חולה, און
ביי'ם געזעגענען זיך האָט זיך מיט איהם אָסיפּ צערעדט מכח זיינע
געשעפּטען. ער האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם גרויסען פּראָ־
צעס, וואָס ער פיהרט מיט זיין געווען שותף פייפערמאַן, וואָס

געענטפערט מיט גרויס הכנעה. — איהר וועט אמאל אויך אלט ווערן, וועט מען אייך אויך אויסלאכן!

דער לעבעדיגער אסיף האט ניט אויפגעהערט צו שפעטן פון דער אלטער מוהמע, צום גרויסטן פערגעניגען פון דער גאנצער פא־מיליע, און די גוטע מוהמע דאברוש האט ניט איבערגערעדט דאם צווייטע וואָרט און האט געלאכט גלייך מיט זיי אלע.

שווער צו פערשטעהן די פראסטקייט און די ווייכקייט פון דער דאזיגיער אלטער: צי ווייל זי איז טאקי בטבע אזא גוטע פרוי, צי איבער איין אנדער זאך? מיר קענען די מוהמע דאברוש פאר א אידינע, וואס האט ביז פופציג יאהר עקספעדירט דריי געזונדע מאנען אויף יענער וועלט און איז געבליבען א „קטלנית", ווי עס ווערד ביי אונז אנגערופען, און קיין קינדער האט זי ניט געהאט.

די מוהמע דאברוש האט, ווי עס ווייזט אוים, געוואוסט, אז אויף דער אלטער וועט זי בלייבען אלענד, ווי א שטיין, האט זי פון פריהער צוגעגרייט א שטיקל פערמעגען, עטליכע הונדערט רובל מיט א קליין שטיבעלע און מיט איין איינ קליידל פון „באקא־ליע", פון וואנען זי ציהט זיך איהר בעדערפעניש. אין שטאדט הייסט זי ביי איטליכען „די מוהמע דאברוש", און כריסטען רופען זי „דאברוכא". א חוץ וואס זי האט א קליידל, איז די מוהמע דאברוש א שטיקל רופא'טע אויך; ביי איהר קריגט מען אלערלי רפואות, פערשיעדענע גראזען, סם, מישיאק, ראזמארין, שאלווי, ראמאשקעס, און זי איז א ווילדע מומחה'טע אויף אפשפרעכען איין עין־הרע, צייהנוועהטיג, א „בעשיכע", אפקוועטשען „זובישטשעס", אויסגיסען אויף וואכס, וואַרפען אויף קאַרטען, ברענגען איין אנט־לאפענעס מאן אויף א קאטשערע, פערטרייבען מכשפות, שדים, לצים, „דאמאוויקעס" און א כך אנדערע תחבולות און סגולות. פאר דער מוהמע דאברוש האט יעדערער אפשיי, און די כריסטען ג־בען איהר אפ גרויס כבוד, נאר איהר וועלטה נאך. זומער קאן מען זי אפט בענעגענען גאנץ פריה, איידער די זון גהט אויף, אין פעלד, קלויבען איהרע גראזען, און ווינטער, שפעט אין דער נאכט,

— אזוי? וואס זשע מאכט עפּים אייער חולה? ווי געהט עס דעם הערר בלאנק'ען אין געזונט?

— עט! דערווייל אהן א שום פּאַרענדערונג, סטאַטום נער־וואזוס... איך רעכען, אז מאַרגען אַדער איבערמאַרגען — ניט שפּע־טער — דאַרף זיין דער קריזיס, אַדער אהער, אַדער אהין... — און דער דאַקטאַר קלוגער האַט בעוויזען מיט'ן נאַנצען גוף אהער און אהין.

— אוי־וואַ! איין עבירה אזא מענטש, ווי רב סענדער, כלעבען. ווי זאַגט איהר, הערר דאַקטאַר?

— אַ, אהן א שום ספק! א פיינער מענטש, א לייטישער מענטש, א פּאַטשטיענע מענטש, א זעלטענער מענטש!

— נו, און דאַס ווייב מיט די קינדער, הערר דאַקטאַר?

— אַ, פרענט נאָר נישט! אודאי, א גרויסער בראַך, א גרוי־סער בראַך, א גרויסער אומגליק פאַר'ן ווייב מיט די קינדער נע־באַך. גוטע מענטשען, עהרליכע לייט, אלע, די גאַנצע פאַמיליע! וואַסער א פּאַסטוך, אזעלכע שאַף. דאַס עפּעלע פּאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע... לייטישע מענטשען! נאָר וואַס זאל מען טהון?

— א דימענטענער מענטש, א גילדענער מענטש, אט דער דאַק־טאַר קלוגער!

אזוי זאַגען איהם נאָך זיינע פּאַציענטען, און אזוי זאַגען מיר איהם אויך נאָך דעם זעלבען שבח: א דימענטענער, א גילדענער מענש! אלע קענען איהם. אומעטום איז ער דא. וואוהין מע זאל איהם נישט רופען, פּאַהרט ער; וועקט איהם אויף אין האלבע נאַכט, וועט ער מיט אייך פּאַהרען אין עק וועלט אריין, אבי דאַס האלבע קערבעל... אוי, האַט ער ליעב דאַס האלבע קערבעל!

זייט זשע מוחל, וואַס האַט איהר געוואַלט: אומזיסט זאל ער צו אייך פּאַהרען? פון די דאַזיגע אידעאַליסטען איז ניט אויסצו־שטעהן!

דער דאַקטאַר קלוגער האַט ליעב דאַס האלבע קערבעל; ער האַט דאַס אזוי שטאַרק ליעב, אז ער לויפט נאָך דעם נאָך, און

האָט איהם בעראַבעוועט אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן, און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק, וואָס געהט ביי איהם זעהר גוט — טשעסטנאָיע סלאָווא!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט זיך תחילת שטאַרק פעראינטערעסירט מיט אָסיפ׳ס מעשיות און איז זעהר נייגיעריג געווען צו בעקומען א בעגריף וועגען דעם אינטערעסאַנטען פראָצעס אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק. אונזער העלפער האָט זיך פשוט מחיה געווען, וואָס גאָט האָט איהם צוגעשיקט אזא מענשען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איהם, האָט ער ארויסגענומען א גאַנצען פאַק פאַפיערען: פראָשעניעס, קאָפיעס, חשבונות, פלאַנען, וועכסלען, קוויטלעך און גלאַט אזוי פאַפיערען. דער דאָקטאָר קלוגער האָט נעבאָך געמוזט איבערקוקען דעם גאַנצען פאַק מיט פאַפיערען, און א קאַלטער שוויים האָט איהם בעשלאָגען. וואָס האָט ער געקאָנט טהון, אז ער האָט זיך אַליין אָנגעפרענט איין אומגליק? עטליכע מאָל האָט ער זיך געריסען פון זיינע הענד, געקוקט אויפ׳ן זייגער, נאָר אומזיסט: אָסיפ איז איהם אריינגעפאָהרען מיט זיינע געשעפטען גלייך אין הארצען אריין און האָט איהם אָפגעמוטשעט א גוטע שעה צייט, ביז רעווקא האָט איהם מיט איהר אריינקומען איבערגעשלאָגען (פאַר איהר אונזער העלפ געהאַט דרך־ארץ).

אז דער דאָקטאָר קלוגער איז ארויסגעפאָהרען פון סענדער׳ס הויף, האָט ער ארויסגעלאָזט א פרייען זיפץ פון׳ם הארצען, ארומגעקוקט זיך, צי עס לויפט איהם ניט נאָך דער הערר זעמעל מיט זיינע דאָקומענטען.

— א זעלטענער קאָפ! — האָט דער דאָקטאָר קלוגער דערצעהלט ביי זיינע אנדערע פאַציענטען. — אָנדערהאַלבען מיליאָן! איך בין געווען ביי א פאַציענט, ביי דעם הערר בלאַנק; איהר קענט דאָך דעם הערר בלאַנק? האָט ער אין איידעם, א זעלטענער קאָפ. שטעלט אייך פאָר, ער פיהרט א פראָצעס אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן!

ווי באַלד דער דאָזיגער גוטער דאָקטאָר איז געקומען צו פאָה־רען דאָס ערשטע מאָל, האָט ער אָנגעהויבען צו פאָהרען אהער פינף מאָל אין טאָג און האָט געמאכט פון סענדער׳ס בויכוועהטיג א גאַנ־צען יריד, און זיין געטרייע פרוי, די דאָקטאָרשע, האָט צעקלונגען איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דער אַלטער בלאַנק איז פערביי, איין אומגליק, א מין חלירע! סע גיהט ארום א חלירע אין שטאָדט! מע דאַרף זיין געהיט זעהר, זעהר! מע דאַרף זיך זעהן בעצייטענס מיט׳ן דאָקטאָר, נישט אָפּלעגען אין דער לאַנגער באַנק אריין!...

דאָס אכטע קאַפּיטעל.

דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגעריגען, די געזונדע פערגעסען אינ׳ם חולה, און עפּים נאָך.

דער זייגער האָט געקלונגען צעהן, אז סענדער בלאַנק׳ס משפּחה האָט זיך געזעצט עסען וועטשערע.

אויבען־אָן, אויף כּרים־חיה׳ס אָרט (מרים־חיה איז געזעסען אין קאַבינעט נעבען איהר מאַן דעם חולה), איז געזעסען רעווקא; נעבען איהר, פון דער רעכטער האַנד — סאַני, ביי דער לינקער האַנד — חיים; נעבען חיימ׳ען איז געזעסען אָסיפּ, נעבען סאַני׳ן איז געזעסען מארקוס, נעבען אָסיפּ׳ען — די אַלטע מוהמע דאָבריש. דער מאָהלצייט איז צוגעגאַנגען גאַנץ געוועהנליך; אַלע זענען גע־זעסען סטאַטשנע, וויל סענדער׳ס שטוהל איז געשטאַנען לעדיג, און עס איז עפּים געווען ניט פרייליך. אונזער ניטפערלאָרענער העלד אָסיפּ האָט יא א פּאָר מאָל א לאַך געטהאָן איבער דער מוהמע דאָבריש, נאָר זיין סאַטירע האָט אָבער דא ניט געווירקט. די מוהמע דאָבריש האָט געגעסען מיט גרויס דרך־ארץ, דהיינו: זי האָט נאָך יעדען זופ אַוועקגעלעגט דעם לעפעל און אָפּגעווישט די ליפּען, און אזוי ווייטער. פרויקע האָט דערלאַנגט צום טיש מיט גרויס קוראַזש: ער האָט זיך געוואָלט אויספּיינען פאַר די געסט, און פאַר גרויס אימפּעט האָט ער אויסגעגאָסען אויף דעם הערר זעמעל א טעלער

דינגט זיך מיט'ן ארעמאן, וואם קאן עס איהם נישט געבען, אזוי לאנג, ביז ער מוז עס איהם געבען. און איך זעה דאָ בפירוש ניט ארויס קיין שום עולה פון זיין זייט, ובפרט, אז מע טרייבט איהם:

— גערה, נשמה מיינע, איך האָב געהערט אין מארק, אז ער ליגט אויף א טיפוס, און ביי דעם מאָזעלט א קינד! גערה, מיין לעבען, גיבער. דאָרט קאָנסט דו נעכטן א קערבעל, און אפשר טאקי צוויי, מחמת איך וויים, וויפיעל פלייש מע נעמט אהין יערען טאָג. און דו זאָלסט זעהן, וואָסער א טואָליעט זיין וויב מיט זיינע טעכטער טראָגען, וואָלסט דו אַליין געזאָגט, הארץ מיינם, אז דער רוח וועט זיי ניט נעמען! נישקשה, מאַכע מיינע, האָסט גענוג געהאַט־רעוועט, ביז דו האָסט בעקומען דעם דיפלאָם צו מזל! שעם זיך ניט, מיין קרוין, דאָם איז דיין פרנסה; דאָם איז מיין קלייט, מיין קראָם, און דאָקטוירים איז היינט דאָ גענוג...

איך רעכען, אז מיין לעזער שטויסט זיך שוין אן, אז אזעלכע זיסען רער קאן נאָר זאָגען א וויב — א וויב, וואָם איז איבערגעגעבען צום מאן מיט'ן גאנצען לעבען. אז וואהל איז דיר, הערר דאָקטאָר, אויף דער וועלט, און אז וואהל איז דיין ליעבען נאָמען, געבענשטער, דער גליקליכסטער פון אַלע, פון אַלע מאנען! מיר פערגינען דיר מיט'ן גאנצען, גאנצען האַרצען!...

איך מוז וויעדער א מאָל בעטען מחילה פון מיינע לעזער און לעזערין, וואָם איך האָב אַוועקגעוואָרפען אונזער ליעבסטע פאַמיליע בלאָנק און האָב זיך אביסעל פערנומען מיט זייטיגע פֿאַרשוינען: ערשטענס, איז די גוטע מוהמע דאָבריש אונזער סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, בלוט און פלייש; און אזוי ווי די דאָזיגע באַרמהערציגע שוועסטער האָט געקאָנט קומען מבקר חולה זיין דעם ברודער, האָט זי געווים פערדיענט א שטיקל אָרט אין אונזער כראָניקע; און צווייטענס, דעם דאָקטאָר קלוגער האָבען מיר אהער ניט געבראכט; איהם האָט נעבראכט צו פיהרען פרויקע דער משרת.

וואָס ווייטער, איז מען געווארען אלץ מונטערער, לעבעדיגער; יעדער האָט גערעדט, געקוקט, גערעכענט, געצעהלט און געשטעלט געלד, געחאַפט א קוק צו יענעם אין די קאַרטען אריין, געוואונקען, געשמייכעלט, חוץ איין חיים, וואָס איז געזעסען, ווי א פרעמדער, און האָט כסדר צעביטען איין קערבעל נאָך דעם אַנדערען. מעהר פון אלע האָט געלעבט דער הערר אָסיפ זעמעל: זיינע האָר זענען געווען צעקאָשמעט, דאָס פנים פערפלאַמט, דער שטערן פערשוויצט, און אַליין איז ער אַלע מאָל אונטערגעשפרונגען:

— וואַליאי!... איך קויף!... שנייד!... געב איהם אהער, דעם חברה־מאן!... איך בראָק ווייטער!... דער מלכה א קניפ אין בעקעל, און דעם מלך א פייג אונטער דער נאָז!... צוויי טייז, ווי די מיז!... א פליאסק אין פיסק!... אהא, רעווקא!... געב נאָר, געב!... גוט־גוט!... נאָך! נאָך! נאָך!... אט אזוי לערענט מען ביי אונז!... האָק א צדיק!... דו פייפסט, ברודער?... קריך, קריך, חיים־סערצע!... סאָפיא אבראַמאָוונא! לעגט זיך שלאָפען!... אט־אט־אט־אט־אט־אט!... האָק! טפרררררו! לויף ניט!... מאַרקוס, שטעל געלט!... זוך, זוך, חיים!... רעווקא, מאַלאַריע!...

אונזער געהרטער אָסיפ האָט אזוי לאַנג געסמאַליעט א וועלט, ביז ער האָט זיך אויסגעבייטעלט ביז גאָר, איז ער אויפגעשטאַנען און האָט עפים איינגערוימט רעווקא'ן א סוד אויפ'ן אויהער.

— איך וויל ניט, איך וויל ניט! — האָט איהם זיין ליעבסטע פרוי געענטפערט אויף א קול. — בעסער הער־אויף צו שפיעלען, אז דו האָסט קיין געלט ניט!

אָסיפ איז געווען אויסער זיך פאר כעס; פון דעסטוועגען האָט ער זיך איינגעהאַלטען און האָט געזאָגט הויך אויף א קול:

— דו מיינסט, אז איך האָב קיין געלט ניט? איך האָב, טשעסטנאַיע סלאַווא! אט וועל איך באַלד ווייזען.

און אונזער העלד איז אַוועקגעלאָפען גלייך צו פרויקע'ן אונטען, ביי די טרעפ, און ביי איהם געבעטען א הלואה ביז מאָרגען זייגער אכט אין דער פריה, טשעסטנאַיע סלאַווא!... פרויקע האָט

יויך; אונזער פראנט האָט זיך אויפגעהאָפט פונ׳ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט דעם געטרייען משרת עטלעכע פייערדיגע פּעטש און האָט מיט טרערען אויף די אויגען זיך געגומען ווישען, בערשטלען, רייניגען און שעלטען פרויקע׳ן מיט טוידטע קללות, און פון יענעם אָבענד אָן איז צווישען אונזער אריסטאָקראַט זעמעל מיט פרויקע דעם משרת געוואָרען א ברענענדיגע שנאה אויף טוידט.

נאָך דער וועטשערע זענען אלע געגאַנגען זאָגען דעם קראַנקען פאָטער „א גוטע נאכט". מרים־חיה איז געבליבען ביי סענדער׳ן אין קאָבינעט. די מוהמע דאָבריש האָט זיך געלעגט שלאָפען ערגיץ אין אווינקעלע מיט גרויס הכנעה און ענווות. די קליינע קינדער זענען שוין לאַנג געשלאָפען מיט׳ן זיסען, טיערען שלאָף, און חיים, מאַרקוס, רעווועקא, אָסיפ און סאַבען האָבען זיך אלע בעוצמ אין דער שענער, גרויסאַרטיגער זאל — און איך וויים עד היום ניט, ווי אַרום, פון וואָם און פון וואַנען זענען אלע פלוצים מוסכם געווארען צו שפּיעלען אין קאָרטען? — נאָך איידער מע האָט זיך אַרומגעקוקט וואו מען איז אין דער וועלט, האָט שוין אָסיפ געהאַלטען א פּעשעל קאָרטען אין די הענד און דאָס פּנים האָט איהם געפלאַמט פּאר שמחה. נאָר אָסיפ׳ען איז היינטיגען אָבענד ניט בעשערט געווען צו טיילען קאָרטען, ווייל רעווועקא האָט זיך ניט געשעמט און אויסגעשריען אויף א קול צו איהר געליעבטען מאן:

— זייט זשע מוחל, אָסיפ מאיסעיעוויטש, גיט אהער די קאָרטען, מחמת איהר זענט צו א גרויסער מזיק אויף פינף טייז...

דער עולם האָט זיך צעלאכט, און אָסיפ האָט זיך נעבאך געביסען די נעגעל פּאר דאָסאדע; ער האָט אויסגעלאָזט זיין ביטער האַרץ צום אומגליקליכען פרויקע׳ן, וואָס האָט אין דער מינוט אַרײַנגעטראָגען ליכט מיט א שטיקעל קרייד. פרויקע האָט דערלעבט א נקמה אין זיין שונא און האָט שוין כמעט פערגעסען, אז פון אָסיפ׳ס פּעטש איז איהם אויפגעלאָפען א באק.

רעווועקא האָט געטיילט קאָרטען, און דער גאַנצער עולם האָט כלומרשט געשפּיעלט אָהן חשק, אָהן וועדטער; נאָר ביסלעכווייז,

— אָ, דו מערזאווקע איינע! — איז רעווקאָ אויף איהר אָנ־געפאלען. — דו האָסט שוין אָנגעהויבען דיינע אלטע שטיק?... — און רעווקאָ האָט איהר א וואַרף געטהאָן די קאָרטען אין פנים אריין און איז ארויס פונ'ם טיש.

— דו ביזט אליין א מערזאווקע! — האָט איהר סאָני געענט־פערט מיט כעס. — און דיין פראָנט האָט פארשפרעלאָנגעווענט אינ־גאנצען זיין ירושה אין פעטערבורג אויף גוטע זאכען...

— האָ? וואָס??! איך??!! איך???!!! איך???!! טשעסטנאָיע סלאָווא!!!!

— לאָז זיין שטיל!

— וואָס זאָגסט דו אויף דער קאטאסטראָפע, אויף אזא טרא־געדיע? — האָט מארקוס געזאָגט צו זיך אליין.

— שששששא! דער בעל־הבית האָט באפוילען, עס זאָל זיין שוין שטיל! — האָט פרויקע געזאָגט, פריינגעלאָפען א דערשרא־קענער.

ווי דער כח פון עלעקטרי, האָבען דאָ פרויקע'ס ווערטער גע־ווירקט, און חברה האָט זיך ערשט דערמאָנט, אז ניט איצט איז די צייט אין קאָרטען שפיעלען — און יעדער איז זיך צעגאנגען אָנגע־בלאָזען, מיט איין אראָפגעלאָזטער נאָז, צו זיך אין זיין רוה אריין, אָהן ווערטער, אפילו אָהן א „גוטע נאכט", שטיל, אויף די שפיץ פינגער...

* * *

ליגענדיג אין בעט, האָט חיים א פרעג געטהאָן זיין סאָני'ן: „וואָס הייסט דאָס?" — און סאָני האָט זיך געשווארען ביי איהרע קינדער, אז זי ווייסט ניט „פון קיין פותר און פון קיין חלום", און זי וועט געהן שווערען ביי א ספר־תורה, אז זי האָט אליין געזעהען, ווי אָסיפ האָט אונטערגערוקט עטליכע מאָל זיינע קאָרטען רעווע־קא'ן, און ווי רעווקאָ האָט געוואונקען אויף מארקוס'ען...

— מעגסט זיך טאקי איבערנעמען, חיים, מיט דיין משפחה! ביי מיין טאָטען וואָלט אויך אזוי געווען, איא, חיים? האָטש דיין

איהם דערמאנט די פייערדיגע פעטש און האָט לאַנג ניט געוואָלט געבען; נאָר ער האָט אויף איהם רחמנות געהאָט (פרויקע האָט זעהר א גוט האַרץ!) און האָט איהם געלייהען צעהן רובעל, בתנאי, אז ניט שפּעטער ווי מאָרגען זייגער אכט זאָל ער איהם דערפאַר געבען פופצעהן רובעל.

אָסיפּ איז אַריין מיט גרוים קוראַזש אין זאָל אַריין:

— א פיינע שטאָדט! זייגער צוועלף ביינאַכט קאָן מען שוין ניט צעבייטען קיין הונדערטער, טשעסטנאָיע סלאָווא!

עס איז איבערגענגען נאָך א האַלבע שעה, און ביי אָסיפּ'ען האָבען די צעהן רובעל געטאָגט, און חברה וואָלט זיך אפשר צעגאַנגען פון די קאָרטען בשלום יעדער אין זיין רוה אַריין, וועז דער צעהיצטער הערר זעמעל וואָלט פלוצים זיך ניט אויפגעהאַפּט פון'ם אָרט, ווי אַיין אָפּגעברייהטער, מיט א גוואַלד:

— סאָפּיע אבראַמאָוונא! איהר דאַרפט געדענקען, אז איהר שפּיעלט ניט מיט קיין זשולייקעם! איך האָב פיינט אזעלכע אפּעראַם! טשעסטנאָיע סלאָווא!

סאָני איז געוואָרען אַלערליי פּאַרבען, און דער עולם איז אַנגעפאַלען אויף אָסיפּ'ען:

— הא? וואָס איז דאָרטען? וואָס? ווי אזוי? וואו? וועז?

— סטייטש! — האָט אָסיפּ געשריגען ניט מיט זיין קול. — ווי אזוי דערלאָזט איהר גאָר אזעלכעם? מיר זענען ניט קיין קאַראַמאַנשטשיקעם! דאָ שפּיעלען אַרענטליבע מענטשען, ניט קיין קאַרטיאָושניקעם! סאָפּיע אבראַמאָוונא! איך פּראָטעסטיר פּאַר אַלע־מען, אז איהר האָט געשטעלט א גילדען און האָט ארויסגענומען א פערציגער אויסנאָב! זייט זיך מודה! טשעסטנאָיע סלאָווא!

— אָך, איהר קאַרטיאָושניק! — איז אויף איהם סאָפּיע אברא־מאָוונא אָנגעפאַלען. — איהר זענט אַליין דער גרעסטער אָפּעריסט! איהר מיינט, אז איך זעה ניט, ווי איהר טרעט־אָן רעוועקע'ן אַלע מאָל אויף די פּיס אונטער'ן טיש?

— המ...
— ווי אזוי ווייזט „ער" דיר אויס, אסיפ?
— שלעכט, זעהר שלעכט, רעוועקא. היינט, מארגען... טשעסט־נאיע סלאווא!
— נו, נו! ביים זיך אפ די צונג!
— המ...
— וואס זאגט דער דאקטאר, אסיפ?
— ער זאגט, אז „ער" דארף שרייבען א צואה, מחמת...
— דער דאקטאר איז אזא שוטה, ווי דו!
— המ...
— איך מיין, אז ביי איהם ליגט ערגיץ א גרייטע צואה! ווי מיינסט דו, אסיפ?
— לאם איך דיר דערצאהלען, רעוועקא, נאר דו וועסט דאך מיר אויף קיין שבועה ניט גלויבען, — שווער איך דיר, אז וועז ניט, זאל איך א מיתה משונה איינגעמען דא אויפ'ן אָרט, איך זאל ניט דערלעבען אויפשטאהן, טשעסטנאיע סלאווא!...
— א? דו שווערסט זיך שוין? איז דאס געווים א ליגעי! נענוג, נענוג, אסיפ!

. . . . . .

א גוטע נאכט! מיר האבען בעלעגט אלע אונזערע העלדען, וואס דארפען אציגד רוהען און געניסען דעם זיסען שלאף נאך אלע נארישקייטען מיט די שטות'ערייען פונ'ם גאנצען טאג. איך מיין, אז עס דארף זיין א גרעניץ פאר דעם ראמאניסט אויך, ביז וואנען איהם איז ערלויבט נאכצוגעהן מיט'ן לעזער פיס־טריט נאך זיינע העלדען. פון אונזער זייט איז דאס אליין שוין אויך ניט אזוי שען און איידעל, וואס מיר האבען זיך ערלויבט אונטערהערען, וואס אונזערע פיינע העלדען שמועסען צווישען זיך פאר'ן שלאף. ארויס־געהענדיג פון סענדער'ס הויז, האבען מיר דאס רעכט ביי זיך און צווישען זיך רעדען, שמועסען, בעדויערען און חוזק מאכען פון אלע,

שוועסטער איז א טאַכטער, ניט קיין זוהן, וועט זי נעמען מעהר ווי דו! איך האָב פֿאַרשפּיעלט צוויי און צוואַנציג קערבלעך, און רע־ווענקא האָט זיי אָפּגעווואונען, און ירושה וועט זי אויך נעמען מעהר פון אונז, חאָטש זי איז א טאַכטער און דו ביזט א זוהן!... רעווענקא האָט תמיד געקאָנט מאַכען דעם שוועהר חניפה'לעך מיט חנ'דלעך, דערפֿאַר וועט זי זיין א גרעסערע יורש'טע פון דיר, דאָס זאָג איך דיר פֿריהער, חיים! דו מענסט זיין אויף מיר ברוגז וויפּיעל דו ווילסט!...

* * *

— וויפּיעל האָסט דו געוואונען, רעווענקא? — האָמ אָסיפּ א פֿרעג געטהאָן, ארומגעהענדיג איבער'ן צימער האַלב אויסגעטהאָן און נאָך אלץ שטאַרק פערפֿלאַמט.

— דו דאַרפֿסט דאָס טאַקי נויטיג וויסען, אָסיפּ? — האָט איהם רעווענקא געענטפֿערט און האָט זיך געגנומען איבערצוהלען איהר קאַפּיטאַל: — פֿערציג, פופציג, זעכציג, פינף און זיעבעציג, אַכציג, דרייַ און אַכציג, זעכס און אַכציג, זיעבען און אַכציג, נייַנ־ציג, צוויי און נייַנציג מיט פֿערציג קאָפּיקעס... צוויי און נייַנ־ציג רובל מיט פֿערציג קאָפּיקעס... אָסיפּ! נעב נאָר אַהער מיין שקאַטולקע! — אָסיפּ האָט איהר צוגעטראָגען די שקאַטולקע, און רעווענקא האָט אַהין אַריינגעלעגט איהר ביסל אָרעמקייט, האָט פֿערשלאָסען און געגעבען אָסיפּ'ן צוריק דאָס קעסטעלע, ער זאָל דאָס אַוועקשטעלען. מיט גרויס קנאה האָט נעבאָך אָסיפּ געקוקט אויף רעווענקא'ס קעסטעלע.

— עס וואָלט שוין, כלעבען, א יושר געווען, רעווענקא, אז דיין „אלטער" זאָל...

— וואָס מאַכט ער דיר קאַלי, אז ער לעבט, אָסיפּ?

— איך מיין פון דיין טובה וועגען, רעווענקא! טשעסטנאָיע סלאָווע...

— איך בעט דיך, זאָלסט ניט זאָרגען פאַר מיר, אָסיפּ!

„העכסט־אינטערעסאנטע" ראמאנען פון פיער טהיל מיט אײן עפי־
לאג און מיט א „שיר" און טהוט איהם א שליידער אין וואגאן
אריין! אוועק־אוועק אט די אלע בלאנדע העלדען, די שרעקליכע
מערדערס, די אידישע גראפען מיט די באראנען, די ווילדע מילי־
נערען, די אומגעלומפערטע אידישע פראצענטניקעס, וואס זענען
ניט געשטויגען און ניט געפלויגען, אנגעצויגען אויף הויכע דרוקעס
אין דער ווילדער פאנטאזיע פון די דאזיגע בעהעלפער, וואס האבען
זיך א נאמען געגעבען שרייבערס, פערפאסערס, ראמאניסטען!...

נאר אזוי ווי ביז דעמאלט דארף נאך אוועקגעהן א היבשע צייט,
ביז וואנען דאס אידישע פובליקום וועט זיך ארומקוקען, אז מע
האט זיי געהאדעוועט א לאנגע צייט מיט שמאטעס, געגעבען קיין
שטרוי, פשוט ווי בהמות, און די בעהעלפערס וועלען זיך נעמען
צו זייער אלטער מלאכה און וועלען אויפהערען צו פאטשקען ריין
פאפיער, — ביז אט די דאזיגע גליקליכע צייט וועט קומען, וועלען
מיר זיך אויך פרובען חאטש אויף א מינוט נעמען זיך אויף דעם
דאזיגען שניט און געבען די לעזער א ראמאנטישע סצענע, ווי א
סורפריז, ווי א פרעמיע צו דעם דאזיגען וועלק.

בכן, איז געווען איין אויסנעצייכענטע, א זעלטענע זומער־
נאכט: אויפ'ן הימעל איז ארומגעשוואומען די שענע לבנה (וואס
אלע פערליעבטע זענען זעהר געהרען), און האט מיט איהר בלאס
געזיכט אראפגעקוקט אויף דער ערד, צו זיין איין עדות אויף די
אלע נידעריגקייטען, וואס ווערען אפגעטהאן צווישען די זינדיגע
מענשען. די שטערען זענען געווען, ווי בריליאנטען, אויסגעשאטען
אויף דעם רייגעם בלויען הימעל, און א שרעקליך שטילשווייגעניש
האט געטהאן הערשען אויף דער ערד, גלייך ווי די גאנצע נאטור
מיט אלע איהרע בעשעפענישען זענען אנשלאפען געווארען מיט א
זיסען, א שרעקליכען שלאף, גלייך ווי אלץ איז אויסגעשטארבען
אויף דער ערד. מע האט נישט געהערט קיין קול פון קיין מענשען,
קיין געזאנג פון קיין פויגעל, קיין בילען פון קיין הונד, קיין שארף
פון קיין גרעזעלע, קיין בעוועגונג פון קיין צוויגעלע. אלץ איז

מיט וועלכע מיר האָבען זיך דאָ בעקענט — קיינער קאָן אונז נישט שטעהרען; דערויף בין איך א שרייבער, און איהר, מיין ליעבער פרייַנד, א לעזער, אז מיר זאָלען רעדען פון „יענעם" — און „יענער" לאָז רעדען פון אונז, וואָס ער וויל און וויפיעל ער וויל... א גוטע נאכט!

דאָס ניי־יאָרנטע קאָפיטעל.

אט דא הויבט זיך אן דאס רעכטע שפיעל, וואו די אקטיאָרען קאָנען בעווייזען אינגאנצען זייער קונסט.

עס מאכט מיר פערגעניגען, וואָס איך האָב די געלעגענהייט אָנצוהויבען דאָס דאָזיגע קאָפיטעל, ווי אויך עכטער ראָמאַניסט, און פאָרשטעלען מיין ליעבען לעזער אויך האַרציִיסענדיגע סצענעס מיט ריהרענדיגע בילדער, גלייך מיט אַלע מיינע חברים די ראָמאַניסטען, וואָס האָבען שוין לאַנג קונה־שם געווען און וואָס איך קאָן זיך צו זיי בשום אופן נישט גלייכען, דען זייער קליין פינגערל איז גרעבער פון מיינע לענדען, און אז איך זאָל אפילו לעבען נאָך הונדערט יאָהר, וואָלט איך אויך נישט געקאָנט אָנשרייבען אזוי פיעל שענע ראָמאַנען, מיט וועלכע אונזער ניי־זשארגאָנישע ליטעראַטור האָט זיך נישט וואָס צו שהמען אָקעגען אַנדערע ליטעראַטורען, און איך פערהאָף אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז עס וועט, אם ירצה השם, קומען א צייט, וואָס מע וועט די דאָזיגע שענע זשארגאָנישע ראָמאַנען אָנגרוזען גאַנצע וואָגאָנעס און מע וועט זיי עקספּעדירען ווייט־ווייט, און איך האָב מורא, אז דער, וואָס וועט זיי אַוועקאָנדלען, וועט געווים פערדיענען א גוזמא געלד אינ'ם דאָזיגען „פאָפיער־מסחר"... איך שטעל מיר פאָר די טרויעריגע לאָגע פון די דאָזיגע ראָמאַניסטען (אויב זיי וועלען דאָס דערלעבען) מיט זייערע אויסגעצויגענע פנימ'ער, אז זיי וועלען דערזעהען, ווי אזוי זייערע אינטערעסאַנטע ווערק ווערען געפאַקעוועט אין זעק און אין טיוקעס, ווי אזוי א באָסיאָק האָפט א גאַנצען טיוק מיט

— פונ׳ם בית־הקברות צו רב סענדער דעם נגיד... זלמן! וואו זענען די כלים? ביי לוי־מרדכי׳ן? שטעלט אַנידער די מיטה און גיט אַהער דאָס פלעשעלע, וועלען מיר נעמען צו קאָפּעטשקעלעך.

— רב רפאל! וואָס רעדט איהר? רב סענדער איז נעשטאָרבען?

— יאָ געשטאָרבען, ניט געשטאָרבען — ס׳איז נישט אונזער עסק: מע האָט געשיקט רופען, געהען מיר. מסתמא ניט פאר וואויל־טאָג, פארשטעהט זיך! וועז קומט מען אָן צו רפאל דעם אויבער־שמש? אז מע געהט אויף יענער וועלט.... מיכאל, האָסט, דאָכט זיך, א שמעק טאָבאָק?

— אזוי? הייסט דאָס, איז רב סענדער אויך אָפּגעשטאָרבען, רב רפאל? איין עבירה, כלעבען.

— איין עבירה? וואָס איז? געהאָט א גראָבען בויך? לאָזען זיך די וועלעם פרייהען.. אויסבאַהאלטען זיך פונ׳ם טוידט איז אַביסעל שווערליך, אָן אויפ׳ן בית־עולם איז דאָ אָרט ענוג, טאָטע מיינער!... חברה, נו? נענוג אַייך שוין צו חלעפּטשען, לאָזט איין אָרט אויף שפּעטער. סענדעריכע איז א גאַנץ וואויל אידינע, אָן איין עמער שפּירעט וועט מסתמא זיין, הא? מיר זאָלען איהם חאָטש קאָנען ביז טאָג מאַכען זיין רעכט... ווי מיינט איהר, ס׳איז שוין שפּעט?

— זייגער צוועלף, רב רפאל.

— הא? צוועלף? קינדער! קינדער! די נאַכט שטעהט ניט! היידא!

די פלוצימדיגע בשורה פון סענדער׳ס טוידט האָט אויף מיר אזוי שטאַרק געווירקט, אז איך האָב זיך געלאָזט געהן מיט דער חברה שמשים, נישט געפרעגט זיך, וואוהין אָן צוליעב וואָס. אז סענדער האָט געלעבט, איז ער מיר וועניג־וואָס אָפּגענאַנגען, אָן אז איך האָב דערהערט, אז ער איז געשטאָרבען, האָט דאָס מיך עפּים ווי א ציפּ געטהאָן, א רים אין האַרצען: וואָס פרעגט איהר? א מענש לעבט, עסט, געהט ארום, און פלוצים — נא דיר! ווי

געשלאָפען מיט'ן טייערען, מיט'ן זיסען שלאָף אין דער שענער שטאָדט .N, וואו עס קומט־פאָר אונזער פיינע געשיכטע.

און איך, דער פערפאסער פונ'ם דאָזיגען בוך, נאָר איך אליין בין געווען דער אייניציגער מענש אין דער גאַנצער שטאָדט, וואָס האָט געוואָכט די דאָזיגע שענע זומער־נאַכט; איך האָב מיר נע־שפּאַציערט איינער אליין איבער אלע גאַסען, פערטיפט אין נע־דאַנקען, און געזוכט מאָטעריאל צום שרייבען, און וויפיעל איך האָב ניט געטראַכט און געקלערט, האָב איך נאָרנישט געקאָנט אויסקלע־רען אזעלכעס, וואָס זאָל טויגען אין א ראָמאַן אריין, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט אויף א יונגען שרייבער, און מיינע אויגען האָבען דערזעהען עפּיס א רערעל פון שוואַרצע פיגורען... די פיגורען זענען צוגעגאַנגען אלע מאָל נעהענטער צו מיר, און מיר האָט זיך אויס־געווויזען, אז איך זעה מתים, אַנגעטהאָן אין שוואַרצע קליידער; די מתים האָבען עפּיס ווי גערעדט צווישען זיך, גע'טענה'ט און געקריגט זיך; זיי זענען געשטאַנען ארום א מיטה, און איך וואָלט געקאָנט שוועדען, אז זיי האָבען געהאַלטען א מין זאַך, ווי א פלע־שעל, א בוטעלקע, וואָס יעדער בעזונדער האָט זי אַנגעבויגען צו זיך אין מויל אריין און איבערגעגעבען דעם צווייטען, דער צווייטער דעם דריטען, און אזוי ווייטער. א פראָסט איז איבערגעגאַנגען איבער מיין לייב, און די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט קאַפויר. איך האָב געוואָלט זיך לאָזען לויפען, האָבען מיך די פים ניט גע־פאָלגט. ער היום הזה קאָן איך עס ניט פערשטעהן, ווי אזוי איך בין ניט געשטאַרבען פאַר שרעק, פאַר פחד! נאָר שטעלט אייך פאָר מיין איבערראַשונג, אז די דאָזיגע מתים מיט דער מיטה זענען צוגעגאַנגען נאָהענט צו מיר, און איך האָב זיי דערקענט!

— א גוטען אָבענד! דאָס זענט איהר, חברה שמשים? חברה מקברים?

— גוט יאָהר! יאָ, דאָס זענען מיר, מיר.

— פון וואַנען? וואוהין?

— און אונזערע טעכטער טראגען מסתמא אויך די אייגענע האר, הא?

— קומט אייך א דאנק!

— וואס טויגען אונז אט די אלע שטות'ערייען, איך בעט אייך? וואס זאגט עפים אונזער גבאי?

— אונזער גבאי פון חברה־קדישא?

— יא, יא, אונזער רב קלמן פלאקען?

— איך ווייס? איך מיש מיך שוין ניט אין קהל'שע זאכען... לאזען זיי זיך דארט שלאגען קאפ אין וואנט!

— וואס זאגט איהר אויף איהם? ער מישט זיך שוין ניט אין קהל'שע זאכען!... גוטע יאהרען? הא?

— איך מיין, וואס טויג אונז אט די דאזיגע פוסטע מחלוקת'ען? זאגט בעסער, מע וועט עפים נעבען געלט?

— וואס הייסט געלט?

— וויפיעל געלט? געלט צו געלט איז ניט גליך!

— איך מיין א צעהן זעקלעך...

— פאר וואס ניט קיין צוואנציג, איך בעט אייך?

— צוואנציג טויזענד קערבלעך? וועה איז מיר! וואס וועלען מיר טהון מיט אזא סומע געלט?

— טפו זאלסט דו ווערען, אז אך און וועה איז דיין שכל!... וואס זאגט איהר אויף אזא שאלה פון א תם?...

— איך זאג אייך דעם אמת, צוואנציג טויזענד קערבלעך איז גאר ניט אזא אי־אי־אי! וואס איז דארטען? וועט אנקומען וויינ־ציגער אביסעל די יורשים! א גרויסער אומגליק!...

— ער האט אנגעזאמעלט געניג, נישקשה!...

— כשר געלט!

— מיט פרעמדע הענט!

— אידיש בלוט!

— שא!... וואס איז דארט אזא גוואלד?

אזוי זאָל דאָס נישט אַננעמען ביי׳ם האַרצען? ובפרט נאָך אזא סענדער, וואָס... וואָס...

נאָר לאָמיר בעסער הערען, וואָס זאָגט די שטאָדט, וואָס רעדט דער עולם, אַט די אַלע רערלעך, וואָס שטעהען דאָ אַרום דעם הערר בלאַנק׳ס הויז, ביי דעם הערר בלאַנק אין הויף, ביי׳ם הערר בלאַנק אין שטוב?...

דער ערשטער אקט.

— וואָס פאַר אַ גרויסער עולם, קיין עין־הרע ניט!

— ניט אומזיסט זענען מיר אידען, רחמנים בני רחמנים.

— וואָס זשע מיינט איהר? ער האָט אודאי פאַרדיענט, אַז מע זאָל איהם אַנטהון אַ כבוד.

— וואָס איז דאָרט אַוועקצעם? מיט וואָס?

— יאָ, די גרויסע טובות, וואָס די שטאָדט האָט פון איהם דאָ געהאַט? די גליקען?

— טובות וויל־ט איהר? וואָס פאַר טובות?

— צי אפשר אַ בעל־צדקה אַ גרויסער?

— וואָס הייסט ביי אייך, רב מאיר, אַ בעל־צדקה?

— צי גלאַט אזוי אַ גרויסער נדבן?

— איך וויים ניט, וואָס איהר ווילט האָבען?

— און דערצו אַ גרויסער למרן מסתמא?

— יאָ, אַ גאון־עולם, חוץ זיין שאָדען...

— דערפאַר איז ער אַבער געווען אַ גרויסער יראַ־שמים!

— יאָ, אַ גוואַלדאַוונע זאַך!

— אַ למד־וואו׳ניק, חאַ־חאַ־חאַ!

— איהר זענט אַלע זעהר פרום!

— פרום, זאָגט איהר? אונזערע קינדער געהען אויך אָהן היט־לען, ווי רב סענדער׳ס קינדער, הא? וואָס זאָגט איהר, רב חיים? מיין איידעם רויכערט אויך אַ פּאַפּיראָס אים שבת, איא?

דער צוויטער אקט.

— איך פרעג אייך אליין, רב קלמן, איהר זענט איין עהרליכער איד: ווי קומט דאָס, איהר זאָלט אזעלכעס זאָגען?...

— וואָס זאָג איך, וואָס? איך זאָג דען חלילה עפּיס? וואָס זענט איהר מיך דאָ חושה, רב חיים? אייער פּאָטער — לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען, גאָט איז א גרויסער קינצלער — נאָר וועז חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זיין, ער מאַכט־צו איין אויג, וועט מען אייך צעטראָגען די שטוב אויף שטיקלעך! איהר זעהט? טהוט א קוק, זייט מוחל, דורך דעם פענסטער, וואָס פּאַר איין עולם עס קלויבט זיך!

— וואָס זשע ווילט איהר, רב קלמן?

— וואָס ווי איך? וואָס זאָל איך וועלען? איך ווי נאָר־ניט! פּראָמענע — לאָז זיין ווי איהר ווילט! איך בין אייך, גלויבט מיר, דער בעסטער גוטער פרייַנד, און מיט אייער פּאָטער — איז איך וויים? מיט'ן שענסטען אופן! מיט א הלואה, מיט א גמילות־חסד, מיט, מיט אלץ... איך מיין אייער טובה דאָ. איהר מוזט דאָ יוצא זיין. פּאָרט, ווי זאָגט מען, א קאָפּיטאָל... דער ערשטער גביר אין שטאָדט... דער ראש וראשון!... און למאי זאָלען מיר זיך דאָ טאַקי נאָרען? אייער פּאָטער איז אודאי געווען א פיינער מענטש, איין עהרליכער מענטש... אויב ער לעבט נאָך, לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען... און אויב ניט, לאָז ער מיר מוחל זיין... ער האָט פּאָרט נישט יוצא געווען פּאַר דער שטאָדט!... איז א יושר, אז איהר, א יורש, איין עלטערער זוהן... א... א... ווי זאָגט מען...

— וואָס האָט איהר צו אונז, רב קלמן, גאָט איז מיט אייך? דער טאַטע איז טאַקי פּארביי... ער איז דאָך אָבער נישט געשטאָרבען — ער לעבט דאָך נאָך! עס איז דען נישט קיין שפּיכות־דמים? איך פרעג אייך, רב קלמן? איהר האָט נאָר קיין מורא ניט פּאַר גאָט?...

— וואו? אין שטוב? מע קעהר איהם שוין „אויפהויבען"?
ניין! מיר דאכט, אז עס איז געצעל'ס קול?
— וואָסער געצעל'ס?
— געצעל דעם שניידער'ס!
— וואָס ווילְ ער? דאָס איז א שייגעץ! אומעטום מישט ער זיך אריין!
— א שניידערעל, א פאלגע! איהר וויסט דען ניט?
— אזוי טאקי? און איהר קאָנט דאָס ניט סובלְ זיין? ווי באלד א נאשבראט זאָגט א וואָרט, אזוי חאפט אייך אוועק דער רוח!... אז געצעל איז א שניידער, איז אייך וואונד און וועה? איך בין אויך א שניידער און שעם מיך כלל נישט מיט מיין מלאכה! אבי ניט קיין פוסטעפאסניק, קיין בלוטזויגער, קיין שבתי־צבי'ניק! א רוח אין אייער טאטענ'ס ביינער אריין, פאר וואָס זאָלְ מען טאקי דאָ נישט אפלעקען קיין ביינדעלְ?... איהר האָט א סך אזעלכע רב סענדערם? פאר וואָס זאָלְ מען טאקי נישט נעמען אויפ'ן שניידערשען שוהלכעלְ אויך א מטבע? פרעסערם! זויפערם! שקצים! הולטאיעם!...
— איהר האָט זיך אפגעזוכט כבוד, וואָס טויג מיר מעשיות...
— וואָס שרייט מען דאָרט אזוי?
— דאָס טענה'ט א טרעגער; ער שרייט — דרייסיג טויזענד! דרייסיג טויזענד, און נענוג!
— דרייסיג! פערציג! דרייסיג!
— פערציג! פערציג!
— וואָס פערציג?
— פערציג טויזענד קערבלעך!
— פערציג! פערציג! פערציג!...
— שרייט, קינדער, פערציג!
— פערציג! פערציג! פערציג!!!...

וועד? וואם? וועמען? איין אויבערשטע העמד, איין אלטען זשילעט — מכות־בכורות איך אלע מיט אייער בעל־הבית'טע צו־זאמען! זי האט דערזעהען ביי מיר די שלימסלעך, האט זי זיי ביי מיר צוגענומען... נעווען זיעבען יאהר, האב איך קיין פאדעם נישט גענומען, וועל איך גענהן היינט צו דער שאפע, גענהן זאלט איהר אויף קוליעם!... האדעווע פון אייערטוועגען טאג מיט נאכט, ווי א פארקויפטער, קיין חיי־שעה, — און וואם?... ברענען זאלט איהר אויפ'ן פייער! איין אומגליק וואלט געווען, ווען פרויקע זאל האבען נאך א גארניטער מיט נאך א פאר שטיוועלעטען!... און א זייגער? וועד האט היינט ניט קיין זייגער? א ליאדע פאדך טראגט זיך היינט אדום מיט א זייגער: נא, זעה, קוק מיך אן! און פרויקע דארף ניט! פרויקע דארף גארניט! פרויקע דארף נאר דיענען יעדען באזונדער, ווי א הונט!... די שטיוועל פוץ, צום טיש דער־לאנג, גענג לויף, א בריעף טראג־אפ, אהין געה, דארט שטעה — טפו זאלט איהר וועדען אלע מיט אנאנדער!... זעלדע! די לע־פעל! גיט אהער די לעפעל!

— וואסערע לעפעל? וואם טשעפעסט דו זיך?

— אנא, די זילבערנע לעפעל! א טוץ לעפעל! ניט נאר אהער, זייט מוחל, די זילבערנע לעפעל, זעלדע! נו, גיבער, גיבער!...

דער פיערטער אקט.

— אוי, מיין קרוין, מיין סענדער! אויף וועמען לאזט דו מיך איבער? ביי נייען און דרייסיג יאהר איין אלמנה — וואו איז דאס געהערט געוואדרען אזעלכעם?...

— ווייניט ניט, שוויעגער, נאט איז א פאטער, און דער שוועהר קאן נאך לעבען בלייבען, שוויעגער!

— אוי, זאג עם ניט, סאניטשקע, זאג עם ניט! דו האסט איהם נישט געזוהן היינטיגע נאכט, סאניטשקע! סע איז גאר ניט דער סענדער, וואס פריהער!

— ע, רב חיים, איהר שמועסט זיך מיט מיר אוים נאָר אויף איין אַנדער אופן! וועט איז שולדיג? איהר זענט אַליין שולדיג!... איהר האָט געמאַכט א גוואַלד: „אידען, ראַטעוועט!" איז זיך דער עולם ביסלעכווייז צעגויפגעלאָפען... מע הערט אוא געווין!... מע זעהט אַלע לויפען, אַלע שרייען: „געשטאַרבען! געשטאַרבען!"... מע האָט געפרעגט דעם דאָקטאָר, זאָגט ער: „שלעכט! שלעכט!"... אייער משרת זאָגט: „איין עק! א סוף!"... און דאָ וויינט מען, — נו, איז מען דאָך אידען, לויפט מען! אייער פאָטער איז דאָך פאָרט, ווי זאָגט מען... און פרובט זאָגט דעם עולם, אז ער איז נאָך ניט געשטאָרבען, וועט מען אייך דען גלויבען? שוין צו שפעט!... אָן געהען די חברה נושאי המיטה, — נו געה, טענה מיט זיי!... שקצים! וועט האָט געשיקט נאָך אייך?... שכורים, ארויס, אין אייער טאַטע'ס מאַמע'ס טאַטען אריין!...

דער דריטער אקט.

— אוי, א דונער האָט מיך דערשלאָגען! זעלדע, איהר הערט א געווין? איהר הערט, ווי די בעל־הבית'טע רעווועט?

— וויסט איז מיר! זלאָטקע, אָט דאָס איז ער אויסגעגאַנגען, אפנים! וואונד איז מיר! ניטא שוין מיין בעל־הבית!... מלכה! זלאָטקע! לויפט ארויף און טהוט א פרעג ביי פרויקע'ן, א מכה איז מיר א גרויסע!

— אָן לויפט פרויקע.

— וואו? וואָס טראָגט ער דאָס? עפּיס א פּעקעל?

— פרויקע־סערדצע, וואָס הערט זיך דאָרט? שוין, צי נאָך ניט? פרויקע! וואָס שטומסט דו? רער! שוין, צי נאָך ניט?...

— שוין... נאָך ניט... געפעלט דיר אביסעל, ווי זי האָט געעפענט א מויל! ליגט אין דער ערד אַלע! וועדר די כפרה פאר מיר און פאר מיין בליומקע'ן! א שענע פּאַריאקע! געדיענט און געדיענט — זאָלסט זאָגען, אפילו אין האַנט אריין אָנגעשפּיגען...

דער לעצטער אקט.

דער דאָזיגער לעצטער אקט קומט־פאָר אין א צוגעשלאָסענעם חדר, וואוהין מיר קאָנען בשום אופן נישט אריין. איך האָב נאָר געקאָנט זעהען דורך דעם פענסטער אונזער געהרטעסטע מאַראַם רעווקא זעמעל, ווילכע איז געזעסען מיט זעהר א פערפלאָמט פנים ביי א קיילעכיגען טיש, אָנגעשפאַרט דעם קאָפ אויף איהר שענער ווייסער האנד, און איהרע גרויע אויגען האָבען אומגעבלאָנזעט פער־טראַכט.

נאָר איין גאָט ווייסט, וואָס טראַכט אַזינד די דאָזיגע פיינע פרוי? ארום איהר דרעהט זיך ארום איהר ליעבליכער מאַן, דער גערויהמטער אָסיפ זעמעל, מיט די הענד אין די קעשענים, קוועטשענ־דיג די סקריפענדיגע שטיוועל; ער ווילֿ צוגעהן צו רעווקא'ן און ווילֿ איהר עפּים זאָגען, נאָר, ווי עס ווייזט אוים, קאָן ער ניט...

וואו איז אונזער מאַרקוס, דער יונגסטער פון אלע יורשים?... סע קאָן זיין, אז ער איז דער איינציגער, וואָס זיצט אַזינד איבער'ן פאָטער'ס קאָפ. סע קאָן זעהר געמאָהלט זיין, אז מאַרקוס איז דער איינציגער, וואָס האָט אין דער מינוט לחלוטין פערגעסען אָן זיך און טרעט נישט אָפ פונ'ם קראַנקען פאָטער, וואָס איז פאַרביי. אלע קאָן זיין אויף דער וועלט, און מיר זענען נישט מחויב אַרויינ־קריכען יעדען בעזונדער אין האַרצען אריין. ניט אהער אייער האנד, לעזער, און לאָמיר אוועקגעהן פון דעם דאָזיגען הויז אין דער דא־זיגער נאַכט, מחמת קיין פערגעניגען, ווי איהר זעהט ארוים, קאָנען מיר דא היינטיגע נאַכט נישט גענישען... לאָז גאָט געבען פרייליכער ארע און מעהר איינגענעמענע סצענעס אין אונזער לעבען!

דאָס צעהנטע קאַפיטעל.

וואו אונזער נעשיכטע בעקומט נאָר איין אנדער פנים.

שוואַרצע וואָלקענס האָבען זיך אָנגערוקט אויף סענדער בלאַנק'ס הויז און א פינסטערע, א שרעקליך פינסטערע נאַכט האָט זיך דאָ

— אָט וועלען מיר הערען, וואָס וועט דער דאָקטאָר זאָגען, שוויעגער! דער דאָקטאָר איז דאָרט?

— אוי, וואָס קאָן איהם דער דאָקטאָר העלפען, סאָניטשקע, אז איך בין אזוי זינדיג ביי גאָט און אזוי אומגליקליך, עלענד און אומגליקליך?...

— אוי, אזא ברודער, איין־אוך־איינציגער ברודער, ווי איין אויג אין קאָפּ! קינדערלעך, בעט גאָט, ער איז א גרויסער גאָט, א שטאַרקער גאָט, א גוטער גאָט, ער קאָן אלץ, ער קאָן פון טוידט אויך לעבעדיג מאַכען!... אוי, מיין טייערער סענדער! געדענקסט דו, ווי טייער דיין איינציגע שוועסטער, דיין דאָבריש, איז ביי דיר געווען? געדענקסט דו, סענדער מיינער, ווי געטריי, ווי גוט איך בין געווען צו דיר, אז דיר איז, ניט היינט געדאַכט, די צייט געווען ניט אין בעסטען, און איך האָב דיך, סענדער, אונטערגעהאלטען מיט אלץ, ווי וויים איך האָב געקאָנט, און דו האָסט מיר צוגעזאָגט, אז גאָט וועט דיר צושיקען א שטיקעלע הצלחה, וועסט דו מיר אָפּדאַנקען מיט'ן גרעסטען כבוד, און צום סוף, סענדערעלע, האָסט דו פארגעסען אָן דיין איינציגע שוועסטער דאָבריש, וועלכע איז דיר אפשר געטרייער פון אייַן אנדערען, סענדערעלע, לאָז דיר גאָט מוחל זיין, ווי איך בין דיר מוחל מיין קריוודע, סענדערעלע! מסתמא וועלען מיר דיינע טייערע קינדערלעך ניט פארלאָזען אויף דער עלטער, און עמיצער וועט זיך אפשר ארומקוקען אויף מיר אויך, דיין איינציגע שוועסטער, א פארוויסטע אלמנה און א קראַנקע, סענדערעלע! נאָר איך האָב נאָך א בטחון אויף דעם, וואָס איך בין ניט וועדטה זיין הייליגען נאָמען צו דערמאָנען אָט דא, אז אויב איך האָב ביי זיין שטוהל א שטיקעלע זכות, וועט ער איהם נאָך צושיקען א רפואה־שלמה, אם ירצה השם, חאטש אנדערע קוקען ארויס, סענדערעלע, אויף דיין טוידט, און איך וועל נאָך האָבען די זכיה צו רעדען מיט דיר, אם ירצה השם, און דאָס אלץ דערצעהלען אין פריידען!...

— אוי, לאָזט מיך! לאָזט מיך! לאָזט מיך! לאָזט מיך צו איהם! איך וויל איהם זעהען מיט מיינע אויגען! איך וויל איהם אָנקוקען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

ביי די דאָזיגע ווערטער האָבען זיך אַלע אונזערע בעקאַנטע פרויען איבערגעקוקט צווישען זיך. אונזער געלעבטער סאַטיריק אָסיפ זעמעל האָט אַזוי אָנגעטראָפען מארקוס'ען אויפ'ן פוס, אַז יענער האָט אַזש אויסגעשריגען פאַר וועהטיג.

דאָס גאַנצע געזינדעל האָט זיך צענויפגעקלויבען ארום דעם קראַנקען סענדער'ען, וואָס איז פון טוידט לעבעדיג געוואָרען — מזל טוב!

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין מאַן? — האָט די גוטע דאָקטאָרשע געקלונגען אין אַלע גאַסען. — וואָס זאָגט איהר עפּים? אַיאַ, מע מעג בעטען גאָט פאַר אַזא דאָקטאָר? פון טוידט לעבעדיג געמאַכט! וואָס? ניין אפּשר? וואָס, איך בעט אייך? א מענטש האָט עפּים א ווערטה? אָט לעבט ער, און אָט — טפּו!

און די גוטע דאָקטאָרשע שנייצט די נאָז און ווישט די אויגען, און אַלע גוטע ווייבער שנייצען די נעז און ווישען די אויגען.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

אָך, ווי שען, ווי איינגענומען, ווי זיס דאָס איז אָנצוקוקען פון דער ווייטען אזא אידיליע, ווען די גאַנצע פאַמיליע מאַנצט־אַרום אַרום דעם קראַנקען, וואָס האָט איבערגעלעבט די שווערע קראַנקהייט, איבערגעקומען, אָפּגעשוויצט, איבערגעטראָגען דעם קריזיס, און אַצינד הויבט ער אָן קומען צו זיך, ביסלעכווייז ווערען א מענש, איבער־א־נייעס לעבען, לעבען צוזאַמען מיט אָט די אַלע איבערגעבענע, לייבע, געטרייע, וואָס קוקען איהם אין די אויגען אַריין און קאַנען זיך גאָר זאָט ניט אָנקוקען, גלייך ווי מע האָט איהם ניט געוואָהען שוין פון צוואַנציג יאָהר, גלייך ווי ער האָט זיך אומגעקערט פון א וויים לאַנד, און יעדער לויפט איהם מקבל־פּנים זיין, און ב"י יעדען אין די אויגען בעקומט ער גאָר אַיין אַנדער חן, און

אויסגעצויגען: א גאָט'ס שטראָף האָט זיך אויסגעגאָסען אויף סענ־דער'ס קאָפּ מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד. נאָר... למאי זאָלען מיר זיך נאָרען? איהר האָט שוין געווים געלייענט געגוג ראָמאַנען און זענט שוין מסתמא גוט בעקענט מיט די אַלע אַנשטעלען, מיט די קונצען פון דעם ראָמאַניסט, וואָס פיהרט אייך און פיהרט אייך, און איהר מיינט, אז איהר זענט שוין מיט איהם אינגאַנצען פּאַרטיג! צום סוף — סטאָפּ! אייערע נערוון זענען שטאַרק אָנגעצויגען און ביז'ן סוף געפינט איהר זיך אין איין ציטערניש, אין איינע פּחדים. ניין, רבותי! איך בין א שלעכטער ראָמאַניסט, איך קאָן ניט אָט די מלאכה, און סודות האָב איך פיינט: אונזער פיעל־געליעבטער העלד סענדער איז ניט געשטאַרבען, הגם איך וואָלט געקאָנט אויס־פיהרען גאַנץ לייכט, אז ער זאָל יא שטאַרבען, אזוי ווי עס שטאַרבען פיעל העלדען ביי'ם פערפאַסער אונטער דער האַנד און ווערען ביי איהם דערטרונקען אין איין טראָפען טינט. נאָר, איך פרעג אייך, איז דאָס א קונץ א גרויסער — אזוי זיך בעגעהן מיט א פרעמד לעבען? מע דאַרף האָבען יושר, מיינע ליעבע פריינד, און מע דאַרף בערעכענען יענעם אויך. סענדער בלאַנק האָט טאַקי געשריי־בען א צוואָה, געזאָגט ווידוי, זיך פיין געזעגענט מיט דער פּאַמי־ליע, נאָר שטאַרבען האָט ער פונקט אזוי געוואָלט, ווי איך מיט אייך ווילען שטאַרבען.

— נו? וואָס האָב איך געזאָגט? ווער איז געשעכט? האָב איך אייך דען ניט געזאָגט, אז עס מוז קומען א קריזיס? אָט קאָ־עזאר אָט ניהיל — אַהין אַדער אַהער! דאַנקען און לויבען גאָט, וואָס אַהער!

אזוי האָט געזאָגט אונזער געטרייער דאָקטאָר קלוגער מיט אזא רוהיגער שטימע, אז די מוהמע דאָבריש האָט זיך צעווייגט, ווי א קליין קינד, און האַלטענדיג די הענד איבער'ן קאָפּ, האָט זי צע־שטופט דעם גאַנצען עולם און האָט זיך געלאָזט צום חולה אין קא־בינעט אריין.

אויגען, וואָס איז אַזיי עבירה געווען, זיי זאָלען זיין רויט און נאַס פון געוויין.

— אוי, פּאַוואָלי! פּאַמעליך! — האָט זי אָנגעשריגען אויף מיר, אַז איך האָב מיין חבר אַ גרינגען קוועטש געטהאָן ביי דער האַנד. — זעצט זיך אָט דאָ, ביי דער זייט, אָט שטעהט אַ בענקעל, איהר קאָנט איהם חלילה אומגעהרען אַ זעץ טהון מיט דער האַנט, אָדער מיט'ן פוס... — און אַליין האָט זי זיך געשטעלט אויף די קניעס ביי איהם צוקאָפּענס און האָט אָנגעהויבען צו איהם רעדען, ווי מע רעדט צו אַ ברעקעלע קינד, וואָס ליגט נאָך אין וויעגעלע און עס שפּיעלט זיך מיט די פיסעלעך:

— נו, מוציקעל? וואָס ווילסט דו? ווי אַזוי איז דיר, מוציקעל?

און „מוציקעל" איז געלעגען, פערוואָרפען דעם קאָפּ אַרויף, און האָט זיך געפּסטעט, געמאַכט חנ'דלעך, ווי אַ קליין קינד, און אַז איך האָב געוואָלט מיט מיין חבר, וואָס איז אַצינד נעווען אין בעסטען נעזונד, אַביסעל שמועסען וועגען אונזערע געשעפטען, האָט דאָס דאָזיגע ווילדע וויבעל אַנידערגעלעגט איין הענטעל אויף איהר מאַנ'ס מויל און דאָס אַנדערע הענטעל אויף מיין מויל און האָט אונז מעהר קיין וואָרט נישט געלאָזט אויסרעדען.

דאָס אַנדערע מאָל, אַז איך בין געקומען צו מיין חבר און האָב נאָך ניט אוספּעיעט אַראָפּוואַרפען די קאַלאָשען פון די פיס, איז שוין זיין וויבעל געלאָפּען אָקעגען מיר מיט פּאַרטיגע קולעקעס; איך האָב נעמיינט, אַז זי ווילּ מיך דאָ טוידטען אויפ'ן אָרט.

— וואָס איז ביי...?

— ששששששא! ששששא! ששא! שא! ער שלאָפט. נאָר־וואָס אנשלאָפען געוואָרען. ששא!

— ער שלאָפט? לאָז ער שלאָפען געזונטערהייד! לאָז...

— ששששא!!! אוי, איך בעט אייך, ששששא!...

און אויף איהר פּנים איז געווען אויסגענאָסען אַזוי פיעל רחמנות מיט געבעט, אַז איך האָב געמוזט אַנטרונען וועהרען פון דאָנען און

וואָס ער זאָל ניט זאָגען, איז דאָס א חכמה. אַלע דרעהען זיך אַרום איהם, נאָר מעהר פון אַלע איז דאָס ווייב. מיר דאכט זיך, אז די ווייבער זענען דערוויף בעשאפען געוואָרען, אז זיי זאָלען ווייזען, ווען מיר לייגען שלאָף, און פרייהען זיך און אַרומטאַנצען אַרום אונז, ווען מיר הויבען־אָן נעזונד צו ווערען.

דער מחבר פונ׳ם דאָזיגען בוך האָט ערגיץ א חבר און זעהר א נאָהענטען גוטען פריינד, וואָס איז אפגעלעגען דריי וואָכען אויף א היציגע שלאָפקייט, און אז ער האָט אָנגעהויבען קומען צו זיך, און איך בין געקומען איהם צו בעזוכען, האָט מיך בעגעגענט אין פאָרצימער זיין ווייב, זעהר א צערטליך בעשעפעניש, וועלכע איז איהם געווען אזוי שטאַרק איבערגעגעבען, טאַקי נאָר ווי א גוט, א געטרייי ווייב קאָן זיין איבערגעגעבען איהר מאַן א יאָהר דריי נאָך דער חתונה.

— נו, וואָס מאַכט ער, דער פיינער מענטש?

— אָ, ער האָט אויסגעטרונקען אָט ערשט דריי לעפעל זופ, דריי גאַנצע לעפעל זופ!... — און דאָס יונגע ווייבעלע האָט זיך בענאָסען מיט טרערען.

— איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו ווייזען, אז א מענטש טרינקט־אויס דריי לעפעל זופ? איך בין אייך מבטיח, אז שפעטער מיט עטליכע טעג ווען ער קאָנען אויסטרינקען א פּך מעהר פון דריי לעפעל, ניט נאָר זופ, אפילו באָרשטש, און נאָך בעסערם פון באָרשטש!

— אָ, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? פריהער מיט דריי טאָג האָט ער מיך שוין כמעט־כמעט נאָרנישט דערקענט!... און רעדען? וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר?...

— פע, כלעבען, א חרפה, א בושה אייך צו ווייזען אַזיינד! פרייהען דאַרפט איהר זיך, פרייהען, לאָכען, זינגען, טאַנצען, ניט ווייזען!

— וואָס איז, איך וויין דען? — האָט מיך דאָס דאָזיגע נאַרישע ווייבעל׳ געפרעגט, און טרערען האָבען זיך געגאָסען פון איהרע שענע

— ווייַן ניט, נאַרעלע! אַבי נאָט האָט נעהאָלפֿען, איך קאָן זיצען גלייך מיט אייך אַלע ביי׳ם טיש, עסען און טרינקען, ווי א מענטש. דאָנקען גאָט דערפֿאַר, נאַרעלע!

— קיין עין־הרע ניט! — האָט די מוהמע דאָבריש אַריינגעשטעלט איהר וואַרט.

— וועז קאָן איך אייך זעהען נאָך א מאָל, קינדערלעך? — האָט זיך סענדער געוועגדט צו דער גאַנצער פאַמיליע מיט זעהר א ריהרענדיגער שטימע. — איהר וועט זיך אַלע צעפאַהרען, יעדער אין זיין שטאָדט אַריין, און איך וועל ווייטער בלייבען אַליין! אַך, וועז איך זאָל אייך אַלעמען קאָנען האַלטען דאָ אַרום זיך! (סענדער האָט בעוויזען מיט זיינע גרויסע הענד אַרום זיך, ווי א קוואַטשקע מיט די פליגעל, וואָס שיצען אונטער זיך א סך היהנדערלעך).

— איהר קאָנט דאָס דען ניט אויספיהרען? — האָט זיך די מאַדאָם סאַני בלאַנק איינגעשטעלט פרעגען דעם גוטען, בארעמהערציגען שוועהר.

— ניין, קינדער, איך קאָן דאָס ניט אויספיהרען: יעדער האָט זיך זיינע געגנ און איטלעכער לעבט זיך מיט זיין שכל, און עם איז ועהר שווער, אַז מיר זאָלען זיך אַלע קאָנען אויסגלייכען. גאָט זאָל מיר העלפֿען, איך זאָל שוין פּטר׳ען, חתונה מאַכען מיין בן־זקונים, וואָלט איך שוין מעהר ניט באַדאַרפט האַרעווען און וואָלט מיר געלעבט מיט מיין אַלטיטשקער, ווי זאָגט מען, דיד דא באבא. הא? וואָס זאָגסט דו, מרים־חיה׳ניו?

— נו, און מיט׳ן געלט וואָס וועט איהר טהון? — האָט זיך אָסיפ ניט ווילענדיג אַרויסגעהאָפט און איז פּאַרטיג געווען די רגע נעמען דאָס וואַרט צורק, נאָר עס איז שוין געווען שפּעט: סענדער איז אָנגעצונדען געוואָרען פּאַר כעס און האָט איהם מיט א שטאָך געענטפערט:

— וואָס איך וועל טהון מיט׳ן געלט? איך וועל דאָס געבען, געווייניגסטענס דיר, דיר, און דו וועסט שוין מסתמא מאַכען דערמיט גרויסע נעשעפטען פון ערד־קויהלען מיט גרויסע אַמעריקאַנישע פּאַבריקעס...

ניט שטעהרען דעם זיסען שלאָף פון מיין גליקליכען חבר, וואָס, איך בין זיך מודה, איך האָב שטאַרק־שטאַרק מקנא געווען איהם אין דער דאָזיגער מינוט!...

איינער פון די דאָזיגע געבענשטע לייט, וואָס אויף זייער דאָלי איז אָנגעצייכענט געוואָרען צו פערזוכען דעם טעם פון׳ם דאָזיגען גליק, איז געווען, בלתי ספק, אונזער געשעצטער סענדער בלאַנק, בשעת ער איז אינגאַנצען געזונד געוואָרען און איז אויפגעשטאַנען פון׳ם בעט. דער ערשטער, וואָס איהם איז בעשערט געווען אָנצוקוקען איהם פריהער פאַר אַלע, איז געווען אונזער בראָווער משרת; מיט ציטערענדיגע הענד האָט פרויקע געגומען אַרויפציהען אויף זיין בעל־הבית די מלבושים, און אַז עס איז געקומען צום גילדענעם זיגער מיט דער שווערער קייט, האָט זיך פון פרויקע׳ס האַרץ ארויס־געאַפּט א שווערער, שווערער זיפץ.

מיט גרויס פּאַראַד איז אונזער העלד אַריינגעקומען און האָט זיך געזעצט צום טיש מיטאָג עסען, אַרומגערינגעלט מיט זיין גאַנצער פאַמיליע. סענדער׳ס האַרץ איז אַזוי צעווייקט געוואָרען, קוקענדיג אויף זיינע קינדער מיט די אייניקלעך, אַז ער האָט אָנגעהויבען צו לאַכען, זאָגען וועלעך, אויספרעגען און אויסהערען יעדען בעזונדער, און דערמיט האָט ער פרייליך געמאַכט דאָס גאַנצע הויז, און יעדערער האָט דערצעהלט, ווי איבעראַשט, דערשראָקען ער איז געווען, אַז ער האָט דערהאַלטען די טרויעריגע טעלעגראַמע. און רעווען האָט, דערצעהלענדיג, זיך אזש צעווייגט. האָט זי דער פאָטער בערוהיגט:

— וואָס וויינסט דו, טאָכטער? אָט בין איך שוין געזונט, נאַרעלע!...

— יאָ, פאַפּאַשא! — האָט איהם די געטרייע טאָכטער ענטפערט. — איך דערמאָן זיך אָבער, אין וואָס פאַר א טרויעריגער לאָגע איך האָב דיך געטראָפען, וויינט אין מיר מיין האַרץ... אַך, פאַפּאַשא!...

סטען שוואָגער א פלאַם־פייערינען פּאַטש, אַווי, אז די פענסטער האָבען אזש געקלונגען.

דער דאָזיגער אומגעריכטער פּאַטש האָט ווי א דונער דער־שלאָגען יעדען בעזונדער, און קיינער האָט קיין וואָרט ניט געקאָנט אויסרעדען. סענדער איז געוואָרען מלא כעס וחמה און די אויגען זענען ביי איהם אָנגעגאָסען געוואָרען מיט בלוט — און ער איז טאקי גערעכט געווען: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזא עזות, אז מע זאָל פאַטשען פאר איהם אין די אויגען, ביי זיין טיש, אין זיין הויז, זיין קינד, זיין פלייש און בלוט?!... ווי א צערייצטער בער, ווי א לייב, ווען ער חאפט זיך אויף פונ'ם שלאָף, ווי א בייזער לעמפערט, איז אונזער סענדער אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, האָט אָנגעווויזען מיט דער האַנד אויף דער טיר און האָט אויסגעברומט אויף דער נראָבער שטימע:

— וואָן!... וואָן פון מיין טיש!... וואָן פון מיין שטוב!... אלע וואָן!... אלע!... איהר האָט געמיינט, איך שטאַרב שוין, זענט איהר געקומען מיך ירש'ענען?!... וואָן!!!...

. . . . . .

נוואלד, וואו נעמט מען אזא פערד צו בעשרייבען די דאָזיגע סצענע? וואו נעמט מען אזא פּאַרב אויסצומאָלען דאָס דאָזיגע שענע בילד, ווי עס זיצען פערשטיינערטע מענשען מיט גלעזערנע אויגען און מיט אָפענע מויל־ער, און אויף זייערע פּנימ'ער שטעהט אָנגעקריצט שרעק, ציטערניש און פערשטומונג? וואו נעמט מען אזא כח אראָפּצולאָזען זיך צום גרונד פון יעדענ'ם הארץ, וואָס יעדער האָט געפיהלט, וואָס יעדער האָט געטראַכט אין די דאָזיגע עטלעכע שוועכע מינוטען?... לאָזען זיך אונזערע לעזער אליין פאר־שטעלען, איטלעכער ווי ער קאָן, נאָך זיין השגה נאָך.

דער נאַנצער עולם איז נעבליבען זיצען ווי אויף נאָדלען, און אונזער פיינער אָסיפ האָט אַראָפגעלאָזט די נאָז און האָט אָנגע־הויבען רייבען איין פוס אָן דעם אַנדערען. אַלע האָבען דערפיהלט, אז דערפון קאָן ארויס זעהר א מיאוסע סצענע, און האָבען, ווי מע זאָגט, נעגאַפט אויף די נעגעל. נאָר איין מאַרקוס, וואָס איז עפּים היינט געווען זעהר אויפגעלעגט און פרייליך, האָט פלוצים אויסגע־שאָסען אזא שטאַרקען געלעכטער, אז אַלע זענען פערציטערט גע־ווארען. דאָס געלעכטער האָט זיך אָפּגעצויגען היבשע עטליכע מי־נוט, און מאַרקוס האָט זיך פערנאַנגען און איז געווארען ברוין און בלוי, אַזוי, אז אַלע האָבען געמיינט, אפשר איז ער גערירט...

— ערד־קויהלען!... חאַ־חאַ־חאַ! חאַ־חאַ־חאַ!... — האָט מאַרקוס קוים אויסגערעדט און האָט זיך ווייטער פערגאַנגען אויף א לאַנגע צייט.

— און דאָס געלט פאַרטעכערען — זאָגט זיך סענדער ווייטער — און פיהרען נאָכדעם א פּראָצעס מיט פייפערמאַנ'ען?...

— פיי... חאַ־חאַ־חאַ! פיף... חי־חי־חי־חי! פייפער... חאַ־חאַ־חאַ! פייפערמאַנ'ען?... — האָט מאַרקוס טוים אויסגעשריגען און האָט זיך פערנאַנגען פּשוט אויף צו שטאַרבען.

מיר ווייסען ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו לאַכען אויף ערד־קויהלען, אָדער אויף א פאַמיליע פייפערמאַן? ניט אַנדערש, אז מאַרקוס'ען האָט געגומען אויף צו לאַכען דער הערר זעמעל אַליין מיט זיינע געשעפטען און פּראָצעסען, און וויל דעם פאַ־טער'ס וועדטער האָבען דאָ געהאַט דעם גרעסטען עפעקט, דעריבער האָט זיך מאַרקוס ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט געמוזט איין מאָל פאַר אַלע מאָל ארויסלאָזען דאָס, וואָס האָט איהם עטליכע טאָג כסדר אזוי געשטיקט. אקעגען זשע אָבער, פאַר דעם הערר זעמעל איז דאָס געווען די גרעסטע בעלעדיגונג, און מיר קאָנען איהם, על־פּי יושר, בשום אופן ניט שולדיג מאַכען, וואָס ער האָט זיך אויפגעחאַפּט פונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט זיין געליעב־

נאָר אז עס איז געקומען צום געשעעטען הערר זעמעל, האָט איהם סענדער זעהר קאַלט געזאָגט „פאַהר־נעזונט" און האָט איהם אויסגעצויגען דעם גראָבען פינגער, וואָס אָסיף האָט שטאַרק־שטאַרק געדריקט און האָט מיט זעהר א ריהרענדיגער שטימע געזאָגט צום שוועהר:

— איך פאַרשטאַה, אז איהר וועט אונז נעווים פאַרצייהען. איהר וויסט, אז אונזער גאַנצער ווילען איז... אז מיר... אז איהר... אז אייער געזונט... אז דאָס, וואָס איהר זענט, דאַנקען גאָט, אין בעסטען געזונט... אז מיר אַלע... אז... אז...

מיט דעם לעצטען „אז" האָט זיך דער שענער העלד זעמעל דערוואַרגען און איז געוואָרען רויט ווי פייער פאַר חרפה, וואָס ער איז פערקראַכען דער רוח וויסט וואוהין!...

אַנגעצויגען, שטאַרק אַנגעצויגען איז געווען דאָס געזעגענען זיך און דאָס אַפרייזען פון דעם הערר בלאַנק'ס קינדער, און יעדער האָט דאָס געפיהלט, און כע איז עפּים יעדען געווען אזוי ביטער, אזוי שלעכט אויפ'ן האַרצען, אזוי לעריג אינוועניג!... נאָר אַרויסרעדען, אויפדעקען דאָס איינער פאַר דעם אַנדערען האָט קיינער ניט געוואָלט און ניט געקאָנט. יעדער האָט זיך געהאַט זיינע געדאַנקען, יעדער איז געווען פערנומען מיט זיך זעלבסט. נאָר די קלייגע קינדער האָבען פערטרויט אַיינם דעם אַנדערען זייערע געפיהלען מיט זייערע געדאַנקען.

— זעה נאָר זעה, מאַני, וואָס פאַר א הויבער מויער! אי־אי־אי! בייַ אונז איז ניטא אזא שטוב! אי־אי־אי! וויפיעל פענסטער! וויפיעל קוימענס! וואָס איז דאָס? פּאַפּאַשא! מאַמאַשא! וואָס איז דאָס? וועך זיצט דאָ? וואָס פאַר א גראָז! וואָס פאַר בוימער!

גליקליכע קינדער! קוועלט־אָן, קוועלט־אָן פון'ם גרינעם גראָז, פון די שענע בוימער, פון דער גרויסאַרטיגער רייכער נאַטור! גיך־גיך וועט איהר אפשר געוואָהר וועראן פון אַנדערע זאכען, וואָס וועלען אייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, און איהר וועט פערגעסען די נאַטור מיט איהרע שענע בילדער, גלייך מיט אייערע עלטערען

דאָס לעצטע קאפיטעל.

דער פּאַרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ אוּן דאָס שפּיעל נעמט אײַן ענדע.

א טאַראַם, א ליאַרעם, א געפּילדער! מרים־חיה האָט זיך געקושט מיט די געסט, געזונגענט מיט די קינדער. סאָני האָט גע־ווײַנט. דער הערר אָסיפּ זעמעל איז אַרומגעגאַנגען שטאַרק צע־רודערט און האָט געסקריפּעט מיט גרויס רעש. מאַרקוס האָט זיך בעהאַלטען ביי זיך אין צימער און האָט עפּעס אַלע מאָל אַרויס־גענומען א קאַנוועדט און האָט איהם צוגעטראָגען צום מויל, צום האַרצען און ווייטער צום מויל. די קליינע קינדער האָבען צענויפ־געלאָנט זייערע קוקלעס, וואָס די באָבע האָט זיי געקויפט. נאָר איין רעוועקא איז אַרומגעגאַנגען זעהר צערודערט און איין באָק האָט איהר אזוי געפּלאַמט, אז זי האָט זיך געמוזט פּערשטעלען מיט'ן נאָזטיכעל. נאָר מעהר פון אַלעמען איז געווען פּערנומען אונזער פּיעלגעליעבטער געטרייער משרת פּרויקע: ער האָט דאָס נעבאַך געהאָרעוועט מיט אַלע זיינע כחות, לויפענדיג אויף די טרעפּ — טא אַראָפּ, טא אַרויף, און האָט געשלעפּט פון די קע־שענים לעקאַך, נים און קאַנפעקטען, און האָט געקנייפּט זלאַטקע די שווארצע און מלכה דאָס מיידעל און האָט זיי געזאָגט:

— נו, קינדער? מאַרש! מאַרש! וואָס האָב איך אייך גע־זאָגט? חא־חא־חא! מאַרש אין אייער רוה אריין, פון וואַנען איהר זענט געקומען! און מיר, זעלדע, וועלען בליבען פאַסטאַראָמו אויף אונזער מיסט — טרא־לא־לא! טרא־לא־לא! טרא־לא־לא!...

* * *

סענדער בלאַנק האָט זיך געזונגענט מיט די קינדער זעהר ליעב־ליך. ער האָט זיך צעקושט מיט רעוועקא'ן, מיט חיימ'ען, מיט חיימ'ס קינדער, און האָט עטליכע מאָל איבערגערעדט, וואָס ער האָט פערגעסען שענקען זיי עפּעס א מתנה.

— או־וואַ! או־וואַ! פּאַר וואָס האָט איהר מיך נעכטען, אויי־ערנעכטען ניט דערמאָנט? או־וואַ!...

מען־אראפ דאס היטל און געבען־אפ דעם גוט־מארגען פון דער ווייטען.

פלוצים, מע קוקט זיך גארנישט ארום, אט איז שוין דער וואלד! פלוצים איז ווי פינסטערער געווארען און עס האט מיט א מאל א זעץ געטהאן א גרינער, א פרישער ארמאט אין נאז אריין, און עס איז עפים ווי־קיהלער געווארען אויפ'ן לייב. מע הערט כמעט יעדען קלאפ פון די פים פון די פערד און פון די רעדער. ווי א לאנג, שמאל שנירל ציהט זיך דער וואלד; פון ביידע זייטען יונגע בעריאזעס, ווי מיט קרייד אפגעווייסט; קיין ווינט איז ניטא, און זייערע גרינע בלעטלעך געפינען זיך בערוהיגט, שטיל; צווישען דעם ים מיט בוימער לייכט זיך דורך די ליכטיגקייט — לויטער, פונקט ווי א שפיגעל. פון ווייט הערט מען א קול: „אאו!" און דער וויעדער־קול ענטפערט אויך „אאו!"... נאר אט האט זיך שוין דער וואלד אויך געענדיגט, און מע איז אריינגעפאהרען אין א זאמד, א נעריכט, טרוקען זאמד, וואו די פערד געהען געמאסטענע טריט, און דער וואגען קאטשעט זיך פאמעליך, און אפטמאל חאפט זיך ארויס פון איין אקס אט ווי א זיפץ, אדער א קרעכץ. די פערדלעך איז נישט גרינג צו שלעפען די פים פונ'ם זאמד. דער רייזענדער איז דעמאלט אויפגעלעגט אנצושפאנען זיך אויף א זייט און חאפען א דרימעל, אדער אזוי ליגען אויסגעצויגען און קוקען אהין, אין דער ווייטקייט, און קלערען, טראכטען, אדער גאר ניט קלערען, אזוי לאנג, ביז דער בעל־ענלה טהוט א געשריי אויף די פערד מיט א פייף, און די פערד טהוען פלוצים א שלעפ דעם וואגען און הויבען־אן ווייטער לויפען, ווי פריהער, ביז עס קומט צום טייך, וואו די פערד שרעקען זיך פריהער און נאכדעם געהען זיי טריט ביי טריט, און דאס וואסער זשומעט, רוישט אונטער די רעדער. און אז מע קוקט אראפ, זעהט מען דעם אפשיין פון דער זון, וואס ציטערט אין וואסער און וויעגט זיך אהין און אהער, גלייך ווי מע וואלפט זי אונטער אין א ליילעך... נאך דעם טייך איז נאך אביסל זאמד, און ווייטער — דער זעלבער ברייטער פאטשטאוער שליאך מיט די

אַצינד, וואָס זענען אויך אַמאָל געווען קינדער און האָבען אויך געקוקט אויף דעם דאָזיגען נראָז, מיט די דאָזיגע בוימער, מיט דער דאָזיגער זון, מיט די זעלבע אויגען, וואָס איהר קוקט אַצינד... גלײַק־לײַכע קינדער! געב גאָט אויף לאַנג, אויף לאַנג, אייער גלײַק!...

נאָר ווי וויסט און פינסטער עס איז אונזערע רייזענדער געווען אויפ'ן האַרצען, אַווי, פערקעהרט, לײַכטיג, פרישׁ, ווארעם, גרין און פרייליך איז געווען אין דרויסען. אין די לעצטע טעג פונ'ם חודש מאי איז דאָס געווען, און די זון האָט נאָך ניט אַזוי געברא־טען, ווי געווארעמט, געלייכט, געמאַכט לעבעדיג אַלץ, אי דאָס נראָז, וואָס אויפ'ן פעלד, אי די שעפּעלעך, וואָס אין פעלד, אי די מענשען מיט די קלײַנע מענשעלעך, די קינדער, וואָס קריכען־ארוים גאַנץ פריה פון די פינסטערע האַלב־צעוואַלגערטע שטיבעלעך, פונקט ווי די טאַראַקאַנעס פון די שפּאַלטען — אַלע און אַלץ בענשען, לויבען און דאַנקען די שענע וואַרעמע לײַכטיגע זון, וואָס שטעהט אַצינד אין האַלבען הימעל און גיסט פון זיך איהר צערטליכע וואַרעמקייט אויף דעם גרויסען בריטען פעלד, וואָס האָט דאָ ניט לאַנג ארויפ־געצויגען אויף זיך דאָס גלאַטע גרינע קלייד. ווי א לויטערער שפּיגעל איז ריין דער הימעל; עס שווימען ארום ערטערווייז שי־טערע שטיקער וואָלקענס, נישט אויף א רעגען, נאָר אזוי שווימען זיי, אזוי לאַנג, ביז זיי ווערען צעקראַכען, צעגאַנגען, און מע ווייסט ניט, וואוהין זיי זענען אוועק. ווייט־ווייט אויפ'ן האָריזאָנט זעהט זיך ארוים א שפּיץ קלויסטער, אדער א גרינער דאַך פון א פריצ'י־שען הויף, עס בעווייזט זיך אויף א מינוט און עס ווערד ווייטער פערשוואונדען. דער וועג איז א פּאַסטוועג און איז גלייך, ווי אויף א ברעט. דער שטויב איז נאָך ניט אזוי גרויס, ווי אין חודש תמוז. די סטאַיפּעס פונ'ם טעלעגראַף פליהען פאַרבי! פאַרבי! און עס שווינדעלט אין די אויגען, און מע הערט א געזאַנג פון פויגעלעך, און מע זעהט דעם גערודער, וואָס עס טהוט זיך צווישען די קלײַנע בעשעפענישען אין דער נאַטור. גויים מיט זייערע אָכסען און מיט זייערע אקער־צייג בעגעגענט מען גאַנץ אָפט; איניגע פון זיי נע־

טרעטען אין איין אנדער זייט, און האָט זיך געגומען אריינצוזעצן די דאמען, רעווקא'ן מיט סאָני'ן, אין וואגאן אריין אזוי געטריי, גלייך ווי ער וואלט דערפאר גענומען גאָט וויסט וואָס פאר א געהאלט!...

אין צווי מינוט ארום איז שוין קיין צוג נישט געווען; נאָר א וויסער צענאנגענער רויך האָט זיך געקויקעלט־נעקויקעלט און איז אויך פערשוואנדען וויט־וויט, אין דעם אונטערגעפארבטען הימל, און א שטארקער פיוף מיט א טויבען גערויש האָט נאָך אביסל געקלונגען אין די אויהערען פון דעם פערשוואנדענעם צוג. נאָר גיך איז אלץ שטיל געוואָרען. דער בופעטשיק פערמאכט שוין זיין קרעמל; דער סטאראָזש פערקלאפט שוין די טיר; די נאָ־סילשטשיקעם מיט די זשאנדארמען צענעהען זיך, דער אהער, דער אהין; און עם ווערד אומעטיג, — פונקט ווי אין א אידישער שוהל פרייטאג צו־נאכטס, נאָך מעריב, אז אלע צענעהען זיך אהיים, נאָר אהרן־משה דער שמש דרעהט זיך נאָך ארום צענויפקלויבען די איבערגעלאָזענע סידורים אויף די סטענדערס, און יאָרעמע דער שוהל־סטאראָזש קריכט פערלעשען די לאמפען מיט'ן מויל און די ליכט מיט צווי בעשפיגענע פינגער, און קוקט־ארויס, אז עם זאל שוין זיין נאָך ווענטשערע, בכדי ער זאל שוין קאָנען גיהן פערלעשען די ליכט ביי עטליכע בעלי־בתים און חאפען דערפאר א טרונק בראָנפען מיט א שטיקל „שבת'קאָווע" קויל־עטש.

נישטא קיין צוג, נישטא קיין פאָרשוינען, נישטא קיין העלדען. אפשר וועלען מיר זיך נאָך א מאל מיט זיי בעגעגענען?

עס קאָן זיין.

דערווייל לאָמיר זיך געזעגענען.

אויף וויערזעהן!

גרינע פעלדער פון ביידע זייטען און מיט די סטויפּעס פון דעם טעלעגראף, גלייך צום וואקזאל, וואס מע זעהט ערוים פון דער ווייטען.

אויפ'ן וואקזאל, אין הויף, האבען אונזערע פּאַרשוינען שוין געטראפען עטליכע דראשקעס מיט פּאַסאַזשירען, און די זון האט זיך שוין אנגעהויבען אראפּלאזען נידעריגער און נידעריגער. אראפּ־געשפּרונגען פונ'ם וואגען, האט אסיפּ געהאפּט די דאמען אונטער די הענד, ווי איין עכטער קאוואליער, און האט זיי אראפּגעטראגען אויף דער פּלאטפּארמע, אויסגעשריגען אויף א קול: „נאסיל־שטשיק!", חאטש דער נאסילשטשיק (טרעגער) האט שוין גאר־ניט געהאט וואס צו נעמען, מחמת חיים בלאנק האט אין זיינע בריייטע ארעמס ארויסגעהאפּט אלע חפצים מיט די קינדער, אפילו די בולקעס מיט די ביגעל, וואס האבען בעצערפט פערנעמען איין ארט כמעט ווי א פּאסאזשיר; נאר אונזער געהרטעסטער אסיפּ זעמעל האט געהאט א „בריייטען כאראקטער", און האט ליעב געהאט אין וועג אויסשטעלען זיך לייטיש, ווי א פיינער מענש, אזוי, אז אלע זאלען ארום איהם פערדיענען... ארויסגעלאפען אין זאל ער־שטער קלאס, האט דער הערר זעמעל א געשריי געטהאן זעהר בריים: „עי, טשעלאוויעק! טשאיו!" — חאטש עס איז געווען צעהן מינוט צום צוג, און קיין טיי האט זיך לחלוטין קיינעם ניט געגלוסט. דער הערר זעמעל האט נישט נעקאנט לויידען, וואס דער בופעטשיק שטעהט צענויפגעלעגט די הענד. קיין טיי האט ער אליין נישט געטרונקען, ווייל ער האט בעצערפט צוועקלויפען נאך ביליעטען, און בדרך הליכה איז ער צוגעלאפען צום בופעט, האט גיך בע־טראכט דורך די אשקאלירענע בריליען און אויסגעשמעקט מיט דער נאז אלע גוטע זאכען, וואס אויפ'ן בופעט, האט אויסגעטרונקען (ווייטער אהן חשק) און פערביסען, זיך צעצאהלט ארענטליך, גע־נומען ביליעטען, מיט א צווייי־דריי בעקאנטע זיך געווויטעט, שטארק נעסקריפּעט מיט די שטיוועל, געקוקט דורך די אשקאלירענע בריליען אויף א יונגע דאמע אזוי שטארק, אז די דאמע האט געמוזט אפּ־

סטעמפעניו

א אידישער דאָמאן.

נעשריבען אין יאָהר 1888

לכבוד מיין ליעבהארציגען זיידען

רב מענדעלי מוכר־ספרים.

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!

„ס ט ע מ פ ע נ י ו", מיין ערשטער אידישער ראמאן, וואס איז אנגעשריבען לכבוד אייער ליעבען נאמען, — איז א י י ע ר ע ר; ער איז אייערער ניט נאר דערפאר אליין, וואס איך האב איהם לכבוד אייך געשריבען, נאר אויך דערפאר, וואס א י ה ר האט מיר אריינ־געגעבען א חשק אזא ראמאן צו שרייבען.

אין איינעם פון אייערע בריעף זאגט איהר צו מיר:

„איך וואלט אייך געראטהען קיין ראמאנען נאר ניט צו שרייבען, דען אייער גוסטע, אייער זשאנר איז נאר עפּים אנדערש; און איבער־הויפט, אויב עס איז נאר דא אין דעם לעבען פון אונזער פאלק ראמאנען, זענען זיי עפּים נאר אנדערש, ווי ביי אלע אנדערע פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטעהן און נאר אנדערש שרייבען"...

אייערע ווערטער זענען מיר טיעף אין מוח אריין, און איך האב אנגעהויבען צו פערשטעהן אויף וויפיעל א אידישער ראמאן דארף זיין אנדערש פון אלע אנדערע ראמאנען, מחמת דאס אידישע לעבען בכלל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאן ליעב האבען, זענען נאר ניט גלייך, ווי ביי אלע אנדערע פעלקער. היינט אויסער דעם האט דאך דאס אידישע פאלק זיין אייגענעם כאראקטער, זיין

סטעמפּעניו איז געווען, פון וואנען ער שטאמט און וואָס איז מיט איהם דער יחוס.

נאָר נישט סטעמפּעניו אליין איז דאָ אינגאנצען דער מיוחס. מיין כונה איז געווען מיט דעם דאָזיגען ראָמאַן צו בעשאפען דריי פּערזאָנען, אָדער, ווי מע רופט עס אָן, „הויפּט־העלדען": דעם אידישען קינסטלער סטעמפּעניו מיט זיין פיעדעלע, די אידישע טאָכטער רחל'ע די שענע מיט איהר אידישער עהרליכקייט און דאָס אידישע ווייבעל פריידעל מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר צי־טערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפּעניו, רחל'ע און פריידעל — דאָס זענען מיינע פּערשוינען די מיוחסים, וואָס זיצען אויבען־אָן אין בויד, און די אלע איבעריגע זענען שוין גלאַט אזוי זייטיגע פּערשוינען, וואָס חאָפּען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אקעגען. דערפּאַר בין איך אפּגעקומען די איבעריגע חברה מיט א צוויי־דריי וועלטער, און מיין גאנצע האַרץ־וואַניע האָב איך אוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

איך מיין, אז אידישע מוזיקאַנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כלי־זמר, זענען פּאַר זיך גאָר א בעזונדערע וועלט, און ס'איז כדאי אריינצוקוקען אין זייער לעבען אריין פיעל טיעפער, אלס איך האָב עס געטהאָן אינ'ס דאָזיגען ראָמאַן. מע בעדארף דערצו האָבען אייער אויג, זיידע לעבען, אייער פּעדער מיט אייער התמדה.

אך, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הדעת? געדולד וואו נעמט מען?

„איבער א וועלט — זאָגט איהר מיר אין איין אנדערען בריעף — איבער א וועלט, ליעב איניקעל. בעדארף מען שוויצען, מען בעדארף ארבייטען, פייל־אין איטליכם וואָרט; געדענקט, וואָס איך זאָג אייך — פייל־אין, פייל־אין!"

פייל־אין! אט דאָס איז טאקי די צרה מיט אונז, יונגוואַרג, וואָס מיר האָבען קיינמאל קיין צייט ניט און חאָפּען־אָפּ דאָס גאנצע וועלט, שטעהענדיג, ווי מע זאָגט, על רגל אחת, טאקי אין איין

אייגענעם אידישען נייסט מיט בעזונדערע מנהגים און רגילות'ען, וואָס זענען נאָר פערענדערט ווי ביי אַנדערע אומות. אָט די נאַציאָנאַל־סימנים אונזערע, וואָס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך אַרויסווייזען אין אַ אידישען ראָמאַן, אויב ער איז נאָר באמת געזומען פונ'ם לעבען. דאָס האָב איך אָפּגעלעהרענט פון אייערע רער און דאָס האָב איך געוואָלט אַרויסזאָגען דורך דער אידישער טאָכטער, רחל'ע די שענע, וואָס שפּיעלט די גרעסטע ראָלע אינ'ם דאָזיגען ראָמאַן, און דורך אַלע אַנדערע פּאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום איהר. אויף וויפּיעל דאָס איז מיר געראָטען — דאָס איז אַ בעזונדערע שאלה; נאָר מיין רצון איז געווען צו געבען אַ אידישען ראָמאַן, ווי איהר פּאָדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען ראָמאַן־שרייבער.

אויך דאָמיט איז סטעמפּעניו אייערער, לייבער זיידע, וויל דער נאָמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי אייך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האָב איך בענעגנט פערבייגעהענדיג דעם נאָמען סטעמפּעניו מיט אַ פּלעשעלע „לייבע־טראָפּען", וואָס אַלע משרתים און דיענסטמיידלעך קויפען עס ביי איהם אויף אָפּצוטהון... דאָס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצוועקען אין מיין זכרון די אַלע וואונדערלייכע מעשיות, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט יונגעלווייז אין חדר אויף סטעמפּעניו'ן — און מיין פאַנטאַזיע האָט מיר שוין אונטערגעהאָלפען צו בעשאפען דעם דאָזיגען ראָמאַן.

עס קאָן זיין, אַז אין פיעל מקומות, ווי למשל אין דער לימאַ, האָבען אידען פון קיין סטעמפּעניו נאָר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאָמען אַליין עפּיס אויסקומען ביי זיי משונה־ווילד; דער־פאַר אָבער איז דער דאָזיגער נאָמען זעהר גוט בעקאַנט ביי אונז, אין דער גאַנצער גלופּסקער סביבה פון מאַזעפּעווקע ביז יעהופּעץ, און וועט שמועסט דאָרט, אין אייערע שטעדטלעך, אין גנילאָפּיאַטסק, צוויאַטשיץ און טונעיאַדעווקע — דאָרט ווייסט אַ קינד אויך, וועט

I.

סטעמפּעניו'ס יחוס.

סטעמפּעניו — דאָס איז א מין צונעמענישׂ, וואָס איז איהם איבערגעגאַנגען בירושה פון זיין טאַטען; זיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען א כלי־זמר, האָט געהייסען בערעל באָס, אָדער „בערעל סטעמפּעניר", פון סטעמפּעני, אזא דאָרף אינ'ם געגענד פון מאָזע־פּעווקע, געשפּיעלט אויפ'ן באָס און איז אויך געווען א גוטער בדחן, א שענער גראָס־זאָגער, א פערשלעפּטע קרענק, האָט זיך פערשטעלט אויף אַלע חתונות פּאַר א בעטלער, איבערגעקעהרט די אויגען, גע־טאַנצט ווי א בער, נאָכגעמאַכט ווי א אידינע געהט צו קינד און שרייט: „באָבעניו, איך שוועהר אייך ביי א פּאָר תפלין, אז עס וועט מעהר אזוי נישט זיין!"... אָדער געלאָזט פּלוצים א וואָסער אין מיטען שטוב, אזוי אז אַלע אידען האָבען פערקאַטשעט די פּאַלעס און די וויבער האָבען אונטערגעהויבען די קלייד־לעך; אָדער גאָר אויפגעהאַנגען א לונג־און־לעבער דער מחותנת'טע אויפ'ן פּאַרטוך, און נאָך אזעלכע אָנשטעלען און קונצען לרוב.

כלי־זמרי איז ביי זיי געגאַנגען בירושה פון א סך דורות: בערעל באָס, אָדער בערעל סטעמפּעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפּיעלט אויפ'ן באָס; בערעל'ס טאַטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפּיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זיידע, רב פייביש צימבל'ער, האָט געשפּיעלט אויפ'ן צימבל, און זיין עלטער־זיידע, רב אפרים פּאיאל... הכלל, סטעמפּעניו קומט־ארויס פון כלי־זמרים ביז צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא ניט דערמיט, ווי ביי אידען, צוויישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל־מלאכה מיט זיין גראָד; און עס איז גאָר קיין חידוש ניט: אזא נאָמען, ווי סטעמפּעניו האָט געהאַט אין מאזעפּעווקע, אזא שם, ווי ער האָט זיך געקויפט אויף דער גאַנצער וועלט כמעט, איז ניט קיין קליניגקייט. א ווערטעלע אויסצורעדען — סטעמפּעניו!

אטהעם, נישט אפגעשטעלט זיך אויף יעדען נעראנק, אויף יעדען וואָרט בעזונדער, צו ארבייטען און פיילען, ווי איהר טהוט. איך וויים, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס איז געווען איבערצוליטערען „סטעמפעניו'ן" אין עטליכע וואסער־רען. אודאי ביי אייך וואָלט סטעמפעניו בעקומען נאָר איין אנדער פנים; פון אייערע הענד וואָלט ער ארויס אנדערש, נאָר אנדערש; ביי אייך, זיידעניו, וואָלט שוין דאָ געווען א „מעשה איבער א מעשה", א „מעשה אין א מעשה" און „די מעשה אליין".

„איך האָב ליעב, — זאָגט איהר וויעדער אין א בריף — אז חוץ דעם שענעם פנימ'על זאָל אין א קאָרטינקע אויך זיין לעבען, שכל און נעראנק, ווי אין א לעבעריגען מענשען; א קאָרטינקע בעראָרף, חוץ שענע מליצה, אויך מיר לאָזען עפים הערען"...

אט דער סור איז אבער אנטפלעקט נאָר אייך אליין און וויטער קיינעם ניט; בעשאפען בילדער, וואָס זאָלען האבען אין זיך צוויי נעשטאלטען, א רעכטע זייט מיט א לינקער זייט, איין אויבערצייג מיט איין אונטערשלאג, אזוי אז אינ'ם אפענעם זאָל ליגען בעהאל־טען א פערבאָרגענעם, א תוך־זאך — דערויף, זיידע לעבען, זענט איהר נאָר אליין דער אייניציגער קינסטלער אין אונזער ליטעראטור, און ווער קאָן זיך צו אייך גלייבען? מיר, יונגווארג, דאנקען נאָט, ווען די מעשה אליין קומט ביי אונז ארויס בשלום, אהן א מום, מיט אלע אברים פון א ליטעראריש בעשעפענים.

נעמט זשע אויף, ליעבהארציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין ערשטען אידישען ראמאן, ויהי רצון, און ס'זאָל זיין דער גוטער ווילען פון זיין לעבען נאמען, אז מיין סטעמפעניו זאָל געפינען לייטזעלינקייט אין אייערע אויגען, און איהר זאָלט האבען נחת, ווי איהר ווינשט זיך אליין, פון אייער איבערנעבענעם אייניקעל

דעם מחבר.

קיעוו, 1886.

ביי די חתונה־לײט אין האַרצען און געפינט דאָרט א ווײדער־קול. דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ בפרט, איז א פּיידעלע: מע קוועטשט די סטרונעס און מע ציהט פון דעם אַרוים פערשיע־דענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, ווײניגדיגע ליעדער... מע דאַרף נאָר האָבען דערצו א רעכטען מוזיקאַנט, א בריה, א כלי־זמר, אזא בריה, ווי סטעמפּעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפּעניו געווען א בריה! ער פלעגט א חאַפּ טהון דאָס פּיידעלע און א פּיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פּיהר טהון, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט א צונג, ווי, להבדיל, א לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט א געוויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט א גוואלדערניש, מיט איין אויסגע־שרייּ פון'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאָפּ פלעגט סטעמפּעניו פערוואַרפען אויף א זייט, די לאַנגע שוואַרצע פּאָטלע האָר צעוואַרפען אויף זייער ברייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליכטיגע פּנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט א מאָל בלייך, ווי דער טוידט; אָט נאָך איין מינוט — אוים סטעמפּעניו! מע זעהט נאָר, ווי א האַנד פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עם הערען זיך פער־שיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני געזאַנגען, און אַלץ אזעלכע אומעטיגע, טרויעריגע, אז עס נעמט־אָן ביי'ם האַרצען, עם ציהט ביי דער נשמה, עם נעמט־אַרוים דאָס געוונד. דער עולם געהט־אוים מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען ווײניגן. און סטעמפּעניו? — ווער סטעמפּעניו? וואָס סטעמפּעניו? פרענט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך זיינס: „טיאָך־טיאָך־טיאָך" — און געגוג! און אז ער הערט־אויף צו שפּיעלען, טהוט עם א שמיץ דאָס פּיידעלע און נעמט זיך אָן ביי'ם האַרצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הבדלות,

א זכיה איז געווען אומעדום ביי אידען, אז מע האָט געהאָרכט ניסי בעלזער זינגען, גדיק ברחן — זאָגען, און סטעמפּעניו'ן — שפּיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלדען, אז סטעמפּעניו איז ניט געווען קיין פֿשוט'ער כלי־זמר, קיין אבי־וועד, און מסתמא האָט ער זיך פּערדיענט אזא שם צווישען אלע גרויסע נישט אומ־זיסט. אידען האָבען ליעב מוזיק און פּערשטעהען נגינה — דאָס וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפּלייקענען, און הגם, אז מע וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אידען אויס צו הערען מוזיק עפּיס ניט אזוי אָפּט, דען וואָס איז מיט אונז אזוי די שמחה, מיר זאָלען זיך פֿלוצים פּערנעמען מיט שפּיעלען אָדער טאַנצען? דאָך, איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פּאָרט מבינים, שאַרפּע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפּיעלען, הן אויף אלע אַנדערע זאכען. צו אונז אז עס קומט אַראָפּ א חזן, לויפען מיר אויף בילעטען איהם הערען, און כלי־זמר אויף א חתונה איז דאָך אודאי ביי אונז א חיוב. הערען ווי די „קאָפּעליע" שפּיעלט א „שטיקעל" צו דער גילדענער יויך, געווהנליך, נישט קיין פּריי־ליכם (א פּריילִיכם אויף שפּעטער) — דערפאר וועלען מיר אווק־נעבען א זאָק באָרשטש. דער עולם זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, און די כלי־זמר שפּיעלען איין אומעטיגם, א „מאַרשלנע", א ווייניענדיגם. דאָס פּיעדעלע ווייניט, פּערגעהט זיך אויף דער גראָבער סטרונע, און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך נאָנץ טרויעריג. עס פּאַלט־אָן אויפ'ן עולם א שטיקעל מרה־שחורה, און יעדער וועדר ווי פּערזאָרגט, אפילו גאָנץ אָנגענעהם, נאָר פּערזאָרגט: יעדער פּערטראַכט זיך, לאָזט־אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער אין טעלער, אָדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פּרישער חלה, פּערטיפט זיך יעדער אין זיינע נעדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע נעדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג, און קיין צרות דארף א איד ניט נעהן לייהען. און אזוי וועדר צענויפגענאָסען דאָס אומעטיגע שפּיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און יעדער קרעכץ פונ'ם פּיעדעלע „טיאָך־טיאָך־טיאָך" רופט זיך אָפּ

II.

סטעמפעניו מיט זיין „קאפעליע".

דעם רעש, וואס סטעמפעניו האט אנגעמאכט, קומענדיג ערגיץ אין א שטעדטעל מיט זיין קאפעליע (אַרקעסטער), און דאס קאַכעניש, וואס עס האט זיך בשעת מעשה געקאכט, איז גאר ניט צו בעשרייבען.

— שאט, אן שניידט זיך עפים א בויד פון הינטער די מיהלען מיט פיער פערד; דאס זענען אודאי די מחותנים, הא?

— ניין, דאס זענען די כלי־זמר. דאס פאהרט סטעמפעניו מיט זיין קאמפאניע.

— א? סטעמפעניו? סטעמפעניו איז שוין דא? אט דאס וועט עס זיין א פרייליכע חתונה ביי חיים־בנציון גלאק, א מכה איהם!

אידישע ווייבלעך וועלן רויטליך. די אידישע מיידלעך חאפען זיך צו פערקעמען און פערפלעכטען די לאנגע צעפ. יונגלעך פערקאטשען די הויזלעך אריבער די פולקעס און מע לויפט מקבל פנים זיין סטעמפעניו'ן. און אפילו אידען, בעווייבטע אידען, שוין מיט בערד, בעווייזען אויך מיט א שמייכעלע, אז עס טהוט זיי ווילד הנאה, וואס סטעמפעניו איז נעקומען שפיעלען די חתונה צו חיים־בנציון גלאק; טהיכא־תיתי, וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי נעלד?

ביז די בויד פאהרט־צו צו דער אכסניה וועלן דערווייל די נאס פול מיט מענשען; יעדער איז נייגיעריג א קוק טהון אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין קאמפאניע און שטעלט זיך אפ אויף א רגע'לע.

— זעה נאר, ווי מע שפאַרט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפאַרט זיך ארויס צום אויבען־אן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאר זעה, ווי ער ארבייט מיט די עלענבויגענס און ווילן דוקא זיין דער ערשטער! וואס האט איהר דא ניט געזעהען? כלי־זמר ווי אלע כלי־זמר!

און זיין שען פּנים שיינט, ווי די נאַנצע וועלט. דער עולם חאַפּט זיך אויף ווי פון א שלאָף, פון א טרויעריגען נאָר א זיסען שלאָף. און אַלע אידען הויבען־אָן ארויסצוזאָגען זייער התּפּעלות, אַלע אין איין קול. מע אַכקעט, מע אָכקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאָן זיך נאָר ניט אָפּלויבען.

— ננה, סטעמפּעניו! אי, סטעמפּעניו!

און די וויבער? פון די ווייבער איז נאָר נישטאָ וואָס צו רעדען. ס'איז א גרויסער ספק, אויב עם ווערד אין שוהל ערב יום־כּפּור צו קנויטלעך לעגען פערגאַסען אזוי פיעל טרערען, ווי־פיעל טרערען עם פלעגט דאָ אויסגעגאַסען ווערען ביי סטעמפּעניו'ס „שטיקלעך"; אויף חורבן בית־המקדש דאַרף מען אזוי פיעל ניט ווייגען, ווי די ווייבער האָבען געווויינט בשעת סטעמפּעניו'ס שפּיעלען.

— לאָז מיך גאָט בענטשען, אז אויף מיין קלענערער מאַכטער'ס חתונה זאָל איך קאָנען אראָפּברענגען סטעמפּעניו'ן, רבונו של עולם! אויף אזא אופן האָבען זיך געווינשעוועט די ווייבער, אויסגע־ווישען זיך די פערשוואָלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאָס איבעריגע ביסל נאָז, און דענסטמאָל, בשעת ווינשעווען, האָ־בען זייערע העלזער פערעל מיט די גילדענע אויהערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די ברעשען, גארגעל־קייטען און מיט דער איבע־ריגער אידישער ציערונג געשיינט און נעבעלישטשעט און געפינקעלט מיט פייער.

און ווער שמועסט די מיידלעך, די „מאמזעלען", — די זענען נאָר געבליבען שטעהן צוגעקאָווועט צו זייערע ערטער, ווי די טאָקען, געקוקט אויף סטעמפּעניו'ן מיט זיין פיעדעלע, נישט געריהרט מיט קיין אבר, נישט געפינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאַרט ערגיץ אויף יענער זייט קאַרסעט, קלאַפּט דאָס הערצעל: טיק־טיק־טיק, און עס חאַפּט זיך ארויס אָפּטליך פון דאַרט א פער־באַרגענער זיפּץ...

קאָכען, דען דער חתן איז שוין אויך צריינגעפֿאָהרען אין שטאָדט אריין מיט א האַלבער מאה בחורים, וואָס זענען ארויסגעפֿאָהרען אַקעגען דעם חתן ביז צו יענער זייט מיהלען — והעיר יאַמפּעלי, און דאָס שטעדטעל יאַמפּעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך גאָר אויף אַיין אַנדער אופן...

אזוי איז אין יאַמפּעלי, אזוי איז אין סטריסטש, אזוי איז אין אַלע שטעדטלעך, וועלכע האָבען א זכיה אַראָפּצובערענגען סטעמפֿעניו'ן אויף א חתונה, און אזוי איז אויך דאָ, אין מאזעפֿעווקע, וואו סטעמפֿעניו האָט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עס קאָכט מיט סטעמפֿעניו'ן די גאַנצע וועלט!

III.

סטעמפֿעניו'ס הכנות.

וואָס איז אין מאזעפֿעווקע אזוי גרויס די שמחה?

רב חיים־בנציון גלאָק מאכט חתונה די קלענערע טאָכטער, די מיזינקע רבקה'לע, — נו, פֿאַר וואָס זשע זאָל מען זיך ניט משמח זיין מיט איהם? עס איז כדאי צו זיין אויף אזא חתונה: פֿאַרט, ווי זאָגט מען, א נגיד אין שטעדטעל. אַלע וועלען זיין אויף דער חתונה: וועט פֿאַר גוט־פֿריינדשאַפֿט, וועט פֿאַר קנאה, וועט פון יוצא וועגען, און וועט צו בעווייזען דעם ווייב'ס פֿערעל, די אויהע־רינגלעך, אַדער די נייע גאַרגעל־קייט, וואָס ער האָט געבראַכט דעם ווייב פון ירידה, און נאָך מעהר — צוליעב סטעמפֿעניו'ן. הכלל, אַלע זענען דאָ אויף דער חתונה! גאַנץ מאזעפֿעווקע פרעהט זיך ביי חיים־בנציון גלאָק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און וועט שמועסט אייזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אודאי, דען אייזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאָק'ס א שותף אין קליוט, א שותף אין דער מיהל, און דערצו א שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אייזיק־

אזוי טענה'ט איטלֿיכער פּאר זיך און שטופּט זיך אַרויס צו דער בויד, פון וועלכער די חברה כלי־זמר הויבען זיך אָן אַרויסצורוקען אייגציגווייז.

פּריהער פון אַלע קריכט־אַרויס רב יאָקעלֿ קאַנטרבאַס (וואָס שפּיעלט אויפֿן קאַנטרבאַס), א בייזער איד מיט א צעפּלֿעטער נאָז און מיט שטיקלֿעך וואָט אין די אויהערען. נאָר איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלאַרנעט, א שלעפּעריג אידעלֿ מיט א פּאָר גראָבע לייפּען. שפּעטער בעווייזט זיך חייקעלֿ הָאַרבעטש, דער גע־וויסער חייקעלֿ בדחן מיט'ן הָארב. שפּעטער — א שווָאַרצער קאַל־טענעוואָטער איד, שרעקליך בעוואכסען, כמעט ווי א ווילדער מענש פון די מדבריות, מיט אזעלכע לאַנגע ברעמען, אז עס פּאַלט־אָן א פּחד. דאָס איז רב שניאור־מאיר דער אונטערהאַלטער (סעקונדע). נאָר איהם שפּרינגען־אַרויס א צוויי־דריי יונגען, משונה־ווילדע פּער־זעהנישען מיט פּערשוואַלענע באַקען, אונטערגעשלאָגענע אויגען, מיט שרעקליכע צייהן, ווי די לאָפּעטעס. דאָס זענען חברה לערענ־יונגלֿעך, וואָס ארבייטען נאָך דערווייל אומזיסט, און שפּעטער, מיט דער צייט, קאָן פון זיי אַרויס לייטישע כלי־זמר. און נאָר צו לעצט קאַטשעט זיך אַרויס מיט קרומע אויסגעבויגענע פּיסלֿעך דער געלֿער מעכטשי פּייקלֿער מיט א באַראַבאַן, וואָס איז גרעסער פון מעכטשי'ן א גוזמא. ביי מעכטשי'ן הויבט זיך אָן אויסצושיטען א בערדעלֿ, א געלֿ בערדעלֿ, נאָר אויף איין זייט פּנים, אין דער רעכטער זייט, און די אַנדערע זייט, די לינקע זייט פּנים, איז נאַקעט, הויל ווי א סטעפּ. ער, מעכטשי פּייקלֿער, מוזט איהר וויסען זיין, האָט חתונה געהאַט צו דרייסיג יאָהר און האָט געזומען, ווי מע שמועסט, א ווייב איין אַנדרוגינוס...וויסע־חברה'ניקעס שווייגען ניט מסתמא, אז סטעמפּעניו קומט־אָן מיט זיין קאַפּעליע. יעדעס מאָל פּער־גנב'עט זיך א חדר־יונגעלֿ און טהוט א זעץ אין באַראַבאַן, אדער א ציה די גראָבע סטרונע פּונ'ם קאַנטרבאַס. דער חברה־מאַן בע־קומט א שנייד אין האַלז און נאַקען פון רב יאָקעלֿ קאַנטרבאַס דעם בייזען. און די גאַס הויבט־אָן ביסלֿעכווייז צו רודערען און צו

— האָסט דו געהערט, מע זאָל אַוויי לאָנג האַלטען הונגעריגע קינדער? — שרייט כלה'ס צד.

— וואָס לויפט מען ארום הין און צוריק?

— וואָס איז פּאַר א לויפען, וואָס מע לויפט?

— אַלע לויפען, אַלע פּילדערען און מע שטעהט אויף איין אָרט, — שענע פּאַראַדקעס!

— אַבי טע לויפט און מע פּילדערט — און טהון וויל קיינער פון דאנען אַהין.

— טאָמער וואָלט שוין געגונ געווען צו רעדען? שוין צייט עפּים טהון! עס מוז דאָך אמאָל האָבען איין עק!

— נו, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון! איין עק לאָז דאָס האָבען!

— וואו זענען די כלי־זמר? — פרעגט התנ'ס צד.

— די כלי־זמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און די כלי־זמר זענען זיך פערנומען מיט זייער ארבייט: מע שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלט־אָן די כלים. רב יאָקעל באַס טראָגט א יונגעל פאר אַיין אויהער און טיילט איהם איין שטילער־הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר ווייזען וווי אַזוי צו ציהען סטרו־נעס!" מעכטשי פּייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע פּנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב חייקעל בדחן רעדט מיט א בעקאַנטען מלמד, נעמט ביי איהם א שמעק טאַבאַק מיט צוויי פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון א זאק. און די איבעריגע כלי־זמר, די פערשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן ווי די לאָפּע־טעס, שטעהען ארום סטעמפּעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם אוים אויף זייער לשון וועגען א וויכטיגען ענין.

— ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע[1], וואָס שטעהט נעבען דער סמיסאַנקע[2]? — פרעגט סטעמפּעניו אויף כלי־זמר־לשון, אַנווויי־זענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — געה נאָר,

---

[1] שעכטע — נקבה. [2] סמיסאַנקע — כלה.

נפתלי׳ס ווייב קעהר זיך אן א שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת׳־טע, עפּים א שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאמע׳ס צד.

דעריבער דרעהט זיך ארום אייזיק־נפתלי׳ס ווייב, דוואסי־מלכה, אויסגעשלייערט, ווי איין אמת׳ע מחותנת׳טע. זי דרעהט זיך ארום און טהוט גאר ניט, נאר זי מאכט מיט די הענד און שרייט און פּילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּים. און דוואסי־מלכה׳ס שנור, רחל׳ע די שענע, שטעהט נעבען דער כלה אויסגעצווויקעלט, ווי א בת־מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע בריליאנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפּיעלען איהר, ווי צוויי בליהענדיגע רויזען. מיט איין האנד האלט זי דער כלה׳ס צעלאזטע האר, וואס די ווייבער האבען איהר צעפּלאכטען פּאר׳ן „בעדעקענס" מיט גרוים געווויין, און מיט דער אנדערער האנד נלעט זי זיך איהר ווייסען האלז, גאַרנישט צו בעמערקען, ווי א פּאר שוואַרצע ברעענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די גאַנצע צייט נלייך אהן איין אויפהער... די סארוועדם מיט די סארוועדקעס לויפען־ארום, ווי די פּער׳סמ׳טע מייז. די מחותנים לייאַרעמען: „אוי, נוואַלד! שוין צייט צו באַדעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען די קינדער, וואס פּאסטען נעבאַך אזא זומער־טאג?" אלע שרייען: „שוין צייט! שוין צייט!" — נאר טהון טהוט מען נאַרנישט. איי־זיק־נפתלי דרעהט זיך ארום מיט א סאמעטען קאשקעטעל, די הענד פּערלענט ארונטער, ווי א מגיד, און דוואסי־מלכה פּילדערט אויף קולי־קולות. די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפען אייגער איבער׳ן אנדערען מיט די הענד אויף־צו־פּריהער, גלייך ווי זיי וואל־טען עפּים נעוואלט טהון אזעלכעס, נאר מע גיט זיי קיין ארבייט ניט.

— נו, פּאר וואס טהוט מען שוין עפּים ניט? — פּרעגט חתן׳ס צד.

— פּאר וואס הויבט מען שוין עפּים ניט אן צו טהון? — ענט־פּערט כלה׳ס צד.

— האסט דו געזעהען, טע זאל האלטען אזוי לאנג הונגעריגע קינדער? — שרייט חתן׳ס צד.

IV.

סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע.

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפֿען, און סטעמפּעניו האָט זיך גענומען בעזעצען די כּלה.

אך, איך פֿיהל, אז מיין פּערער איז שוואַך צו בעשרייבען, ווי אזוי סטעמפּעניו האָט בעזעצט א כּלה! דאָס איז ניט געווען גלאַט אזוי נעשפּיעלט, נערימפּעלט; דאָס איז געווען א מין „עבודה", א גאָט'ס דיענסט מיט עפּעס זעהר א הויכען געפּיהל, מיט עפּעס זעהר אַיין איידעלען גייסט! סטעמפּעניו האָט זיך אַוועקגעשטעלט אקעגען דער כּלה און האָט איהר געהאָלטען א דרשה אויפֿ'ן פּיעדעל, א שענע א לאַנגע דרשה, א ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם פּריי און גליקליך לעבען פֿון דער כּלה ביז אַהער, פֿון איהר מיידעלשטאַנד, און איבער דעם פֿינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ערווארט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אויס מיידעל! איבערגעדעקט דעם קאָפּ, פּערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אייביג... ניטאָ די פּריילעכקייט! זיי געוונד, יוגענד. אָט ווערסט דו א אידינע!... עפּעס זעהר נישט פּרייליך, גאָט זאָל נישט שטראָפֿען פּאַר די רעד!...

אָט אזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט ארויס פֿון סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע. אַלע ווייבער פּערשטעהען גוט דעם פּשט פֿון דער דאָזיגער שטומער דרשה, אַלע ווייבער פֿיהלען עס; זיי פֿיהלען דאָס, און ווייגען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען — קלערט זיך א יונג ווייבעל, שלינגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען מיט צעלאָזטע צעפּלאָכטענע צעפּ און האָב נאָר געמיינט, אז מלאכים שפּיעלען זיך נאָר מיט מיר, אז איך בין איינע א גליקליכע? צום סוף... אך, צום סוף!...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעטען אַיין אַלטע אידינע, א מוטער פֿון דערוואַכסענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מיין על-

ירחמיאל, — זאָגט ער צו איינעם פון די נעשוואָלענע כלי־זמר־ווגגען, — געה נאָר און פּראָבע־אויס[3] מהטאָם[4], אָבער חידקע[5], ירחמיאל, חידקע!

ירחמיאל קומט גיך צוריק מיט א קלאָרער תשובה:

— דאָס איז ניט קיין שעכטעל[6], דאָס איז שוין א יאָלדאָווקע[7]. דאָס איז אייזיק־נפתלי'ס שנור, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס איז איהר יאָלד[8] — זהט איהר? אָט דרעהט ער זיך ארום מיט א סאָמעטענער קאָטערוכע.[9]

— די כפרה זאָלסט דו ווערען, ירחמיאל! — זאָגט סטעמפּעניו נאָענט אויפגעלעגט. — אזוי גיך ביזט דו געוואָהר געוואָרען? ע, זי איז דאָך טאָקי נאָר א קליווע[10] יאָלדאָווקע! זע נאָר, זעה, ווי זי מאָטרעט[11] מיט די זיקרעס[12]!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פערשוואָלענער ביי סטעמפּעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר טירען[13]...

— ליג אין דער ערד! — ענטפערט איהם סטעמפּעניו. — מע בעט דיך ניט פאַר קיין שילאָטען־שמש. איך וועל אליין טירען מיט צוזעניכע[14].

— אנו, ווארף נאָר ארויס פון דער פיעדעל א פּאָר שוואַרצע אויגען! — רופט זיך אָן שניאור־מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ נאָר ארויס פון דער פיעדעל אידישע קישקעס!...

סטעמפּעניו נעמט זיך צום פיעדעלע, טהוט א וואונק צו דער חברה, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די כלים.

---

[3] פּראָבע אויס — ווער נעוואָהר. [4] מהטאָם — ווער איז זי. [5] חידקע — נעשווינד. [6] שעכטעל — מיידעל. [7] יאָלדאָווקע — ווייבעל. [8] יאָלד — מאָן. [9] קאָטערוכע — היטעל. [10] קליווע — שענע. [11] מאָטרעט — קוקט. [12] זיקרעס — אויגען. [13] טירען — שמועסען. [14] מיט צוזעניכע — מיט דער דאָזיגער.

הארץ, עפּים גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די זיסע קולות, און דערזעהט א פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדער־שענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע ווי? אַראָפּלאָזען איהרע אויגען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אָט דאָס איז סטעמפּעניו?"

אזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, וועו דאָס „בעזעצען" האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכח פּיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פרעגט חתן'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און אזוי ווערד וויעדער דער אייגענער געפּילדער, וואָס פרי־הער. אלע לויפען און מע וויסט ניט וואוהין. מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך, מע טרעט־אָן אויף מאזאָלים, מע צערייסט קליד־לער, מע שוויצט, מע זידעלט די סארוועכ מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אמפּערען זיך צווי־שען זיך — עס איז, ברוך השם, נאָכץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס ווערד בשעת מע נעהט צוריק פון דער חופּה, חאַפּט זיך סטעמפּעניו ארוים פון דער קאַפּעליע, און אָט איז ער שוין אויסגעוואכסען צווישען די ווייבער, אָט דא, נע־בען אייזיק־נפתלי'ס שנור, רחל'ע דער שענער. ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט א פּאָר ווערטער, צושמייכלענדיג און קרייז־לענדיג זיך זייגע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע ווערד רויטלעך, לאָזט־אַראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפערט איהם דאָס צעהנטע ווארט. עס פאַסט ניט עפּים זיך שטעלען פּלוצים אויסשטעפּען מיט א כלי־זמר, און נאָך פּאר אזא עולם!...

טערער טאַכטער איהר זיווג אין גיכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט א שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאַן, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד!...

אָט אין אזעלכע מחשבות פאַלען־אַריין די ווייבער, און סטעמפעניו טהוט זיך זיינם: ער ארבייט מיט אַלע כלים, און דאָס פיעדעלע רעדט. דאָס שפיעלט סטעמפעניו א ווייננדיגם, און די קאָפּעלניע האַלט איהם אונטער. עס ווערד שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפילדער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטער־רען אַרויף אויף בענק און אויף טישען — יעדער ווילּ הערען סטעמפעניו'ן.

— ששא! שטילער! עולם, לאָז זיין שטיל!!

און סטעמפעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פיעדעלע און צעגעהט זיך, ווי א וואַכט: טיאָך־טיאָך־טיאָך — מעהר הערט מען נישט; א האַנד פליהט אויף און אַפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני געזאַנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אז עס נעמט אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט ארויס דאָס חיות. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטאַרבט, שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד עפּים אזוי פול, אזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען ווינענן... און סטעמפעניו?—ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם נאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען־אָן די גאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט געהערט קיינמאָל סטעמפעניו'ס שפיעלען, רחל'ע, וואָס האָט נעהערט, אז ס'איז דאָ א סטעמפעניו. נאָר זי האָט נאָך נישט געהערט אזא מין שפיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּים ציהט דאָס איהר דאָס

וואָס האָט זיי מורא? פֿאַר וועמען דאַרף זיי זיך בעהאַלטן? דער שוועהר, רב אייזיק־נפתלי, איז פערטראָגען מיט דער חתונה: ער געהט זיך ארום פערלאַנגט די הענד ארונטער און גיט אַכטונג אויף די סאַרווערס, אַז זיי זאָלען זיך ריהרען גיכער, און די שוויעגער, דוואָסי־מלכה, איז דאָך אזוי פערפֿאַרעט, אַז מע זאָל ביי איהר אראָפּנעמען דעם שלייער פונ'ם קאָפּ, וואָלט זי אויך ניט געפיהלט. פערביילויפענדיג, האָט זיך דוואָסי־מלכה אפילו יאָ אָפּגעשטעלט א קוק טהון, וואָס טהוט דאָ עפּים סטעמפּעניו נעבען איהר שנור? נאָר זי האָט זיך באַלד בעקלערט: „וויים איך וואָס, נאַרישקייטען, זייערע זאכען, נאָט אייך א גראָשען!"... און איז אוועקגעלאָפען וויטער קאָמאַנדעוון מיט די סאַרווערקעס, זיי זאָלען טהון גיכער. רב אייזיק־נפתלי מיט דוואָסי־מלכה'ן האָבען געקאָמאַנדעוועט אויסגעצייכענט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען ארום־ געפלויגען, ווי די משוגעים, די מחותנים פון ביידע צדדים האָבען געפֿילדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האָט זיך געוואַשען און האָט אָנגעהויבען צו פערחאַפּען ערטער אויף די לאַנגע בענק ארום די לאַנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערווייל געלעגען אָנגעגרייט פרישע בולקעס א גאַנצע שורה, — פּלוצים איז געוואָרען א נוואָלד: עס איז אויסגעגאַנגען וואָסער פון דער דייזשקע!

— וואו קריגט מען ערגיץ וואָסער? — האָט געפרעגט חתנ'ס צד.

— וואָסער וואו נעמט מען? — האָט געענטפערט כלה'ס צד.

— וואָסער! — האָט געשריגען דוואָסי־מלכה, שוין אַביסל הייזעריגלייך.

— וואָסער, וואָסער! — האָט איהר אונטערגעהאַלפען שרייען אייזיק־נפתלי, פערקאַטשעט די פּאָלעס און געמיינט, אז ער טהוט עפּים.

אין דער דאָזיגער נייער מהומה האָט סטעמפּעניו געהאָט די גע־ לעגענהייט צו שמועסען נאָך אַביסל מיט רחל'ען, וואָס איז גע־ וועז ערנסט און עפּים ווי פערטראַכט. איהרע שענע בלויע אויגען

V.

דאָס ערשטע בעגעגעניש פון סטעמפּעניו'ן מיט רחל'ען.

דערצעהלט דערצעהלט מען פון סטעמפּעניו'ן פיעל פערשיעדענע מעשיות. מע דערצעהלט פון איהם, אז ער קען זיך מיט אלע מכשפים און מיט אלע „גוטע לייט", אז קוים וויל ער אָפּרעדען א כלה פון א חתן — קאָן ער, אז ער קען אזא מין „שפּרוך", אז ער דאַרף נאָר א קוק טהון, א רעכטען קוק טהון אויף א מיידעל, — איז זי שוין אָפּגעקאָכט, — מע זאָל גאָר בעהיט ווערען! א סך מאָמעס ווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זייערע קינדער, די כלה'ס, אז וועז זיי רעדען מיט סטעמפּעניו'ן, שטעהט ביי דער זייט איין עלטערע שוועסטער, א מוהמע, א שוועגערין, אדער אזוי א ווייבעל, וואָס האָט א מאן... אמת, דאָס איז פאַר אונזער העלד נישט אזא שענער קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאכט דאָס אוים? וואָס קעהר זיך אן שלום צו מחלוקת? דערפון ווערד סטעמפּעניו'ס נאָמען חלילה נישט קלענער. אלע ווייסען, אז סטעמפּעניו איז א גוטער „ימח־שמו'ניק", — נו, בכן איז וואָס? קיין שידוך טהוט מען דאָך ניט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפּעניו בלייבט סטעמפּעניו.

געבענשט זענט איהר, אידישע ווייבלעך, וואָס האָבען מאַנען, און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסבילעך, וואָס האָבען אייך געשענקט אזא טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די מיידלעך נעבאַך, וואָס זענען נעבונדען און געפּענטעט, געהיט און אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאָפּ — און ערשט דאַן ווערען די מיידלעך אויך ווייבלעך, אויפּגעבונדענע, פרייע, גלייקליכע ווייבלעך...

רחל'ע, אלס ווייבעל, האָט שוין ניט געהאַט וואָס צו אַנטלויפען פון סטעמפּעניו'ן, וועז ער איז צוגעגאַנגען צו איהר מיט'ן פיעדעל אונטער דער האַנד און מיט א שמייבעלע אויף די ליפּען, —

לען הערען סטעמפּעניו'ן. אייזיק־נפתלי האלט דעם קאָפּ אויף א זייט און הערט זיך איין, ווי א גוטער מבין. דוואָסי־מלכה, ווי זי איז געשטאַנען מיט'ן זיידען טיכעל פערבונדען ארונטער, מיט א טעלער אין דער האַנד, אזוי איז זי געבליבען שטעהן אין דער פּאָזע. און אפילו די סאַרווערס מיט די פערקאָטשעטע פּאָלעס און די סאַרווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קלײדלעך זענען אויך געבליבען, ווי פערגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סטעמפּעניו האָט זיך צעגאָסען אויפ'ן פיעדעלע מיט אזעלכע טרויעריגע אומעטיגע געזאַנגען, אז דער עולם איז געבליבען אָהן אָטהעם, געשטאַרבענע, טאקי פּשוט געשטאַרבענע, טוידטע מענשען !... דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען... און סטעמפּעניו? — ווער סטעמפּעניו? וואָס סטעמפּעניו? מע זעהט איהם נאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפּעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליכע געזאַנגען, וואָס פילען־אָן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סטעמפּעניו'ס שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דיגע געזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּעס ציהט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּעס גלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט־אויף די אויגען און קוקט אהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די וואונדערליכע מעלאָדיען, און דערזעהט א פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שארפע שפּיזען; די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאָזט־אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אַלע זייטען — און זעהט אַלץ אָט א יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדיגע אויגען...

האָבען נעקוקט ווייט־ווייט, ניט אויף סטעמפּעניו'ן, און איהרע אויהערען האָבען אויסגעהערט פון איהם א גאַנץ לאַנגען שמועס.

און רעדען האָט סטעמפּעניו נעקאָנט. ער האָט געהערט גוט, דער כל־בו'ניק! מיט די רעד האָט ער ארומגענומען ארום און ארום, ווי א גוטער מזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אריין, טיעף־טיעף אין האַרצען אריין.

סטעמפּעניו האָט נערעדט, און רחל'ע האָט געהערט, און דער רעש פון די חתונה־לייט איז געווען אזוי גרויס, אז מע האָט ניט געקאָנט הערען זייער שמועס, א חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער:

— אָט דאָס איז אייער משה־מענדעל? — האָט זי סטעמפּעניו א פרעג געטהאָן, אַנגעוויזען מיט די אויגען אויף א יונגענמאַנטשיק, וואָס האָט געהאַלטען א לאַץ פון א אידישער קאַפאָטע און האָט גע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אברים.

— דאָס איז ער... — האָט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אָפּגעטראָטען אויף א זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האָט זיך געפונען בעלעריגט און האָט שוין מעהר נישט געקוקט אפילו אין יענעם ווינקעל, וואו די כלי־זמר זענען געזעסען. סטעמפּעניו האָט נאָכדעם לאַנג ארומגעפאַדקעווועט ארום איהר, — נאָר עס האָט איהם גאָרנישט געהאָלפען. מע קאָן בפירוש זאָגען, אז ער איז איהר נמאס געוואָרען, נמאס ומאוס, אָט דער סטעמ־פּעניו מיט זיין עזות'דיגען קוק און מיט זיינע אַלע גענג... „פּע, ס'איז א חרפה, א בושה, אז א אידישע טאָכטער זאָל גאָר שטעהן אין זיינע דל"ת אמות"...

אזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פּאַרטיג צו פערגעסען, אז ס'איז דאָ א סטעמפּעניו אויף דער וועלט. נאָר — שא! וואָס איז דאָרט פאָר א נערודער פּלו־צים? סטעמפּעניו שפּיעלט שוין וויעדער א ווייענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער; אויס ליאַרעם, אויס געפּילדער! אידען וועלען פערטראָכט, וויבער וועלען אַנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטערען־ארויף אויף די בענק און אויף די טישען — אַלע ווי־

נעבאך מעכטשי פּייקלער: ער קאָכט אויפֿן פּויק, ווי א גזלן; זיין געלט קעפּעל האָט ער בעהאַלטען אין בּאַראַבאַן אַריין, און מע זעהט נאָר, ווי ער אַרבייט מיט די פּלייצעס, צוטופּענדיג מיט די קרומע פּיסלעך. און סטעמפּעניו? סטעמפּעניו שאַרט זיך אַרום די יונגע ווייבלעך, און נאָך־מעהר — אַרום רחלין.

— שוויעגער, קומט לאָמיר גיהן אַהיים! — זאָגט רחל'ע צו דוואָסי־מלכה'ן, וואָס שטעהט און בעטראַכט אייזיק־נפתלי'ן מיט די ווייסע אַרבעל און מיט'ן קאָפּעליש.

— קום, טאָכטער, קום! מאַרגען איז א מאַרק, דאַרף מען זיך אָפֿרוהען. זעה נאָר, ווי זיי האָבען זיך אַביסעל צעהולעט!

און דוואָסי־מלכה גיהט מיט רחל'ען אַהיים.

דער טונקעלער־בלויער הימעל וועלד אין איין זייט אַביסעל העלער, לויכטיגער. עס שאַריעט אויף טאָג. עס טהוט א קרעה איין האָהן, און צעהן אַנדערע האָהנען ענטפֿערען איהם. ווייט־ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון א הונד. אלע שטיבעלעך, אָפּילו ביי די גויים, זענען נאָך צוגעמאַכט, נאָר ביי איין הערש־בער דעם שוחט לייכט זיך: הערש־בער דער שוחט שטעהט־אויף א שעה פֿאר טאָג לערנען „פֿאר זיך".

— וואָס זאָגסט דו, רחל'ע, אויף גנעסי'ס טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אַביסעל אויסגעסטראָצעלט? ביזט א מבין אויף איהר?

נאָר רחל'ע ענטפֿערט איהר ניט דערויף. רחל'ע איז פֿערנומען מיט איהרע אייגענע גדאָנקען. וואָר ווייסט, וואָס און וועגען וועמען זי טראַכט אַצינד?...

— שוויעגער! — זאָגט רחל'ע פּלוצים. — אָט דאָס הער איך, דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפּעניו'ס שפּיעלען.

— גיה שוין גיה, קינד, נא דיר נאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפֿערט איהר די שוויעגער. — נו, און ביי אייער גביר רב לייבצי אברהם־הערש'ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן־ציון'ס? און ביי'ם רבין אַליין?

VI.

נאָך דער „חופה־וועטשערע".

די „חופה־וועטשערע" האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אַלע „וויוואַטען", נאָך דעם „דרשה־געשאַנק", נאָך דעם „כשר־טאַנץ" — דער עולם הוליעט, יעדער דינגט א טאַנץ, מע חאַפּט א פרייליכס; רב יאָנטעלס דער שוחט געהט א „קאָזאַקעל", און אַקע־גען איהם צעלאָזט זיך מיט גרויס קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראָבען בויך, מחילה, און דער גאַנצער עולם פּליעסקעט־אונטער רב יאָנטעל'ען, וואָס זעהט גאָר ניט, אז ער טאַנצט מיט א נקבה און מאַכט „פּריס־יאַדקעס", ווי א חוואַט, און אַקעגען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענד „פּאַרבאַקאָם" און שמיי־כעלט צו רב יאָנטעל'ען מיט א בריטען שמייכעל איבער'ן גאַנצען בריטען פּנים, ווי די לבנה אין האַלבען חודש... שפּעטער ווערד נאָך פרייליכער. מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תחתונים. אייזיק־נפתלי שטעהט שוין אָהן א קאַפּאָטע, מיט די בריטע ווייס־סע ארבעל. מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצוטהון די קאַפּאָטע, און אויפ'ן קאָפּ האָט איהם עמי־צער אָנגערוקט א קאַפּעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פער'שכור'טע אויגען, אַפילו זיין אייגענער זוהן משה־מענדעל (רחל'עס מאַן) שלעפּט אויך דעם טאַטען פּאַר איין ארבעל „אין קאָהן אריין".

— פולקעס, פולקעס! — שרייט משה־מענדעל, שפּרינגט ביז דער סטעלי.

די כלי־זמר שפּיעלען שוין אַליין, אָהן סטעמפּענוי'ן. צוויישען דער דאָזיגער חברה איז געווארען גאָר הפקר. דאָס גאַנצע רעדעל פיהרט איינער פון די געשוואָלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן. דער שווארצער קאָלטענעוואָטער רב שניאור־מאיר דער אונטער־האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאָקעל קאָנטרבאַס שלאָפט. נאָר יונגווארג ארבייטען אויף אַלע כלים, און מעהר פון אַלע האָרעווטע

פייערדיגע אויגען, ווי זיי קוקען גלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... „א, ניט געדאכט זאל ער ווערען!... משה־מענדעל זאל חאטש זיין!" — קלערט זי זיך. זי עפענט־אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפּעניו'ן מיט'ן פיעדעלע, און עם מאהלט זיך איהר אויס, אז זי הערט נאך דאם שענע זעלטענע שפּיעלען... „אך, א מין שפּיעלען, נו, נו! ניט אומזיסט דער־צעהלט מען זיך אן וועגען איהם אזעלכע וואונדערליכע מעשיות"... און רחל'ע דערמאנט זיך אן אלע יענע שענע מעשיות, וואם זי האט זיך אנגעהערט וועגען איהם נאך בשעת זי איז געגאנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאטעל שפּריז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אט דאָרט האט זי זיך דאם אנגעהערט פון איהרע חבר'טעם מעשיות, ווי אזוי סטעמפּעניו האט אמאל אפּגערעדט א כלה פון א חתן, און די כלה איז פאר בזיון געשטאנען, און מע האט געשטעלט אויף איהר א שווארצע חופה... ווי אזוי סטעמפּעניו האט אמאל אפּגעטהאן א מיידעל דערפאר, וואם זי האט איהם אנגערופען מיט'ן נאמען שאר־לאטאן... ווי אזוי סטעמ־פּעניו האט אמאל געשפּיעלט א חתונה ביי א גרויסען פּריץ, א גראף; ווי דעם גראפ'ס טאכטער, די פּאניענקע, א זעלטענע שענ־הייט, האט זיך אין איהם איינגעקאכט און האט געזאגט: איין מאל פאר אלע מאל — דער טוידט זאל איהר זיין און סטעמפּעניו'ן ווי־זי... דער גראף, אז ער האט דערהערט אזא מעשה, האט ער מיט איהם איינגע'טענה'ט, פּריהער מיט בייזען, דערנאך מיט גוטען, און לסוף האט ער איהם צוגעזאגט דריי דערפער, אבי ער זאל זיך איבערקאהרען און נעמען זיין טאכטער, די פּאניענקע, פּאר א ווייב. נאר סטעמפּעניו האט איהם געענטפּערט אויף פּראנצויזיש (סטעמ־פּעניו האט געקענט דייטש און פּראנצויזיש), אז ער מעג איהם אנ־שיטען א פולע שטוב מיט רעגדלעך, וועל ער זיין רעגדעל נישט אויסבייטען (און דערפאר איז ער געווען ביי אלע עהרליכע אידען, אפילו ביי'ם רבי'ן, אזא חשוב). און די פּאניענקע, אז זי האט דאם דערהערט, האט זי זיך מיט'ן אנטהון אריינגעוואָרפען אין טייך

— איך נעדענק נישט, — ענטפערט רחל׳ע, — איך האָב נאָר געהערט — סטעמפּעניו, סטעמפּעניו, און נעזעהען האָב איך איהם ניט.

— נו, ס׳פּאַרשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט נעווען... וואָס ביזט דו געווען? א פּיסקליא ביזט דו געווען, וועז סטעמפּעניו האָט געשפּיעלט אין סקווירע ביי׳ם רבי׳ן די חתונה. א חתונה איז דאָס געווען — אויף אַלע מיינע לעבע, רבונו של עולם! א היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלדען, אז איך האָב דעמאָלט געטראָגען, סאָמע מיט יאָסעל׳ען האָב איך געטראָגען, און בין געווען, הייסט דאָס, און בין געווען, אזוי גרוים, ווי אין זעכסטען... הא? ניין, אין אַכטען חודש טאקי... וואוהין געהסט דו דאָס, רחל׳ע? אָט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פּאַרקראָכען נאָר צו גנעסי׳ן, — ס׳א גראָס, חע־חע!

— זעהט נאָר! — ענטפערט רחל׳ע, ארומקוקענדיג זיך אויף אַלע זייטען. — א שענע מעשה, כּלעבען, חא־חא־חא!

און לאכענדיג זענען די שוויעגער מיט דער שנור אריינגעקומען צו זיך אהיים, זיך צולעגען אויף א פּאָר שעה אָפּרוהען, דען מאָרגען פריה שטעלט זיך אויס א גרויסער מארק אין מאזעפּעווקע, כּמעט א גאנצער יריד.

VII.

רחל׳ע קאָן ניט אנשלאָפען וועלען.

האָט איהר געהערט איין אומגליק? — רחל׳ע קאָן ניט שלאָפען! זי קאטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניטא קיין שלאָף אויף איהר! וויפיעל זי פּליוסט זיך, אשטייגער, נישט צו טראכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפּעניו׳ן מיין איך, — און ער קריכט איהר אַלץ פּאָר די אויגען, דער גוטער יאָהר וויסט איהם וואָס און וועז! זי מאכט־צו די אויגען שטאַרק־שטאַרק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אז איהרע אלע חבר'טעס לעבען טאקי א גוטען טאג: די איז ערגיץ מיט איהר מאן אין א גרויסער שטאדט און שרייבט פון דארט אזעלכע בריוולעך, וואם עס לאזט זיך אויס די וועלט, און יענע איז שוין אליין א בעל־הבית'טע; אפילו חנה־מירעלע, וואם האט חתונה געהאט פאר איין אלמן מיט פינף קינדער און וואם האט אזוי אייגנגעלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע?... אך, ניטא וואם צו רעדען. א גאנצע וואך זיץ פערשפּארט, ווי איין עוף אין א שטייג: עס, טרינק און שלאף! דער שוועהער און שוויעגער לאזען ניט אטהעמען: טאג און נאכט נאר רחל'ע און רחל'ע! און משה־מענדעל מיט זיינע גענג, מיט זיינע וועלטלעך, גליק ווי זי וואלט געווען ביי איהם א וויים איך וואם... שא! אן קלאפט עמיצער אין דער טיר. דאם קעהר אודאי זיין משה־מענדעל. די שוויעגער געהט איהם עפענען.

— משה־מענדעל!

— הא, וואם?

— ס'איז דו, משה־מענדעל? — פרעגט איהם די מוטער.

— נו, א טענצעל, ימח שמו, ברררר... — ענטפערט איהר דער זוהן.

— וואם לעפּעטשעמט דו, משה־מענדעל? — זאגט וויערער צו איהם די מוטער. — טהו זיך אויס און לעג זיך שלאפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל־מנשה, חא־חא־חא!

— גאט איז מיט דיר, משה־מענדעל! וואם פלאפּעלסט דו? — זאגט צו איהם דוואס־מלכה, אויסרייבענדיג א שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוויעגער, אז ער איז שכור־לוט? — זאגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דארט אן א ליכט, זייט מוחל, ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— חילללל... נאך א גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאזיגע האלבע וועלטער פאלט משה־מענדעל אנידער ביי זיך אין בעט און וועדט גיך אנשלאפען מיט א שרעקליך חרא־

אַריין... און נאָך פּיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט־אָן אַ שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאָנט, וואָס זי האָט געהערט פון איהרע חבר'טעס, אַז סטעמפּעניו האָט אזא מין פּלעשעלע „ליעבע־טראָפּען"... „ליעבע — ליובקע, קאָך לאָקשען! — האָט זיך רחל'ע געקלערט, דערמאָנט זיך אָן די אַלע שענע מעשיות. — נאָ דיר אַ גראָשען פּאָר דער נאָנצער ליעבע! מיין משה־מענדעל, נישקשה, האָט מיך ליעב אָהן „ליעבע־טראָפּען". און איך איהם? איך משה־מענדל'ען?"...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנץ שטאַרק. דאָס ערשטע מאָל איז איהר אַרויפגעקומען אויפ'ן קאָפּ אזא מחשבה: „אָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום־טוב! וואָס עפּים מיצקע־דרינען ליעב־שמיעב? פּיינט געווים ניט!"...

און באמת טאַקי, פּאָר וואָס זאָל זי איהם פּיינט האָבען? משה־מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגערמאַן, אַביסעל פון דער נייער וועלט, די פֿאות פערשאַרט ארונטער, לייענט אַ בלאַט, מאַכט שען קידוש, האָט ליעב צו זאָגען אַ וועלטל, מיט יונגעלייט אַ שטיפֿ טהון — גאָר אַ פיינער יונגערמאַן. אמת, צו איהר, צום וויב, איז ער נאָך אַביסעל וויל, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט קיין צוויי נאָנצע וועלטער, עפּים נאָר מיט אַ וועלטל און מיט אַ דרעה־זיך־אוים אָדער אין בית־המדרש, אָדער אין מאַרק. ער זאָל זיך עס אַ מאָל, אויף אַ ציקאַוועסט, אַנידערזעצען מיט'ן וויב, וויבי ליטען פיהרט זיך, רעדען, שמועסען, גלאָט אזוי, — דאָס ניין. אַ וויל'דע ציעג!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כלה'וויז! רחל'ע, אַז זי איז אַ כלה געוואָרען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אַלע זענען איהר מקנא אויף איהר חתן; אַז אזא משה־מענדעל (אַך, איז ער געווען שען חתנ'וויז!) איז נאָר דאָ איינער ביי גאָט און דער אַנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע אַ גליקליכע...

אלע מחותנים האָבען געלאָזט בעטען צום שלייער־וואַרמעם, איז שוין רחל׳ע נעווען אויסגעשלייערט און אָנגעטאָן נאָך דער לעצ־טער מאָדע פון רב דור מעכאניק דעם זשענסקי שניידער: א בלוי זיידען מלבוש, היטעל־קאָליר, מיט ווייסע קרוזשעווקעם און מיט גאנץ ברייטע ארבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאָזע־פּעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפּעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ׳ן קאָפּ א בלוי זיידען טיכעל, אזשורנע ארביים, אזוי, אז מע האָט געקאָנט ארויסזעהן דעם גאנצען שלייער מיט די צעפּ... נאָר פּרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאָנדע האָר זענען שוין ביי רחל׳ען פון לאנג בעהאלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עט־ליכע שנירעלעך פּערעל אויפ׳ן האלז, אויפ׳ן ווייסען, אויפ׳ן שענעם האלז, א גרויסע גאָלדענע קייט, א בראָש, בראָסליעטען, פינגערלעך, אויהערינגלעך — די גאנצע אידישע ציערונג, דער גאנצער אידי־שער מאיאנטעק.

איין אויסגעשלייערטע איז רחל׳ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה־מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט׳ן גאָרנעל ארויף און מיט איין אָפּען מויל, און האָט געהאלטען אין איין חראָפּען.

„אך, וואָס פאר א גרויסער חילוק עס איז צווישען די צוויי משה־מענדלען, דאָס הייסט, צווישען משה־מענדעל דעם חתן און משה־מענדעל דעם מאן: יענער משה־מענדעל איז עפּים געווען מיט אזוי פיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הבדלות, זיין קול איז געווען צוקער־זיס, זיינע אלע פּאָסטעמקעם זענען געווען אזוי אנגענעהם, אזוי ליעבליך! און דער משה־מענדעל? עפּים אזוי משונה־לאנג און שמאל און סאָטולעוואָטע, און א גיל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואַנען האָט זיך צו איהם געקומען אזא צאָ־פּען־בערדעל?

און נישט ווילענדיג, שטעלט זי זיך פּאר אלץ אָט א יענעם כל־בו׳ניק, וואָס האָט זי א גאנצע נאכט ניט געלאָזט שלאָפען — א ריינער אומגליק! „איך בין אליין שולדיג — קלערט זיך רחל׳ע —

פּעריי. דוואָס־מלכה ווערד אויך אַנשלאָפּען. די קלייַנע קינדער שלאָפּען שוין לאַנג. עס סווישטשעט אוּן עס פּייפּט אין אַלע ווינקעלעך. אַלע שלאָפּען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפּען ווערען, חאָטש נעם טהו זיך אָן אַ מעשה — ניטאָ קיין שלאָף!... די לבנה שיינט־אַריין דורך אַ פענסטער, און אַ לאַנגע ווייסע פּאַסמע פון איהר ליבטיגקייט פאַלט אויפֿ'ן בעטעל, אויפֿ וועלכען משה־מענדעל ליגט צעוואָרפען מיט'ן פּנים אַרויפֿ, דאָס מויל אָפּען, די אויגען פערגלאָצט, דער האַלז פערריסען, און אַ קנאָפּ, אַ שאַרפער קנאָפּ, שטעקט־אַרויס פונ'ם גאָרגל, אַז עס איז אַ מיאוסע זאַך צו קוקען.

רחל'ע ווילּ נישט קוקען — און קוקט פּאַרט; קיינמאָל האָט איהר משה־מענדעל נישט אויסגעוויזען אַזוי העסלּיך, ווי אַצינד, ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילּענדיג, האָט זי איהם פערגלייכט מיט אַיין אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח־שמו'ניק סטעמפּעניו... און דאָס איז דער אייגענער משה־מענדעל, וואָס פריהער? וואָס אמאָל, בשעת חתנ'ווייז, מיט זיין שען ווייס פּנימ'ל, מיט זיין זים שמייכעלע, מיט זיינע פריילּיכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך שטעלטעל, מיט זיין נעננעלּ און מיט אַלע זיינע בנעימות'דיגע פּאַסטעמקעס, מיט זיינע קלוגע גלייכווערטלעך? אָט דאָס איז יענער משה־מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילּענדיג, ווידער אַ מאָל פערגלייכט מיט אַיין אַנדערען, מיט סטעמפּעניו'ן...

אַוועקט, אַוועקט, פינסטערע מחשבות, פון אַ אידישער טאָכטער!

VIII.

צום „שלייער־וואַרמעס".

אויפֿ מאָרגען, אַז חיענע די שמש'טע איז נעקומען צו דוואָס־מלכה'ן זאָגען, אַז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער כלה, מיט

דער עולם האָט זיך געקליבען ביסלעבוויז, און די סאַרוועס מיט די סאַרוועקעס האָבען בערעקט די טישען מיט כל־טוב: מיט לעקאַך און מיט אייגעמאַכטס, מיט קומיש־ברויט און מיט מאַנדעל־בייגעלעך און מיט שטרודלען אַלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע אַרעמע לייט זענען שוין אויך דאָ. דער מחותן, חיים־בנציון, לויפט־אַרום אַיין אויסגעצוואַגענער, מיט א סאַמעטען קאַש־קעטל, און די מחותנת׳טע איז שוין הייזעריג, ווי די וואַנד; דאָך הערט זי ניט אויף צו פֿאַראַרקעווען, טרייבט דעם אַהער און דעם אַהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאַכען, שונאי־ציון! איהר נעמט און שטעלט־אַוועק א בעקען מיט טאַרט און מיט איינגעמאַכטס דאָרט, וואו עס דאַרף גאָר שטעהן דאָס פלעשעל בראַנפען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! געה צעריים זיך! נא דיר א חתונה! קאַפּט א גרודע גאַלה, און צום סוף — נא דיר! אפילו די כלי־זמר זענען נאָך אויך ניטא! טאַקי נאָר א מעשה קומט זיך אָנצוטהון און געגוג!

— שא, לאָז זיין שטיל! — שרייט חיים־בנציון דער מחותן. — וואָס פֿילדערסט דו אַזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט גאָרניט און שרייט! וואָס שרייסט דו וואָס? א נאַווינע ביי דיר א קינד חתונה מאַכען? דאָס ערשטע מאָל, צי וואָס? קוק זי אָן, זי חריפּעט אַוש! צענויפגערופען נעסט מיט קרובים א גאַנצע שטאָרט און לויפט־אַרום און שרייט! טאָמער ווייסט דו וואָס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?

— איך ווייס ווער סע שרייט? אַדרבה, זאָג שוין אַליין!

— איך שריי ניט; סע דו שרייסט.

— איך שריי שוין? אַזוי? גאָר פֿארקעהרט?

— אָט שרייסט דו דאָך, חיים־בנציון, וואָס איז דאָס דיר אָנגעקומען אַזעלכס?

איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר גאר אזא שלים־מזל, א סטעמפעניו! וואר שטעלט זיך דאס אפ פלוצים רעדען מיט א כלי־זמר? פע, בזיונות! און וואס וואלט מען געקאנט אויף מיר זאגען, וועז מע זאל מיך זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואס ס'איז נעווען אזא געפילדער. און וואס וואלט משה־מענדעל געזאגט?"...

און מיט א שמייכעל איז רחל'ע צוגעגאנגען צו משה־מענדעל'ס בעט און האט זיך איינגעבויגען איבער זיין קאפ און האט איהם אנגערופען ביי'ם נאמען. משה־מענדעל האט אויפגעעפענט די גרויע אויגען און האט לאנג געקוקט און האט ניט פערשטאנען וואס ער זעהט פאר זיך.

— משה־מענדעל! — האט איהם רחל'ע געזאגט, אנגעבויגען זיך אינגאנצען צו איהם. — משה־מענדעל! דו דערקענסט מיך ניט, צי וואס? קוק איהם אן, ווי ער באטראכט מיך אביסעל! איך בין דיר, אפנים, געפעלען אין שלייער?

— אי, לאז צורוה, ווי'ל שלאפען!... — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה־מענדעל אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און לאזט־אזוים א משונה־ווי'ל חראפערי.

— די מחותנת'טע און חתן־כלה און אלע מחותנים האבען נע־לאזט בעטען אייך מיט אייער שוויעגער און מיט אייער מאן אויפ'ן „שלייער־וואכעם".

אזוי רופט־אוים חיענע די שמש'טע, אריינגעשטעקט דעם קאפ אין דער טיר אריין, נאר דערזעהען, ווי רחל'ע שטעהט איבער'ן מאנ'ס צוקאפענס, טהוט זי זיך א וואכף צוריק.

* * *

רחל'ע האט געטראפען די כלה נאך ניט קיין אויסגעשלייערטע. ביידע חבר'טעס האבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערבונדען געוואָרען א גאנץ וואכעמער שמועס, ווי עס דארף צו זיין צווישען צוויי יונגע וויבלעך.

און איז ארויסגעגאנגען פונ׳ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יעדען טריט מיט א סאַרוועך אַדער א סאַרווערקע, וואָס האָבען איהר אָפּגעטראָטען דעם וועג מיט גרויס כבוד, נישט אזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאָר נישט אזוי גיך האָט זי געטראָפען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האָט זי בעדאַרפט דורכשפּאַרען זיך דורך די כלי־זמר, וואָס האָבען זי בעטראַכט „מיט אויגען" און האָבען זיך דורכגעווונדערפען אויף זייער לשון: „קליווע יאלדאַווקע, מע דארף טירען מיט צוזעניכע"... און אז זי האָט זיך בעגעגענט מיט סטעמפּעניו׳ס אויגען, האָט זי דערפיהלט עפּים א מין האַרצקלאָפּענישּ, וואָס זי האָט נאָך ביז אַהער קיינמאל נישט געפּיהלט; דערפון איז זי געוואָרען נאָך רויטער און האָט דערפיהלט א שרעקליכע היץ אין פּנים, ווי א מענש, וואָס געהט אויף א שרפה סאָמע ביי׳ם רעכטען פּייער. צו די צרות האָט זי זיך נאָך געדאַרפט בעגעגענען מיט׳ן מחותן רב חיים־בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען א נייע התונה: רב חיים־בנציון איז געווען א איד א חסיד און האָט געציטערט פאַר א נקבה שרעקליך. אז ער האָט זיך בעגעגענט פלוצים מיט רחל׳ען, האָט זיך רב חיים־בנציון בעדאַרפט, אייגענטליך, א וואַרף טהון צוריק, ווי דער שטייגער איז. נאָר, מעשה שטן, האָט ער זיך גאָר א נעם געטהאָן רעכטס, און אזוי ווי זי, רחל׳ע, איז אויך נעגאַנגען רעכטס, איז אָפּגענאַנגען א האָר, זיי זאלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים־בנציון געפאלען אויף איין עצה און האָט זיך באלד א חאַפּ געטהאָן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאלען אויף דער זעלבער עצה און האָט אויך ענומען לינקס. דאָ האָט רב חיים־בנציון באלד פערשטאַנען, אז מע דארף זיך ראַפּטאַם א לאז טהון טאקי נאָר רעכטס, נאָר ביז ער האָט זיך א ריהר געטהאָן, איז איהם שוין רחל׳ע געשטאַנען אקעגען, ווי אויף צו־להכעיס — און גאָט ווייסט ביז וואַנען זיי וואלטען אזוי צוועק־געטאַנצט, וועו אויף זייער גליק זאל ניט געווען אָנגעקומען די היי־זעריגע מחותנת׳טע און ניט שטעלען זיך אויס׳טענה׳ן מיט׳ן מחותן, אויף זייער געוועהנליכען שטייגער, און דערווייל האָט זיך רחל׳ע

— א גוטער מאַרגען זאָל קומען אויפֿן מחותן מיט דער מחותנת׳טע, אויפֿן חתן מיט דער כלה, אויף אַלע מחותנים פון ביידע צדדים און אויף אַלע לויבע פרייַנד, וויווַאט — נאַנץ פיין אויסגעשפּיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון חייקעל בדחן האָבען זיך די כלי־זמר געמומען צו די כלים, און די חתונה איז געווָארען וויעדער א חתונה! דער עולם האָט זיך געמומען אויסווישען די הענד אין די פּאָלעס, פּערקאַטשען די ארבעל, און ערשט נאָכדעם זיך וואַשען, געזעצט זיך צום טיש פֿראַוען דעם „שלייער־וואַרמעס" — און דאָ האָט זיך סטעמפּעניו געמומען דאָס פיערעלע און האָט איבער־א־נייעס געמאַכט אַלע נעכטיגע קונצען נאָך מיט עטליכע צווישעלעך און מיט א צוויי־דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האָט געגאַפּט אויף די נעגעל און איז געווען אויסער זיך. אַלע אויגען האָבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפּעניו׳ן; נאָר איין רחל׳ע האָט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאָך האָט זי איהם געזעהען, און דאָך האָט זי געפיהלט, אז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאָלט, אז סטעמפּעניו האָט דאָס פיערעלע אַוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געוואָרען א הו־האַ, — ערשט דעמאָלט האָט רחל׳ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האָט דערזעהן... סטעמפּעניו׳ן.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט זיך צו איהר גע־וועגדט די כלה, וואָס האָט ביז אַהער געשוויגען.

— אויף וועמען? — האָט זי רחל׳ע געפרעגט בתמימות.

— אויף סטעמפּעניו׳ן; א שענער כל־בו׳ניק?...

רחל׳ע האָט איהר גאָרנישט געענטפערט דערויף. זי האָט דער־פיהלט, אז די פּאַרב קומט איהר צו אין פּנים אריין. די כלה האָט דאָס בעמערקט און האָט זי א פרעג געטהאָן:

— ס׳איז אייך היים, רחל׳ע? אַיאַ, ס׳איז אייך היים?

— יאָ, היים, שרעקליך היים! איך וועל אַרויסגעהן אויף א מינוט אין דרויסען זיך אָפּקיהלען. — האָט איהר רחל׳ע געענטפערט

בילד, מיט דער גאנצער נאטור, עפּיס ניט אהין, ניט אהער, ניט מארק־אידינע, ניט גראפּינע — גלאט א אידיש קינד, א אידישע טאכטער, פּטור פון אלץ. אט האט זי זיך א מאן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהר־און־שוויעגער, טהוט נישט קיין האנד אין קאלטען וואסער, און דער מאן איז אדער אין בית־מדרש, אדער אין מארק, געהט־ארום מיט'ן שטעקעלע און זאגט ווערטלעך.

אצינד, שטעהענדיג אט דא, נאהענט צו דער נאטור, האט זי זיך כמעט דאס ערשטע מאל אויף איהר לעבען גענומען רעכט בעטראכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר ארויפגעקומען אויפ'ן זינען א נייע מחשבה, אז עס פעהלט איהר עפּיס. וואס — ווייסט זי נישט, נאר עפּיס פעהלט איהר, עפּיס געהט איהר אפּ...

רחל'ע איז געווען א פּשוט אידיש ווייבעל אהן אויבערקעפּלעך, אהן שפּיצלעך. מיט איינעם ווארט — דאס, וואס מע רופט־אן ביי אונז א אידישע טאכטער. געוואכסען צווישען א סך קינדער, איז זי ביי פאטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אזא אנטיק: „וויים איך, א מיידעל, לאו זי זיך וואכסען געזונטערהייד"... און בכדי זי זאל זיך ניט ארומבאנקעווען פאר די אויגען און עס זאל זיין ווינציגער מיט א קינד אין שטוב, האט מען זי אפּגעשיקט גלייך מיט אלע איהרע ברידערלעך אין חדר אריין. נאכדעם, אז זי איז שוין אביסעל אונטערגעוואכסען, האט מען זי אפּגענעבען לערנען זיך שרייבען צו מאטעל שפּריז, דעם „מיידעלשען שרייבער". דארט, ביי מאטעל שפּריז, דעם „מיידעלשען שרייבער", האט זיך רחל'ע נעהאט, געווהנליך, איהרע חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאר מעהר האט זי ליעב געהאט צו שארען זיך ארום די עלטערע מיידלעך, פון וועלכע זי האט ליעב געהאט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך וויעדער האבען ליעב געהאט רחל'ען פאר איהר זינגען, פאר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, הארצעניו! זינג, נישקשה, אצינד איז ניטא קיין יונגלעך.

ארויסגעהאפט אין דרויסען ארויס, אביסעל אפקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'ען ביאגראפיע און חיה־עטעל'ס ראמאן.

אין דרויסען איז אבער געווען נאך הייסער. עס איז געווען א תמוז'דיגער טאג. די זון האט געהאלטען אין מיטען הימעל און האט געסמאלעט און געבראטען גאר אהן רחמנות. אויף די הילצערנע און שטרויענע דעכער פון די מאזעפעווקער הייזער האט זיך דער אפשיין פון דער זון צעגאסען מיט טויזענדער פאסען, וואס ציטערען און שוועבען, ווי די חוואליעס פונ'ם טייך; חדר־יונגלעך רופען דאס אן: „די שכינה רוהט".

אקעגען רחל'ען שטעהט דער מארק: ער איז בריים און פוסט. די קלייטען מיט די רויטע פארטיכלעך זענען אפען, און די ווייבער זיצען אויף פיערעקעכיגע בענקלעך און ארבייטען א זאק מיט א שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאגערעס, מיט קיכלעך און מיט קארזשיקלעך, און א ציעג גנבה'ט זיך אונטער און האט חשק צו מאכען א שטיקעל אומגליק, נאר מע דערלאזט זי ניט. ווייט־ווייט געהען א פאר אכסען מיט א גרויסער פוהר סנאפעס קארן; די פוהר מאכט־אן א מורא'דיגען פארך ארום זיך, און הינטען געהט־נאך א קליין שייגעצעל מיט א נרויס ווארעם היטעל, מיט א טארבע, מיט א לאנגער בייטש און בארפים, און א גרויסער הונד לויפט איהם נאך מיט איין ארויסגעשטעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראכט דאס גאנצע וואבעדיגע אויסזיכט און פערגלייכט דאס מיט איהר בלוי־זיידען מלבוש, הימעל־קאליר, און מיט די פערעלעך, בראסליעטען, אויהערינגלעך, פינגערלעך — און זי פיהלט, אז זי איז עפים גאר ווילד־פרעמד מיט דעם דאזיגען

גאַנגען, די גאַנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (א דריי טויזענד קערבל׳ער, זאָגט מען). און איהר, דער יתומה, האָט ער נעגעבען, מחילה, א פּייג, און האָט זי חתונה געמאכט פּאר א חניאָק, א כלב שבכלבים, וואָס איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען, און חיה־עטע׳ל איז יונג, צו צווייי און צוואַנציג יאָהר, געגאַנגען פּון דער וועלט.

אָט מיט דער חיה־עטע׳ל איז אונזער רחל׳ע נעווען א לייבליכע חבר׳טע, און זיי האָבען זיך ביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה־עטע׳ל איז אמאל געזעסען רחל׳ע שבת בייטאָג ביי׳ם פענסטער, גאַנץ פיין אויסגעקעמט און אָנגעטהאָן שבת׳דיג, ווי עס גע־הער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל׳ע געזונגען איהרע ליערע׳ל׳ער, און חיה־עטע׳ל האָט געהערט. רחל׳ע האָט געזונגען:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל׳ע, האַרצעניו, נשמה׳ניו! — זאָגט חיה־עטע׳ל. — זינג דאָס נאָך א מאל!

— איבערזינגען דאָס נאָך א מאל? — פּרעגט ווי רחל׳ע פּער־וואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך א מאל פון אָנהויב:

אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
אוי, דו פּאָהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו אי־אי־בער!...

פּלוצים דערזעהט רחל׳ע, ווי חיה־עטע׳ל די יתומה ליגט מיט׳ן פּנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פּלייצעס וואַרפען זיך. רחל׳ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה־עטע׳ל חליפּעט.

— נאָט איז מיט דיר, חיה־עטע׳ל, דו ווייניסט? וואָס עפּיס אין מיטען דרינען געווייניגט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה־עטע׳ל, אזעלכעס געשעהן? פּלוצים גאָר, נא דיר א געוויין!

פאר יונגלעך און פאר עלטערע האָט זיך רחל׳ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פאר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר׳טעס אליין געזאָגט, אז ס׳איז ניט שען, מע טאָר ניט...

— נו, זינג שוין, רחל׳ע. קוק זי אָן, מע דאַרף זי בעטען.

און רחל׳ע פאָלגט די גרויסע מיידלעך און פערציהט אויף איהר דינער, וויבער שטימע א לידעל, א אידיש לידעל.

אויפ׳ן בארג שטעהט א טויב,
און טהוט זיך טרויערינ ברומען,
ערגיץ האָב איך א ליעבען פרוינד —
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל׳ע זינגט דאָס דאזיגע ליעבע לידעל מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פערשטאַנען דאָס וואָרט „ליעבע". יענע אָבער, איך מיין די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אפנים, יאָ פערשטאַנען, מחמת זיי פלעגען זיך דערביי פערזאָרגען, זיפצען, און אמאל לאזען א טרער אויך...

מעהר פון אלע האָט ליעב געהאַט צו הערען די דאזיגע לידעלעך, וואָס רחל׳ע האָט געזונגען פאר איהרע חבר׳טעס, איינע פון זיי מיט׳ן נאָמען חיה־עטעל, זעהר א שען מיידעל, א יתומה. חיה־עטעל איז געווען איינע פון א סך מיידלעך. איהר ביאָגראפיע איז די ביאָגראפיע פון פיעלע אידישע טעכטער און קאָן דערצעהלט ווערען אזוי קורץ און אזוי גיך, ווי מאָכען א ברכה „שהכל נהיה בדברו". אָט האָט איהר זי איננאַנצען:

אמאל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָדט סקווירע, איינער האָט געהייסען אַהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אַהרן איז יונג געשטאָרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאָרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען א טאָכטער חיה־עטעל. האָט זיך אויף איהר דערבארעמט דער פעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פעטער לייב האָט זיך אפילו מיט דער יתומה נישט אזוי שען בע־

מעהר ווי איין אייגענער, זאָג איך דיר! אז איך האָב געזעהן פּאַר זיך בנימינ׳ען, איז מיר געווען א ליכט אין די אויגען, און אז ער איז אוועקגעפּאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אוועקפּאָהרען, חיה־עטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל׳ע־קרוין, זאָג עס מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס ווארט „חתונה־געהאַט" נעמט ביי מיר ארויס מיין גאַנץ חיות! וועז איך דערהער, אז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט", עקט זיך מיר דאָס לעבען. דו ווייסט דאָס ניט, רחל׳ע, הלואי זאָלסט דו דערפון נישט וויסען אייביג... וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשוואָרען, אז ער וועט מיך נעמען.

— נו, למאי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, חיה־עטעל?

— דו פרעגסט, ווי א קינד, רחל׳ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר א י ה ר מזל.

— ער האָט דאָך דיר אָבער געשוואָרען, אז ער וועט דיך יא נעמען.

— נו, מילא, האָט ער געשוואָרען! ער האָט זיך אַלץ געקליבען זאָגען דעם פעטער, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פּאַר איהם (דו קענסט דאָך מיין פעטער לייב), ביז ער איז א חתן געוואָרען פּאַר איהר. און אז איך האָב געמאַכט מיט איהם א שמועס מכח דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אז ביז דער חתונה איז נאָך וויט, ער וועט נאָך קאָנען רעדען — און אזוי זענען אוועקגענאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס׳איז געקומען די צייט, אָט א יענע פינסטערע צייט, אויף מיין שלים־מזל... איך בין אַליין געווען ביי דער חופּה, איך האָב אַלסדינג געזעהן מיט מיינע אויגען, אַלסדינג, ווי אזוי ער האָט איהר אָנגעטהאָן דאָס פינגערעל, געזאָגט וואָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל

— אוי, רחל׳ע! — ענטפערט זי איהר מיט א געוויין. — אוי, רחל׳ע, דאָס ליעדעל, דאָס ליעדעל דיינס!

— דאָס ליעדעל? וואָס זשע איז דאָרט אזעלכעס? וואָס דאָרף מען וויינען דערויף?

— אוי, רחל׳ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קיין פּאַרביטערט האַרץ! א פייער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר א העליש פייער אָט דאָ, זעהסט דו, אָט דאָ־אָ!

און חיה־עטעל ווייזט איהר אָן ביי זיך אויפֿן האַרצען. רחל׳ע קוקט אויף איהר פערוואונדערט און צעמישט.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי, רחל׳ע? דו פּאַרשטעהסט ניט, דו קאַנסט ניט פיהלען וואָס מיר איז; מיין האַרץ איז מיר אזוי שווער, איך בין אזוי עלענד, אזוי פּאַרווייסט, איך טראָג אזעלכע מכות, אז איך מוז דיר אלסדינג דערצעהלען — אלסדינג!

און חיה־עטעל דערצעהלט רחל׳ען א נאָנצע געשיכטע, א טרויעריגע מעשה, אפילו א גערעהנליכע, וואָס טרעפט זיך גאָנץ אָפט ביי אידען, נאָר זעהר א טרויעריגע מעשה, ווי אזוי איהר פעטער לייב האָט זיך מיט איהר מיאום בעגאַנגען, און צומיינסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און וועז ניט דעם פעטער לייב׳ס יונגער זוהן בנימין, וואָלט זי שוין לאַנג אַנטלאָפען אין דער וועלט אַריין, אַדער אין טייך אַרייננעווארפען זיך. אָט דער בנימין איז געווען איהר איינציגע נחמה אויף דער וועלט; מיט איהם איז זי דאָס אויפגעוואַכסען אינאיינעם; ער איז צו איהר געווען ווי א ברודער, ווי אַיין אייגענער ברודער — און צום סוף איז ער אַוועקגעפאָהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, ווי א פרעמדער, גאָר ווי א ווילד־פרעמדער.

— איך פּאַרשטעה ניט, חיה־עטעל, וואָס באַדאַרף מען דאָ אזוי אייגלעגען די וועלט, וועז אפילו אַיין אייגענער ברודער פאָהרט־אַוועק, בפרט נאָך ניט קיין אייגענער!

— אוי, רחל׳ע, דו ווייסט נישט, ווי היימיש ער איז מיר געווען, ווי איינגעבאַקען אין הארצען, טאַקי נאָר ווי אַיין אייגענער, נאָך

אי דאָס — נאָר א צוויי שעה, אי דאָס — פּאָר א גאַנצען מנין אידען, אי דאָס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ׳ם אַנדערען חדר. דערפּאָר אָבער האָבען זיי זיך איבערגעשריבען מיט בריוולעך כמעט אלע וואָך, א קייליעכיג יאָהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען? — האָט מאָטעל שפּרייז געהאַט א גרויסען חלק, דען אזוי ווי דעם חתן׳ס בריוולעך זענען געווען געשריבען אין דריי שפּראַך: העברעאיש, רוסיש און דייטש, דערום האָט מאָטעל שפּרייז נעמוזט זעהן, אז זי, די כלה, זאָל אויך עפּעס ניט פערשטעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפערליך, אז פון מאָטעל שפּרייז׳ס חדר געהען ניט ארוים קיין מיידלעך גלאַט אזוי, ווי ביי אַנדערע שרייבערס, האָט ער זיך געפּלייסט, אז אין דער כלה׳ס בריוולעך זאָל זיין צוגעזעצט נאָר פּראַנצויזיש אויך, דאָס הייסט, פּראַנצויזישע אותיות, אין וועלכע מאָטעל שפּרייז איז געווען נאָר א גרויסער בקי. בכלל קאָן מען זאָגען, אז א גאַנץ יאָהר כסדר האָבען זיך חתן־כלה ג ע ש פּ י ע ל ט א י ן כ ת ב י ם, און נאָר דעמאָלט האָבען זיי אויפּגעהערט דאָס דאָזיגע שפּיעל, ווען מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אָפּגעלאָפּען, ווי אלע אידישע חתונות; אָבּיסעל האָט כלה׳ס צד ניט יוצא געווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, נאַנץ אידישלעך... און אָבּיסעל האָט זיך חתן׳ס צד געבלאָזען, געווערטעלט און שטילערהייר אָנגערופען דעם מחותן מיט׳ן נאָמען „דבר־אחר", ווי ער האָט דאָס אַרענטלעך פערדיענט. נאָר גאָר־נישט, עס מאַכט ניט אויס: מע מאַכט, ווי דער שטייגער, א כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה געזעגענט זיך אָפּ מיט אלע איהרע לייבע, מע בעגלייט זי ביז ארוים דער שטאָדט, מע קושט זיך, מע ווייגט, מע פּטר׳ט ארוים א טאַכטער — און מע פּיהרט זי אַוועק אַהין, צו די שוועהר־אָון־שוויעגער אויף קעסט.

מיך ניט זעהן — נאָר איך וויים, אז ער האָט מיך נעוועהן... אַך, רחל'ע, ווי אַזוי לעב איך? ווי אַזוי האַלט איך דאָס אויס?

— ווי באַלד אַזוי, חיה־עטעל, איז דאָך בנימין א גרויסער ליג־נער און איז ניט ווערטה, וואָס די ערד טראָגט איהם.

— ניין, זאָג דאָס ניט, רחל'ע, דו קענסט ניט בנימין'ן; דו ווייסט ניט, וואָס פאַר א דימענט דאָס איז, וואָס פאַר א טייער האַרץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאַנצען שולדיג, דער פעטער לייב, דער רוצח, מיין טאַטע'ס בלוט זאָל איהם נאָר אַקעגען קומען, רבונו של עולם!

— איך זעה ארוים, חיה־עטעל, אז ער טהוט דיר, אַפּנים, גוט באַנג.

— באַנג, זאָגסט דו? איך שטאַרב, איך נעה־אויס מיט די כחות — און זי זאָגט נאָר באַנג־שמאַנג!

— נו, און זי, חיה־עטעל, זי איז עפּים א שען ווייבעל?

— ווער זי?

— זי, בנימין'ס ווייב מיין איך.

ביי די ווערטער האָט רחל'ע דערזעהן, ווי חיה־עטעל ווערד רויט און נאָכדעם בלייך, אַלערליי פאַרבען. רחל'ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס חיה־עטעל וויל איהר דערוויף ניט ענטפערען; נאָר פיהל'ען האָט זי געפיהלט, אז נאָך א מאָל איבער־פרעגען זי דארף מען ניט. „מסתמא פאַסט איהר ניט, אז זי מאַכט א שווייג; מסתמא טהוט איהר וועה, אז זי וויל דערפון ניט רעדען"...

אין א צייט ארום האָט זיך רחל'ע בעגעגנט מיט חיה־עטל'ען אויף א חתונה, טאַקי ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. חיה־עטעל איז געווען א כלה, ווי אַלע כלות; געזעסען, ווי א כלה דארף זיצען, געשוויגען, געגאַנגען צו דער חופה, אויף מאַרגען אויסגעשלייערט זיך, געווען אפילו בלייכליך אויפ'ן פּנים, אַביסעל ווי פערטראַכט,

בייגעל, איך וועל ביי קיין אַנדער אידינע ניט נעמען, מע זאָל מיר אָנשיטען א פּולע שטוב מיט גאָלד — גאָט מעג איהר טאקי העלפען! וויפיעל זי קומט נעבאַך אפּ פון איהר מאַן דעם שכור! ווי אַווי טראָגט די ערד אויף זיך אזא נפש — פּאַרשטעה איך נישט, נאָר א בזיון דאַרט דעם טאַטען אויף יענער וועלט... יאָ, וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? משטיינס געזאָגט, דער קאָפּ איז מיר אַווי פּאַרשלאָגען... שא, אַן געהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין געווען, מויד?

און דאָ געהט אַוועק א ניי צעטעל פון קללות מיט גוואָלדען פּאָר דער מילך פון רחל׳עם וועגען, פּאָר דער ציקאָריע פון רחל׳עם וועגען, פּאָר דעם אָנבייסען פון רחל׳עם וועגען — הכלל, מיט רחל׳ען האָלט אין איין קאָכען די גאַנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואָס איז תמיד געווען פּערנומען מיט זיך און מיט זיינע געשעפּטען, האָט אויך שטענדיג נאָכגעקוקט נאָך איהר, נאָכגעפּרעגט אויף איהר.

דאָס גאַנצע אַרומפּאַרקעוועז מיט׳ן אַרומטאַנצען אַרום איהר איז רחל׳ען, אייגענטליך, געווען אַביסעל פּריקרע, טאַקי אַריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאָגען, אז רחל׳ע איז געווען א סך וויניגער צוגעלאָזט צו זיי, אַלס זיי צו איהר.

אז מיר זאָגען „זיי", מיינען מיר דאָס די שוועהר־און־שוויעגער, און משה־מענדל׳ען, דעם רעכטען פּאַרשוין, וואַרפען מיר אַרויס פון צעטעל, וואַרום צווישען דעם יונגען פּאַרפּאַלק איז געווען אזעלכע מחזקות, וואָס מע קאָן זיי נישט אָנרופען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאָס פּאַרפּאַלק, האָבען צווישען זיך קיין סך נישט געהרעט, און טאַקי נישט געקאָנט רעדען: אזא יונגערמאַן, ווי משה־מענדל, וועט זיך ניט נעמען אַנידערזעצען אין מיטען בייטאָג אין דער היים רעדען מיט׳ן ווייב, און אויף דער נאַכט, קוים זענען זיי שוין יאָ געבליבען א מינוט אַליין, האָט דאָס אָבער טאַקי מעהר נישט ג׳דויערט, ווי איין רגע: באַלד איז געקומען אָדער רב אייזיק־נפתלי און האָט אַריינגעקוקט צו די קינדער, אָדער עס האָט אָנגעטראָגען

XI.

און ווידער א מאל רחל'ע.

דאָרט, ביי שוועהר־און־שוויעגער, האָט זיך אָנגעהויבען פּאר רחל'ען א נייע וועלט. ווי א שנור, און איין־איינציגע שנור, און א גערָאטענע שנור, האָבען זי אַלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפּאנקעוועט, געבלאָזען דאָס אָרט פּאר איהר. און וועד שמועסט די שוויעגער, דוואָסי־מלכה, וואָס האָט קוים דערלעבט אזא נחת, האָט פּשוט דאָס לעבען אוועקגעלעגט צולִיעב איהר: נאָר „רחל'ע און רחל'ע!" וואו ערגיץ א פּעט שטיקעל פּליש, א מאר־כערינ ביינדעל, א געשמאקע זאך — אַלץ רחל'ען. גאנץ פּריה, רחל'ע האָט נאָר־וואָס געעפּענט די אויגען — אהא, דאָס קריגעל ציקאָריע שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און דוואָסי־מלכה, וואָס איז, אייגענטליך, א פּערנומענע, א מארק־אידינע, דרעהט זיך אָרום און זעהט, אז די שנור זאָל האָבען אַלץ צו דער צייט.

— וואָס דאָרפט איהר זיך מטריח זיין, שוויעגער?

— נישקשה, טרינק, רחל'ע, עס, רחל'ע!

איין אנדערם מאל זעהט רחל'ע, ווי די שוויעגער לויפט פון מארק אָהן א נשמה און פּאלט־אריין אין קיך מיט קולי־קולות אויף די מענשען, שעלט און קאָרעניעט, גלייך ווי מע וואָלט זי דאָרט געקויפט.

— וואָס איז, שוויעגער? — פּרעגט זי רחל'ע.

— איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין לאנג אויפגעשטאנען, און די מילך שטעהט און זידט און זידט — זידען זאָל, רבונו של עולם, מיין מויד'ס פּאָרע — און איך לויף, איך וויים וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין־הרע, איין ענגשאפט — מע זאָל נאָר באהיט ווערען, און ער, מיין דאָליע, שטעהט די העגט פּארלעגט ארונטער, ווי א מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראָג־אוועק אהיים אט א צווויי פּרישע בייגעל! טאָמער וויל־סט דו עסען — עס, רחל'ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי ליציבען

הנאה האָבען, אז מע זאָל איהם נאָכגעהן כסדר, אומעדום, פּיס־טריט, אָפּבלאָזען יעדען אָרט, וואו ער שטעלט א פּוס, צעהלען זיינע טריט, אַכטונג גענבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, העונגען איבער איהם, וועז ער זיצט, זיצען איבער איהם, וועז ער שלאָפט — מיט איינעם וואָרט, מע זאָל האלטען זיין לעבען אינ־גאנצען אין פּרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאָזען גאָרנישט...

אין אזא טרויעריגער לאגע האט זיך געפונען רחל׳ע אין יענער צייט, וואָס קומט־פאָר די דאָזיגע געשיכטע. רחל׳ע האָט נישט געהאט אפילו פאר וועמען זיך צו קלאָגען. איהרע פאָטער און מוטער האָבען זי נעהאלטען פאר איינע א גליקליכע, און זייערע ברידער צו איהר זענען תמיד געווען פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאָט ברוך־הוא, וואָס ער האָט זיי אזוי בעגליקט. און איהרע בריידער צו זיי זענען אויך געווען אָנגענעפילט מיט „ברכה והצלחה", מיט „נחת און פערגעניגען", מיט „ברוך־השם" און מיט „הלואי אויף ווייטער ניט ערגער", און האָבען זיך שטענדיג אויס־געלאָזט מיט „גליק און פריידען" און „פרייליכע הערצער אָמן סלה".

טיעף אין האַרצען האָט זי געטראָגען א פערדראָס אויף משה־מענדל׳ען, למאי ער האָט זיך געהאלטען ווייטליך פון איהר און עפּים אזוי ווי העכער פון איהר, עפּים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטיינער איז פון א אידישען יונגענמאנטשיק א תכשיט; ער קאָן זיך ניט אראָפּלאָזען אזוי נידעריג צום ווייב, עם קומט ביי איהם אוים עפּים נישט גלאָט, זעהר פּריקרע... אינוועניג אין האַרצען אָבער האָט זי משה־מענדל׳ן גאָר נישט פיינט געהאט; פערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געטריי, טאקי מיט איין אמת, גאנץ בתמימות. איינמאל איז רחל׳ע עפּים חרוב געוואָרען און איז געלעגען א פּאָר טאָג צו בעט; דעמאלט איז משה־מענדל׳ן נישט אָפּגעטראָטען פון איהר די גאנצע צייט, געזיפּצט, געהאט יסורים, אויסגענאנגען באמת מיט אלע כחות.

— א צער־בעלי־חיים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דארף רופען דעם

דוואַסי־מלכה'ן מיט א קריגעל, מיט א טעפעל, מיט א גלאָז, אָדער מיט א שאָל.

— אָט נעם אויף א ציקאַוועסט, רחל'ע, און פּאַרזוך אָט דעם איינגעמאַכטס.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין א מאָל הונדערט פּאַר־זוכט אָט דעם איינגעמאַכטס, שוויעגער!

— ס'א גראַם! גיעה שוין גיעה, קינד, וואָס דו רעדסט! אָט דעם איינגעמאַכטס האָסט דו נאָך אפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגען.

און רחל'ע נעמט וויעדער א מאָל פערזוכען דעם איינגעמאַכטס, וואָס קריכט איהר שוין פון האַלז.

— א דונער איז מיר, רחל'ע, ביזט דאָך פאַרחלי־אַנעט געוואָרען! טהו א קוק אביסעל, ווי א מענטש עסט! פון וואָס דו לעבסט — וויים איך נישט. כלעבען, מע וועט דיך דערזעהן עמיצער פון סקווירע, וועט מען דאָס מיך א קאַפּ אָנשלעטען: א שענע שוויי־גער — א געשווייר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — פיין אויסגעהאַדעוועט א שנור — א שטריק איהר אויפ'ן האַלז! וועה איז מיר, עס חאַטש עפּיס פון יוצא וועגען!

— לאָזט מיך, איך בעט אייך, צורוה, שוויעגער! איך בין זאַט, הלואי ביז מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צולי־עב, טאַכטער! מע טהוט צולי־עב א מאָל א שוויעגער אויך; עלעהיי איך בין א מאַמע. נעם חאַטש איין פּיצעל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

און רחל'ע וואַרגט זיך מיט נאָך א שטיקעל און מיט נאָך א שטיקעל, און עס וועדר איהר נמאס אזא לעבען, חאַטש זי וויסט גאַנץ גוט, אז מע איז איהר געטרויי, איבערגעגעבען ביז לעצט, און לאָז זי זאָגען, אז זי וויל דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, בעקומט זי דאָס: וואָס הייסט, ס'איז א תירוץ? רחל'ע וויל — דאַרף עס זיין!

נאָר א מענש איז ניט קיין אָכס, ניט קיין גאַנז, וואָס זאָל צו־פריעדען זיין נאָר מיט גוט האַדעוועט. א מענש קאָן ווינציג־וואָס

— איך קוק?
— ווער דען קוקט?...

רחל'ע דרעהט זיך אוים מיט דעם פּנים צו דער וואנד, און משה־מענדעל נעמט דאָס בערדעל אין די צייהן אריין און קוקט אויף רחל'ען לאנג־לאנג און זיפצט, ביז זי דרעהט־אוים דעם קאָפּ צו איהם און האָפּט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואָס איז, משה־מענדעל?
— וואָס „וואָס איז"?
— וואָס זיפצסט דו אזוי?
— ווער זיפצט?
— דו זיפצסט.
— איך זיפץ?
— ווען דען זיפצט?...

און דאָס פּאַרפּאלק ווערד וויעדער אנשוויגען. משה־מענדעל רוקט זיך צו נאָך נעהענטער, הוסט זיך אוים און ווי‌ל עפּים אַנהויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מיין עס אקעגען דעם, וואָס דו זאָגסט...

פּלוצים עפּענט זיך די טיר און דוואָסי־מלכה לויפּט אריין מיט א ליארם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אז די אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ א שאל אדער א טעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פּאַרגלוסט אין מיטען דרי־נען!... וואָס מאכסט דו עפּים, רחל'ע? דו וויסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר דאכט, אז ביי דיר איז די „סיניע" (קדחת); איך זעה, אז ס'איז ביי דיר א מין „סיניע". איך האָב דיר נעזאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאל! שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאל! איך האָב וויעדער געשיקט צו יקותיאל דעם רופא. אייזיק־נפתלי אליין איז זיך דורכגעגאַנגען צו יקותיאל'ען.

רופא אדער דעם פעלדשער. איך קאן דאס גאר נישט צוזעהן, ווי זי ליגט נעבאך אין א העליש פייער — א צער־בעלי־חיים!

אויפ'ן דריטען טאג איז רחל'ן גרינגער געוואָרען. משה־מענדעל איז דאך ניט אפגעטרעטען פון איהר, און אט דא, זיצענדיג ביי איהר צוקאפענס, האט משה־מענדעל געהאט א גוטע געלעגענהייט אביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער לייבער רחל'ן. דערצו האבען זיי ביידע השק געהאט — מע מוז דעם אמת זאגען. משה־מענדעל האט זיך צוגעזעצט צו איהר גאנץ נאהענט, אזוי נאהענט, אז איהר שענער קאפ, וואס איז געווען נאר האלב צוגעדעקט מיט א וויים טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה־מענדל'ן און האט געוואָרט, טאמער וועט ער איהר עפעס זאגען. משה־מענדעל האט אראפגעלאזט די אויגען ארא. נאר אז זי האט אויסגערעהט דעם קאפ צום פענסטער, האט ער אויף איהר געקוקט, און אז זי האט אויף איהם א קוק געטהאן, האט ער אויסגעדרעהט דעם קאפ צום פענסטער. און אזוי האבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט אויגען א היבש שטיקעל צייט אהן וועדטער. אינ'ם גאנצען יאהר נאך דער חתונה האט דאס דאזיגע פארפאלק געהאט אצינד א געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאר זיי האבען זיך נישט געקאנט איינשטעלען און האבען נישט געוואוסט, וווי אזוי אנצוהויבען עפעס א שמועס. רחל'ע, אלס ווייבעל, האט געהאט רעכט צו וואַרטען, ביז ער וועט עפעס זאגען, און ער, משה־מענדעל, אלס פיינער יונגערמאן, האט געוואַרט, ביז זי וועט עפעס זאגען — און דערווייל האבען זיי ביידע געשווויגען, דורכוואַרפענדיג זיך מיט די אויגען.

— וואס איז, משה־מענדעל?

— וואס „וואס איז"?

— וואס קוקסט דו?

— וואר קוקט?

— דו קוקסט.

רחל׳ע אָבער לעבט נאָרניט: זי עסט און טרינקט, פערזוכט צוואַנציג מאָל א טאָג דער שוויענער׳ס איינגעמאכטס, טהוט נישט קיין האַנד אין קאָלט וואַסער, געהט זיך נישט צענוף מיט קיינעם, מחמת רב אייזיק־נפתלי׳ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אבי־מיט־וועמען", און „אבי־ווער" וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אייזיק־נפתלי׳ס שנור, וואָרום דער אבי־ווער האָלט זיך פיעל ליי־טישער און רייכער און שענער פון אייזיק־נפתלי׳ן, און אייזיק־נפתלי האָלט זיך לייטישער און רייכער פון אָלע מאַזעפּעווקער בעלי־בתים — און אַזוי ציהט זיך רחל׳ע איהרע יאָהר און טעג, ווי אין געפּענגעניש: וויעדער געגעסען, וויעדער געשלאָפען, וויע־דער דאָם קריגעל קאָווע, וויעדער די ליעבע שוויענער מיט׳ן אייג־נעמאכטס, און אַזוי וויטער, א גאנץ יאָהר כסדר.

XII.

רחל׳ע זינגט ליעדלעך.

אָט אין דער לאָגע האָט זיך געפונען אונזער רחל׳ע אין יענער צייט, וועו מיר האָבען זי געזעהן ביי חיים־בנציון׳ס טאכטער אויף דער חתונה, צום שלייער־וואַרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראכטענדיג דעם מאַזעפּעווקער מארק מיט די קלייטען, מיט די סעדיכעס, מיט דעם וואָגען, מיט די אומגעלומ־פערטע אָכסען אוו מיט׳ן שיינעצעל מיט דעם גרויסען היטעל.

אָט אין דער לאָגע האָט זיך געפונען אונזער שענע רחל׳ע אין יענער צייט, וועו זי האָט צום ערשטען מאָל דערהערט דאָם זעל־טענע שפּיעלען פונ׳ם געוויסען סטעמפּעניו.

הערען שפּיעלען האָט רחל׳ע ליעב געהאט — אוי, האָט זי דאָם ליעב געהאט! כלי־זמר איז פון תמיד אן נעווען ביי איהר דאָם חיות; האָט זי געהערט ערגיץ זינגען אָדער שפּיעלען א נייעס, האָט זי דאָם תיכף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאָטער שטימע. דערפון האָבען איהרע עלטערן נענוג

— למאי, שוויעגער? עס וועט איבערגעהן; עס איז ביי מיר אזא איבערגאנג.

— ביי דיר איז אלסדינג איין איבערגאנג. א שען איבערגאנג! נעה שוין גענוג, קינד, וואס דו רעדסט! מע דארף זיך אביסעל צוזעצען...

און דוואסי־מלכה רוקט זיך צו א בענקעל צום בעט און זעצט זיך אנידער.

— ווייסט דו וואס, מאמע? — רופט זיך אן פלוצים משה־מענדעל. — ווייסט דו וואס? דו גענוג בעסער אין קלייט ארויין און איך וועל שוין זיצען אט דא.

און זיינע אויגען האבען זיך בענגענט מיט רחל'ס אויגען, און ער האט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האסט דו, משה־מענדעל, צוגעטראפען!"...

— ווייס איך וואס דו רעדסט! — ענטפערט איהם דוואסי־מלכה און רוקט זיך צו נאך נעהענטער צום בעט. — נא דיר נאר אין קלייט! וואס האב איך דארט אנגעווארען? די גרויסע פדיונות די היינטיגע, משטיינס געזונט! איך פארגין זיי אלע מיינע שונאים מיט'ן גאנצען הארצען!... נעה דו בעסער, משה־מענדעל, צו מיר אין ספאלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאטנע'ס בעטעל שלאפען. דו ביזט דאך א גאנצע נאכט ניט געשלאפען!

און אט אזוי לעבט זיך אף דאס גליקליכע, נאר דאס נעפענטעטע פארפאלק, אויף אלעם גרייטען, נאר אהן א פרייער מינוט, אונטער דער בעשטענדיגער אפעקע פון גוטע פאטער־און־מוטער, פון געטרייע שוועהר־און־שוויעגער — און נישט דער מאן און נישט דאס ווייב מאכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען דאס מזכיר איינס פאר'ן אנדערען. נאר משה־מענדל'ען איז נאך ווי עס איז: ער קוקט־ארויין אין א ספר, מישט זיך ארויין אין דעם פאטער'ס געשעפטען, האט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער טהוט אמאל א שטיפ אין שוהל אדער אין מארק; מיט איינעם ווארט, משה־מענדעל לעבט ווי עס איז.

געמאכט, אז זי האָט זיך נאָר פערנעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אמאָל, צעלאָזט נאָר אויפֿן אלטען שטייגער, ווי מיידעלווייז. רחל'ע האָט נאָר פערגעסען, אז די שוויעגער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אזוי זי זינגט:

אוי, אָט דאָרט, אָט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי!
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
נאָר וואָס פאַר א טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, א דונער איז מיר! נא דיר נאָך! — האָט רחל'ע אויסגעשריגען און האָט זיך א חאַפּ געטהאָן, דערזעהען פּלוצים די שוויעגער.

— נישקשה, נישקשה, וויים איך! — האָט זי די שוויעגער בערוהיגט און האָט זיך געמאכט תמ'עוואטע, שמאָרענדיג מיט דער נאָז און אַריינקוקענדיג אין א סלאָי איינגעמאכטס. — זעהסט דו, רחל'ע, איך האָב מורא, אז די אגרעסען אונזערע זאלען ניט אָנהויבען צוקערען; איך האָב שוין פאַר־א־יאָהרען געהאט אזא פסק: העכער א האלבער פוד איינגעמאכטס איז פארפאלען געוואָרען אָט אזוי...

און וועד רעדט, פאַר משה־מענדל'ען וואָלט זי ניט געזונגען פאַר קיין געלד: עס קומט אויס עפּים משונה־נאַריש און זעהר פּריקרע — נעמען עפּענען א מויל פאַר'ן מאָן אין די אויגען און זינגען... עס קאָן זיין, אז משה־מענדל וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט און וואָלט אפשר א גרויסער בעלן געווען דערויף. ער האָט זי געהערט א פּאָר מאָל א זינג טהון און וויסט, אז איהר קול איז צוקערזים. נאָר וואָס פאַר א פּנים וואָלט ער געהאט פאַר זיך אליין, אז ער זאָל זיך פּלוצים אַנידערזעצען אין דער הויים — הערען דאָס וויב זינגען ליעדלעך? א שענע עובדא פאַר א לייטישען יונגען־

אַנגעקוועלט און געזאָגט: „א מאַנסביל׳שער קאָפּ אויף איהר; א מערכה, וואָס זי איז געבאָרען געווָארען א נקבה, וועט ניט — וואָלט זי געסמאָלעט א וועלט"...

עס ווייזט אוים, אז איהרע עלטערען האָבען דוקא יאָ פערשטאַנען, אז עס לינט אין זייער טאַכטער עפּים א כח, עפּים אזא מין זאַך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופען־אָן טאַלאַנט; נאָר זיי, רחל׳עס עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אז דער כח איהרער פון איבערנעמען א זאַך און איבערזינגען דאָס — לינט ביי איהר אין קאָפּ, ווייל זי האָט א מאַנסביל׳שען קאָפּ. דער קאָפּ שפּיעלט ביי אונז, אידען, די גרעסטע ראָלע, מעהר אָלס אָלע צוויי־הונדערט־אַכט־און־פערציג אברים. א קאָפּ, א קעפּעלע! — אָט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אַנטיק. נאָר וויי אזוי די מעשה איז, ביז פופצעהן־זעכצעהן יאָהר האָט רחל׳ע נעזונגען, ווי א פריי פויגעלע: וואו ערגיץ א חזן׳יש שטיקעל, א „נקדישך", א „כבקרת", אזוי אויך א חסיד׳ישער ניגון, כלי־זמר־שטיק אַלערליי, — האָט רחל׳ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען א מחיה נפשות צו הערען. נאָר קוים איז זי א כלה געוואָרען, אזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פּע, נענוג, טאַכטער, דיר צו טערעלייקען. וועסט קומען צום שוועהר־און־שוויעגער אויף קעסט און וועסט זיך נאָר פּלוצים אַנידערזעצען ברימבלען — א שענעם פּנים פּאַר לייטען!

רחל׳ע, פערשטעהט זיך, האָט פערשטאַנען, אז ס׳איז ניט לייטיש, האָט זי געפּאָלגט און האָט אויפגעהערט צו זינגען... נאָר לחלוטין אויפהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפגעהערט, דען עס פּלעגט זיך ביי איהר אַליין, אָהן איהר ווילען, ארויסחאַפּען א נע־זאַנג, פון רגילות, אפּנים, און וואָס איז זי שולדיג, אז עס זינגט זיך פּאַרט?... אז מע זעהט, פון וואַנען דאָס וואַסער לויפט, קאָן מען דאָס נאָך פערשטעלען, אָבער אז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פון וואַנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון?... ניט נאָר כלה׳וויז, אפילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

— וואָס איז דיר, רחל׳ע, דו בענגסט אהיים?
— אך, ניין, שוויגער! גלאָט אזוי... — ענטפערט רחל׳ע שמייכלענדיג און ווישט־אויס די טרערן.

XIII.

רחל׳ע האָט שוין דאָס גוטע בריוועל.

מיר האָבן איבערגעלאָזט רחל׳ן בשעת דעם „שלייער־וואר־מעס" שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ׳ן גרויסען מאַרק־פלאַץ פון דער שטאָדט מאזעפעווקע, פערטיעפט אין איהרע מחשבות, פון וועלכע מיר האָבן אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואהלען יונג — סטעמפעניו׳ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפען אַיין אויג אויף רחל׳ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז ארויסגעגאַנגען פונ׳ם טיש, האָט ער אביסעל צוגעוואָרט און איז אויך ארויסגעגאַנגען, און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תיכף פערבונדען מיט רחל׳ען א שמועס וועגען זיין שטאָדט מאזעפעווקע און וועגען איהר שטאָדט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט מיט אלע בריקלעך, מיט אלע איהרע אנטיקלעך, אויסגעטונקען, ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָדט יהופעץ האָט ער מיט איהר גערעדט; ער האָט געהערט, אז זי איז אמאל געווען אין יהופעץ. רחל׳ע האָט איהם געענטפערט איין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפעניו א פרעג געטהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אייך קיינמאל ניט געהן אויפ׳ן שפאציער, ניט שבת, ניט יום־טוב? איהר זענט שוין דאָ כמעט א יאָהר, העבער א יאָהר, און מע זעהט אייך נאָך ניט

מאנטשיק! עם זאל זיך מאכען על פּי מקרה זי הערען — מהיכי־תיתי... און עס פּלעגט זיך אמאל מאכען, נאר זעהר זעלטען; דער־מאלט פּלעגט משה־מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אנהערען און נאכדעם געבען א הוסט, צו בעווייזען, אז ער קומט כלומרשט ערשט אן, און זיך ארויסקומען אין שטוב אריין כלא ידע...

אט אזוי האט זיך אפּגעלעבט רחל'ע א קיילעביג יאהר, איינע אלײן, צווישען גוטע געטרייע לײט, איבערגעבענע ביז לעצט, און מע קאן ניט זאגען, אז ס'איז איהר געווען גוט, און מע קאן ניט זאגען, אז ס'איז איהר געווען שלעכט. זי האט זיך געפיהלט צווישען אייגענע פרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע, טרייע — פערלאזט. זיצענדיג אזוי פערזאנגט איבער איין ארבייט, איין אויסנייהעבטס, פלעגט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, אונטערזינגען, און פּלוצים פלעגט זי אננעמען א הארצקלעהמעניש און עס האט זי געצוויגען אהין, דארט, וואו זי האט פערבראכט איהרע קינדער־יאהרען.

געפלויגען, געפלויגען
די גילדענע פויגעל
איבער אלע ימ'ען;
לאזט זשע גערעסען,
גילדענע פויגעל,
מיין ליעבער, הארציגער מאמען!
געפלויגען, געפלויגען
די גילדענע פויגעל
איבער אלע טייבען;
לאזט זשע גערעסען,
גילדענע פויגעל,
מיין ליעבען, הארציגען מאטען...

דוואס־מלכה האט ליעב געהאט גאנץ אפט אונטער'גנבה'נען זיך אויף די שפּיץ־פינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואס זינגט די שנור.

רערט, און רחל׳ע האָט זיך דערווייל ארויסגעדרעהט און איז אריינ־
געקומען צוריק אין שטוב אריין צו דער כלה. מיר האָבען נאָך
אויבען געזאָגט, אז סטעמפּעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאר־
פען דערצעהלען נאָך א מעלה פון איהם, היינו: אויף צו רעדען
מיט אלטע ווייבער, פלאפלען, פערדרעהן זיי די צייהן, ווען מע
בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פּיקען די צונג; ער
האָט געקאָנט די מלאכה גוט. „א געלערענטע מכשפה — זאָגט די
וועלט — איז ערגער, ווי א געבאָרענע". סטעמפּעניו איז אין זיין
ארבייט געווען א חריף; ער איז דורכגענאַנגען א גוטען חדר, ווי
מיר וועלען זעהן ווייטער.

„א העזה אביסעל! — האָט זיך רחל׳ע געטראכט אין האַרצען.—
זאָגען מיר, אז איך זאָל, למען השם, זיין שבת בייטאָג אויף דער
באַרדיטשעווער גאס! למען השם? אנדערש וויל ער ניט? א
השגה אביסעל! דאָס קאָן נאָר א כלי־זמר!"...

מיט אזעלכע בייזע מחשבות איז רחל׳ע געקומען צוריק פון
דער חתונה, און אז עס איז געקומען דער ליעבער שבת־קודש, אז
דער שוועהר און די שוויעגער און אויך משה־מענדעל האָבען זיך
געלעגט רוהען און קלויבען אביסעל עונג־שבת פונ׳ם זיסען שלאָף,
פון וועלכען אידען האלטען נאָר א וועלט פון כמה וכמה יאָהרען, —
דעמאָלט האָט זיך רחל׳ע, ווי איהר שטייגער איז, געזעצט אייניע
אליין ביי׳ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאס ארוים, צור־
ברומענדיג זיך א ליעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאס,
האָט זי דערזעהן, ווי אלע שבת, אויסגעצוואָגענע מיידלעך, מיט
רויטע און מיט בלויע סטייגעלעך אין די צעפּ, מיט רויטע, געלע,
גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנ־
צענדיגע שיך אויף סקריפּקעס. דאָס געהען זיי אהין, „אויפ׳ן שפּא־
ציער", אויף דער באַרדיטשעווער גאס. דאָרט וועלען זיי ווייזען,
איינע די אַנדערע, זייערע רויטע, בלויע סטיינגעלעך, מיט זייערע
רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי האָפען א קוק פון
דער ווייטענס, פערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

אויף דער באַרדיטשעווער גאַס! און פּאַרקלויבען האָט איהר זיך אַזוי וויים, אין עק שטאַדט, און איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז איהר זענט היע... ערשט נעכטען בין איך געוואָהר געוואָרען, וועג איך האָב אייך דערזעהן... איך האָב נאָך נעכטען געוואָלט מיט אייך אַביסעל רעדען, קאָן מען ניט... איהר וויסט דען נישט אונזערע אידישע שטעדטלעך? באַלד הויבט מען אָן צו רעדען, מע נעמט אין די מיילער אַריין... געהט זיך דורך, פאַלגט מיך, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס... דאָרט איז די גאַנצע שטאַדט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאָג אויף דער באַרדיטשעווער גאַס!

רחל'ע האָט איהם קיין צייט ניט געהאַט צו ענטפערען, דען איהר געטרייע שווייגער דוואָסי־מלכה האָט בעמערקט, אַז די שנור איז ניטאָ ביי'ם טיש, איז זי געלאָפען זי זוכען, און אַז זי האָט זי געטראָפען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפּעניו'ן, האָט זי זיך אין פּלוג אַביסעל'ע פערוואונדערט: „וואָס עפּיס אין מיטען דרינען אָט דאָ מיט איהם?" נאָר סטעמפּעניו, וואָס איז בכלל געווען א מזיק און א גרויסער בריה אין אַזעלכע ענינים, האָט זיך תיכף געמומען צו דוואָסי־מלכה'ן מיט די דאָזיגע ווערטער:

— מיר שמועסען דאָ מכח דער חתונה, מכח דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אייער שנור איז נאָך דעמאָלט געווען א קינד, וועג איך האָב געשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי געדענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עס פּאַרשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאָס געדענקען? — האָט איהם דוואָסי־מלכה געענטפערט. — איך געדענק אַבער גוט. איך בין דעמאָלט געווען מיט מיין מאַן, און האָבען געעכטיגט אין פּעלד, — אַזא איין ענגשאפט איז דעמאָלט געווען אין שטעדטלעך.

— וואָס וויסט איהר דאָס ענגשאפט דעמאָלט! איך וועל אייך דערצעהלען שענערס... — האָט איהר סטעמפּעניו געענטפערט און האָט פערבונדען מיט דוואָסי־מלכה'ן א לאַנגען שמועס מכח פּיעל פּערשיעדענע ענינים, און אַזוי האָט ער זיך מיט איהר פער־

— איהר האָט מיך ניט געפּאָלגט און זענט נישט אַרויסגע־
גאַנגען אויף דער בארדיטשעווער נאַס? איך האָב אויף אייך אומ־
זיסט אַרויסגעקוקט... איך האָב... איך בין... נאָט לייענט!...

און סטעמפּעניו האָט איבערגענעבען רחל'ען א צעגויפּגעלעג־
טען בויגען פּאַפּיער און איז גיך פערשוואונדען געוואָרען פון איהרע
אויגען.

רחל'ע האָט לאַנג, לאַנג נעהאַלטען דעם בויגען פּאַפּיער אין
איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פער־
שטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, „מיט וואָס עסט מען דאָס?"... אז די
ערשטע איבערראַשונג איז איבערגענאַנגען, האָט זי צענומען א גרוי־
סען בויגען נאָטען־פּאַפּיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף
פּשוט אידיש געשריבען, מיט א סך גרייזען.

„מיין ליבשטיר אייניגל פין הומיל וועז איה האָב דיין
„לעחטיק שטאַלד דערוזהין איז מער נעווֿאָרין לעחטיק אַן
„מיינע ביידה עיגין אין א לעחטיק פּייאר טיט מיין הארץ
„פּרענין פין גריית ליבשעווט צי דיר מיין נעשאָמע וואָת דיי־
„נע הומיל עייגין האָבין מעח מיד דיין שיין לעחטיק שטאַלד
„צי זעח גוצויגען פין דער אורשטיר שאָ ביסד מיין לייבין פין
„מיין לייבין פין מיין הארץ מיין זייליי אין טי ניט שלאָפען אין
„חאָלים דיך זייהין אַן דיר דאָח די לעחטיקי זין פינסטיר אין
„מיינע עייגין אָב דעח ליב ווי מיין זיס לייבין אין חשטארב
„מיד אלי עייוועריס דעח טאָמיד זייהין פּאר מייני עייגין
„אין דעח טאָמיד לייבין אין מיד דיר טאָמיד לייבין דען דעח
„אויף אימער ליבענדיר וואָת גייט אוית נאָח דייני טרייט אין
„טיט דעח פין ווייטין קישין דייני שייני עייגין

סטעמפּעניו".

די בחורימ'לעך, אויף די שענע בחורימ'לעך מיט די קאָרטענע קאָפּאטקעלעך, מיט די לאַנגע הויזלעך און מיט די גלאַנצענדיגע דאָשקעס (קאָזירקאלעך) פון די שבת'דיגע קאַרטוזלעך. דאָרט וועלען זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך וועלען ביי זיי וועלען רויטלעך פּאָר חרפּה, און די הערצלעך... מיט איינעם וואָרט, דאָרט וועט זיין חי־נעלעבט!

רחל'ע וווייסט דאָס גאַנץ גוט. פּאָר וואָס זאָל זי דאָס ניט וויסען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געווען א מיידעל מיט רויטע און בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַציערט מיט א סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאַס. אָבער איצט?

רחל'ע קוקט זיך אַרום. אלע שלאָפען און חראָפען געשמאַק. אלע! נאָר זי אליין זיצט דאָ, ווי צווישען טוידטע, ווי צווישען אמת'ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פּערטראַכט זיך און דערמאָנט זיך אַיין אלט ליערלע, וואָס זי האָט געזונגען אַמאָל, מיידעלווייז:

איינע אליין,
עלענה, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אליין.
עלענה, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל'ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן... סטעמפּעניו'ן.

— א גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס? ! ווי קומט ער אהער?" — האָט רחל'ע גע־וואלט פרעגען און אָפּטרעטען פוס'ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפערט און איז געוואָרען רויט, ווי א צוויק.

גדלות, האלב אויף כלי־זמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אט דער פּיטיוקעל וועט מיר געבען פּאפּע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פּארלאזען".

דעם אלטען בערעל באם איז אבער ניט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זהען ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סטעמפּעניו האט זיך צו פּופּצאהן יאהר אוועקגעלאזט, מיט א דרייערעל אין בייטעלע און מיט איין אלטער, צעבראכענער פּיעדעל אונטער'ן פּאדעלעק, וואנדערען אויף דער וועלט. ער האט זיך אויסגעוואלגערט וואו איהר ווילט, אין א סך שטעדט און שטעדטלעך, צווישען פּיעל פּערשיעדענע קאמפּאניעס כלי־זמר. מעהר ווי א האלב יאהר האט זיך סטעמפּעניו ניט געקאנט האלטען אויף איין אָרט. עס האט איהם אלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פּון מאזעפּעווקע קיין סטעפּעווקע, פּון סטעפּעווקע קיין קאָרעץ, פּון קאָרעץ קיין באלטע, פּון באלטע קיין אלט־קאנסטאנטין און פּון דאָרטען קיין בארדיטשעוו, און אזוי ווייטער און ווייטער, ביז אדעם. און פּון אדעם האט ער זיך אוועקגעלאזט צוריק — וויעדער וואנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאן זיך לאזען הערען, האבען א נאָמען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאקי אזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען, האט מען שוין געהערט פּון איהם פּריהער. אידען האבען געהערט, אז עס פּאהרט אָרום אויף דער וועלט א געוויסער סטעמפּעניו, וואס מיט זיין שפּיעלען לאזט זיך אוים די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פּערשטעהן דעם רעש, וואס עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָדט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען מיט זיין קאפּעליע. דען סטעמפּעניו, פּערשטעהט איהר, האט צו אכצעהן יאהר שוין געהאט איין אייגענע קאמפּאניע, און איז ארומגעפּאָהרען און האט געשפּיעלט נאָר אויף געוויסע, רייבע חתונות, און אזוי מיט דער צייט האט סטעמפּעניו אוועקגעלאזט אלע אנדערע קאמפּאניעס, ווי, למשל, די „קאנאטאָפּער כלי־זמר", וואס האבען אויך געגוג געשמ'ט, די „סמיילער", די „ווינציער", די „שאראגראדער" און

XIV.

פון דער „בת־מלכה" צוריק צום „בן־מלך".

לאמיר איבערלאזען די „בת־מלכה" און זיך אומקעהרען צום „בן־מלך". מיר וועלען פערבויגען רחל'ען און שמועסען מכח סטעמפעניו'ן.

אמת, דאס דאזיגע בריוועל פון סטעמפעניו'ן, וואס איז אויבען געקאפירט אות באות, איז נישט אזוי קונציג, נאר וואס קאן מען העלפען? סטעמפעניו איז אודאי געווען א העלד, א שענער יונגאטש, א ימח־שמו'ניק א גוטער, נאר קיין שרייבער איז ער ניט געווען. געהט מאכט עפים! זיין פאטער, עליו השלום, בערעל באס, אז ער האט דערזעהן, ווי סטעמפעניו האט חשק צו שפיעלען און לערנען ווי‌ל ער ניט קיין ווארט, חאטש בראט איהם, חאטש ברען איהם, האט ער איהם גיך געגומען צו דער מלאכה און האט איהם פריהער אויסגעפרובט אויף אלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט דער פיעדעל, און בערעל באס, וואס האט געהאט חוץ סטעמפעניו'ן נאך קינדער מוזיקאנטען, האט געזאגט בפירוש, אז אין איהם, אין סטעמפעניו'ן, געפינט זיך איין אדער פונ'ם זיידען, רב שמואל'קע טראמייט (וואס האט זיך פערזענליך געקענט מיט'ן גרויסען פיעדלער פאגאניני), אזוי, אז צו צוועלף יאהר האט שוין סטעמפעניו געקאנט „בעזעצען" א כלה און טאקי אפשפיעלען א גאנצע חתונה. דערפאר האט איהם בערעל באס בעסער ליעב געהאט פון אלע קינדער, וואס זענען געגאנגען ביי איהם אפגעריסען, אפגעשליסען, אדער פשוט נאקעט און בארפים. און האטש בערעל באס איז געווען א שטרענגער קאמאנדיר און פלענט שלעפען סטעמפעניו'ן פאר'ן אויהער, אדער אזוי הרג'ענען, שלאגען, ממית'ן, ברעכען די בוינער, דאך איז סטעמפעניו געווען ביי איהם דער אנטיק, א ציערונג, א גאנצער מאיאנטעק אויף דער עלטער. בערעל האט אלעמען אנגעוויזען אויף סטעמפעניו'ן און האט געזאגט מיט

מתנות. מיט איינעם ווּאָרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה־מענש, נאָר לייטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כלי־זמר׳קעס נאָכדעם געריפן צווישען זיך. — הערט איהר? א אידישע נשמה טאָר מען ניט שאָצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפּענ׳ו געפונען חן אין די שוואַרצע אָרער בלויע אויגען פון די כלי־זמר׳ס טעכטער, די מיידלעך, צו וועלכע ער האָט זיך אומעדום גע׳שרכנ׳ט. און וען ער האָט געשוואַרען דעם כלי־זמר׳ס טאָכטער, אז ער איז אין איהר איינגעליעבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמעגט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר איינגעליעבט (צום מיינסטען, זענען ביי די כלי־זמר שענע טעכטער), נאָר קוים איז סטעמפּענ׳ו אריבערגעפאָהרען איבער דער ראָגאַטקע, אזוי איז זיין ליעבע פערשוואונדען געוואָרען מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך. און נעקומען אין דער צווייטער שטאָדט, האָט ער זיך וויעדער באַלד איינגעליעבט אין א דאָרטיגען כלי־זמר׳ס טאָכטער; וויעדער געשוואָרען, געחאַפט די ערד, אז ער ליעבט זי, אז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעזעגענט זיך, צוועקגעפאָהרען — און וויעדער די אייגענע מעשה...

מע קאָן ניט זאָגען, אז אזעלכע ליעבעם האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן א וויסטען סוף, — נעווהנליך, פּאַר איהר, פּאַר דער כלה... דאָס איז אמת, אז פיעל פון זיינע נעליעבטע האָבען גיך פערגעסען אין סטעמפּענ׳ו מיט זיין נעבּיין און האָבען חתונה געהאָט פּאַר אנדערע כלי־זמר. נאָר עטליכע, זעהר אייגענעשפּאָרטע מיידלעך, האָבען זיך אזוי אייגענגלויבט אין דעם דאָזיגען ימח־שמו׳ניק, אז ער וועט קומען, ניט היינט — איז מאָרגען, ניט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען און אויסגעהן, ווי א ליכט. אין דער צייט, וען סטעמפּענ׳ו האָט ערגיץ בסוד, אין א פינסטער הייזעל, זיך געקושט מיט א כלי־זמר׳ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז געלעגען נישט איינע פון

נאָך פּיעל בעריהמטע קאָמפּאַניעס, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקויפט, דערפאר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כלי־זמר'ס מויל, און מע פלעגט אָנווינשעווען ענוג צרות מיט שלעק אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין האַרצען האָט מען אויך געהאַט ענוג אָפּשיי פאַר איהם. יעדער כלי־זמר האָט געוואוסט אינוועניג, ביי זיך אין האַרצען, אז קוים נעמט סטעמפּעניו דאָס פיעדעלע אין האַנד אריין, אזוי מעגען שוין אלע כלי־זמר זיך לעגען שלאָפען.

די חברה כלי־זמר, דאַרפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אַן ליעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספּורי־מעשיות, וואונדערליכע ערצעהלונגען, לעגענדעם אָהן א שיעור. אויף סטעמפּעניו'ן האָבען זיי דערצעהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פיעדעלע האָט מען געזאָגט, אז עס וואַכסט פון פאַנאַניו'ן אליין. אז מע האָט דערהערט, אז סטעמפּעניו דארף אַנקומען מיט זיין „קאָפּעליע", האָבען איהם די שטאָדט־כלי־זמר, געוועהנליך, נענוב אָננעשאָלטען, און ווער שמועסט זייערע וויבער האָבען פּשוט נע־רעגענט מיט קללות, מע זאָל נאָר בעהיט ווערען.

— א גאַנץ קיילעביג יאָהר, מע דארט, מע קוואַרט, מע באָרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט. וואָס איז? ראש־חודש אלול וועט זיין א חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט א רוח, א שלים־מזל פון אלדי שוואַרצע יאָהר, א סטעמפּעניו, און רייסט־ארוים דעם ביסען פון די צייהן, פּארשאַפט זאָל ער נאָר ווערען!...

נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקויפט אין ערגיץ. ער איז געווען א גוט ברודערל ביז גאָר: אָפּגעשפּיעלט די חתונה, האָט ער זיך צעניפּגעקאָמפּאַניעט מיט דער חברה שטאָדט־כלי־זמר און געלאָזט מאכען א וואַרעמעם מיט דער ברייטער האַנד, נישט געקאַרגט קיין שנאפּס, פיין אונטערגעלעבט, זיך שען צעצאָהלט, און פאר'ן אוועקפאָהרען צעטיילט דעם קלייניוואַרג

חתן, און אז עס איז נעקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שווארצע מיידעל (פרויידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אז ער זאָל ניט מאכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפּעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט געווארען, האָט זיך אביסעל געקווייענקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אהין — אהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאָלפען קיין רבונו־של־עולם. פרויידעל איז געווען א מיידעל א קאָזאק און האָט איהם ענומען אין די הענד אריין נאָר קיין מעשה ניט, אזוי, אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס־מאָל אין א מזל'דיגער שעה. חברה כלי־זמר האָבען לכבוד דעם נעריהמטען חתן געמאכט א היבשען קנאָק, און ביי'ם פיערלער אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליעבער חתן מיט אלע ליעבע געסט זענען זיך אוועקגעפאָהרען אין דער אנדערער שטאָדט, אין דער דריטער, און אזוי ווייטער.

נעווהנליך, האָט סטעמפּעניו באלד פערגעסען אין דער נאנצער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שווארצען מיידעל, מיט אלע מיט איין אנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, געפיהרט זיינע ליעבעס אין אלע שטעדט, ווי ער איז געווָאָהנט געווען. און אזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט זיין קאָפּעליע — חתונות שפּיעלען, און האָט זיך געלעבט א גוטען טאָג. נאָר פלוצים... עס איז ניטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט! אלץ איז ביז א צייט. אויף סטעמפּעניו'ן איז אויך גע־קומען די צייט. א בייזער שלאָק האָט איהם געטראָפען און א צרה. א משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען געמומען! הערט איין אומגליק:

געשפּיעלט אזוי איינמאָל א חתונה אין א קליין שטעדטעל, ערגיץ אין מאלאָראסיע, און נעהאלטען סאמע אין מיטען א ליעבע מיט הערשקע דעם פליטער'ס טאכטער (א נאנץ שען מיידעל), און סטעמפּעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אז ער וועט זי נעווים נעמען, — איז אריינגעקומען מעכטטשי פּייקלער מיט'ן שלעפּעריגען פּנים אוו

זיינע כלות מיט'ן פנים אראפ, בעווייניגע זייער פינסטער מזל, וואס זייער „גע'ליעבטער האט זיי פערגעסען, פערלאזט און טהוט זיי נאר ניט דערמאנען"...

אט אזעלכע אומגליקליכע כלות האט סטעמפעניו געלאזט כמעט אין יעדער שטאדט, וואו ער איז דורכגעפאהרען מיט זיין קאמ־פאניע. נאר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאכט זיך אמאל — מע טרעפט אן אויף א שלאק, האט מען דעמאלט צו זינגען און צו זאגען. סטעמפעניו'ן האט געטראפען איין אומגליק, וואס ער האט זיך נאר אויף אזעלכעס ניט געריכט: ער האט געמוזט חתונה האבען, חאטש עס האט זיך איהם שטארק ניט געוואלט חתונה האבען!

XV.

סטעמפעניו פערשליעפט זיך נאר אומנערוכט.

ויהי היום איז סטעמפעניו געקומען מיט זיין קאפעליע קיין מאזעפעווקע און האט אפגעשפיעלט דריי חתונות מיט א מאל, בשותפות מיט די שטאדט־כלי־זמר, וואס זענען צוגעשטאנען צו איהם מיט חזקה־טענות און האבען איהם פערשווארען, אז באם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואלטען עס זעהר שען מקיים געווען, ווען סטעמפעניו, וואס האט געהאט בכלל א גוט הארץ, זאל ניט געווען מרוצה ווערען אויף שותפות.

אזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אנדערער האט געדויערט א פאר טאג, און סטעמפעניו האט דערווייל ניט געהאט וואס צו טהון, האט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פיעדלער'ס טאכטער, א פיין מיידעל פון א יאהר צוויי און צוואנציג, א שווארצע און א גראבס, און ער האט זיך אין איהר רעכט אייני־געליעבט, ווי דער שטייגער איז ביי איהם געווען: געקושט, גע־האלזט, געליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניו־מוצעניו, נאר טעשה־

— פון מיינעטוועגען, לאָמיר נעהן, — האָט איהם פריידעל געענטפערט.

און סטעמפּעניו האָט געהאַפּט אויף זיך דעם אויבערראָק מיט'ן שטעקעל אין דער האַנד און האָט זיך געמאכט א שפּאציער מיט פריידעל דער שוואַרצער איבער דער שטאַדט. סטעמפּעניו האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האָט זיך געוואַנדט צו איהר שוין מיט מעהר שטאַרקייט:

— זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס הייסט דאָס?

— וואָס הייסט „וואָס הייסט דאָס"?

— אָט דאָס, וואָס דו ביזט אַהער געקומען.

— ס'א גראָס! קוק איהם אָן, קלאָמפּערשט וויסט ער ניט, מאכט זיך נע'פּגר'ט.

— הערסט דו, פריידעל? — האָט איהר סטעמפּעניו שוין מיט האַרץ געזאָגט. — הערסט דו, פריידעל? איך האָב פיינט, אז מע מאכט מיט מיר אזעלכע מחזקות! איך פרעג דיך, וואָס טהוסט דו דאָ, און דו טרייבסט מיט מיר קאַטאַווע־לעך?

פריידעל האָט א גלאָנץ געטהאָן מיט'ן פייערעל פון איהרע גרי־נע אויגען אויף סטעמפּעניו'ן, און פערוואַרפען מיט די הענד איהרע לאַנגע שוואַרצע צעפּ אַרונטער, האָט זי זיך געוואַנדט צו סטעמ־פּעניו'ן אויך ערנסט:

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפּעניו! האָסט אונז ביי'ם קנס־מאָל געזאָגט, אז נישט מעהר ווי אין צוויי וואָכען אַרום שרייבסט דו אונז אריין א בריוועל מכח דער חתונה אָפּשטעלען; מיר האָבען געוואַרט און געוואַרט העכער צוויי חדשים און האָבען דערזעהן, אז פון דיר איז ניטאָ קיין שום ידיעה, האָבען מיר זיך מיישב געווען און האָ־בען זיך געלאָזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאָג, און אזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האָט אַיין עק, ביז קוים, קוים מיט צרות, גאָט האָט אונז געהאָלפען און מיר...

האָט אַ וואונק געטהאָן אויף סטעמפּעניו'ן און אַ מורקע געטהאָן אונטער דער נאָז אויף כלי־זמר־לשון:

— געהט, סטעמפּעניו, דאָרט אין הויז וואָרט אויף אייך אַ שעכטעל.

— אַ מיידעל? וואָסער אַ מיידעל?

— אַ שווארץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפּעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אריין און האָט דערזעהן דאָס שוואַרצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיערלער'ס טאָכטער, זיין כלה פריידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפּעניו? האָסט מיך נישט דערקענט? אַיאָ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפּעניו, איך, פריידעל, דיין כלה פריידעל, ישעיה'קע דעם פיערלער'ס טאָכטער.

— האָ? איך וויים, וואָס דען? איך וויים ניט? איך וויים! איך וויים! נאָר ווי קומסט דו אהער? פון וואַנען?

— ווי קום איך אהער? מיט די פים, סטעמפּעניו, מיט די פים. קוים דערפרעגט אהער, צו הערשקע דעם פליטיסט. פון וואַנען, פרעגסט דו? פון דער היים קום איך אָן.

— נו, וואָס הערט זיך? וועו ביזט דו פון דער היים?

— וואָס זאָל זיך הערען, סטעמפּעניו? ניטאָ קיין נייעס. וועו בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אפּנים, אזוי גרויס, ווי א וואָך זעכס אָדער זיעבען. מיר זענען אויסגעווען וואו דו ווילסט. וואוהין מיר קומען צו פאָהרען, זאָגט מען אונז: נעוועו און אוועקגעפאָהרען ווייטער. קוים, קוים מיט צרות געטראָפען אויפ'ן אמת'ען וועג... נו, וואָס מאַכסט דו עפּים, סטעמפּעניו?

— האָ? איך? גאָרניט! וואָס זאָל איך מאַכען? קום, פריידעל, וואָס שטעהען מיר דאָ? — האָט ער צו איהר געזאָגט, דערזעהען, אז חברה כלי־זמר הויבען זיך אָן קלויבען אָרום זיי און בעטראַכטען דאָס שוואַרצע מיידעל מיט די גרויסע שוואַרצע צעפּ און מיט די גרינע אויגען.

א גוטער בטבע, האָסט א ווייך האַרץ, ביזט א פּאַרשוין איינער צווישען צען טויזענד, שפּיעלסט אויסגעצייכענט אויפֿן פּיעדעל און קאָנסט געבען א ווייב ברויט, — דערפּאַר ווילּ איך דיך, און דער־פּאַר וועל איך פּאַר דיר חתונה האָבען, און טאָקי גיך! און דאָס, וואָס דו שפּאַרסט זיך, איז אומזיסט, אַרויסגעוואָרפען דיין טרחה, סטעמפּעניו, גלויב מיר, בויג זיך אָן צו מיר אַהער, איך וועל דיר זאָגען א סוד...

און פּריידעל די שוואַרצע האָט איינגערוימט סטעמפּעניוֿן א סוד אין אויהער, און סטעמפּעניו איז פערציטערט געוואָרען מיט אַלע אברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאָנט עפענען קיין מויל א וואָרט אויסצורע־דען. און דאָ איז אָנגעקומען מעכטשי פּייקלער מיט דעם רויטען קאָפּ און האָט איהם געזאָגט, אז מע רופט איהם צום נגיד פּונ׳ם שטעדטעל בעשטעלען א חתונה. סטעמפּעניו האָט זיך מיט א וואונק אָפּגעזעגענט מיט פּריידל׳ען און האָט אויסגערעדט מיט א זיפֿץ:

— מיר וועלען זיך נאָך זעהן, פּריידעל!

— ס׳א שאלה אביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האָט איהם פּריידעל געענטפּערט און האָט זיך גאנץ צופּריעדען אָפּגע־שיידט פון איהר ליעבען חתן סטעמפּעניו.

די אַלע, וואָס האָבען אין יענער צייט געזעהן סטעמפּעניוֿן אויף דער חתונה, האָבען זיך שטאַרק פערוואונדערט אויף זיין בלאָם פּנים, מיט זיין אָפּגעלאָזטקייט: גאָר ניט דער סטעמפּעניו, וואָס פּריהער, א שענערען ליעגט מען אין דער ערד אריין! עס איז אָפּ־גענומען געוואָרען זיין פּרייליכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יאָ, סטעמפּעניו האָט געפיהלט, אז דאָס איז איין עק צו זיין זים ליעבען פון א׳ פּריי פוינעלע, אז דאָס נעמט ער אויף זיך א יאָך אויפֿן האַלז אויף תמיד, אויף אייביג. אַדיע, ליכטיגער זומער־אָבענד מיט א ווייטען שפּאַציער הינטער דער שטאָדט מיט׳ן כלי־

— זאָג מיר נאָר, פרוידע, ווער זענען די „מיר" ? עפּעס זאָגסט דו אַלץ מ י ר זענען געפֿאָהרען, מ י ר זענען נעקומען...

— מיר ביידע. דאָס הייסט: איך און מיין מאַמע.

— דיין מאַמע ? ! — האָט סטעמפּעניו אויסגעשריגען און האָט זיך אָפּגעשטעלט א דערשראָקענער. — דיין מאַמע ? וואָס האָט זי דאָ צו טהון ?

— שא, וואָס שרייסט דו אזוי, סטעמפּעניו ? וואָס דען, אַליין האָסט דו געמיינט ? א מיידע פֿאָהרט ניט אַליין. א שענע זאַך, כּלעבען !

— יא, אָבער וואָס קעהר זי זיך אָן מיט מיר, די מאַמע דיינע ? — האָט זי סטעמפּעניו געפרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק מיט איהר.

— א מחותנת'טע, סטעמפּעניו, א מחותנת'טע קעהר זי זיך מיט דיר אָן, און שפּעטער וועט זי זיך דיר אָנקעהרען א שוויעגער.

— דו מיינסט טאקי, אפּנים, איין אמת, פרוידע, התונה האָבען פֿאַר מיר ?

— נו, און דו, סטעמפּעניו, מיינסט דאָס אויף קאַטאָווע ?

— נאָרישקייטען !

— פֿאַר וואָס נאָרישקייטען ?

— אָט אזוי. איך האָב עס אפּילו נישט אין זינען אין דער לינקער פּיאַטע.

פרוידע איז געבליבען שטעהן א מינוט און האָט א קוק געטהאָן סטעמפּעניו'ן אין די אויגען אַריין. נאָכדעם האָט זי זיך אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטען און האָט זיך שטילערהייד געווענדט צו סטעמפּעניו'ן מיט די ווערטער:

— הער נאָר אויס, סטעמפּעניו ! מיין ניט, אז דו האָסט אָנגעטראָפֿען אויף א ניונקע, וואָס ווייסט ניט, ווער עס האָט זי געשליידערט. איך קען דיך נאָנץ גוט, סטעמפּעניו ! איך ווייס, אז דו ביזט א היבשער שאַרלאַטאַן, האָסט ליעב כּלות אַלע וואָך א נייע. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַלץ ביז א צייט, נישקשה... ביזט

און סטעמפּעניו האָט זיך דאָ בעזעצט מיט זיין קאָמפּאַניע, ווי א שטענדיגער, אויף איין אָרט.

— שוין, אויס, אויס אַרומשלעפּען זיך! געגוג, סטעמפּעניו, גע־רייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האָט פּריידעל געזאָגט צו איהר מאַן, וואָס איז אינגאַנצען געווען איהרער, און וואָס זי האָט געוואָלט האָט זי מיט איהם אויסגעפּיהרט, און דוקא מיט גוטען.

נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען ביי סטעמפּעניו'ן א ניי לעבען, נאָר א שפּאַנעל־ניי לעבען. גייציג איז ביי זיך סטעמפּעניו געווען נאָר בחור'ווייז; קוים אָבער האָט ער נאָר חתונה געהאַט און איז אַריין צו פּריידל'ען אין די הענד, אזוי האָט ער אָנגעווא־רען אינגאַנצען זיין שטאַרקייט, אינגאַנצען זיין מוטה, דעם גאַנ־צען גלאַנץ. ביי זיך אין שטוב האָט סטעמפּעניו ניט געהאַט קיין ברעקעל דעה.

— דו האָב אין זינען דיינס, דיין עסק איז די קאַפּעליע מיט די חתונות, צו וואָס טויג דיר נעלט, נאַרעלע? — אזוי האָט צו איהם פּריידעל געזאָגט, צוגענומען ביי איהם וואו ער האָט פערדיענט ערגיץ א גראָשען.

אויף געלט איז פּריידעל געווען זעהר זשעדנע. זי איז אויסגע־וואַכסען ביי זעהר אַרעמע עלטערן און האָט כמעט קיינמאָל ניט געוואַהן קיין גראָשען אין די אויגען. מיידעלוויז פלעגט איהר אָנקומען א סטיינגעלע אָדער א קעמעלע זעהר שווער, מיט ביטערע טרערען. ביז פופצעהן יאָהר איז פּריידעל געגאַנגען באָרפּיס, גע־וואַנט א ניאַנקע דער מוטער ביי די קלענערע קינדער, געהאַפט קלעפּ געגוג אי פון דער מוטער, אי פון דעם פאַטער, ישעיה'קע דעם פיער־לער, וואָס האָט ליעב געהאַט דעם טרונק. געגעסען האָט זי קרחת, מלובש איז זי געווען, ווי עס איז אָנגעשטאַנען צו די באָרפיסע פיס, און נאָר פּורים פלעגט איהר אַריינפאַלען עטליבע קאָפּיקעס פונ'ם שלח־מנות, וואָס זי פלעגט טראָגען אין פּרעמדע הייזער; די עט־ליבע גראָשען פלעגט זי בעהאַלטען ווייט־ווייט אין בוזעם, בכדי די מאַמע זאָל ביי איהר ניט אויסנאַרען, און אזוי פלעגט זי שלאָפען

זמר'ס טעכטערע! אדיע, לאנגע שמעקענדיגע צעפּ, צעלאזטע האָר, גרויסע קאַרע אויגען! אדיע, זילבערנע לבנה!...

אמת, סטעמפּעניו האָט זיך נאָך אביסל געאמפּערט, געוואָר־פען, ווי א פיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפּרובט אלע מיטלען, נאָר עס האָט איהם געהאָלפּען, ווי א טוידטען באנקעם. פּריידע מיט איהר מוטער זענען געשטאַנען אקעגען איהם, ווי אָט יענע מתים, וואָס קומען צו אונז ביינאכט אין חלום און שלע־פען אונז צום בית־דין של מעלה אפּגעבען דין וחשבון... און איבער־הויפּט האָט ער געציטערט פאָר איהר, פאָר דער מחותנת'ס, וואָס האָט צענויפּגעשנירעוועט דאָס שווארצע פּיסקעלע, ווי מיט א בענדעלע, נאָר דאָס פּנים האָט איהר אזוי געפּייערט, אז זי איז געווען גרייט אלע מינוט ארויפּהאפּען זיך אויף סטעמפּעניו'ן, ווי א וויבדע קאַץ, און ארויסרייסען איהם ביידע אויגען, וועלן ניט פּריידע, וואָס האָט זי די גאנצע צייט איינגעהאלטען.

— טשעפּע ניט, מאַמע, וועסט נאָך קאַלי מאכען. דו קוק נאָר און שווייג, דו היט איהם נאָר די טריט, ער זאָל זיך ניט אויסרוי־סען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאַמע, סטעמפּעניו איז מיינער, ער איז מיינער!...

XVI.

שמשון הגבור ביי דלילה'ן אויפ'ן שוים.

פּריידע האָט זיך פער'עקשנ'ט און האָט אויסגעפיהרט איהרם: זי האָט חתונה געהאַט פּאָר סטעמפּעניו'ן כדת משה וישראל און האָט איהם גיך ארויסגענומען אין די לאפּקעס אריין נאָר אויף איין אנדער אופן. אביסל האָט איהר צוגעהאָלפּען די מאַמע איהרע, וואָס זי האָט קוים דערלעבט דעם נחת צו ווערען א שוויעגער, און סטעמפּעניו האָט פערזוכט דעם טעם פון גיהנם און האָט זיך נישט גענארט. דאָס פּאָר־פּאָלק איז אריבערגעפּאָהרען קיין מאזעפּעווקע,

— וואָס פֿראָטעסט דו אַוודי? — הֶאָט זי סטעמפּעניו געפֿרעגט, בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אַלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען. לאָז דיך ניט אהרען, סטעמפּעניו! — הֶאָט איהם פֿריידעל געענטפֿערט מיט א שמייכעלע, און הֶאָט זיך געטהאָן איהרם, אָפּגעשפּאַרט, אָפּגעריסען פּונ׳ם מאַרק, פּונ׳ם קלייטעל און פּון דער יאַטקע, מיט׳ן ווארמעם אויסגעקומען, ווי מיט קרעפּעל־פּלייש, אָפּטמאָל ניט דער־געסען, ניט דערטרונקען, און זיך אַלץ צענויפּגעשלאָגען א קערבעל אום א קערבעל. ביסלעכווייז, אז עס הֶאָט זיך צענויפּגעשלאָגען היבשע עטליכע גילדען, הֶאָט זי אָננעהויבען צו מאַכען הלואות אויף א משכון און נעמען פֿראָצענט; דאָס ערשטע מאָל גלאָט אַווי, דורך א צופֿאַל, וואָס א שכנה הֶאָט ביי איהר געבעטען א גמילות־חסד און פֿריידעל הֶאָט איהר א טובה געטהאָן — פֿאַר וואָס דען ניט? — און נאָכדעם, אז פֿריידעל הֶאָט דערזעהן, אז דאָס געלד וואַכסט גאָר. אז פון איין קערבעל וועלד מיט דער צייט צוויי, הֶאָט זי אָנגע־הויבען מיט איהר ביסעל קאָפּיטאָל צו מאַכען עסקים, אַזוי לאַנג, אַזוי בריים, ביז זי איז געוואָרען פּשוט א „וואָכערניצע" מיט אַלע חן־גריבעלעך פון דער דאָזיגער פֿראָפּעסיע, מיט וועלכער א גרויסער טייל פון אונזערע נגידים, צוויישען אונז רעדענדיג, פּערנעמען זיך און האָבען דאָס גאָר ניט פּיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פֿריידלען אזא חשק צו קלוי־בען געלד? נישט ביי איהר טאַטען, ישעיה׳קע פּיעדלער, נישט ביי קיינעם פון אַלע בעקאַנטע כלי־זמר, הֶאָט זי דאָס געקאָנט זעהן. וואו וועט איהר דען געפּינען א גלייבען צו דער חברה כלי־זמר, מע זאָל זיך אַזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראָשען, עס זאָל אַזוי זיין א קערבעל הפקר, פּשוט ווי די בלאָטע? די אידישע כלי־זמר — און וואר שמועסט אין יענע יאָהרען — קאָן מען גלייבען צו א מין ציגיינער, א בעזונדער פֿאָלק, מיט א בעזונדערען זשארגאָן, מיט גאָר בעזונדערע ענג; די דאָזיגע חברה הֶאָט שטענדיג געלעבט א גוטע שעה, תמיד איז געווען פֿורים, פּריילעך, לעבעדיג, תמיד גע־

מיט'ן ביסעל מינץ ביז פּסח, און אויף יום־טוב קויפען זיך פּאר דעם א סטיינגעלע אדער א קעמעלע. און אזוי איז פּריידעל גע־וואכסען ביז אכצעהן יאהר, ביז זי איז פּלוצים אויסגעוואכסען א הויכע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פּריידעל איז א כלה געוואָרען פּאר סטעמפּעניו'ן, האָט זי אליין ניט געוואוסט וואָס פּאר א גליק עס האָט זי געטראָפען. נאָר די מאמע, וואָס האָט דאָס דוקא יא פּערשטאנען, האָט מיט איהר וועגען דעם גע־נוג איינגע'טענה'ט, אז זי זאל וויסען, אז איהר חתן איז א גאלד־שפּינער, נאָר א גרויסער שארלאטאן, וואָס דאָס קערבעל איז ביי איהם א ממזר, לכן זאל זי זיך ניט לאָזען שפּייען אין דער קאשע און זאל האָבען ביי איהם א דעה אין אלץ, אזוי ווי זי, די מאמע, האָט א דעה ביי'ם טאטען, ישעיה'קע דעם פּיעדלער...

אז פּריידעל האָט התונה געהאט פּאר סטעמפּעניו'ן, האָט זי ניט פּערגעסען, וואָס די מאמע האָט איהר אָנגעזאָגט, און האָט ביסלעכווייז, מיט שכל, אָנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאן הלכות „ווייב", אז א ווייב דארף ווייסען אלץ, וואָס ביי'ם מאן טהוט זיך, אז א ווייב איז ניט קיין פּרעמדע, אז א אידישע טאָכטער איז ניט קיין „פּאָליובאָווניצע", — ניין, עס איז זיין בלוט און פּלייש, זי איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דארף וויסען, ער דארף פ י ה־ל ע ן, אז ער האָט א ווייב...

אז פּריידעל איז געוואָרען אליין א בעל־הבית'טע פּאר זיך און האָט דערזעהן אלע מאל א ניי קערבעל, וואָס סטעמפּעניו פּער־דיענט אזוי אפט, האָט זי זיך א וואָרף געטהאָן אויף די קערבלעך, ווי א הונגעריגער, אז ער דערזעהט עפּים א מאכל. נאָר עס איז איהר אבער דאָס נעלד ניט איינגעגאנגען. פּריידעל האָט זיך אליין געזאָרגט, טאָמער וועט מאָרגען ניט זיין, טאָמער וועט דער מאן שפּעטער חלילה ניט פּערדיענען, האָט זי זיך געמאכט איין קניפּעל און דאָס אנדערע, און האָט אָנגעהויבען צו קלויבען א גראשען צו א גראשען.

א קאַרגע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כליי־זמר'שער משפּחה און עס איז אויסגעוואכסען אוא פּריידעל.

ווי די זאָך איז שוין, נאָר פּריידעל האָט געמאַכט משונה תנועות, געשוויצט אוף געפּינעט, וועו זי האָט נאָר גערעדט אפּילו מכח גענלה.

אויף איהר רעליע האָבען איהר מקנא געווען אלע כליי־זמר'קעס. „אָט א מזל!" — האָבען אויף איהר אלע אין איין קול געזאָגט.

נאָר אין איין זאָך האָט נאָט פּריידל'ען פערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער וויסט, עס קאָן זיין, אויך דעריבער איז זי געווען אזוי אָפּגענעבען מיט לייב און לעבען צום גענלה, ווייל דאָס בעסטע פערגענינגען, פערגענינגען פון קינדער, איז פאַר איהר געווען פערבאָרגען. בכלל זעהט מען, אז די ווייבער, וואָס נאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס בייזע ווייבער; עפּים פּעהלט זיי די גוטסקייט, די ווייכקייט פון דעם דאָזיגען מין; אזעלכע ווייבער קאָנען ליעב האָבען נאָר זיך אליין.

פּריידעל איז געווען פונקט אוא סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגען, אז זי האָט איהם, סטעמפּעניו'ן, פיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? א פּארשוין, א בילד, א זעלטענהייט, א שפּיעגעל איינער צוויישען טויזענד און (אָט דאָס איז דער עיקר!) א פערדיענער, א גאָלדשפּינער!

— מיין סטעמפּעניו — האָט זיך פּריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע ווייבער — מיין סטעמפּעניו, אז ער טהוט א פיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פּיעדעל — איז א קערבעל, צוויי פיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פיהר — איז דריי קערבלעך. פּארשטעהט איהר מיך?

אין דעם ענין פון „קערבעל" איז סטעמפּעניו געווען פונקט דער היפּך: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפּיעלט קיין רעלע. אָט האָט ער אָפּגעשפּיעלט א חתונה און אָנגעשטאָפּט פולע קעשענעס מיט גענלה, און אָט — פּור־פּא, ניטא א שילינגער! האָט

רימפּעלט, נעווערטעלט זיך, געשטיעפט, געאַרבייט, זיך לוסטיג געמאַכט, איבערגעקערט וועלטן, געשמועסט מבת פרייליכע זאַכן... געקומען אהיים צום ווייב, געטריבען קאַטאַווע, געהאַלפּטשעט מיט טיגלעך מיט פּאַסאַלים, אַדער גאָר געגעסען מכות, נאָר פּרייליך, מיט א טענצעל, מיט א ליצנות, הונגערינ זיך געלעגט שלאָפען, אויף מאַרגען געבאַרגט, געליהען, די קישעלעך פערזעצט, נאָכדעם אויסגעקויפט און ווידער א מאָל דאָס אייגענע. די כלי־זמר־שע טעכטער זענען אויך נעווען, מיינסטענס, לופטיגע פרייליכע נשמות; זייער לעבן, אַזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען פערדעקט מיט קיין שלייער... מיט איינעם וואַרט, ביי די כלי־זמר איז געווען א גן־עדן, מיט אַלע מעלות און חסרונות פון א גן־ערן... היינט אין אזא גן־ערן וועמען קאָן ארויף אויף דער מחשבה צו זאַרגען — וואָס וועט זיין מאַרגן?

פרייד'ל'ס טאַטע, פערשטעהט זיך, איז אויך ניט געווען קיין פערווויינטע נשמה. ישעיה'קע פיעדלער איז זיך נעווען א רעכטער קבצן, נאָר א לעבעריגער, א פרייליכער קבצן, און אז ער האָט פערדיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פערלעבט, טאַקי, ווי מע זאָגט, אין איין אָטעם. און זי, פרייד'ל'ס מאַמע, האָט אויך ליב געהאַט צו לעבן, דאָס היימס, גוט עסן. עס איז כמעט קיין העמר נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן ס'איז נאָך נעווען א שטיקעל קישעלע צו פערזעצן. „דאָס גאַנצע דאָבערע־מזל געהט אין דער קישקע אַריין", „ווי זאָגט מען: בעסער דעם בעקער איידער דעם „רופא", „וואָס זשע דען איז דעם מענטשענס לעבן?" — אזוי פלעגט זאָגען פרייד'ל'ס מאַמע, וואָס איז, אייגענטלעך, נעווען אפילו צווישען כלי־זמר'קעס א אויסבערענגערין.

ווי־זשע קומט עס פּאַרט צו פרייד'ל'ען אזא גוסט? פון וואַנען נעמט זיך צו איהר אזא קאַרגשאַפט? עס קאָן זיין, אז די דאָזיגע מעלה איז געקומען צו איהר מחמת זשעדנאַסט, מחמת זי איז תמיד געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף א גראָשען. אַדער ס'איז אפשר געווען ביי איהר גאָר א טבע־זאָך: עפּים על־פּי טעות איז

א מענש מיט נעפיהל, מיט א נשמה, האָט זיך אין אזעלכע מינוטען זאָט נישט נעקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פּרייַע מוזיק, וואָס לאָזט זיך נאָר ניט איבערגעבען אויף נאָטען, און עס האָט זיך איהם אויסגעווייזען, אז ער הערט א בקשה צום רבונו־של־עולם פון א פערביטערט האַרץ, עפּים א מין תפּלה צו זיין ליעבען נאָמען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אזא מין תפּלה, וואָס דאָרף און מוז אָנגענומען ווערען אויבען, דאָרט פּאָר גאָט׳ס שטוהל... מע דערצעהלט, אז דער ר י ז ש י נ ע ר האָט געהאָט אין אייגענעם אָרקעסטער, וואָס פלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגענעבען א שבח צו דעם וואָס לעבט אייביג. אודאי איז דאָס א געדאַנק דוקא פון א גרויסען מענשען, א השגה גאָר פון א הויכער פּאָעטישער נשמה.

— קיילע די גראָבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר אָפּגעבראָכט דאָס פּראָצענט פּאָר יענער וואָך; און פּאָר היינטיגער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!

מיט אזא מין געשפּרעך, למשל, האָט פּריידעל מכבד געווען סטעמפּעניו׳ן, ווען ער פלעגט אַרויסגעהן נאָכ׳ן שפּיעלען פון זיין חדר׳על, אַביסעל צוגעפלאַמט, מיט א גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע אויגען. דאָס איז געווען דאָס פּייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט אזוי נעצויגען צו זיך. דאָס פּייערעל פלעגט זיך בעווייזען זעלטען, און בעגענעט זיך מיט פּריידעל׳ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פּייערעל גיך בעהאַלטען, פּערשוואונדען געוואָרען.

אז סטעמפּעניו האָט אָפּגעשפּיעלט א חתונה און איז געקומען אהיים, פלעגט איהם פּריידעל בעגעגענען מיט א שמייכעלע, זיך לאַשטשען, ווי א קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר געלט, סטעמפּעניו? — פלעגט איהם פּריידעל זאָגען און אויסטריימלען איהם אלע קעשענעס. — אויף וואָס דאַרפסט דו געלט? וואָס פּעהלט דיר? האָסט אלסדינג, וואָס דו דאַרפסט, ביזט ניט הונגעריג, חלילה, און נאָקעט געהסט דו אויך ניט, און אז דו דאַרפסט אזוי עטליכע גראָשען, געב איך דיר

ער געהאט — האָט ער געגעבען, געטיילט, אנטליהען; האָט ער ניט געהאט — האָט ער געליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז סטעמפּעניו געווען איין ארטיסט. זיין עסק איז געווען נאָר די „קאָפּעלייע" — אויסשטעלען עפּיס א נייע זאך, פונאנדערשפּיעלען איין אפּער־שטיק, בעשטעלען א חתונה און אפּשפּיעלען זי, ווי נאָט האָט געבאָטען, אידען זאָלען לעקען די פּינגער, ניט גלאָט ריפּ־סקריפּ.

סטעמפּעניו האָט ליעב געהאט מעהר פון אלץ אין דער וועלט צוויי זאכען: זיך און דאָם פּיעדעלע. מיט זיך האָט ער געהאט צו טהון כמעט שטענדיג, זיך געפּוצט, געשטשאָגלט, געגרייזעלט די האָר, מיט איינעם ווארט — זיך „גע'בחור'ט", ווי פּריידעל האָט דאָם מיט א שטאָך גערופּען, און דעמאָלט האָט ער פּערגעסען אין דעם פּיעדעלע; האָט ער אבער געטומען דאָם פּיעדעלע, האָט ער פּערגעסען אין זיך און אין דער גאנצער וועלט. אז עס איז אנגע־פּאלען אויף איהם א „מרה־שחורה", האָט ער זיך געטומען דאָם פּיעדעלע, פּערקייטעלט די טיר און האָט געקאָנט אוועקשפּיעלען דריי שעה כסדר אייגענע פאנטאזיעס; וואָס עס איז איהם ארויף אויף דער מחשבה, דאָם האָט ער געשפּיעלט. אט האָט ער זיך צוגאָסען מיט א קלאָג, אזוי יאָמערליך, אזוי טרויעריג, אלע מאל שטיילער און שטילער, און אט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און איז אוועק אלץ שטארקער און שטארקער, ביז עס האָט זיך וויעדער אנגעהויבען ארויסהאפּען ווי א זיפּץ פונ'ם טיפּען הארצען, און דאָם פּייער איז איהם אביסעל אפּגעטראָטען, אפּגענאנגען דער כעס, און וויכע מעלאָדיעס, ליעבע זיסע געזאנגען, וואָס וויטער אלץ טרויעריגער, האָבען זיך וויעדער ווי געגאָסען אהן איין עק, און נאָכ־דעם וויעדער א ביסעל לעבעריגער, פרייליכער... אמת, דאָם איז נע־וען נישט אפּט, ניט אלע מאל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונמעגליך איהם אפּ־צורייסען. סטעמפּעניו'ס פאנטאזיע האָט זיך צעקאָכט און געוועצט, ווי פון א קוואל, וואָס וויטער מיט מעהר פּרישקייט.

א קרענק, אוּן ווי׳ל נישט געהן צו דער חופּה, ביז מע וועט איהם אָט דאָ אויפּ׳ן אָרט ניט אָפּצאָהלען דעם נדן אחת ואחת, „קלאָפּ אוּן צעהל״; דאָרט האָט די כלה געוו׳חלש׳ט פּאַר גרויס געוויין אוּן מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט (אוּן דערבי זאָגט אָפּ דער ברחן אביסעל ליצנות); אין א דריטען אָרט האָט זיך געטראָפּען נאָך א שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, אז ס׳איז געקומען די צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... אוּן חברה שיסט־אוים א געלעכטער, ווי פּוּן א הארמאָט.

— וואָס איז ביי אייך פּאַר אזא געלעכטער דאָרט? זעה נאָר, ווי מע ראָהאָטשעט זיך! — שרייט פּרויד׳ל פּוּן איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אָהרען! — ענטפּערט איהר סטעמפּעניו מיט גדלות. — אין אונזערע ענינים זאָלסט דו זיך ניט מישען, האָב איך דיר שוין הונדערט מאָל געזאָגט!

אוּן סטעמפּעניו׳ן ווייזט זיך אוים אין דער מינוט, אז ער איז דאָ א בעל־הבית, א גאַנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפּעניו פערבראַכט אויף אָנטהון זיך, אויספּוצען זיך, די מלבושים אוּן די שטיוועל, זיי זאָלען גלאַנ־צען, ווי א שפּיגעל, פּערקעמען זיך גאַנץ שיקאָנע, אונטערבויגען זיך די שענע שוואַרצע לאָקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פּוּן דעם העמד, אוּן נאָכדעם האָט ער זיך געגומען דאָס שטעקעלע אין דער האַנד, א שטעקעלע מיט א גאַלקע, אויסגעשניצט א פּייג פּוּן עלפענביין, אוּן מיט א בריטען שוואַרצען קאַשקעט אויפּ׳ן קאָפּ מיט א גלאַנצענדיגען קאָזירקאָק, אָנגעוקט ביז די אויגען. דעם קאָפּ פּערריסען אַרויף, אזוי, אז די לאָקענס ליגען צעוואַרפען אויף די אכסלען, גאָהט זיך סטעמפּעניו אוּן שפּאַציערט איבער דער שטאַדט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער בעגעגענט זיך, אוּן גאָהענדיג פּערביי די קלייטען, גריסט ער די יונגע ווייבלעך, די קרעמערקעס. די ווייבלעך וועדען רויטליך; זיי דערמאָנען זיך, אז זיי זענען אמאָל געווען מיידלעך אוּן דעמאָלט

דען ניט? געב עס בעסער אֶפּ מיר, נשמה מיינע, ביי מיר וועט דאָס זיין גאַנץ. געב שוין. געב!

און סטעמפּעניו שטעהט, ווי א בעשטראָפּט קינד, און פּרויערט טהוט מיט איהם, וואָס זי ווייל. ער איז אינגאַנצען ביי דער דאָזיגער שווארצער פּרויד'ל'ען אין די הענד. אך, וואָס איז דאָס מיט דיר נעשעהן, סטעמפּעניו? אזא נאַרנישט, ווי פּרויערט, זאָל דיר טאַנצען אויפ'ן קאָפּ, און דו לאָזט זיך פּיהרען ביי דער נאָז, פּונקט ווי שמשון הגבור ביי זיין נעליעבטער דלילה אויפ'ן שוים?... פּע, סטעמפּעניו, א בזיון, כלעבען!

XVII.

סטעמפּעניו ריהרט נאָך מיט איין אבר.

א רחמנות אויף סטעמפּעניו'ן!...

נאָר עס איז ניט אזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לעגט ניט אזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אז סטעמפּעניו האָט ניט געהאַט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז געווען עפּים גאָר מעשה אידינע, האָט ער אָבער דערפּאָר זיך געהאַט זיין וועלטל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פּרויד'ל'ען ניט אָנגעקאָהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטל, איז זיך סטעמפּעניו געווען א פּריץ פּאָר זיך און איז געווען, ווי מיר וועלען באַלד זעהן, גאַנץ צופּריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אַוועקגעגאַנגען א האַלבער טאָג אויף „רעפּעטיציע", דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער גאַנצער חברה כלי־זמר אלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אביסעל קאַטאַוועס, אויסהערען דעם ברחנ'ס וועריטלעך און לאָכען פּון מעכטשי פּייקלער, וואָס דער ברחן האָט אויף איהם ליעב געהאַט צו וועריטלען זיך, און נאָכדעם גלאַט דערצעהלען מעשיות פּון דער אָדער יענער חתונה. וואָרום יערע חתונה ביי אידען האָט זיך איהר מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן איינגעשפּאַרט, האָטש געב איהם

איהר נעמאכט א שמועס וועגען דעם. אײַן עבירה, למאי זאָל איך אַרויסלאָזען אזא חתונה פון די הענט?

— וואָס איז איהם עפּעס אַרויסגעפאַלען יעהופּעץ, דעם משוגע־נעם כהן? — פּרעגט פּריידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בע־וויזט זיך אָט א יענם פּייערעל, וואָס בעווייזט זיך ביי איהר שטענדיג, וועז זי דערשמעקט נאָר גאָלד...

— פּרעגסט קשיות אויף א משוגענעם? — ענטפּערט איהר סטעמפּעניו, געהט־אַרוים טרוקען פון דער דאָזיגער מעשה.

און אזוי וועדר צעריבען די מעשה, יענע מעשה און אַלע מעשיות. סטעמפּעניו איז א גרויסער בריה און ווייסט, מיט וואָס מע קאָן פּריידל'ען נעמען.

אין דער פּרעמד, אז סטעמפּעניו איז אַרויסגעפאָהרען מיט זיין קאָפּעליע אין דער פּרעמד, האָט איהם, געוועהנליך, נאָך מעהר גע־גאָלטען. דאָרט איז ביי איהם געווען, ווי זאָגט מען, א כשר'ער טאָפּ מיט א כשר'ען לעפּעל, און אז סטעמפּעניו איז געקומען ערגיץ אין א שטעדטעל שפּיעלען א חתונה, האָט זיך איהם שוין ניט גע־גלוסט אוועקצופאָהרען. דאָרט זענען געווען מעשיות מיט מעשיות, פּרייליכע און טרויעריגע נאָר אָהן א שיעור. הכלל, דאָס איז זיך געווען ביי סטעמפּעניו'ן א בעזונדערע וועלט, זיין אייגען וועלטעל, וואוהין ער האָט פּריידל'ען ניט אַריינגעלאָזט בשום אופן, חאָטש זי האָט דערויף זעהר חשק געהאָט. זי האָט אפילו שוין געפּרובט אונטערקויפען מעכטשי פּייקלער, נאָר עס איז נישט געגאַנגען. דאָ, אין זיין וועלטעל, איז סטעמפּעניו געווען נאָר איין אַנדער מענש, א גרויסער אונטערשיער פון יענעם סטעמפּעניו'ן, וואָס איז געווען ביי פּריידל'ען אין שטוב...

זענען זיי מיט סטעמפּעניו'ן געווען בעקענט... דעמאָלט איז געווען א וועלט... און היינט? וואָר האָט דאָס היינט אין זינען?...

דאָך נעפינען זיך נאָך אזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבער־הויפּט מיידלעך, וואָס שטעהען־אַוועק מיט סטעמפּעניו'ן אין דרוי־סען ביי דער טיר א היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון דעם און פון יענעם, מע לאַכט...

אודאי געהען אזעלכע זאכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט א שכנה און טראָגט עס אָפּ גיך דער אַנדערער, דער דריטער, און אזוי הויבט זיך אָן א רעדעניש, און צו אידישער מיילער אז מע חאַפּט זיך אריין, נאָרט מען זיך ניט...

— וואָס איז שוין וויעדער, סטעמפּעניו, פּאַר א רעדערי אין שטאָדט? שוין וויעדער א מעשה?

— וואָס פּאַר א מעשה, פּריידעל?

— דיינע מעשיות... ער פּרעגט נאָך! וואו צוויי, איז ער דער דריטער! די גאַנצע שטאָדט האָט מיט אונז צו טהון.

— איך וויים ניט וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר, פּריידעל.

— וואָס איך וויל האָבען? איך וויל, זאָלסט אַוועקווארפען דיינע אמאָלינע נענג... שוין צייט! וואו ערגיץ א ווייבעל אַדער א מיידעל אין שטאָדט, דארף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אַוועק־שטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זייגער שעה — ער קאָן זיך נאָר ניט אַנרעדען און גענוג!

— א? דו קעהרסט אודאי מיינען, וואָס איך האָב נערעדט מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס?

— נו, און אז מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס איז זי, א שמוילינע, צי וואָס?

— איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכח איין עסק.

— דיינע עסקים... איך קען דיך, סטעמפּעניו!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען! אברהם־יענקעל'ס האָט חשק ארויסצופיהרען די חתונה קיין יהופּעץ, אזוי איז איהם אַנגעקו־מען דאָס משוגעת. נו, איך האָב דערזעהן אסתר'ען, האָב איך מיט

ווי אלע שבת, צו מאכען א שפּאציערנאנג, נערעכענט, אז מסתמא וועט רחל'ע אויך זיין דאָרט. נאָר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך ארום, חאפּען א קוק אויף סטעמפּעניו'ן, טהוען א שמייכעל און ווערען רויטלעך — אלע זענען דאָ, נאָר איין רחל'ע איז ניטאָ! דאָס אָנגעשריבענע בריוועלע האָט איהם נישט געלאָזט רוהען. עס האָט איהם געצוינגען צו איהר וואָס ווייטער אלץ שטאַרקער.

„מע דאַרף זיך פרובען דורכגעהן אהין, אויף יענער גאַס, וואו רב אייזיק־נפתלי וואָהנט, טאָמער וועל איך זי בעגעגענען"... — אזוי האָט זיך סטעמפּעניו געטראַכט און איז אזוי פּאוואָלינקע צו־גענאַנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פערטיעפט אין איהרע געדאַנקען און האָט זיך געזונגען דאָס בעקאַנטע ליעדעל:

איינע אליין,
עלענד, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אליין.
עלענד, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

תחילת, אז זי האָט דערהערט פלוצים דעם „גוט־שבת" און דערזעהן פאר זיך שטעהן סטעמפּעניו'ן, האָט זיך איהר אויסגע־דאכט, אז דאָס איז א מין חלום (זי האָט סטעמפּעניו'ן שוין עט־ליכע מאל געזעהען אין חלום...). נאָר אז זי האָט צענומען דאָס שטיקעל נאָטען־פּאַפּיער און האָט איבערגעלייענט סטעמפּעניו'ס בריוועלע, האָט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם אָרט, א קוק געטהאָן אין פענסטער און געזאָגט צו זיך אליין:

— זיין גליק, וואָס ער איז אוועקגענאַנגען: איך וואָלט איהם אָפּגעשפּיעלט... נא דיר, נאָר א סטעמפּעניו!...

זי האָט נעהאָפט דאָס בריוועל און האָט דאָס געוואָלט צעריס־שטיצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען ארויס, נאָר זי האָט זיך

XVIII.

סטעמפּעניו הויבט אן זיך איינצולעבען.

אינ׳ם דאָזיגען וועלטל האָט ביי איהם איצט רחל׳ע אָנגעהויבען שפּילען א גרויסע ראָלע, די נרעסטע ראָלע אין זיין לעבען. מע מעג איהם גלויבען, אז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען נאָנץ ערנסט, מיט איין אמת, דען ער האָט זיך אין רחל׳ען איינגעלעבט פון דער ערשטער שעה, וואָס ער האָט זי דערזעהען ביי חיים־בנציונ׳ס אויף דער חתונה.

נישט באלד האָט סטעמפּעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשריבען. עס האָט נערויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פּייערל, וואָס רחל׳עס בליוע אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט זיך רעכט צעברענט, צעפּלאַקערט, אזוי, אז ער האָט זיך שוין מעהר ניט נעקאָנט איינהאלטען, האָט ער זיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר׳ל, און דאָרט, וואו ער האָט נעשריבען די נאָטען, און מאַקי מיט דער אייגענער פּען און אויף דעם זעלבען פּאַפּיער מיט די פּאַסען, אויף וועלכע ער האָט נעשריבען זיינע נאָטען, האָט ער אויך דאָס נעווויסע בריוועלע נעשריבען.

סטעמפּעניו האָט אביסל נעשוויצט אויפ׳ן בריוועל. דאָס שרייבען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט נעלערנט שרייבען אין ערגיץ, נאָר פון זיך אליין. אודאי איז קיין חידוש ניט, וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פּען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפּעניו ארומגעטראָגען דאָס בריוועל ביי זיך און האָט נישט נעקאָנט נעפּינען קיין מיטל איבערצוגעבען עס רחל׳ען. מעכטשי פּייקלער איז געווען א גוטער שליח אויף אזעלכע בריוועלעך נאָר אין דער פּרעמד, אָבער דא, וואו עס נעפינט זיך א פּריידעל, איז מעכטשי אויך א געפּעהרליכער בריעפּטרעגער. סטעמפּעניו האָט קוים דערלעבט שבת, האָט זיך אויסגעפּוצט, ווי א מויה, אָנגעטהאָן א הויכען קאפּעליש נאָך דער לעצטער דעמאָלטיגער מאָדע, און איז ארויסגענאנגען אויף באַרדיטשעווער גאס,

מיט צו האנדלען אויף איין אמת מיט אלע בארדיטשעווער און מיט אלע בראדער. גאנץ מאזעפעווקע האט שוין געוואוסט, אז א רעכטע בייטש קארעלען קריגט מען ביי פרוידל'ען, ביי פרוידל סטעמפּעניו'ס.

א וואונדערליכע זאך! ווי קומט צו פרוידל'ען אזא פעהיגקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאנען איינרעדען? אז דוואסי־מלכה מיט דער שנור זענען אריינגעקומען צו איהר אין שטוב אריין, האט זיי פרוידל אפּגענעבען א בריעטען ברוך־הבא:

— סקאצל קומט! וואס מאכט איהר, דוואסי־מלכה? איהר ווייסט, אז איך האב שוין אויף אייך איין אויג פון לאנג אן?

— וואס זשע איז אזעלכעס, פרוידל?

— וואס איז, פרענט איהר? שוין א יאהר, אז איהר האט געבראכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אריין — און נאָרניט! איהר זאלט דאס אמאל אריינגענהמן מיט אייער שנור זיך אויס־קלויבען עפּיס אזעלכעס, וואס איהר פאסט. פע, כלעבען, דוואסי־מלכה, עס איז אוש מיר א בזיון!

— איהר זענט אודאי נערעכט, פרוידל־סערדצע, נאָר וואס בין איך שולדיג, זאגט שוין אליין, אז מיין שנור ווי ניט קיין קארעלען, וויפיעל איך בעט זיך?

— נאט אייך גאָר א נייעס! וואס הייסט, זי ווי ניט? דאס איז ביי אייך ווי מען ניט; ביי מיר, נישקשה, ווי מען!

און פרוידל האט אין דער גיך געעפענט א גאנץ גרויסען קאסטען, גרין געפארבט, און האט אנגעהויבען ארויסציהען פון דארטען איין בינטל קארעלען נאכ'ן אנדערען און פארלעגען פאר די קונים, מיט פיל פערשיעדענע דבורים דערביי און מיט ווינשענישען, נאָר ווי א רעכטע סוחר'טע.

— זעהט איהר, דוואסי־מלכה, אז איהר זאלט מיך פאלגען, וואלט איך אייער שנור געהויסען נעמען אט די בייטש קארעלען, איך זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דארף נאָר האבען נאך אזא בייטש קארעלען „ארליאנער" פערעל!

פערחאפט, האט דאס נאך א מאל איבערגעלייענט, צענויפגעקאמשעט, ווי מע קאטשעט צענויף א מגילה, און אריינגעלעגט צו זיך אין קעשעני אריין.

רחל'עם כעס איז געווארען אלע מאל גרעסער און שטארקער, און איהר האט זיך געוואלט נאר זעהן איהם אליין, און פרעגען איהם אונטער פיער אויגען: וואס הייסט דאס? ווי אזוי רופט מען דאס? מיט וואס פאר א העזה שרייבט ער איהר אזא קווי־טעלע? ווער איז ער און ווער איז ער?... זי האט נענומען צו־קלערען מיטלען, ווי אזוי בעגעגענט מען זיך מיט איהם ערגיץ אין אזא ארט, וואו קיינער זאל ניט קאנען הערען וואס זיי ווילען צווישען זיך רעדען, און איז געפאלען אויף א המצאה.

XIX.

א בייטש קארעלען ביי פריידעל סטעמפעניו'ס.

— הערט איהר, שוויעגער, ווען עס זאל נישט קאסטען טייער, וואלט איך א בעל'נ'טע נעווען אויף א בייטש קארעלען, גוטע שווערע קארעלען.

— נו, איך האב דאך דיר שוין וויפיעל מאל געזאגט: געה זיך דורך צו פריידעל סטעמפעניו'ס, וועסט דו דיר אויסקלויבען וואס דיין הארץ גלוסט. אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באלד. צוליעב מיר וועט זי דיר אפגעבען ניט טייער.

אונזער שוואגער פריידעל, וואס האט זיך פערנומען מיט פראצענט און מיט משכונות, מיינסטענס קארעלען, האט בישלעכווייז, אזוי, אויף א געלעכטער, אנגעהויבען אונטערצוהאנדלען מיט דער דאזיגער סחורה, וואס זי האט געהאט ביד גאנץ ביליג אפצוקויפען ביי איהרע בעלי־חובות און נאכדעם דאס ארומפערענגען אויך בי־ליגער, ווי אלע קראלניצעס (ווייבער וואס האנדלען מיט קארע־לען), אזוי לאנג, אזוי בריט, ביז זי האט טאקי אנגעהויבען דער־

ביי דער טיר, ניט אהין, ניט אהער. און רחל'ע האָט געקוקט אויף איהם, געזאָגט בשעת מעשה דער שוויעגער, אז עס איז שוין צייט צו נעהן אהיים. דוואָסי־מלכה האָט זיך א חאַפּ געטהאָן מיט א ברעך אין די הענד:

— אוי, א דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פּאַררעדט! נו, ווָאס וועט איהר ביי מיר נעמען, פּריידעל, פּאַר די קאַרעלען? ביי מיר טאָרט איהר ניט נעמען טייער, פּריידעל. מיט מיר דאַרפּט איהר האַנדלען אויף נאמנות!

— אויף ריינע נאמנות! הערט איהר, דוואָסי־מלכה, איך זאָל זיך דערווערגען מיט'ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך א לינען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פּאַר די קאַרעלען אבצוהעלען קערבלעך, איך זאָל אזוי זיין נעזונט, רבונו של עולם, מיט מיין מאן! נאָר נאָר־ניט. איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואָסי־מלכה. איך גיב אייך זיי אָפּ פּאַר פּופּצעהן קערבלעך, און איך זאָל עס ניט פּארמאָגען אויף מיין אייגענם, אויב איך פּאַר־דיען דערביי עפּים, גאָטעניו!

— פּופּצעהן יאָק פּופּצעהן, צוועלף וועל איך אייך גיבען, פּריידעל. צוועלף קערבלעך מזומן געלט.

— אוי, נעזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואָסי־מלכה, דינגט זיך נישט! — האָט פּריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אָנגענומען דוואָסי־מלכה'ן פּאַר ביידע הענד אויף דעם אופן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פּאַר די הענד בשעת זיי נעהען טאַנצען א פּרייליכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערווייל רחל'ע מיט סטעמפּעניו'ן נעקאָנט בחפּזון איבערווערפען מיט א פּאָר ווערטער.

— איך האָב אייך געוואָלט עפּים זאָגען, סטעמפּעניו.

— איך האָב אייך אויך געוואָלט זאָגען, רחל'ע.

— איהר האָט מיה שוין נעזאָגט.

— וועז?

— איכ'ם בריוועל.

איהר טהוט זיי נאָר אַן, זייט מוחל, אויפ'ן האַלז, אָט אזוי אַ — אזא יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פאַסען אייך צו אייער ווייסען האַלז! טראָגט זיי געזונטערהייד און לאָז גאָט געבען, אז אייער שוויגער זאָל אייך קאָנען קויפען איבער א יאָהר אין דער צייט חאָטש אזעלכע גרויסע פערל עפים א פינף שניר־לעך. אך, ווי זיי קליידען אייך צום פנים! זאָגט שוין איהר, דוואָסי־מלכה, איהר זענט דאָך יאָ א טבינ'טע אויף קאַרעלען, לאָם איך האָבען אזא יאָהר, רבונו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פרוידעל ארויסגעהאפט א שפיעגעלע פונ'ם קאַסטען און האָט זיך געשטעלט אקעגען רחל'ען, און די גרינע אויגעלעך האָבען געבלישטשעט ביי פרוידל'ען פאר גרוים נחת, און א שוויים איז איהר ארויסגעטראָטען פון פיעל רערעניש מיט שבועות און מיט ווינשענישׁ.

— און אייער סטעמפּעניו טהוט זיך זיינם? — האָט איהר דוואָסי־מלכה געזאָגט, אנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר, פון וואנען עם האָבען זיך געלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות.

— יאָ, ער שפּיעלט דאָרטען, — האָט פרוידעל געענטפערט און האָט גענומען בעווייזען נאָך אנדערע מינים קאַרעלען, אזוינע און אזוינע, און דערוויי האָט זיך צווישען פרוידל'ען מיט דוואָסי־מלכה'ן פערקניפט א לאנגער שמועס, ווי עס נעהער צו זיין צווישען צוויי קרעמערקעס, אז מע צערעדט זיך וועגען געשעפט.

רחל'ע איז געזעסען אין א זייט און האָט דעם שמועס פון דער שוויגער מיט פרוידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט נעהערט איין אנדער שמועס, איין אנדער קול, נאָר אנדערע ווערטער, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען פון סטעמפּעניו'ס פיעדעלע, אזעלכע ווערטער, וואָס זענען איהר געגאנגען גלייך אין הארצען אריין, און זי איז ערשט דעמאָלט אויפגעשטאנען פונ'ם אָרט, אז דאָס פיעדעלע האָט אויפגעהערט צו שפּיעלען און סטעמפּעניו האָט זיך בעוויזען אויף דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען בוידע רויט געוואָרען, ווי פייער... סטעמפּעניו איז געבליבען שטעהן

צונעמאכט נאָך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע טעלעפאָן, זיצט זיך און שווייגט. עס פּאַסט איהר אזוי די קאַרעלען, ווי א חזיר פּאַטשערקעס...

XX.

נאָך א מאָל קאַרעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קאַרעלען, האָט זי די שוויעגער צוגעפּיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמיכעל, גלייך ווי זי וואָלט דאָ געוואונען מי יודע וואָס.

— וואָס זאָגסט דו, אייזיק־נפתלי, אויף די קאַרעלען? א מציאה, טאַקי א כשר'ע מציאה!

אייזיק־נפתלי איז צוגענאַנגען נאָהענט צו רחל'ען, האָט זיך שטאַרק איינגעקוקט, ווי א רעכטער מבין, האָט א שמאַרע געטהאָן מיט דער נאָז און א פּרעג געטהאָן:

— וואָס האָסט דו באַצאָהלט פּאַר זיי, וויפּיעל?

— נו, טרעף, ביזט דאָך עפּים א סוחר. נו, אַדרבה, טרעף? — האָט איהם דוואָסי־מלכה געזאָגט מיט א שמייכעלע.

— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואָלוועל?

— אז איך זאָג דיר א מציאה, שוטה, א מציאה, ווי ביי א גנב! מאָהל דיר, איך האָב זיך געגוג אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאָכט דאָס וואַסער מיט דער דאָזיגער מאַכליאַרקע, די כלי־זמר'קע, א סיפּע איהר אין פּנים! נו־נו, זי קאָן זיך גוט דינגען, איין אמת'ע סעריכע! דער רוח ווייסט זי, וואו און ווען זי האָט זיך עס אזוי אויסגעלערנט! א פּיסקעלע ביי איהר — טאַקי נאָר אויף שרייפּלעך, פּעך און שוועבעל אוים איהר מויל, און אז זי רעדט מיט א קונה, פּינעט זי, ווי א העכט, א מיתה משונה זאָל אויף איהר קומען, אויף דער סטעמפּעניוכע!... נו, וואָס ווייסט דו, אייזיק־נפתלי? זאָג שוין, לאָמיר הערען דיין מבינות, וואָס, אשטיינער, דאַרפען קאַסטען אָט די קאַרעלען?

— נאָך ווינציג.
— שוין צו־פּיעל.
— ניין, קיין הונדערט־חלק אפּילו.
— איהר האָט א טעות.
— איך שוואר אייך ביי מיין לעבען, איך שטאַרב! וואו קאָן איך זיך מיט אייך זעהען?
— איך וויים ניט, וואו מיר קאָנען זיך זעהען.
— סיידען פּארנאכט?
— וואו?
— אויף דעם מאָנאַסטירסקער גאס.
— ווען?
— שבת־צו־נאכטס. איהר וועט ארויסגעהן פון יענער זייט צום מאָנאַסטירסקען נאָרטען.
— איך קאָן ניט, איך וויל ניט.
— איהר מוזט, רחל'ע. איך בעט אייך, נעהט־ארוים אויף איין מינוט! זייט דאָרטען, איך וועל שוין ווארטען, שבת־צו־נאכטס, למען השם, רחל'ע...
— איך וועל ניט זיין.
— איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...
— נו, טאַכטער, — האָט זיך אָנגערופען דוואָסי־מלכה, — קום, לאָמיר געהן אהיים. קוים אויסגערונגען פּאר פערצעהן קאר־בען. א, איך האָב גאָר ניט געוואוסט, פרויידעל, אז איהר זענט אזא בריה א סוחר'טע!
— ע, דוואָסי־מלכה לעבען, געזונט זאָלט איהר מיר זיין, איהר קאָנט זיך גוט דינגען, נישקשה, א גוטען טאָג, נעהט געזונט! טראָגט געזונט! פּארניצט געזונט! צעריסט געזונט!

— אויף קוליעס זאָל זי געהן, ווי זי האָט דאָס מיר אויסגע־קאָכט דאָס וואסער! — האָט פרויידעל געזאָגט צו סטעמפענין,

— דערפּאר, וואָס זיי זענען מעהר ניט וועדטה, דערפּאר, וואָס די קאַרעלען זענען זעהר פּשוט'ע קאַרעלען. איך האָב אויך געזעהן אַמאָל קאַרעלען, מאַמע. לאָז זיך דיר דאַכטען, אז איך האָב שוין געזעהן אַמאָל א רעכטע בייטש קאַרעלען...

דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך אַלע דריי געקריעגט און געיאָדעט פּאר די קאַרעלען.

— ער זאָל מיר בעסער געבען מיט א פּיסטויל אין האַרצען, — האָט דוואָסי־מלכה גע'טענה'ט — וואָלט ביי מיר פּיעל מעהר ניחא געווען, איידער הערען פון איהם דאָס וואָרט „זעכסטהאַלבען"! מילא, לאָז זיין די מאַלייאַרקע, די חלירע זאָל זי באַקומען הייב־טיגען טאָג, האָט מיך אָפּגענארט (מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפּ־גענארט!), — מילא, חאַפּט זי דער שוואַרץ־פּינסטער־ביטער יאָהר מיט איהר סטעמפּעניו'ן אינאייגעם! אָבער צו וואָס טויג נאָך זאָלצען יענעם אויף די וואונדען און ארויספּאָהרען מיט א מקח „זעכסטהאַלבען"? נא דיר גאָר „זעכסטהאַלבען"! זעכסטהאַלבען טוץ מכות איהר אויפ'ן לייב און זעכסטהאַלבען קדחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאָהל דיר, ביי איהר מיין נעלט, מיין בלוט, ארויסרייסען, ווי ביי א הונט פון די צייהן, מאָהל דיר! אָבער פּארגינען זיך זאָגען „זעכסטהאַלבען"?!

די גאַנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אזוי נמאס געווארען, אז זי האָט די קאַרעלען פּאר'ן שלאָף אויסגעטהאָן און בעהאַלטען ביי זיך טיף־טיף אין קאַסטען, מיט דער דעה, אז זי זאָל זיי שוין מעהר ניט אָנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פון אַלץ האָט אונזער רחל'ען פערדראָסען, וואָס משה־מענדעל האָט זיך פערנומען אָפּקריעגען מיט דער מוטער פּאר די קאַרעלען און איז אָפּילו נישט צוגעגאַנגען צו איהר, ווי עס דארף צו זיין, ווי עס פיהרט זיך, זאָגען „פּארניץ נעווענט". מע האָט זי דעם גאַנצען טאָג ארומגעפיהרט פּאר די הענד, געקוקט אויף איהרע קאַרעלען, פּונקט ווי מע בעטראַכט

— אָט די קאַרעלען וואָס דאַרפען קאָסטען? — האָט אייזיק־נפתלי נעענטפערט, אָנגענומען זיך ביי דער בּאָרד. — אָט די קאַרעלען דאַרפען קאָסטען אַזוי גרויס, אַזוי גרויס, — שא נאָר, לאָם איך דיר זאָגען אָקוראָט, איך זאָל מיך ניט אָפּנאַרען, — א מציאה, זאָגסט דו, א מציאה? אויב זיי זענען א מציאה, האָסט דו באַדאַרפט פּאַר זיי באַצאָהלען נישט ווינציגער ווי זעכסטהאַלבען קערבלעך, נאָר וועלסט זענען זיי אַלע זיעבען.

— לאָקש!!! — האָט דוואָסי־מלכה אויסגעשאָסען, ווי פון א האַרמאַט, און אייזיק־נפתלי האָט אַזש א ציטער געטהאָן און אָפּגעטראָטען אין א זייט. — לאָקש אייגער! בהמה בצורת פערד! אזא בייטש קאַרעלען — זעכסטהאַלבען קערבלעך?! משוגענע לעמעשקע! א שטומער וואָלט דאָך עס ניט אויסגערעדט אין א יאָהר! האָסט אויגען, צי ניין? נא, קוק זיך צו, דו אָפּגעריסענער נאָר! און דוואָסי־מלכה האָט אָנגענומען רחל'ען פּאַר א האַנד, האָט זי צוגעפיהרט צום שוואָהר, איהר אויפּגעהויבען דעם קאָפּ און בעווייזן אייזיק־נפתלי'ן די מציאה, געשאָטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק־נפתלי נעבאָך האָט געשמאַרעט מיט דער נאָז, געפּינטעלט מיט די אויגען און מורא נעהאַט שוין אויסרעדען א וואָרט. ביז גאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און ס'איז אָנגעקומען משה־מענדעל מיט'ן שטעקעלע פונ'ם מאַרק — האָט שוין משה־מענדעל נענומען שאַצען די קאַרעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שענעם, ווייסען האָלז, און האָט געטראָפען, אז זיי דאַרפען קאָסטען, בלי גוזמא, א דרייערעל... דא האָט זיך דוואָסי־מלכה אזוי צעפּלאַמט, אז זי האָט זיך אוש צעווייגט, ווי א קליין קינד, פּאַר גרויס דאָסאַדע, וואָס קיינער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס פּאַר א גרויסע מציאה זי האָט געהאַנדעלט, און אפשר פּאַר פּאַר האַרצוועהטיג, וואָס סטעמפּעניוכע האָט זי אזוי גראָב אָפּגענאַרט.

— דץ א סוחר! — האָט זי געזאָגט צו משה־מענדל'ען. — פונקט אזא מבין, ווי דער טאַטע זיינער! וואָס עפּים א דרייערעל, זוהנא? פּאַר וואָס ניט וועניגער?

זאָגט, אז זי איז עלענד, אז עס גיהט איהר עפּים אָפּ, אז עס פּעהלט איהר עפּים, נאָר וואָס פּעהלט איהר — דאָס האָט זי ניט גיוואוסט און ניט געקאָנט וויסען. רחל׳ע האָט נאָך גוט גיוואוסט, אז איהרע עלטערען האָבען זי חתונה געמאכט און האָבען זי ג׳עפּטר׳ט. דאָס וואָרט „ג׳עפּטר׳ט" איז שוין נענוג אויף צו פיהלען, ווי וויט מע ווערד אָפּגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאָס וואָרט „ג׳עפּטר׳ט" קומט־אויס זיהר אָפּט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפּחה. דאָס וואָרט „ג׳עפּטר׳ט" איז א גרויסער בזיון, א בעלעדינונג פּאַר אונזער נאָכצוער אומה, וואָס פּיינט זיך אוים מיט איהר באַרעמהערצינקייט... מעהר פון אַלע איז איהר דערנאָכגען משה־מענדעל מיט זיינע נענג, מיט זיין פיהרעכטם קעגען איהר. רחל׳ע האָט פערשטאָנען, וואָס פּאַר א ראָלע זי שפּיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר נעטרייישאפט ביי איהר מאַן דעם תכשיט. רחל׳ע האָט ארויסגעזעהן, וואָס זי איז ביי איהם...

ועל כולם איז רחל׳ע גלאָט נעוועז צעשרויפט, צערודערט און פערטומעלט די לעצטע ציים. א קלייניקייט, וואָס זי האָט איבער־נעטראָגען פון סטעמפּעניו׳ן? רחל׳ע, די פרומע רחל׳ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראָטען קיין מינדסטען דין פון די אַלע דינים, וואָס זענען שייך צו דער אידינע, — רחל׳ע, א אידיש ווייבעל פון טייטש־חומש, האָט אין זינען א פרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און נאָרנישט! אדרבה, זי פיהלט, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּים א שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאָט אַזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפּיעלט אויפ׳ן פיערעל.

אך, זיין שפּיעלען, זיין שפּיעלען! רחל׳ע וואָלט אייביג ניט גענעסען, ניט געשלאָפען נאָר הערען סטעמפּעניו׳ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אז זיי קוקען, וואַרעמען זיי, גלעטען זיי, ניעושען זיי... אך, זיינע אויגען!

א קוה; איטלֿיכער איז צוגענאַנגען און האָט איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ, געטאַפּט די קאַרעלֿען — און אָן איהר האָט מען נאָר פערגעסען... רחלֿ'ע, וואָס איז בטבע ניט נעווען קיין בייזע, קיין כעסנ'טע, האָט דעם גאַנצען טאָג געפייערט אויף אלֿעמען, און נאָך מעהר אויף משה־מענדלֿ'ען. דער דאָזיגער חברת־כאַן האָט זיך נאַנץ פיין אָפּגענעסען מיטאָג און איז זיך אַוועק אין בית־מדרש אריין. און אַזוי ווי עס איז נעווען יענעם אָבענד אין בית־המדרש א שטיקעל שמחה, א סיום, לכן איז שוין משה־מענדעל איבערגעבליבען דאָרט פון נאָך מעריב ביז'ן ווייסען טאָג אריין, ווי ער פלֿעגט עס טהון נאַנץ אָפּטלֿיך.

רחלֿ'ע איז גאָר איננאַנצען נעווען לא־עלֿיכם'דיג, שטאַרק צעקאַכט. דאָס פּנים האָט איהר נעפלֿאַמט, ווי א העלֿיש פייער, דער קאָפּ האָט איהר געטרישטשעט און אין די אויגערען האָט איהר נעקלונגען און ־געפייפט. זי האָט גאָר ניט נעוואוסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האָט זי ניט נעקאָנט עסען. נעוועהנלֿיך, האָט איהר דוואָסי־מלֿכה ענוג נעפּיקט אין קאָפּ אריין, פּאָר וואָס זי עסט ניט, פּאָר וואָס זי טרינקט ניט — נאָר אומזיסט: רחלֿ'ע איז אַוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האָט זיך ניך אויסגעטאָן, אריינגעלֿעגט אין בעט אריין, און פון איהרע אויגען האָבען זיך מיט א מאל א נאָס געטהאָן טרערען, — וואַרעמע, הייסע טרערען, און א סך, א סך.

XXI.

א שוועכע נאכט.

וואָס האָט רחלֿ'ע נעווויינט? זי האָט אלֿיין נישט נעוואוסט, וואָס זי ווייניט, און האָט אפילו נישט נעפיהלֿט, אז זי ווייניט. דאָס האַרץ איז איהר שוין פון א צייט נעווען שווער, זעהר שווער, נאָר פלֿוצים האָט זיך עס צעווייקט, צעגאָסען און אויסגענאָסען זיך דורך טרערען. רחלֿ'ע האָט נעפיהלֿט, ווי מיר האָבען שוין אויבען נע־

מאַנאַסטירסקען גאָרטען, שטעהען אויסגעצויגען, ווי סאָלדאַטען אויף דער וואַך. קיין בלעטל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען־זעלטען טהוט עס א טראָג פונ׳ם מאַנאַסטירסקען גאָרטען א שענעם ריח פון שמעקענדיגע גראָזען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאָנ־פּעווקע שטאַרק אָנגעלעגט, מחמת בייטאָג הערט זיך דאָרט איין אַנדער ריח...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאַכט פּאַסט אַקוראַט אונ־זער רחל׳ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל׳ע מיט איהר גרויסען ווייסען האַלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשאַטען איהרע רייכע בלאָנדע האָר (אָך, רחל׳ע האָט דען געקאָנט אין אַזא צייט נערענקען, אז די לבנה און דער מחבר פונ׳ם ראַמאַן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען געווען ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פּנים איז ניט געווען מיאוס׳ער פון דער שענער ליכטיגער נאַכט. נאָר רחל׳ע האָט ווינציג־וואָס געטראַכט וועגען דעם: איהר קאָפּ איז געווען דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפּיעלען, און איהר האַרץ איז געווען דאָרט, וואו סטעמפּעניו׳ס פיערעלע.

די כלי־זמר שפּיעלען עפּעס אַזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אָט־ערשט עמיצען בעהאַלטען, אין דער ערד אַריינגעלעגט. ביי אונז א שמחה בעווייזט זיך אַרויס דורך א געווײַן, און מחמת גרויס פּרייד מיט פערגעניגען פערגיסען מיר טרערען... נאָך אומעטיגער ווייזט־אויס דאָס שפּיעלען אים האַלבע נאַכט, וועו די גאַנצע וועלט האַלט אין איין שלאָפען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט א ווייַנעגדינג, געהענדינ צוריק פון דער חופה־וועטשערע מיט אַראָפ־געלאָזמע קעפּ: וואָס איז? מע האָט ג׳עפּטר׳ט א קינד, פערשטעהט איהר מיך, פערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהכתיתי... אין דער דאָזיגער שטיללער שענער זומער־נאַכט הערט זיך סטעמ־פּעניו׳ס פיעדעלע נאָך מעהר, ווי אלע מאָל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט־אַרויס דאָס חיות — אוו רחל׳ע

רחל׳ע האָפט זיך אָן מיט ביידע הענד פאר׳ן קאָפ און הערט זיך צו, ווי די שלייפען קלאָפען, ווי דאָס הארץ קלאָפט, און די נשמה ציהט, ציהט. זי ווייסט ניט, וואָס מיט איהר טהוט זיך. זי דעקט זיך איבער מיט דער קאַלדרע איבער׳ן קאָפ און דערזעהט איהר אמאָליגע חבר׳טע, חיה־עטעל, עליה השלום. רחל׳ע דערמאָנט זיך אָן יענער מעשה פון חיה־עטל׳ען מיט בנימין׳ן, און עס גיהט איהר איבער אַ פראָסט איבער׳ן לייב. זי דעקט פון זיך אָפ די קאַלדרע און דערהערט פלוצים זיהר אַ בעקאָנט געזאַנג, אַ בעקאָנט שפיעלען פון אַ בעקאָנט פיערעלע. רחל׳ע האָט געמיינט, אז עס ווייזט זיך איהר אוים, נאָר ווייטער־ווייטער האָט זי אלץ נעהענטער געהערט דאָס שפיעלען, וואָס מע שפיעלט, געוועהנליך, ביי׳ם אָפּ־פיהרען פון דער חתונה די מחותנים אהיים. רחל׳ע האָט שוין דערהערט און דערקענט אקוראט, וואָס מע שפיעלט; רחל׳ע האָט אויך ־ערקענט סטעמפענויו׳ס פערגעהן זיך אויפ׳ן פיערעלע, און עס איז ניין פאר איהר ניט נעווען קיין ספק, אז דאָס פיהרט־אָפּ סטעמפענויו די מחותנים אהיים נאָך דער חופה־ווועטשערע. נאָר ווי קומט ער אהער? אויף דער גאַס איז היינט נישט נעווען קיין חופה און דאָ זענען נישטאָ קיין מחותנים! וואָס קאָן דאָס בעדייטען? די פויק מיט די טאצען לאָזען זיך אָבער הערען אלץ נעהענטער און נעהענטער. די גאַנצע חברה שפיעלען נעשמאק; נאָר מעהר פון אלץ לאָזט זיך הערען סטעמפענויו׳ס פיערעלע, וואָס פערדעקט מיט׳ן זיסען שפיעלען, מיט דעם ווייכען געזאַנג אלץ אנדערע כלים.

רחל׳ע קאָן ניט איינליגען. זי שפרינגט־אראָפּ פון׳ם בעט, געהט־צו צום פענסטער, עפענט עס אויף און בוינט זיך איבער העכער האלב אין דרויסען ארויס.

רחל׳ע האָט שוין לאַנג אזא נאכט נישט געזעהען. די לבנה שפאַציערט אין מיטען הימעל, און ארום איהר האָבען זיך אויסגע־שאָטען אלפי אלפים שטערען — בריליאַנטען, וואָס שעמערירען אין די אויגען. די לופט איז וואַרעם, נרינג און פרישׁ. קיין שום וויינ־טעל, אזוי, אז די הויכע טאפּאָלים, וואָס זעהען זיך פון׳ם גרויסען

אויך די קוה, דוואָסי־מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעלה־גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, ארויסגעלאָזט פונ'ם בויך א טיעפען קרעכץ, ווי א זינדיגער מענש. און דעם שכנ'ס צוויי ציענען האָבען זיך פון גרויס התפּעלות מיט א מאל אויפגעהויבען פון דער ערה, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייל איינס דאָם אנדערע, אז זיי האָבען הערנער. הכלל, אלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אז עס הערט דאָם שפּיעלען אין דער דאָזיגער שטילער, ליכטיגער, ווארעמער כישופ'דיגער זומער־נאכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע געשטאנען ביי'ם פענסטער, ווי צונעקאָוועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטארק פערוואונדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צוגעשרויפט, און ווייסט גאָר ניט אויף וואָס פאר א וועלט זי איז. „נו, א נאכט! אי, א נאכט! טאטעניו!"... זי שטעהט און הערט זיך איין מיט אלע חושים. זי שלינגט די פרישע לופט מיט'ן פולען מויל. זי איז אינגאנצען פער'כישופ'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אריין און דערמאנט זיך אן יענע זומער־נעכט, וועו זי פלעגט מיידעלווייז זיצען אין דער היים אויף דער פריזבע (זאוואלענקע), קוקען־ארויף, אויף די ווייסע פאסען, געשפּיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מייעשקעס) און נעזונגען דאָם בעקאנטע ליעדעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאכט,
און פערעלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פערטראכט —
אוי, א וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פערטראכט —
אוי, א וועהטיג איז איהר!...

דאָם ליעדעל האָט זי דעמאלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָם ניט פערשטאנען; אצינד פערשטעהט זי דאָם יא, אפילו נישט אינ־

שטעהט א האלב־נאקעטע ביי׳ם פענסטער און הערט זיך צו. זי ווי׳ל אנטלויפען פון דאנען, צומאכען דאם פענסטער און אנטלויפען, נאר עם האלט זי צו, ווי מיט אייזענס, ווי א מאגניט ציהט עם זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואלט הערען ניט זיין פיעדעלע, גלייך ווי זי וואלט הערען, ווי ער רעדט צו איהר, ווי ער טענה׳ט, ווי ער בעט, ווי ער ווייניט... און ניט נאר רחל׳ע אליין הערט זיך איין אין די דאזיגע שענע מעלאדיען פון סטעמפעניו׳ם פיעדעלע אין דער דאזינער ליכטיגער זומער־נאכט: די לבנה מיט די שטערען, די ווייכע, פרישע לופט, די גאנצע נאטור מיט אלע איהרע בעשעפענישען האבען ווי אויפגעוואכט פון זייער דרימלען, זיך אויפגעשטעלט אויף א רגע׳לע, בכדי צו הערען, וואם איז דאם פאר א מין געזאנג אים האלבע נאכט? וואם איז דאם פאר קולות אים האלבע נאכט? דער נאכט־משורר, דער פערשפע־טיגטער סאלאווויי אינ׳ם מאנאסטירסקען גארטען, דערהערט זוא מין מוזיק, האט זיך געפרובירט פערקאטשען אויפ׳ן העלזעל, בע־ווייזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטיינער איז; נאר עם איז איהם אצינד, אין סוף תמוז, נישט גערָאטען איבערשטשנאליאיען סטעמ־פעניו׳ם פיעדעלע, מחמת באלד נאך וועסנע האט ער נעבאך, ווי אלע מאל, אנגעוואהרען די כלי, און פון זיין זים קול איז איהם נאר געבליבען א קוויטש, ווי ביי א חזן נאך ימים נוראים, להבדיל... דער האהן, דער שרייער, דערהערט דאם שפיעלען פון די כלי־זמר און גערעכענט, אז ס׳איז שוין מאג, איז ארָאפ פון דער סידעלע, האט א פאטש געטהאן מיט די פלינעל, האט נעזאגט דעם פסוק, אויסגעלאזט דעם געווהנליכען „קוקוריקו" מיט א „מונח־את־נחתא" און איז זיך אוועק צוריק אין זיין רוה ארײן א ברוגז׳ער, וואם מע האט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אפילו די הינד, די כלבים, פון ווייטענס, פון דער מאנאסטירסקער גאס, דערהערט די אידישע כלי־זמר אין מיטען נאכט, האבען אנגעהויבען לכתחילה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואיען, און זענען אויך אנ־שוויגען געוואָרען, געזוכט זיך איין ארט וואו צו לעגען זיך אפרוהען.

פּעניו האָט זיך פֿונקט נעבען זייער שטוב, גראָדע אָקעגען איהר פענסטער, אָפּגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען נאָך מיט מעהר פּרישקייט, מיט מעהר חשק. ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע פערשטאַנען, וואָס סטעמפּעניו האָט דאָ אויפגעטהאָן: ער האָט גע־שלאָפּט מיט זיך די נאַנצע חברה, אָלע מחותנים מיט'ן נאַנצען עולם, פון דער צעהנטער נאָס אָהער, פּאַרביי זייער שטוב, און צוליעב וועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס האַרץ האָט זיך איהר אזוי געפּרייסט, אז עס איז שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען פון דער ברוסט. און נישט וויליענדיג, האָט זיך רחל'ע צעלאַכט צו זיך אליין מיט אזא פּרייליך געלעכטער, אז זי האָט זיך איבערגעשראָקען פּאר איהר קול, האָט א קוק געטהאָן אויף זיך, וווי זי שטעהט דאָ האַלב־נאַקעט, מיט'ן האלז אין דרויסען, מיט די אייגענע האָר, — און איז געשווינד אָפּגעשפּרונגען פונ'ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאַכט, און האָט זיך אריינגעוואָרפען אין בעט אריין.

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל'ע גע־טראַכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שטעלען זיך אין מיטען נאַכט א נאַקעטע אין פענסטער פּאר אזא־נ־עולם מאַנסביליען; אין זינען האָבען אזעלכע פּוסטע נאַרישע זאַכען, ארומגעהן מיט אזעלכע מיאוס'ע מחשבות וועגען א סטעמפּעניו... און סטעמפּעניו — מע דאַרף זיין א בעלן פיהרען א נאַנצע עדה אידען איבער צעהן גא־סען — צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? מע דאַרף האָבען, פון דעסטוועגען, איין עזות אזעלכעם צו טהון! פון וואַנען נעמט זיך עס ביי איהם אזא...? איך מוז עס איהם פרעגען. מע דאַרף זעהן, ס'אַל האָבען אמאל א סוף. ער וויל מיך אומגליקליך מאַכען!... איין מאל פּאר אלע מאל, מע דאַרף זיך מיט איהם אויסשמועסען, וויי זאָגט מען: „בעסער' דער ערשטער רוגז"... ער דערצעהלט דיר א מעשה: „ליעב־שמיעב"! גאַנץ לייטיש, כלעבען... שבת־צו־נאַכטס, זאָגט ער, אויף דער מאַנאַסטירסקער גאס, דאָרט וועט ער

גאנצען, דאך פערשטעהט זי דאס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אז עס ציהט זי עפּעס אהין, אין דרויסען ארויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אז ס'איז איהר דא ענג, היים און נמאס, נמאס!... רחל'ע דערמאנט זיך נאך א לידעלע פון יענע לידעלעך, וואס זי פלעגט זינגען מיידעלווייז, זומער־לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואסער טהו איך שטעהן,
און קאן צו דיר ניט קומען;
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאן אבער נישט שווימען!
אוי, פון ווייטענס רופסט דו מיך —
איך קאן צו דיר ניט שווימען!...

„פון ווייטענס?" — ער איז דאך שוין גאר נאהענט! אט איז ער, סטעמפּעניו, מיט זיין פיערעלע, מיט זיינע לאנגע האר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאנץ, מיט זייער פייער. און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שטעהן נאהענט נעבען איהם, שטעהן און אייביג הערען זיין שפּיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאר איין זאך קאן רחל'ע נישט פערשטעהן: ווי קומט ער אהער, סטעמפּעניו, אים האלבע נאכט, מיט זיין פיערעלע?

ווי ארום קומט אהער סטעמפּעניו מיט די מחותנים? — אט דאס האט זי בשום אופן נישט געקאנט פערשטעהן, וויפיעל זי האט זיך ניט געבראכען דעם מוח. רחל'ע האט זיך דערמאנט, אז ערגיץ אויף דער שוהלגאס איז היינט געווען א חופה. ווי זשע קומען אהער די מחותנים? ערשט דעמאלט האט זי פערשטאנען דעם סוד, אז זי האט דערזעהען שוין גאר נאהענט, טאקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כלי־זמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאלט האט זי געטראפען דאס רעטעניש, אז זי האט דערזעהען, ווי סטעמ־

רחל'עס אויגען וועלען בים'עכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפּען שעפּטשען נאָך, קוים־קוים וואָס מע הערט:

„לישועתך . . . . . .
קויתי . . . . לישועתך
. . . קויתי . . . "

און רחל'ע וועלד אנשלאָפֿען.

* * *

רחל'ע וועלד אנשלאָפֿען, און עס חלומ'ט זיך איהר, אז סטעמפֿעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעל'ען... אין איין זייט שטעהט דער שוועהר אין טלית־ותפילין, און פֿרוידעל שלאָגט איהם, פּאַטשט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט... משה־מענדעל איז טוידט־שכור, פּאַהרט רייטענדיג אויף א קאַטשערע, מאַכט משוגענע העויות, און סטעמפֿעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעל'ען... אין דער אַנדערער זייט שטעהט חיה־עטל, אָנגעטהאָן שבת'דיג, אויס־געציערט, ווי א בת־מלכה, שמייכעלט אזוי פֿרייגדליך, אזוי ליעב־ליך, און ציגדט־אָן א סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה־עטל? — פֿרעגט זי רחל'ע. — למאי ציגדסט דו אָן אזוי פיעל ליכט?"

„וואָס פֿאר א שאלה? — ענטפֿערט איהר חיה־עטל מיט א געלעכטער. — עס איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענ־טשען!"...

רחל'ע קוקט אויף די ליכט, ווי העל זיי ברענען און זיי לייכטען, און סטעמפֿעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעל'ען... ער שטעהט נעבען איהר אזוי נאָהענט, אז זי הערט, ווי ער אָטהעמט. ער שטעהט און קוקט איהר, גלייך אין די אויגען אריין און וואַרעמט זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רחל'ע קוועלט, לאַכט און זינגט, און סטעמפֿעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעל'ען...

מיר שוין קלאָר מאכען אינאנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין געהרען, דעם ליעבער שבת־צו־נאכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָם מיר שוין הערען וואָם און וועז? איך וועל געווים ארויסגעהן, וואָם האָב איך מורא? פאָר וועמען? מורא דארף מען האָבען נאָר פאָר גאָט!... עס איז דיר נאָר אַיין אָנשיקעניש, אַיין אָפּגעטהאָנענע זאָך, און נענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אַן אַזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָם האָט ער צו מיר? צו מיינע יונגע יאָהרען?... און וואָר איז שולדיג, וועז ניט איך אליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה־מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער הערט מיך זעהר? וואָם געהט דאָם איהם אָן, וואָם איך מוטשע מיך, ווי אייגער פאר'ן טוידט?... אָך, מע דארף לייענען קריאת־שמע. נישט גוט, אַז מע לייענט נישט קיין קריאת־שמע!"...

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

רחל'ע בעהאָלט זיך טיעף־טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאָלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָם שפיעלען פון די כלי־זמר, און לייענט קריאת־שמע אויף א קול: „לישועתך קויתי ד'"... נאָר דורכ'ן פענסטער גנבה'נען זיך אַריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפּעניו'ס פיעדעלע, וואָם ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער. און רחל'ע לייענט קריאת־שמע:

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

און סטעמפּעניו'ס פיעדעלע קוים־קוים וואָם עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פערשטאָרבען. און

XXII

עם צינדט זיך אָן א פּייער.

אין דער שטאָדט מאוּעפּעווקע איז דאָ א מאָנאָפּסטיר, וואָס איז געבויט, ווי מע דערצעהלט, נאָך פּון מאוּעפּע'ן. א הויכע, א וויסע געמויערטע וואַנד רינגעלט אַרום דעם מאָנאָפּסטיר פּון אַלע פּייער זייטען אוּן פּערנעמט דרייַ חלקים פּון דער שטאָדט. אין איהר, אין דער וואַנד, פּון איין זייט געפינען זיך די געוועלבען (די גרעפּטע קלייטען), פּון דער אַנדערער זייט — טיפּע קעלערס, וואו עס איז אמאָל געווען בעהאַלטען, ווי מע זאָגט, דאָס גאַנצע געוועהר (כּלי־זין) פּון די היידאָמאָקעס, אוּן אַצינד לעגט מען דאָרט אָפּ עפּעל אוּן אַנדערע מינים סחורות. די דריטע וואַנד איז בעוואָכסען מיט דערנער אוּן בעשיצט מיט די הויכע טאָפּאָלים אוּן אַנדערע בוימער, וואָס געפינען זיך פּון יענער זייט וואַנד אינ'ם גרויסען מאָנאָסטירסקען גאָרטען. די פּיערטע וואַנד איז הויל אוּן גלאַט, אין פּיעל ערטער אָפּגעקאָלופּעט אוּן אָפּגעפּאָלען די לעהם מיט די ציגעל, אַזוי אַז עס בעט זיך פּערערטען שוין לאַנגע יאָהרען. אַקעגען געפינען זיך הייזער מיט הייזעלעך, הויפּען מיט הויפּעלעך, אידישע אוּן גוייִשע, אוּן די שמאָלע גאַס, וואָס איז צווישען דער הויל'ער מאָנאָסטירסקער וואַנד אוּן צווישען די הייזלעך, ווערד אָנגערופּען די מאָנאָסטירסקע גאַס.

דאָרט, אויף דער מאָנאָסטירסקער גאַס, אין ווינקל, וואו עס הויבען זיך אָן די בוימער, איז פּאָרגעקומען דאָס ערשטע זעהענישּ פּון אונזערע לייבענדע — רחל'ע אוּן סטעמפּעניו.

די לעזער, וואָס זענען געווואָהנט געוואָרען צו די „העכסט־אינטערעסאַנטע ראָמאַנען", האָבען נעבאָך געגוג אַנגעלייטען זיך ביז אַהער פּונ'ם דאָזיגען ראָמאַן, וואָס ס'איז נישטאָ אין איהם קיין שום ריהרענדיגע סצענעס אוּן טרעפּענישען. קיינער שיסט זיך

פֿלוצים ווערען די ליכט פערלאָשען. חיה־עטעל און אלע ארום און ארום ווערד פערשוואונדען. עס ווערד פינסטער־חושך און שטאַרק קאַלט, ווי אין א קעלער, ווי אין א קבר... דער ווינד בלאָזט און פייפט, און עס הערט זיך א געזאַנג, א טרויעריג געזאַנג: עס הערט זיך, ווי א פיערעל שפּיעלט, שוין וויעדער א בעקאַנט פיעדעלע, סטעמפּעניוס פיערעלע. סטעמפּעניו אליין איז שוין ניטא, נאָר זיין פיערעלע לאָזט זיך הערען, אָבער אזוי טרויעריג, אזוי אומעטיג, ווי דער נוסח פון „נעילה". און עס הערט זיך עפּעס, ווי עמיצער ווייניט, חליפעט. דאָס ווייניט חיה־עטעל אויף איהרע יונגע יאָהרען, וואָס זענען איבערגעלאָפּען, ווי א חלום, אויף איהר לעבהאַרציגען בנימין'ן, וואָס ער האָט זי פערביטען אויף אייַן אנדערע, פערגעסען חיה־עטל'ן, פערגעסען...

„אוי, מאַמעניו!" — שרייט־אויס רחל'ע און חאַפּט זיך אויף, קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, ווערד אנשלאָפּען און זעהט ווידער אלערלייַ חלומות. א גאַנצע נאַכט פלאַנטעט זיך איהר, און עס דאַכט זיך איהר, אז זי פיהלט, ווי סטעמפּעניו שטעהט נעבען איהר און טהוט איהר אן א בייטש קאַרעלען... נאָכדעם קומט ווידער חיה־עטעל מיט שוואַרצע ליכט, ווייניט, טרויערט, לייענט אויף א קול תחינות פון מענה־לשון: „אלמעכטיגער פאָטער אין הימעל, דו שטאַרקער גאָט! הערר איבער אלע הערען, דו מלך איבער אלע מלכים, וואָס פון אייביג ביז אייביג ביזט דו נאָר גאָט! צו דיר זאָל קומען און פון דיר זאָל בעוויליגט ווערען אונזער היים געבעט. דו זאָלסט פערנעמען די תפלות פון די ריינע נשמות, וואָס טהוען שטעהן פאָר דיין כסא־הכבוד און בעטען רחמים פון פאָר דיר פאָר אונז, און פאָר די לעבעריגע, וואָס אויף דער ערד, וואָס זענען פול מיט זינד, ווי א מילגראָם, און די אָבות אבותינו..."

חיה־עטעל זאָגט די תחינות הויך. זי ווייניט, זי יאָמערט, זי קלאָגט — און ווערד פערשוואונדען.

אָבער א ווייבעל, און א פרום ווייבעל פון שענעם נראָה, פון הויל'ע יחוס! זי איז געווען אויף זיך אליין לְהרוג ולאבד, פלאָם־פייער, און האָט זיך קיין אָרט ניט נעקאָנט געפינען. אָט האָט זי זיך צו־נעלענט ביי זיך אויפ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפגעטראָגען, ווי איינעם, וואָס ליגט אויף א היציגער שלאָפקייט, עס ווערד איהם „מלאָכנע" אויפ'ן הארצען און עס נודעט איהם ארויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר געלאָפען אין דער וועלט אריין... רחל'ע חאָפּט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש? חומש. זי עפענט? אויף די סדרה „וישלח", און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפ'ן פסוק: „ותצא דינה בת לאה, איז דינה די טאָכטער פון לאה ארויסגענאַנגען זוהן די טעכטער פונ'ם לאנד, האָט זי שכם דער זוהן פון חמור געמומען מיט גוואַלד. ותדבק נפשו בדינה, און שכם האָט זיך בעהעפט אין דינה. דער בחיי שרייבט: שכם האָט איהר אויננערעדט..."

אזוי האָט רחל'ע אריינגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוויעגער האָט איהר געשענקט נאָך בשעת זי איז געווען א כלה, און בים־לעכווייז האָט זי אָנגעהויבען צו פערגעסען, אז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע נעדאַנקען האָבען זי פערטראָגען אהין, צו סטעמפּעניו'ן, אויף דער מאָנאַסטירסקער גאַס, אונטער די בוימער, וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט ווארטען — און ער וועט אודאי דאָרטען ווארטען... נאָר קוים איז סטעמפּעניו געקומען איהר אויף דער מחשבה, אזוי האָט עס זי נעצוינען צו איהם, ווי א מאָגניט, און זי האָט נישט פערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר געווואָלט פרענען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס ווי? ער פון מיין לעבען האָבען?"...

און דא דערמאָנט זיך רחל'ע אין איהר חבר'טע חיה־עטעל, עליה השלום, ווי זי האָט נעבאַך נעליטען איבער איהר בנימינ'ען... נאָר חיה־עטעל איז אָבער נעווען בנימינ'ס איין איינענע און איז געווען א מיידעל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך איין „אשת־איש" (אוי־אוי, וואָס פאַר א הארב וואָרט דאָס איז פאַר א אידישער

ניט, קיינער סמ׳ט זיך ניט. מע בענענענט זיך ניט מיט קיין גראפען און מיט מארקיזען. מע זעהט זיך אלץ מיט פרעסטע מענשלעך, מיט כלי־זמר גאר און מיט געוועהנליכע אידישע ווייב־לעך. די דאזיגע לעזער קוקען שוין אודאי ארויס אויף דעם שבת־צו־נאכטס; זיי ווארטען אויף א ציקאוועי־פיקאנטע סצענע אויף דער מאנאסטירסקער גאס... איך מוז אבער פאראויס זאגען, אז זייער ארויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאוועי־פיקאנטע סצענעס וועט דא נישט זיין, ווארום אונזער רחל׳ע איז געקומען אהער נישט חלילה ווי א בעל־עבירה׳ניצע, נישט ווי איין אויסגע־לאסענע. וואס לויפט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר ליעבענדרען... חס ושלום! רחל׳ע האט נאר געוואלט פרענען ביי איהם, ווי אזוי האט ער, סטעמפעניו כלי־זמר, געהאט א העזה, אזא עזות, צו שרייבען איהר רב אייזיק־נפתלי׳ס שנור, משה־מענדעל׳ס ווייב, א בריוועל, און נאך אזא בריוועל? !...

„איך מוז דאס איהם פירהאלטען! — האט זי געטראכט. — איך מוז דאס איהם זאגען איין מאל פאר אלע מאל! ווי זאגט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רוגז"...

דער דאזיגער געדאנק איז איהר ניט געקומען פלוצים. רחל׳ע האט געהאט צייט א גאנצע וואך, און נאך מעהר — דעם גאנצען טאג שבת. אויף צו קלערען וועגען דעם, און אוי־וועה, וואס זי האט איבערגעלעבט אינ׳ם דאזיגען איינעם טאג! וואס פאר א שרעק־ליכע מלחמה האט זי אויסגעהאלטען מיט׳ן יצר־הרע... ניין, דאס ווארט „יצר־הרע" פאסט לחלוטין נישט אהער: ווי קומט דאס צו איהר, צו אזא אידיש ווייבעל, צו אזא עהרליך וויבעל, וואס האט קיינמאל נישט געלעזען קיין ראמאנען און האט נישט געוואוסט פון קיין ליעבעס, חוץ די מעשה מיט איהר חבר׳טע חיה־עטעל, עליה השלום, וואס מיר האבען וועגען איהר אויבען געשמועסט, — ווי קומט דאס צו איהר יצר־הרע, ליעבע? — נארישקייטען! זי זאל חאטש זיין א מיידעל, איז עפעס אנדערש. פארט, ווי זאגט מען, א פריי פויגעלע, נישט צוגעדעקט דעם קאפ, א מענשעל פאר זיך.

מאַנאַסטירסקען גאָרטען, נאָר סטעמפּעניו'ן מיט זיינע פּלאַם־פּייער־דיגע אויגען. זי הערט קיין זאַך נישט, א חוץ דאָס שענע זינגען פון די פויגעל, וואָס דאָרט אין גאָרטען, און דאָס נעטליכע שפּיע־לען — סטעמפּעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע אינגאַנצען איבער־געגעבען צו איין געדאַנק — אהין, צו סטעמפּעניו'ן, מיט סטעמ־פּעניו'ן, און קיין זאַך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי אייַנצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

XXIII.

דאָס פּייער ברענט און וועקט באַלד פערלאַשען.

און סטעמפּעניו, קוים איז געוואָרען נאַכט, אזוי האָט ער די חברה כלי־זמר אַרויסגע'משלח'ט אויף א „זמירות",* האָט קלאָמ־פּערשט געזומען דאָס פּיעדעלע אונטער'ן אָרעם, בבדי פּריידעל זאָל מיינען, אז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגעגאַנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פּיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אליין האָט עס איהם אוועקגעטראָגען אין דער מאַנאַסטירסקער גאָס אַריין, און אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אונטער דעם שאָטען פון די בוי־מער, האָט ער זיך אַלע מינוט אָפּגעשטעלט, געקוקט אהין, פון וואַ־נען עס האָט בעדאַרפט אָנקומען רחל'ע די שענע. אז זי וועט זיין — דאָס איז פּאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם נעזאָגט, אז יא. ער האָט עס גוט אַרויסגעזוהן נאָך איהרע

---

* דעם שבת־צו־נאַכטס, וואָס פּאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף מיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות"; איז אַנדערע ערטער הייסט עס נאָר „שבת־צו־נאַכטס".

טאַכטער!). און ער — ווער איז ער? א כלי־זמר! וואָס קעהר ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאר א שמעלקע איז ער מיט איהר, וואָס ער שרייבט צו איהר בריוולעך? א פּאַטעפּאַלנאַסט פון א כלי־זמר'וק, א העזה אַביסעל פון א יונגאַטש!

„די וועלט זאָל זיך קעהרען — האָט זי ביי זיך אָפּגע'פסק'עט — די וועלט זאָל זיך קעהרען, מוז איך דאָס איהם זאָגען! וואָס האָב איך מורא פאר איהם? איך וועל זיך זעהן מיט איהם, איך וועל דאַרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איך וועל זיך ארויסהאָפּען אויף א מינוט, ס'איז נישט וויט, אָט בעלד אָט דא אקעגען"...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אָפּענעם פענסטער אויף דער מאַ־נאַסטירסקער גאַס ארויס און זעהט די בוימער, די הויכע טאָפּאָלים, ווי זיי שטעהען שטאָלץ, און זי הערט די פויגעל, ווי שען זיי זינגען פונ'ם גאַרטען ארויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך אינגאַנצען איבער אהין, וואו שפּעטער מיט א שעה, אַדער נאָך ווינציגער, וועט זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אויב אויף אויב. און זי פיהלט, ווי דאָס האַרץ הויבט איהר אָן צו קלאָפּען און צו צאַפּלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר גרויס די מינוטען — זי וואָלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאַכט. דער שוועהר מיט'ן מאן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אָפּ־מאַכען הבדלה, די שוויעגער וועט זיך נעמען איבערטהון און לייא־רעמען מכח דעם סאַמאָווֹאר און מכח דעם באַרשט צו דער מלוה־מלכה — און אָט דעמאָלט וועט זי חאָפּען אויף זיך די שאָל און ארויסגעהן פּאַמעלעך, אויף דער טיר, אַביסעל אויף דער גאַס, אזוי, מעשה שפּאַציער, — ווער וועט זיך דאָס ארומקוקען אויף איהר? ביז זי וועט קומען אהין, וואו... אך, עס ציטערט אויף איהר דאָס לייב, די בעקלעך פלאַמען איהר, און דאָס האַרץ — אוי, דאָס האַרץ! עס פאַלט איהר אָקערשט נישט ארויס, און וואָס וויטער ציהט דאָס זי אלץ מעהר אהין, אזוי, אז זי האָט שוין מעהר קיין זאָך נישט אין זינען. זי זעהט פאר זיך קיין זאָך נישט, נאָר די בוימער פונ'ם

נאָרנישט קיין אידישע זאַכען... נאָר דער בלויער הימל, די העלע שטערען, וואָס קוקען־אַראָפּ מיט זייער גלאַנץ, נאָר די הויכע מאָנאַס־טירסקע טאָפּאָלים, נאָר די נאַכט־פּוינקלען אינ׳ם גרויסען מאָנאַס־טירסקען נאָרטען, וואָס רופען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען אוֹן זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאָנאַסטירסקע בוימער, אויף דער גוישער גאַס, אוֹן אָט דאָ נעבען סטעמפּעניו׳ן, האָט זיך רחל׳ע נעפונען אין אזא מין נייער לאַגע, אז זי האָט זיך נאָר פערגעסען, וער זי איז אוֹן וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פּרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רחל׳ע נעפיהלט אזוי, ווי נאָך קיינ־מאָל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר געפּא־לען בשעת זי איז אהער גענאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגעטראָטען פון איהר, אוֹן עס האָט זיך איהר אויסגעווויזען, אז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פליגעל אוֹן זי איז פריי, ווי א פויגעלע, אוֹן קאָן פליהען, פליהען... סטעמפּעניו האָט זיך צוגערוקט צו איהר נעהענ־טער אוֹן האָט אַנידערגעלאָזט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רחל׳ע האָט א ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר א קוק געטהאָן אויף סטעמפּעניו׳ן, אוֹן פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אַראָפּגערונגען צוויי טרערען.

— וואָס וויינסט דו, רחל׳ע? — האָט סטעמפּעניו א פרעג גע־טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אַך, סטעמפּעניו, עס איז מיר אזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אייך... נעבען... דיר, סטעמפּעניו! פאַר וואָס בין איך... פאַר וואָס בין איך ניט...

— מיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רחל׳ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייסט, איך בין דיינע, סטעמפּעניו? ווי אזוי קאָן דאָס זיין?

אויגען דעמאָלט, אַז זיי האָבען זיך געזעהן ביי פּריידל'ען בעת מעסטען די קאַרעלען.

און סטעמפּעניו האָט נישט געהאַט קיין טעות: עס איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין פּופּצעהן מינוט, האָט ער דערזעהען פּון יענער זייט גאַס שוועבט אייגע מיט א ווייס טיכעל אויפ'ן קאָפּ. זי גאַהט געשווינד און קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָננגערוקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענד, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס גאַנצע לייב. זי קוקט זיך גוט אַיין, זי בלייבט שטאַהן, זי דערזעהט סטעמפּעניו'ן און טהוט זיך א לאָז צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פאַר א העזה, פרעג איך אַייך...

— זאָג מיר ניט „איהר", רחל'ע, זאָג מיר „דו"... — האָט איהר סטעמפּעניו געענטפערט און האָט זי אָננגענומען ביי ביידע הענד און האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. רחל'ע האָט דערזעהן אין זייגע אויגען פונקט דעם זעלבען גלאַנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זומער־נאַכט פון ט'נקעל־בלויען הימעל... אַלע מאָזעפּעווקער אידען האָבען אָפּגעמאַכט הבדלה און האָבען געזונגען, ווי דער שטייגער איז, די „אליהו'ס", געזיפּצט און געטראַכט, געדאַרט דעם כוח אויף דער וויסטער פּרנסה, זיך גיווינשעווט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט געטראָפּען דאָס גליק צו בעגעגענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּנעמען ביי איהם שלום. די מאָזעפּעווקער ווייבער וואַרפּען־אַראָפּ די שליערם פון'ם קאָפּ, טהון־אויס די שבת'דיגע קלייידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואָכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואַרט, מאָזעפּעווקע איז פערנומען אַרויסצובגלייטען דעם ליעבען שבת־קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די געדאַנקען, אַז אין דער צייט שטעהט רחל'ע דוואָס־מלכה'ס שנור מיט סטעמפּעניו דעם כלי־זמר אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס און האָבען צווישען זיך א שמועס מכח עפּים

אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אַנווייזענדיג איהר אויף סטעמ־
פּעניו'ן און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „וואָס
טהוסט דו דאָ?"...

— צו וואָס טויג עס דיר, רחל'ע מיין לעבן, צו וואָס טויג דיר
רעדן, דערמאָנען אזעלכע זאכן, און נאָך אַקעגען נאכט? טהו
בעסער א קוק אויף מיר מיט דיינע שענע ליכטינע אויגען, וואָס
לייכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע ברילייאַנ...

סטעמפּעניו האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס לעצטע וואָרט,
האָט זיך רחל'ע ארויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אזא שטאַר־
קייט, אז סטעמפּעניו האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר איהר.

— גאָט איז מיט דיר, רחל'ע, וואָס איז דיר אַווינט געשעהן?
ער האָט זי געוואָלט האָפּען וויעדער א מאָל, נאָר זי האָט זיך
ניט געלאָזט. זי האָט געציטערט און געשעפּטשעט: „דו זעהסט?
אָן איז זי!... אָן שטעהט זי!... אָן קוקט זי אהער, אהער"...

— ווער שטעהט? ווואו שטעהט? וואָס רעדסט דו דאָס,
רחל'ע? נשמה מי נע, קום צו מיר, נא דיר א האנד...

— אי! לאָז מיך, לאָז מיך, סטעמפּעניו, לאָזט מיך! איהר
זעהט, אָן שטעהט עפּיס א ווייס? אך, ס'איז זי, ס'איז חיה־
עטעל! חיה־עטעל!... אוי, לאָזט מיך, לאָזט מיך!... מיט וואָס
פאַר א העזה פרעג איך אייך... א גוטע נאכט! א גוטע...

און רחל'ע איז פערשוואונדען געוואָרען אינ'ם שאָטען פון די
בוימער. סטעמפּעניו האָט נאָר נעקאָנט זעהן, ווי צוויי עקען פון
דער ווייסער שאל, וואָס האָבען זיך צעלאָזט פונ'ם ווינד, האָבען
אויסגעוויזען, ווי צוויי ווייסע פלינעל. אָט אזוי ווערד אַנטרונען
א גוטער מלאך, אָט אזוי ווערד פערשוואונדען א גוטער חלום...

א, אידישע טאַכטער! אט דא האסט דו זיך בעוויזען מיט דיין
עהרליכקייט, מיט אינגאַנצען דיין ריינקייט. א, אידישע פרוי!
אט דא האסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאַנצער געטריישאפט, מיט
דיין גאַנצער איבערגעבענהייט!...

— דו ביזט מיינע, פארשטעהסט דו מיך, האַרץ מיינס, ווייל איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב, ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבען מיינס!

— בנימין האָט אויך אזוי געזאָגט, האָט זיך געשוואָרען — און צום סוף...

— וואָסער בנימין? — האָט זי סטעמפּעניו פערוואונדערט א פרעג געטהאָן, געקוקט רחל'ען אין די אויגען אריין, ווי מע קוקט אויף א קליין קינד, ווען עס זאָגט א וויצדע נארישקייט. — פון וואָס פאר א בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה־עטעל'ס געשוועסטער־קינד. מיין חבר'טע חיה־עטעל די יתומה האָט געהאַט א נעשוועסטער־קינד, וואָס האָט געהייסען בנימין, האָבען זיי אפּגערעדט פון לאַנג, אז זיי זאָלען זיך נעמען; ער האָט איהר צוגעזאָגט, געשווארען ביי זייער הייליגע נאמנות — און צום סוף... אך, האָט זי געהאַט א מיאוס'ען סוף, חיה־עטעל נעבאַך, זי איז שוין לאַנג געשטאָרבען, עליה־השלום, לאָז זי מיר מוחל זיין... נאָר בנימין איז ביי איהר געווען דאָס חיות, זי איז אויסגענאַנגען נאָך זייער טריט. זי האָט דאָס מיר אליין דערצהלט... זי שטעהט מיר פאר די אויגען, און עס ווייזט זיך מיר אוים, אז אָט זיצט זי ביי'ם פענסטער, איך זינג איהר ליעדלעך, און זי ווינט און זאָגט אלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאָר זיי ניט גלויבען, די מאַנסביל'ען!"...

רחל'ע דערצהלט פון איהר חבר'טע חיה־עטעל די יתומה, און סטעמפּעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האַלזט זי, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און רחל'ע דערצהלט אלץ פון חיה־עטל'ען, ווי אזוי זי איז שטיל־ערהייט אויסגענאַנגען, ווי א ליכט, נאָך איהר לעבען מייערען בנימינ'ען...

חיה־עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאָהר טוידט, נאָר רחל'ע האָט זי גוט געדענקט. חיה־עטעל איז איהר אפּטמאל געקומען צו חלום. אציגנד האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז חיה־עטעל שטעהט פון יענער זייט וואַנד, אַנגעטהאָן אין תכריכים, און קוקט־

— אָט דאָס איז טאַקי די מעשה, — זאָגט יודעל — אז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אייך, אז מע דערזעהט צעהן ערלים געהען זיך צענויף און מע צעטראָגט מיר שיער די קראָם, הייסט דאָס שוין געלייזט נעלט, און מע פּאַרגינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אָן א יונגער־מאַן, א קאַסאָקער אויף ביידע אויגען. — לאָמיר אַוועקווערפען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מאַרגען א גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפּים אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט־זאַכען, וועגען אתרוגים, וועגען בית־המדרש־ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אלע רעדען, אלע רויכערען, דער סאַמאָווער זידט און פּאַרעט און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אויוועג הייצט זיך: עס קאָכט זיך א באַרשט מיט געזונטע פּריידקעס צו דער מלוה־מלכה.

— וואו ביזט דו געווען, רחל'ע? — האָט זיך דוואָסי־מלכה געוועדט צו דער שנור.

— אָט דא... אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס...

— ווי אַזוי איז אין דרויסען? שען? נאָט זאָל העלפען, עס זאָל חאַטש האַלטען ביז נאָך אלע ירידים... וואָס איז דיר, טאַכטער, דער קאָפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אזוי בליך? טאָמער וואָלסט דו זיך אביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ'ן בעט?

ביי די ווערטער האָבען זיך אלע אומגערעהט און א קוק געטהאָן אויף רחל'עס בליך פּנים און האָבען אלע אין איין קול בעשלאָסען, אז זי איז פערטשאדעט געוואָרען פון ס'מאַוואָר. רחל'ע איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין חדר אריין זיך צולעגען אויפ'ן בעט, און דאָ האָט דער עולם נעמאַכט א שמועס וועגען טשאד, וואָס א טשאד, אזא קליניגקייט, א נאָלע גאַרניט, דאַכט זיך, — וואָס, משטיינס געזאָגט? א רויך! — קאָן קוילען א מענשען אויף טוידט. און איינער האָט דערצעהלט, אז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אמאל שיער דאָס גאַנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאַנגען

נעקומען אהיים, האָט רחל'ע געוואָלט פּאַר אַלע אויסזאָגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האָט זיך געזעהן. נאָר זי האָט געטראָפען דאָס גאַנצע הויזגעזינד זיצען פֿרום טיש מיט נאָך עטלעכע געסט ביי א גרויסען סאַמאָוואָר, פּערטיעפט אין א וויכטיגען שמועס פון געשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת־צו־נאכטס ביי אידען צענויפקלויבען זיך ערגיץ, און נאָך דעם נאָכצען מעת־לעת, וואָס מע האָט געוווהט, שמועסען אביסעל וועגען מסחר, וועגען מאַרגענדיגען יריד, און גלאָט אזוי וועגען וועלט־זאכען.

— איך וועל זיך ניט „טאשען".* — האָט געזאָגט א גראָב אידעל, א שניט־קרעמער. — לאָז דאָס נעהן אין דער ערד ארײן! איך בין קלאָר אין די ירידים גאַנץ געווען! נאָר גריזאָטע מיט הארצ־וועהטיג קאָן מען פון אזעלכע ירידים האָבען!

— פּאַר וואָס? — רופט זיך אָן דוואָסי־מלכה, האַלטענדיג די הענד צענויפגעלעגט אונטער'ן הארצען. — איך וויים ניט פּאַר וואָס, רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ'ן יריד? פּאַראַטאָגען האָב איך ביי אייך געזעהן, קיין עין־הרע, א שפּע, אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען! איהר האָט, דאַכט זיך, א גאַנצען טאָג געלייזט געלט?

— ביי דיר הייסט אַלסדינג געלייזט געלט! — האָט זיך אָפּגערופען אייזיק־נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ'ן ווייב און וואַרפענדיג אויף ביינדלעך פון די „שטשאָטעס".

— און איך וואָלט זיך געוואונשען ניט קיין ערגערען יריד, ווי פּאַראַטאָגען זונטאָג. — האָט זיך אָנגערופען משה־מענדעל, געקוקט אין די חשבונות ארײן. — וואָס דאַרף מען דא לייקענען, פּאַרשטעה איך ניט?

---

* „טאשען" הייסט אויף קרעמער־לשון — זיך שטעלען אויפ'ן יריד מיט א קראָם.

— אוי, א מכה דער מאמען! — האָט דוואָסי־מלכה אויסגע־
שריגען און האָט געבראכט א קוואַרט וואסער, אָנגענומען אין מויל
אריין און בעשפריצט רחל'ען דאָס פנים, וואָס איז געווען טוידט,
ווי די וואנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה־מענדעל גע־
שריגען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען וויעדער אלע
אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אנדערען.

— מע באדארף איהר בינדען די הענד מיט א פאטשיילע און
קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אלע אידען געשריגען און גע־
שטאנען אויף איין אָרט.

— אָט אזוי, דוואָסי־מלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבען
די געסט אונטערגעגעבען חשק דער בעל־הבית'טע, וואָס האָט גע־
ארבייט מיט אלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאָסען וואסער
געריסען די אויגען — אזוי לאנג, ביז מע האָט די פער'חל'שטע
רחל'ע אָפּגעמינטערט און אויפגעוועקט. רחל'ע האָט זיך ארומגע־
קוקט אויף אלע זייטען, ווי א פערשלאָפענע, און האָט געפרעגט:
„וואו בין איך? עס איז מיר היים, היים!"...

— צעגעהט זיך אביסעל, עולם! צעגעהט זיך! — האָט דוואָ־
סי־מלכה געזאָגט און האָט משלח געווען דעם גאנצען עולם אין זאל
ארויין און איז אליין מיט משה־מענדל'ען איבערגעבליבען נעבען
רחל'ען, וואָס האָט ניט אראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה־מענדל'ען.

— וואָס איז דיר, טאָכטער, געשעהן? — האָט די שוויעגער
געפרעגט.

— וואָס איז דיר, רחל'ע? — האָט זי משה־מענדעל געפרעגט,
אָנגעבויגען זיך שטאַרק, איבער איהר קאָפּ.

— לאָז די מאמע ארויסגעהן פון דאנען, — האָט איהם רחל'ע
געענטפערט שטיל־ערהייר.

פון אַ טשאד. דער אַנדערער האָט דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה, ווי אזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאנצע הויזגעזינד שיער גע'סמ'ט פון אַ מין פיש, וואָס הייסט „מארינקע", אזוי, אז מע האָט זיי קוים מציל געווען פונ'ם טוידט. דער דריטער האָט דערצעהלט אויך זעהר אַ שענע מעשה פון אַ לץ, פון אַ דאָמאָווּיק, פון אַ עולם־התוהו'ניק... אזוי לאנג, ביז מען איז ארויף אויף דעם טוידט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוידט מוז מען דאָך ארויפ־קומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דארף אַ קוק טהון, אליהו־התשבי, וואָס טהוט עפּים מיין פּלונית'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משהר מענדעל פּלוצים שטיל אַ זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון ישבת־צו־נאכטס. ער איז אויפגעשטאנען פון טיש און איז נאָנגען געוואָהר ווערען צו רחל'ען.

XXIV.

רחל'ע קעהרט זיך אום אויפ'ן גלייכען וועג.

— גוואלד, אידען, ראטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט אַ קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אַלע האָבען זיך געלאָזט לויפען אהין, אין חדר אריין, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצוינען אויפ'ן בעט, דעם קאָפּ פערוואָרפען ארויף, און נעבען איהר איז געשטאַנען משה־משנדעל האלב־טוידט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חלש'ט? וואסער! גיכער!

— וואסער! וואסער! — האָבען אַלע אידען געשריגען און קיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— א שאלה אַביסעל? — ענטפערט איהר משה־מענדעל. — ביזט ביי מיר איינגעבאַקען אין האַרצען, ווי א... איך וויים אַליין ניט וואָס...

אויף אַיין אַנדער אופן האָט משה־מענדעל ניט געקאָנט ארויס־זאָגען זיין ליעבע צו רחל׳ען. נאָר מע מעג איהם גלויבען, אז ער האָט עס געמיינט מיט׳ן גאַנצען האַרצען, אזוי ערנסט (און אפשר נאָך ערנסטער), ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאַף אויף ארויסצוגעבען זיינע געפיהלען דורך וועדטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פּאָרפּאָלק, אָט דאָ אינ׳ם האַלב־פינסטערען חדר, וואו אין א יאָהר ארום נאָך דער חתונה האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגענהייט אויסצוערדען זיך אַביסעל דאָס האַרץ אייגער פּאָר דעם אַנדערען, זיצען ווי די טייבעלעך. דאָס, וואָס איז א גאַנץ קיילעכיג יאָהר געווען פּער־בּאָרגען טיף אין האַרצען, איז פּלוצים ארויסגעשוואומען ארויף, ווי בוימעל אויפ׳ן וואַסער.

* * *

אבי רחל׳ען איז נעוואָרען אַביסעל גרינגער, זיצט זיך משה־מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייד, אונטער דער נאָז, די „אליהו׳ס", ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און רחל׳ע רופט זיך אַן צו איהם:

— איך האָב צו דיר א בקשה, משה־מענדעל. זאָג, איך וועל ביי דיר פּועל׳ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער א בקשה? זאָג, רחל׳ע, וועסט אַליין ביי מיר פּועל׳ען. אפילו דאָס טעלערעל פּונ׳ם הימעל וועסט דו ביי מיר פּועל׳ען.

— נענוג שוין, משה־מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית־המדרש׳ניק ביזט דו ניט, עטליכע קערבלעך האָבען מיר, דאַנקען

— מאטע, נעה, זיי מוחל, ארויס פון דאנען, — האָט איהר משה־מענדעל׳ס געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ׳ם חדר און צוגעגאַנגען צוריק צו רחל׳ען בעט.

— זאָג טיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה־מענדעל׳ס געוואנדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס לִיעבשאפט.

— אוי, משה־מענדעל׳, שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט זאָגען... שווער מיר, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען... זאָג מיר צו, אז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אקענען דיר... וועז ניט חיה־עטעל׳, עליה השלום, זאָל מיך דערמאנען... אך, וועז ניט חיה־עטעל׳... אך, משה־מענדעל׳, טייערער מיינער!

— באטראכט זיך, רחל׳ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון היץ! וואָסער חיה־עטעל׳?

— מיינע א חבר׳טע, חיה־עטעל׳, עליה השלום, חיה־עטעל׳ די יתומה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט! זי איז מיר שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אך, משה־מענדעל׳, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אָט אזוי... איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל׳ע האָט זיך וואָס וויטער אלם נעהענטער צוגערוקט צו משה־מענדעל׳ען ביז זי איז איננאַנצען געלעגען ביי איהם אויף די הענד. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטיגער פֿאָס האָט זיך אריינגעצויגען דורך דער טיר פון זאָל, און רחל׳ע מיט משה־מענדל׳ען האָבען קוים־קוים געקאָנט זעהן איינם דאָס אַנדערע. זיי־ערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט, און א פייערל׳ע האָט זיך אין זיי אַנגעצונדען, אָט דאָס פייערל׳, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די גליקליכע געליעבטע צום ערשטען מאָל, וועז דאָס האַרץ רעדט, נישט דאָס מויל, וועז מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט מיט׳ן מויל.

— זאָג מיר, משה־מענדעל׳ געטרייהער, בין איך טאקי ביי דיר אזוי טייער?

דוואָסי־מלכה, מזל־טוב אייך! אייער שנור — נו־נו, מהכתיתי!... וואָס שעהמט איהר זיך דאָ אזוי, דוואָסי־מלכה? נישקשה, ס'איז א אידישע זאַך...

דוואָסי־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פערגעניגען; זי קוקט שוין לאַנג דערויף ארויס.

— נו־נו! — זאָגט זי כלומרשט מיט א בייזער. — געהט שוין געהט מיט אייערע קאַטאָוועסלעך! מע דאַרף בעסער א קוק טהון, וואָס הערט זיך מיט'ן בארשט? עפּיס נעדויערט ער היינט ביי איהר מעהר ווי אלע שבת־צו־נאַכטס!...

XXV.

א י ן א י א ה ר א ר ו ם.

„א שטילע וועטשערע!" — זאָגט דער לעזער, אפּנים, שטאַרק ניט צופריעדען, מחמת ער איז דערצויגען געוואָרען אויף יענע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראַמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע טרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אדער וואו פון א מלמד וועלכן א גראף, פון א דיענסטמיידעל — א בת־מלכה, און פון א בעהעלפער — א פּיפערנאַטער... וואָס זאָל איך טהון, אז ביי אונז איז נישטאָ קיין גראפען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז זענען פאַרהאַן פּראָסטע אידען, פּראָסטע ווייבלעך, אידישע טעכטער און אידישע כלי־זמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פערענטפערען זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער ווילּ; קוים האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין געהן מיט מיר ווייטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמפּעניו'ן?

מיר לאָזען איבער א גאנץ יאָהר (וואָס איז א יאָהר אינ'ם מענשענ'ס לעבען?) און מיר קומען צו אייזיק־נפתלי'ן שבת־צו־נאַכטס

גאָט. — לאָמיר אַרויספאָרען אין א גרויסער שטאָדט אַריין, קיין יעהופּעץ. דאָרטען, צווישען מיינע פרײַנד, מיין משפּחה, און מיט דיר — וועט מיר זיין גוט ווי די וועלט. מיר וועלען שוין זיין אַליין. געגנג שוין עסען קעסט, בלעבען, ס'איז מיר שוין אַזוי נמאס, אַזוי טריף, אַז סע גאָהט מיר ניט אַין גאָרניט... מיר זענען דאָ צוויישען דייניגע עפּים ווי פרעמדע, ווי ווילד־פרעמדע...

משה־מענדעל בלייבט זיצען און בעטראַכט אַביסעל רחל'ען פערוואונדערט. נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך, ווי פריהער, און זינגט זיך וויטער די אליהו'ס.

— אָך, זעהר פיין, איש זעף, פון מיינעטוועגען? אליהו הנביא... אפילו נאָך־שבת'דיגע וואָך!

— אַלסדינג פיהר איך ביי דיר אויס, משה־מענדעל, אַלס־דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס לעבשאפט. — אַיאָ? מיר וועלען זיך זיצען אַליין, איך וועל מיר זיין א בעל־הבית'טע און וועל דיך אָפהיטען, ווי דאָס שוואַרצאפּעל פונ'ם אויג... אָך, משה־מענדעל, ביזט אזא צעטראָגענער, אז מע הערט פון דיר קיינ־מאָל קיין גוט וואָרט! נאָר היינט ביזט דו עפּים גאָר אַנדערש, נאָר אַנדערש...

— אליהו הנביא... — זינגט משה־מענדעל שטילערהייט. — אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאָל, צווישען די מאַנסביל'ען, גאהט אַיין אַנדער שמועס: דער עולם פאָלט אויף פערשיידענע המצאות, פאָר וואָס האָט דאָס אייזיק־נפתלי'ס שנור פלוצים געקאָנט חלש'ען? איינער זאָגט, אז דאָס איז פון א גוט אויג; דער אַנדערער דרינגט פער־קאָהרט, אז ס'איז א מין ווינטעל געחאפּט; און דער דריטער, א בעטאָגטער איה, וואָס האָט שוין אויסגעגעבענע קינדער, זאָגט זיך זיין המצאה:

— פאָלגט זשע מיר, איך האָב אַליין דריי שניר, בין איך שוין קלאָר אין דעם ענין; איך זאָג אייך, ס'איז „פאָסטעווקעס". אייזיק־נפתלי, גרייט זיך אויף א לעקאַך־און־בראָנפען, אָדער א ברית...

וואל־צייג איז דאָ ביוקר. טאקי מיט גאָלד גלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דאָ גם כן א מסחר, עס געהט לזאגראניצע, און אידען פערדיענען דערבייי א שען קערבעל. הכלל, יעהופּעץ איז איין ארץ מבורכת, די שטאָדט גופא איז מוראַ'דיג גרויס, ס'איז כדאי זי אָנצוקוקען. עס איז כלל איין אנדער וועלט בפּה יעהופּעץ, איהר קאָנט בפּה בענגענען אזא אידען, וואָס איהר וועט אין לעבען ניט זאָנען, אז ס'איז א איר. גם איז דאָ א מסחר פאָפּיער. פּה איז אלס־דינג א מסחר. און אידען דרעהן זיך דאָ אויף דער בערזע, קויפען און פערקויפען אלערליי אקציעס, און מעקלערס פערדינען געלד לרוב. גם זוגתי מרת רחל'ע לאָזט אייך אלעמען גריסען גאָר פרייגד־ליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי"ת, מיר זאָלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אָמן. גם אודיעכם, אז הקליט, וואָס איך האָב געדונגען, איז אין סאָמע פראָנט באלעכסנדראָווסקי אולי־צא, און הפּריון איז, ברוך השם, גאָר ניט שלעכט. זוגתי מרת רחל'ע שתחיה האָט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאָן שוין רעדען עם הקונה. רק על ירידים איינקויפען פאָהר איך בעצמי, איך האָב קרעדיט אצל הסוחרים במאָסקווע ובלאָדז. מיט מאָסקווע איז ניט שלעכט צו האַנדלען, מאָסקווע פערקויפט על סאָווועסט און האָט ליעב א אידישען קונה. אפילו אז עס מאכט זיך איין אָנ־זעץ, האלט מאָסקווע אונטער און לאָזט ניט פאלען. דירות איז פּה ביוקר גדול. פאָר צוויי אלקערס מיט א קיך צאָהל איך דאָ הונדערט פינף און זיעבעציג רובל א משך, חוץ האָלץ און וואסער, און דאָ איז אלסדינג טייער מיט גאָלד גלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דאָ אידען מיט מעקלעריי און אידישע מעקלערס זענען בפּה פאָרהאַן לרוב, און א איד האָט דערפון א קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופּעץ איז א מקום פרנסה. נעב גאָט נעזונד און שטאַר־קייט און צו הערען דאָם נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך

ממני בנכם דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משה־מענדעל בלא"א מוהר"ר אייזיק־נפתלי ממאזעפעווקע.

גריסען לדודי היקר ולדודתי היקרה עכב"ב.

אויף מלוה־מלכה און טרעפען דאָרטען די אייגענע פּאַרשוינען, וואָס פּאַר א יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פּאַר א יאָהרען, נישט נעמינערט א האָר. מע רעדט אזוי לאַנג וועגען יריד, פּרנסה, פּדיון, קינדער, — ביז מע קומט ארויף אויף משה־מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אהער, דוואָסי־מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינדער שרייבען פון יעהופּעץ? — רופט זיך אָן אייזיק־נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודל, אָנווייזענדיג אויפ'ן קאָסאָקען יונגענמאַן.

דער קאָסאָקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי א וואָסער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אבי החכם המפורסם המופלג מופלא מוהר"ר אייזיק־נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת חיל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָסי־מלכה בת משה־מענדל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...

„כזוהר השמש בערפלי חושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים בגבהי שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר..."

— ניין! — שרייען אלע. — ניין, ניט דאָס! דאָס איז גלאַט אזוי, ווייס איך, מליצה, יונגעלשע זאכען. זייערע נאַרישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאָסאָקער קעהרט־איבער דאָס בריוועל און לייענט:

„און אודות, וואָס דו פרעגסט מיך, אבי היקר, איך זאָל דיר שרייבען מכח פּרנסה והמסחרים דפּה יעהופּעץ, בין איך דיר מודיע..."

— א, אט דאָס מיינט דער פּסוק! — זאָגט דער עולם צופּריעדען. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר געהט דאָ אָן שניט־סחורה, נם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט־סחורה. גם באָקאָליע איז גם כן ניט שלעכט, נישט ערגער ווי אצליכם במזעפּעווקע.

בלייב אייער גליקווינשענדע און איבערגעבענסטע שוויעגער־טאָכ־
טער כ ל ת כ ם ר ח ל".

— נו? — זאָגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מיינע קינ־
דער געזאָגט געוואָרען נישט ערגער!

— איהר זינדיגט, דוואָסי־מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יו־
דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!

— אודאי, א דאנק זיין ליעבען נאָמען, וואָם ס'איז זיי, קיין
עין־הרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באנג — איך קאָן זי ניט פאַר־
געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פאַרגעסען!

און דוואָסי־מלכה רעכענט־אויס יודל'ען אלע מעלות פון איהר
שנור מיט אלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָם
זי קאָן זי נישט פערגעסען. דער נאנצער עולם רעדט, שמועסט
מכח יעהופּעץ און מכח יעהופּעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען
צו קאָפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האלטענדיג דאָם קעלישעקעל אין
דער האנד גאנץ לאנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אנדערען
אלדאָם גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט
ישועות ונחמות. ביז דער בארשט קומט ארויף אויפ'ן טיש און
צעשפּרייט א מחיה'דיגען ריח איבער דער נאנצער שטוב, און דער
עולם ווערד פרייליך. מע פעררעדט זיך און מע פערגעסט זיך אָן
משה־מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָדט יעהופּעץ און מיט
אלע מיט איין אנדער.

XXVI.

סטעמפּעניו פערזוכט דעם אמת'ען טעם פון גיהנם.

נאָר איין מענש קאָן ניט פערגעסען די שענע רחל'ע.

דער לעזער שטויסט זיך, אז דאָ שמועסט מען מכח סטעמ־
פּעניו'ן.

גריסען להנגיד ר׳ יודעל עכב״כ.
גריסען להנגיד ר׳ שמחה הערש עכב״כ.
גריסען להנגיד ר׳ דובער עכב״כ.
גריסען להנגידה מרת סטיסי־בייל עכב״כ.
גם בני יוסף נ״י גריסט אייך אלעמען גאָר פריינדליך.

הנ״ל״.

„אויך איך לאָז גריסען מיין האָכגעשעצטען שוועהר און מיי־נער ליעבער שוויעגער, לעבט וואָהל! איך מעלד אייך פון מיין געזונט, געב גאָט אויף וויטער ניט ערגער. אויך מיין יוסעלע לאָזט אייך גריסען און דאנקט דער שוויעגער לעבען פאר׳ן העמדעל פיעל מאָל. ער זאָגט אייך צו דערפאר, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי־פיער יאָהר אָרום אָנהויבען צו געהן אין חדר, וועט ער, אם ירצה השם, לערנען מיט חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, אייַן עהרליכער איד, געב גאָט מיט לאַנגע יאָהר, אָמן. שוויעגער לעבען, אויב איהר קאָנט אציינד אויסאַרבייטען פון יוסעלע׳ס וועגען א יאַרמעלקעלע מיט א פאָר שי־כעלעך פון בליטשקע, וואָלט איך אייך זעהר געדאנקט, מחמת איך בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אם וויל איך ניט צונעמען צו יוסעלע׳ן, עס איז נישט כדאי. איך האָב נאָר געדונגען א מיי־דעל און צאָהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין גאַנג, וויעגט זי מיר דאָס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואָלט נע־דאַרפט זעהן וואָס פאָר א קוה איך האָב געקויפט! זי גיט גאַנצע פיער קווארט מילך, זעהר טייערע מילך, און איך האָב, ברוך־השם, פון איהר קעז און פוטער. נאָר משה־מענדעל לעבען האָט פלוצים פיינט בעקומען מילכיגם. שטראָפט איהם אויס, איך בעט אייך, ער היט זיך כלל נישט אָפּ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף א קול, ער ווייל נעבאָך עסען, מיר זאָל זיין פאָר איהם! איך שלים מיין בריף און לאָז גריסען אַלע אונזערע פריינד און לעבע פריינד גאָר הערצליך, און בעט אָפּשרייבען ענטפער, למען השם, און פער־

נישט געקאָנט אָנקומען פּאַר איהר קאַרנשאַפּט, פּאַר איהר זשערנע־
קייט צום געלד און פּאַר אַלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז נעווען א בחור, — האָבען חברה געשמועסט צווישען זיך, — איז א סמאָליער[1] נעווען ביי איהם הפקר, און מע האָט זיך נעקאָנט פרום איהם פּאָזשיוועז, אַמאָל חאָפּען אויף אייביג א גמילות־חסד א סטראָמערע[2], צי א שפּענערע[3], און אַמאָל אזוי א מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט איהם צוגענומען צו זיך אין די לאָפּקעס אריין, פּגר׳ט ער אַליין נאָך א גראָשען, חאָטש הענג איהם אויף. ניטאָ אַמאָליגע יאָהרען מיט די אַמאָליגע וועטשערעס ביי סטעמפּעניו׳ן, מיט די ארומפּאָה־רעכצען! היינט לויג אין דער קרענק, דאָר און קוואָר און וועך געשוואָלען וויי א בארג פּאָר הונגער. דאָס נאָנצע יאָהר זיץ אָהן א שטיקעל קרעל[4] און קוק־ארויס אויפ׳ן ראש־חודש אלול! זאָלסט זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבר זיין א נאש־בראָט מיט א גלעזעל טיי, רופען אַמאָל פון דרך־ארץ וועגען עסען — עסען זאָלען וועלעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאכען זיך איצט אָפּט צייטען, וועו עס דאָקטערט זיך בעריען[5], אז ס׳איז א שרעק, נאָר זי זאָל מיר אני־דערלעגען גאָלד, וואָלט איך ביי אזא שלאָק נישט פּארזוכט קיין שטיקעל קרעל.

— ווי אזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אזא יאשטשערקע, מיט אזא נבלה? איך וואָלט שוין לאָנג אזעלכעם נע׳סמ׳ט אָדער נע־האָנגען, צו אלדי שווארצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!

— אי, סטעמפּעניו, סטעמפּעניו, לינסט דו נעבאָך אין דער ערד, ווי א בארג, און באקסט ביינגעל!...

---

[1] סמאָליער — קערבעל. — [2] סטראָמערע — דרייערע. — [3] שפּענערע — פינפערע. — [4] קרעל — ברוים. — [5] דאקטערט זיך בעריען — עס ווילט זיך עסען.

יאָ, מכח סטעמפּעניו'ן שמועסט מען. וועך איז אימשטאנד איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? וועך קאָן פּיסלען זיין האַרץ און פערשטעהן זיין גרויס פערדראָס?

„סטייטש, פערדראָס! סטייטש, דאָסאָדע! — טראכט זיך סטעמפּעניו. — אָפילו ניט מזכיר געווען, נישט איבערגעקערט די צונג, קיין צוויי צעבראָכענע ווערטער נישט אויפגעשריבען, חאָטש פון יוצא וועגען: נאָ, וויים חאָטש, אז איך פּאָהר אוועק — פע, בזיונות!"...

סטעמפּעניו'ן האָט זיך נאָך אזעלכעם קיינמאָל ניט געטראָפען, חאָטש טרעפען האָבען זיך איהם געטראָפען פערשיעדענע טרעפּענישען, און אמאָל — נאָך זעהר מיאוסע, מיט א בייזען סוף, ווי מיר האָבען שוין אויבען דערמאנט. נאָר אזא שלאָק, אזא מפּלה, ווי מיט רחל'ען, האָט זיך איהם אָפילו ניט געטראָפען. סטעמפּעניו, וואָס איז געווען אזא חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אז אָפילו דעם רבינ'ס טעכטער האָבען מיט איהם געטריבען קאָטאָווע, סטעמפּעניו, וואָס אָפילו די נראָפינע ברעזשעזשקא מיט אלע „פּאָנעס" זענען געווען נאָך איהם די כּפּרה, ארויסגעשיקט נאָך איהם די קאָרעטע, געריידט מיט איהם אויף פראנצויזיש, — הכלל, סטעמפּעניו זאָל האָבען אזא נאָז, און נאָך אזוי מיאוס, פון א פּשוט אידיש ווייבעל!

— זי טהוט מיר הארציג באנג! — האָט זיך סטעמפּעניו מודה געווען פאר זיין קאָמפּאניע כלי־זמר. — זי טהוט מיר הארציג באנג, אָט דאָס ווייבעל, און איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען ביז יעהופּעץ, וועך ניט... וועך ניט... — סטעמפּעניו קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, און חברה ווייסען שוין, ווען ער זוכט דאָ מיט די אויגען.

די גאנצע חברה כלי־זמר האָבען ליעב געהאט סטעמפּעניו'ן, ווי דאָס לעבען, און זענען קאָפּאבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין פייער און אין וואסער. און ווי ליעב זיי האָבען געהאט סטעמפּעניו'ן, אזוי האָבען זיי פיינט געהאט פריידל'ען. זיי האָבען זיך

— איך וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, פּריידעל־סערדצע, וואָס פֿראָטעסט דו אַזוי? וואָס קאַרנסט דו? די קינדער דיינע האָבען דיך באַפּאַלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דיך, אַ נעבאַכל! ער ווייסט נישט, מע דאַרף איהם פּיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! -מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מיינער, — אויב, סטעמפּעניו? אָדער איך עס דאָס אַליין אויף, אויב פּרעסערין, אַ זויפּערין, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל גאָר באַהיט און באַוואָהרענט ווערען, — אויב, סטעמפּעניו? אָנו, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין, סטעמפּעניו, אויב?

— איך זאָג דען, אַז דו עסט־אויף? אַדרבה, איך זאָג פּאַרקעהרט. איך זאָג...

— דו זאָגסט, דו זאָגסט — איך ווייס וואָס דו זאָגסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, אויב, סטעמפּעניו? דו דאַרפּסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אזא אויסבּרענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פּון אַ גראָשען צוויי און דיך אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַדרבה, זאָג, וואָס פּעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואו וואָלסט דו שוין אַצינד אָנגעשפּאַרט מיט דיין פּיעדעלע, וועז דו זאָלסט מיך ניט האָבען, סטעמפּעניו, פּאַר אַ ווייב? — או — וואַ!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז „או — וואַ!" עס ווייזט־אויס, אז דו האָסט פּאַרגעסען, וואָס פּאַר אַ פּנים דו האָסט געהאַט צו דער חתונה — אָהן אַ העמד אויפֿ'ן לייב, קיין גאַנצע פּאָר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציבעלע, קיין לייב און לעבען, און פּאַרדיענט האָסט דו שטיקער גאָלד — וואו איז דאָס אַהינגעקומען?

— אָט פּליה איך דיר אָפּגעבען דין וחשבון פּון מיינע פּאַרדיענסטען בחור'ווין.

— א! אָט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפּעניו! דו קאַנסט ניט ליידען, אז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און

אט אזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפּעניו'ן זיין קאָמ־
פּאַניע כלי־זמר, וואָס זעהען זיינע צרות, פיהלען זיינע וועהטיגען,
חאָטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אז פּריידעל איז אין מארק, אָדער זי איז פּערנומען מיט איהרע
משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפּעניו
איז מכבד די חברה מיט פּאַפּיראָסען, מע זיצט, מע לַצ'עוועט, מע
דערצעהלט מעשיות פון אמאל און מע רייבט די פּאַפּיראָסען אויף
וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אָט קומט־אַריין פּריידעל, ווערד
אַלעמען קאַלעמוטנע אויפֿן האַרצען, און חברה הויבט זיך אָן
ארויסרוקען אויצניגוויז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקורעט, ווי אין א
קרעטשמע! — זאָגט פּריידעל, שמאָרענדיג מיט דער נאָז און קו־
קענדיג אויף דעם פּעקעל טאַבאַק, וואָס טאָגט שוין. — נאָר נע־
רויכערט, נאָר געקורעט און געגוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין
קאָפּ פון אייערע ציגאַרען, איהר וועט מיך קראַנק מאַכען! דו
מיינסט, סטעמפּעניו, ס'איז א מעלה, וואָס דו רויכערסט אזוי פיעל?
פּאַלג מיך, סטעמפּעניו. הער־אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב
מיר, עס שאַדט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פּריידעל, געזונט־געשמונט? זאָג בעסער,
אז דו זשאַלעווועסט מיר א גילדען אויף פּאַפּיראָסען — און געגוג.
צו וואָס טויג דיר אָנשטעלען?

— וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאַטען? נא דיר נאָר אָנשטע־
לען! איך מיין זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אָנשטעלען!
נא דיר נאָך, טאַמער איז קאַרג צום שענעם פּריהמאַרגען, וואָס איך
האָב היינט געהאַט, זיך אָנגענאַריקעט, אויסגעקאַכט דאָס וואָסער,
אָפּגענעסען דאָס האַרץ, נישט געלייזט א גראָשען, און דערצו נאָך
געזידעלט נעווארען. ווי א דיענסט, ערגער ווי א דיענסט, געשוואַרצט
דאָס פּנים, נעמאַכט מיט בלאָטע גלייך — און סחורה ליגט אוף
פוילט...

אָנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פּיעל פערשיעדענע פּאַר־שוינען רופט איהם אַרויס דאָס געזאַנג פון זיין פּיעדעלע; פּיעל שענע, לִיכטיגע, פּריילִיכע בילדער פון אמאָל שטעלען זיך איהם פּאָר, וועו ער הויבט־אָן צו שפּיעלען; זיי בעווייזען זיך — און אנטלויפען!...

צווישען די אַלע אמאָלינע בילדער ריהרט אִיהם אָן מעהר פון אַלע איין בילד, וואָס ער קאָן נאָר נישט פערגעסען: דאָס שענע לִיעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר לִיכטיג פּנים, מיט איהרע בלויע אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר ווייסען האַלז און מיט איהר זים, גוט שמייכעלע, פּאַר וועלכעם ער איז גרייט אַלץ, אַלץ צוועקצוגעבען!

סטעמפּעניו שפּיעלט און שפּיעלט; ער שפּיעלט לאַנג, כדי דער שאָטען פון רחל'ען זאָל ניט פערשוואונדען וועהרען, ווי תמיד. ער וויל האָטש זעהן איהר שאָטען. די מחשבה אפילו וועגען רחל'ען איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפּעניו געשפּיעלט אזוי, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געשפּיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען, האָט ער געגרויכט אין זיין שפּיעלען ביז דער העכסטער מדרגה. וועו ער האָט איהם אין יענער צייט נישט נעהערט שפּיעלען, דער האָט נאָך קיין גוטס נישט געהערט.

אזוי קוועלען מיר אָן, וועו דאָס פוינעלע זינגט זיך אין שטיי־געלע: עס חלומ'ט זיך דעם פוגעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע קווייטען, פּריַיע לופט, א פּריַיע וועלט, איין אָפּענע וועלט, א גרויסע ברייטע וועלט, און עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס ביטערע הארץ — און עס זינגט, עס ווייגט, עס צעגיסט זיך! און מיר קוועלען־אָן, קלויבען דערפון תענוג, האָבען אמת פערגעניגען.

— זי טהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפּעניו צום הונ־דערטען מאָל פּאַר זיין קאָמפּאָניע בלי־זמר. — איך בענג נאָך איהר

האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האַרעווטע, קריכט אין דער ערד, פאַרגינט זיך ניט קיין שטיקל ברויט אויף צו עסן, פאַראומערט זיך דאָס לעבן, און אַלץ צוליעב וועמען? צוליעב איהם! אלץ פון זיינעטוועגן, טאָמער וווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען א גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אז אָך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפעט דיך?

— וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר גענוג געטהאָן! האָסט מיר פאַרווויסט מיין וועלט! האָסט גענומען א יונג קינד, א מיידל א ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבערגערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפּגעלויגנערט פונ'ם קאָפּ ביז די פיס. וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיך נישט געווען קענען? איך וואָלט מיר אָפּגעזוכט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפּעניו'ס ווייב — א גליק האָט מיך געטראָפען!

— נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ'ן שידוך, פרייַדעלע? ס'איז דאָ א רב אין מאזעפעווקע, און א טייך, און מע קאָן שרייבען גט...

— א־א־א? אט דאָס איז דיין מיין? קוים א מאָל זיך אויסגעקוועטשט! דו מיינסט, איך ווייס ניט, אז דו קוקסט דערויף ארוים? דו ווילסט פון מיר פּטור ווערען! איך ווייס, סטעמפּעניו, איך ווייס, מיך וועסט דו ניט נאַרען! איך בין דיר גרויס אין די אויגען! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפּעניו? איך פרעג דיך, אַדרבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? לאָם איך אויך וויסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפּעניו, טהוט א מאָך מיט דער האַנד, געהט־אַוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אַראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.

דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאַנצען זיין טרייסט, זיין אייניציגער חבר אויף דער וועלט. מיט'ן פיעדעלע קאָן ער פערגעסען זיינע יסורים, דערמאָנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאָגט צו איהם פּריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאַמען דיין ירושה ניט אַוועקגעבען. זיי רוהיג, סטעמפּעניו!

— א שענער גענייד עם! — זאָגט די שוויעגער פון איהר זייט מיט א שטאָך. — איין אָכס האָט א לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר ניט בלאָזען! ביי לייטען א שוויעגער האָט כבוד גלייך ווי איין אייגענע מאַמע. ער זעהט, דאָכט זיך, גאָנץ גוט, וואָס פּאַר א כבוד איך האָב פון מיין טעכטערעל, ווי זאָגט מען: שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פּנים, — און ער זאָל עס איהר אַפּילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר א מאָן, משטיינס נעזאָגט, אַבי גערימפּעלט אויפ'ן פּיעדעל. איך פּאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אזוי וועדר דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאַכטער נעמט זיך אזוי איבער — ווייס איך ניט: אז דאָס מזל געהט, קעלבט זיך איין אָכס אויך. מע האָט שוין געזעהן אזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אמאָל געווען אזא שענער פּיעדעל, ווי דו, נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט מען: א נייער בעזעם קעהרט ריין. צו אלסדינג דאַרף מען האָבען מזל, און אז גאָט ווילּ, שיסט א בעזעם. ברוגז, סטעמפּעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם ריינעם אמת, און חאָטש יעדער הונט איז אודאי א בעל־הבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פּרעמדע בין איך דיר ניט, פּאָרט א שוויעגער, און אז מע שפּיעלט זיך מיט דער קאַץ, נעמט מען פּאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפּורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון א זאק, ווי איהר שטייגער איז, אז זי צערעדט זיך. נאָר סטעמפּעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פּיעדעל, ווי תמיד, ווי אלע מאָל, ווען ס'איז איהם שוין גוט אָנגעזאָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פערגעסט ער דאָס ווייב מיט דער שוויעגער מיט אלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פּאַר אלץ יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

באמת, ווי נאָך אַיין אייגענער. איך וואָלט איהר נאָכגעפאָהרען ביז יעהופּעץ, וועז ניט...

און סטעמפּעניו קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעהט פּרייד'ל'ען, ווי זי שטעהט און טענה'ט איבער א קונה'טע פון קא־רעלען, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...

אונזער פּרייד'ל האָט ביסלעכווייז אייגענעפיהרט א נאַנצע קראָם ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען א רעכטע סוחר'טע, גלייך מיט אַלע מאַזעפּעווקער קרעמערקעס.

נאַנץ אָפּטליך קומט צו איהר צו־נאָסט איהר מוטער, צפורה די גראָבע. זי זאָגט, אז ישעיה'קע בענגט זעהר נאָך דער טאָכטער און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואָס פּרייד'ל מאַכט. נאָר פּרייד'ל ווייסט, אז ס'איז א ליגען; זי ווייסט נאַנץ גוט, אז די מאַמע איז זשערנע אין דער היים א שטיקל ברויט, קומט זי אהער אַביסל זיך אָפּפּאַסטען און מאַכט זיך דאָ נאָר א נאַנצען קימפּעט.

— ווייסט דו וואָס, טאָכטער? מאַך אזעלכע פּוטערבולקעס, ווי איך פלעג אמאל מאַכען, געבלאָכטענע און נוט אויסגעטריקענט. דאָס מיט ציקאָריע איז זעהר געזונט, און ווער עס קאָן פּאַרדייען מיט א סך פּוטער — איז נאָר גוט. און אויף אָנבייסען היים צו־פּרענלען די פּלאָסטערען פון די נענז מיט א ציבעלקע. דער טאַטע, אויב דו נעדענקסט, האָט דאָס ליעב פון תמיד אָן. נעזונט, טאָכ־טער, זאָל מען זוכען אין שיסעל...

און צפורה בעלעקט זיך אזש און טראָכט־צו אַלע טאָג א נייעם אָנבייסען מיט א נייעם וואַרמעם מיט א מיטאָג און מיט א וועג־טשערע, — און מע קאָן נישט זאָגען, אז פּרייד'ל איז דערפון שטאַרק צופּריעדען. די ערשטע וואָך טראָגט זי דאָס ווי עס איז איבער, נאָר אויף דער אנדערער וואָך הויבט זי זיך אָן צו בלאָזען אויף דער מאַמע'ן, די מאַמע — אויף איהר, ביז מע צעאַמפּערט זיך און מע לאָזט־אוים דעם גאַנצען כעס צו סטעמפּעניו'ן, וואָס ווי'ל זיך אריינמישען און מאַכען שלום צווישען ווייב מיט דער שוויעגער.

„זי טהוט מיר האַרציג, האַרצעדיג באַנג!" — טראַכט זיך סטעמפּעניו און קלערט אַלץ תחבולות, ווי אַרום קומט מען צו איהר, ווי אַזוי און וואו קאָן מען זי זעהן נאָך א מאָל...

פּוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אַז זיין לידעל האָט ער שוין אָט באַלד־באַלד אָפּגעזונגען, אַז זיין וועלטל האָט ער שוין כמעט אָפּגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאָקענס ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען ווערען־אַן בים־לעכווייז דעם גלאַנץ, אַזוי ווי אויף זיין ווייסען שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.

נאַרישער גבור! פערגעס זיך נישט. זעה, ווי ביי דער זייט שטעהט דיין דלילה, דיין ווייב פרייד־על. די דאָזיגע דלילה האָט דיך פערוויעגט, פערשלעפערט ביי זיך אויפ'ן שוים, שטילערהייד אָפּגעשוירען דיינע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כח, אינגאַנצען דיין כח, ווי יענע דלילה ביי שמשון הגבור... דיר איז געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פיידעל.

שפּיעל, סטעמפּעניו, שפּיעל אויפ'ן פיידעל! שפּיעל, און מיר וועלען האַרכען...